
**СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ –
МОЗАИК ЕВРОПСКИХ НАРОДА**

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ – МОЗАИК ЕВРОПСКИХ НАРОДА

Приредио

Др Рајко Петровић, научни сарадник Института за европске студије

Рецензенти

Др Стеван Гајић, научни сарадник Института за европске студије у Београду
Др Јовица Павловић, научни сарадник Института за европске студије у Београду

Издавач

Институт за европске студије
Трг Николе Пашића 11
11000 Београд

За издавача

Др Слободан Зечевић

Лектура

Драган Јовић

Техничка обрада и дизајн корице

Весна Пијановић

Штампа

Чигоја штампа д.о.о.

Тираж

100

ISBN 978-86-82057-90-1

Рајко Петровић (ур.)

Сједињене Америчке Државе – Мозаик европских народа

Институт за европске студије
Београд 2025

САДРЖАЈ

Предговор	7
РОМАНСКИ НАРОДИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА	9
Рајко Петровић: Амерички Шпанци – први Европљани на тлу данашњих Сједињених Америчких Држава	11
Рајко Петровић: Португалски Американци – дискретни чиниоци америчке државе и друштва	31
Милица Илић: Историјски, правни, политички и културни аспекти обликовања италоамеричког идентитета	48
ГЕРМАНСКИ НАРОДИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА	71
Петар Ђурчић: Немци у Сједињеним Америчким Државама	73
Петар Милутиновић: Улога аустријске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама: од раног радног и политичког ангажмана ка истакнутим улогама у науци, култури и интелектуалном животу	99
Петар Ђурчић: Низоземци у Сједињеним Америчким Државама	114

СЛОВЕНСКИ НАРОДИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА	131
Рајко Петровић: Бошњаци као срж Босанских Американаца – између очувања сопственог идентитета и пуне интеграције у америчко друштво .	133
Душан Илић: Дијаспора Бугарске и Северне Македоније у Сједињеним Америчким Државама	147
Александар Васиљевић: Српска православна црква у Сједињеним Америчким Државама: од традиције до транзиције	163
Ивона Лескур: Хрватска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама: облици и значај друштвеног организовања у историјском и савременом контексту	182
Алекса Филиповић: Од трговаца крзном до технолошких иноватора: историја руске емиграције у Сједињеним Америчким Државама	205
Марија Д. Марсенић и Лука М. Јовановић: Изгнанички национализам: случај исељеника из Краљевине Црне Горе у Сједињеним Америчким Државама током и у годинама након Првог светског рата (1916-1925)	228
ОСТАЛИ ЕВРОПСКИ НАРОДИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА	251
Лазар Стојановић: Албанска дијаспора и карактер и импликације албанског лобија у Сједињеним Америчким Државама	253
Никола Туцаков: Јеврејство и националност у Америци: интелектуалне основе у америчком јудаизму	270
Србољуб Д. Пеовић: Турска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама	284

Предговор

Сједињене Америчке Државе су данас, баш као и протеклих неколико деценија, водећа светска политичка, војна, економска и културна сила. Разумевање не само њене спољне политике и партијског живота, већ и унутрашње друштвене динамике изузетно је важно за мале земље попут наше које свакако зависе од великих сила, укључујући ту и Сједињене Државе. У домаћој научној и академској заједници много се писало и говорило о америчкој геополитичкој стратегији, о употреби њене меке моћи, о идеолошким разликама између демократа и републиканаца, али се мало пажње посвећивало мултиетничком, мултикултурном и мултиконфесионалном карактеру Сједињених Држава, а који, по природи ствари, производи и битне политичке последице. Уколико пажљивије погледамо историју ове земље, која је била и остала земља која је привлачила мигранте из свих делова света, те се удубимо у неретко запостављену чињеницу да је реч о трећој држави по површини на свету (9,14 милиона квадратних километара) и трећој по броју становника (334 милиона), постаће нам јасније зашто се управо у Сједињеним Државама среће таква расна, етничка, културна, верска, па и језичка разноврсност. У том погледу, америчка крилатица *E pluribus unum* (једни у мноштву) добија свој пуни практични смисао.

Идеја о приређивању овог зборника рођена је током мог студијског боравка у Сједињеним Државама у оквиру престижног програма Стејт Департамента под називом „Програм лидерства за међународне посетиоце” (*International Visitor Leadership Program*) који је реализован од 4. до 22. новембра 2024. године. Боравећи у четири велика и међусобно

веома удаљена америчка града (Вашингтону, Сијетлу, Њу Орлеансу и Бостону) имао сам прилику да се лично уверим у шареноликост унутар Сједињених Држава – од порекла њеног становништва, преко језика који се, поред енглеског, говоре на њеним улицама, па све до кинеске, турске, индијске, италијанске, мексичке и других кухиња које вам стоје на располагању на ћошковима тих улица. Са друге стране, знао сам да око себе на Институту за европске студије у Београду имам младе, образоване и талентоване колегинице и колеге који познају различите европске народе и језике и да ми они, као такви, могу умногоме помоћи у реализацији овог подухвата. Наш заједнички циљ био је, дакле, да опишемо улогу и значај који су поједини европски народи имали на формирање и развој Сједињених Држава какве данас познајемо. Овде се посебан акценат ставља на то да је крајње поједностављено и нетачно посматрати Сједињене Државе као дериват искључиво енглеске (англосаксонске) културе, те истиче да исте у себи садрже изузетно снажну германску, романску, словенску и друге етничке и културне компоненте. Надам се да смо у том циљу успели, али и отворили нове хоризонте за неке будуће младе истраживаче.

У Београду,
12.5.2025.

Др Рајко Петровић
Научни сарадник
Института за европске студије

**РОМАНСКИ НАРОДИ
У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Рајко Петровић*

Институт за европске студије
Београд

АМЕРИЧКИ ШПАНЦИ – ПРВИ ЕВРОПЉАНИ НА ТЛУ ДАНАШЊИХ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

Сажетак: Предмет истраживања овог рада јесу корени присуства Америчких Шпанаца на простору данашње територије Сједињених Америчких Држава, њихов значај за развој ове земље, као и њихов положај и утицај у оквиру њеног савременог друштва. Полазна хипотеза је да су Амерички Шпанци, као први европски колонизатори на простору Сједињених Америчких Држава, односно оснивачи првих трајних насеља, те као група становништва која је у континуитету присутна на посматраном простору преко четири века, остварили значајан утицај на развој Сједињених Држава на свим пољима – од политике и економије, преко културе и уметности до спорта. Резултати истраживања показали су да је разумевање америчке историје немогуће без узимања у обзир шпанског фактора, с обзиром на чињеницу да је Шпанија била поморска сила која је открила америчке континенте крајем 15. и почетком 16. века и господарила западним, централним и јужним деловима данашњих Сједињених Држава све до почетка 19. века. Исто тако, у раду наведене личности шпанског етничког порекла како из прошлости, тако и садашњости, снажно су допринеле и доприносе обликовању ове земље какву је данас познајемо. Упркос томе, улога шпанског фактора у настанку и развоју Сједињених Држава је потцењена и стављена у други план у односу на англосаксонску, али и германску компоненту ове земље. Са друге стране, истраживање је показало да утицај шпанског

---

* rajkopetrovic993@gmail.com

језика и латиноамеричке културе као деривата шпанске културе далеко превазилазе бројност Америчких Шпанаца данас. У истраживању смо се користили историјском методом, методом анализе и методом студије случаја.

Кључне речи: Амерички Шпанци, Сједињене Америчке Државе, Шпанија, колонизација, шпански језик.

Увод

Зарад лакшег разумевања теме којом се бавимо, најпре је потребно терминолошки прецизирати шта подразумевамо под Америчким Шпанцима. Одабрали смо употребу термина Амерички Шпанци, а не Шпански Американци јер је то оригинални превод шпанског термина *españoles estadounidenses*, иако се други израз чешће користи јер представља превод енглеског назива за ову популацију – *Spanish Americans*. Амерички Шпанци су, дакле, грађани Сједињених Америчких Држава који по оцу и мајци или једном од њих имају ближе или даље етничко порекло из Шпаније.

Овде су, међутим, потребна додатна појашњења с обзиром на две недоумице које се у том смислу јављају. Прво, унутар саме Шпаније имамо различите етно-националне заједнице (Каталонце, Баске, Галицијце, Кастиљанце), али су сви они више од 500 година уназад држављани Шпаније. Сходно томе, под Америчким Шпанцима данас сматрамо све оне чији су корени са територије данашње Шпаније, невезано за то да ли су њихови преци дошли из Мадрида, Барселоне или Сан Себастијана. С обзиром да, међутим, у самој Каталонији и Баскији постоје снажне сецесионистичке струје које се труде да негују односе са припадницима сопствене дијаспоре, не треба да нас чуди што амерички попис препознаје постојање и група као што су Баскијски Американци (*Basque Americans*)¹ или Каталонски Американци (*Catalan Americans*)²,

---

1 Према званичном попису из 2000. године у Сједињеним Државама је било 57.793 Баскијских Американаца, од којих је нешто више од 20.000 било у Калифорнији, а значајније су били присутни и у савезним државама Вашингтон, Орегон, Ајдахо, Нови Мексико и Флорида.

2 Број Каталонских Американаца је према попису из 2000. године износио тек 1.738 (распоређених махом у Калифорнији, Флориди, Тексасу и Њујорку), што значи да се

али они најчешће и не улазе у укупан број Америчких Шпанаца. Друго, Америчке Шпанце не треба мешати са Хиспанским Американцима (Hispanic Americans) и Латино Американцима (Latino Americans), где су први сви Американци који воде порекло из неке од земаља шпанског говорног подручја (дакле, поред Шпаније, ту мислимо и на низ земаља од Мексика до Аргентине), док су други сви они који долазе из држава западне хемисфере у којима се говоре језици латинског корена (поред шпанског, то су и португалски у Бразилу и француски на Хаитију и другим мањим карипским острвима). Амерички Шпанци се, као такви, каткад подводе под ужи део Хиспанских Американаца као својеврсне панетничке групе.

Историјат Америчких Шпанаца

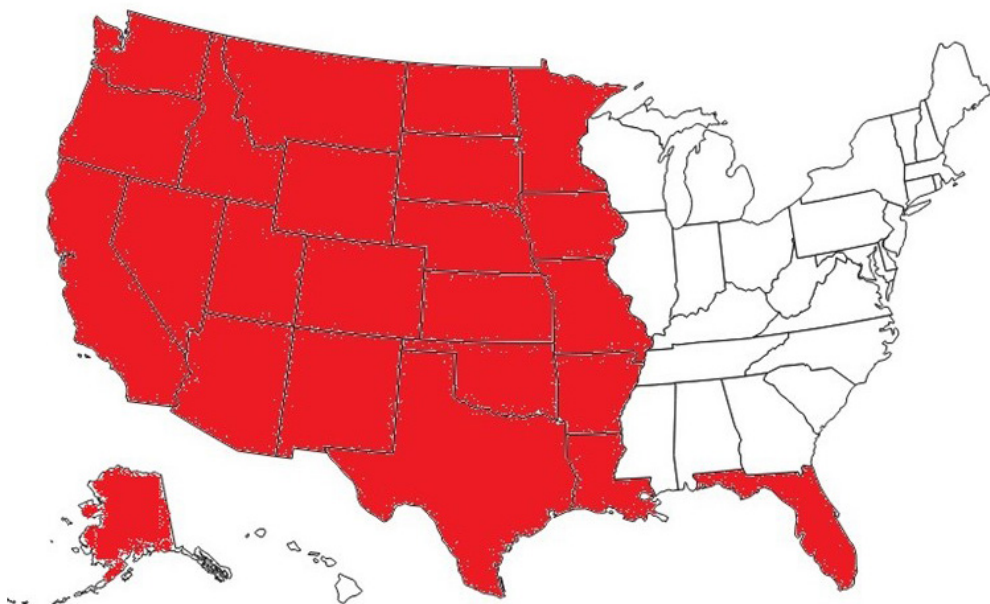
Шпанија је, без икакве сумње, земља која је променила ток историје и судбину човечанства крајем 15. и почетком 16. века захваљујући својим великим географским открићима. Мудра и визионарска политика Изабеле I Кастиљанске (Isabel I de Castilla) довела ју је до одлуке да подржи Кристофера Колумба (Cristóbal Colón) у његовој намери да пловидбом преко Атлантског океана дође до Индије. Тако је Колумбо са своја три брода „Ниња”, „Пинта” и „Санта Марија” 1492. године ненамеравао открио сасвим нови континент, што је Шпанији донело неслућене могућности за богаћење и војно јачање (Петровић, 2022: 11). У наредна три века Шпанска империја се распростирала од данашње Британске Колумбије у Канади на северу све до данашњег Чилеа и Аргентине на југу. То значи да је у неком моменту током тих 300 година Шпанска империја обухватала већи део данашњих Сједињених Америчких Држава, односно све осим њеног истока и Средњег запада, где је тај простор био део Вицекраљевства Нова Шпанија као највише административне прекоморске управне јединице Шпанске империје. О томе данас, два века од почетка потпуног краха те империје, сведоче бројни топоними Сједињених Држава који су се, упркос системској англицизацији, одржали до данас, па тако имамо имена америчких

већина људи који имају порекло са простора данашње Каталоније изјаснила као Амерички Шпанци.

савезних држава са шпанским коренима попут Калифорније (шп. врела пећ), Колорада (шп. обојен), Монтане (шп. планинска земља) и, наравно, Новог Мексика, као и имена градова као што су Лос Анђелес (шп. анђели), Сан Антонио (шп. Свети Антоније), Сан Хосе (шп. Свети Јосиф) или Сакраменто (шп. сакрамент – верска церемонија).

Слика 1. Територије данашњих Сједињених Америчких Држава које су у неком тренутку биле под делимичном или пуном контролом Шпанске империје

Извор: карту приредио аутор

Шпанци су били први Европљани који су на територији данашњих Сједињених Држава основали трајна насеља. Прво од њих било је Сан Хуан на данашњем Порторику основан 1521. године, док је на тлу континенталних Сједињених Држава то био Сан Агустин на Флориди 1565. године (González-Ripoll, 2014: 79-86). Шпански конквистадори који су се истакли у освајањима на простору данашњих Сједињених Држава били су Хуан Понсе де Леон (Juan Ponce de León) који се прославио освајањем Порторика, Педро Менендес де Авилес (Pedro Menéndez de Avilés) који је ставио полуострво Флориду под шпанску контролу, Хуан де Оњате (Juan de Oñate) који је освојио данашњи Нови Мексико и

Франсиско Васкес де Коронадо (Francisco Vázquez de Coronado), освајач југозапада Сједињених Држава (Петровић, 2021: 21). Неки од градова које су Шпанци касније основали на тлу данашњих Сједињених Држава били су Сан Дијего (1602), Санта Фе (1610), Ел Пасо (1680), Тусон (1699) и Сан Антонио (1718). Можемо, дакле, без имало оклевања рећи да Амерички Шпанци имају континуитет живљења и присуства на територији данашњих Сједињених Држава од чак 400 година, са чиме се не може похвалити нити један други европски народ. Таласи миграција из Шпаније ка простору данашњих Сједињених Држава били су константни, али неуједначени по броју Шпанаца који су одлазили преко Атлантика. Тако се процењује да је до краја 17. века број Америчких Шпанаца износио око 450.000, док их је од тада па до данас досељено свега око 300.000, од чега највише током Карлистичких ратова у другој половини 19. века (око 20.000) и током економског отварања франкистичке Шпаније ка свету 1960-их (око 40.000).

До пропасти Шпанске империје долази почетком 19. века када се већина њених америчких колонија одлучује на оружану побуну и пут ка стицању пуне независности од шпанске круне. Вицекраљевство Нова Шпанија одвојило се од 1821. године поставши Мексико, чиме су Сједињене Државе основане 1776. године добиле новог суседа. Оне су са симпатијама гледале на распад Шпанске империје и стварање Мексика јер су биле вођене идејом даљег ширења на америчким континентима на уштрб европских колонијалних сила (Alcalá, 2000: 212-238). Штавише, амерички председник Џејмс Монро (James Monroe) је то формулисао кроз своју тзв. Монроову доктрину (Monroe Doctrine) 1823. године према којој ће Сједињене Државе интервенисати против сваке европске колонијалне силе која покуша да поново колонизује неки простор на западној хемисфери. Иако је Мексико постао независан од Шпанске империје, његову политичку и војну елиту су чинили креоли, односно Шпанци рођени на тлу Мексика који су у прошлости били неповлашћени у односу на Шпанце рођене у континенталној Шпанији. Први велики губитак за Мексико било је проглашење независности Тексаса уз подршку Сједињених Држава 1836. године. Уследила је анексија Тексаса од стране истих 1845. године што је био повод за избијање Мексичко-америчког рата (Guerra mexicano-estadounidense) који је трајао од 1846. до 1848. године и чији резултат је био крајње поражавајући за Мексико. Наиме, не само да је за Мексико Тексас био трајно изгубљен,

већ је та земља изгубила половину своје територије на уштрб Сједињених Држава (тадашње Горња Калифорнија и Нови Мексико). Мексико је био приморан на ову безусловну капитулацију јер су америчке трупе предвођене генералом Винфилдом Скотом (Winfield Scott) умарширале у његову престоницу Сијудад Мексико. Са друге стране, Мексико је пристао да за губитак територије од 2,3 милиона квадратних километара добије накнаду од тадашњих 15 милиона долара (Петровић, 2023: 724-725). Овај догађај је важан за предмет истраживања нашег рада јер су тада Сједињене Државе напрасно добиле у свом саставу становништво коме је шпански језик био матерњи, а чији број се касније само увећавао.

Односи између Шпаније и Сједињених Држава, са друге стране, били су крајње амбивалентни током 19. века. Најпре ваља подсетити да је Шпанија заједно са Француском подржала борбу Сједињених Држава за независност од Британске империје (са којом је била у ривалским односима), али је до признања исте те независности од стране шпанске круне дошло тек 1779. године. Разлог томе био је (испоставиће се оправдани) страх Шпаније да би њене колоније на америчком континенту могле поћи истим путем и прогласити независност. Америчка револуција била је снажно обележена просветитељским идејама попут слободе, једнакости и братства које су се прошириле и на суседне шпанске територије и које су рушиле шпански империјални поредак заснован на пигментократији. Сједињене Државе су у међувремену показале интересовање за Кубу, а Шпанија остаје резервисана према дешавањима унутар самих Сједињених Држава током Америчког грађанског рата (1861-1865). Победа Севера над Југом у том рату само је појачала америчке апетите према контроли карибског региона, те су се Сједињене Државе директно умешале у Кубански рат за независност (1895-1898). Био је то повод за избијање Америчко-шпанског рата 1898. године који је за Шпанију био катастрофалан, јер је у истом не само изгубила Кубу, Филипине и Гвам, већ и статус колонијалне силе (Петровић, 2022: 138-139).

Односи Шпаније и Сједињених Држава током 20. века, а који су се свакако рефлектовали на миграцију дела Шпанаца преко Атлантика и положај и улогу Америчких Шпанаца у самим Сједињеним Државама, одвијали су се у трима историјским фазама. Прва од њих је био период Шпанског грађанског рата (1936-1939) током ког су Сједињене Државе заузеле неутралан став заједно са Уједињеним Краљевством

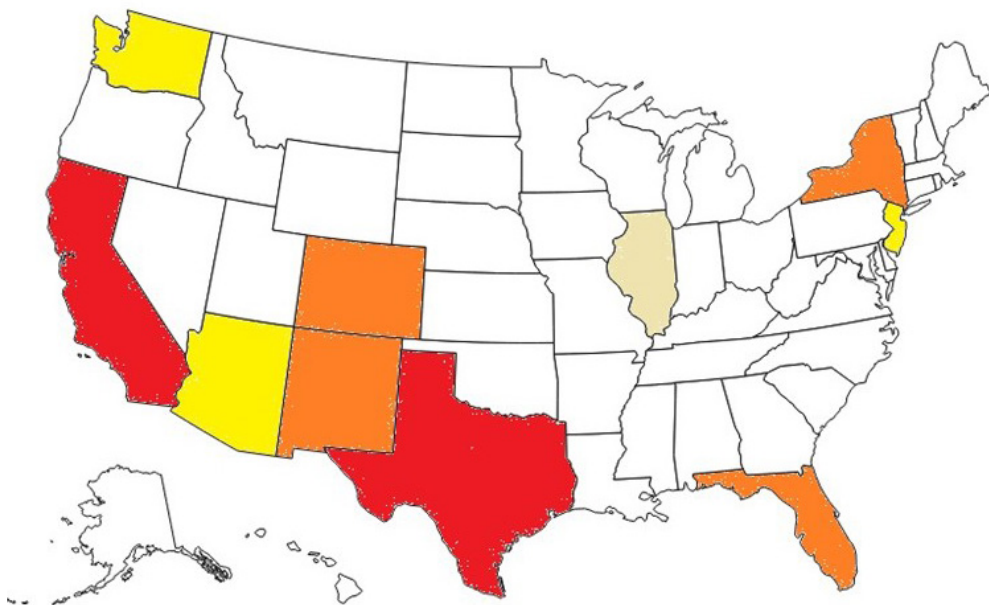
и Француском. Америчко јавно мњење је, међутим, било крајње подељено по овом питању, где су ватрени амерички римокатолици захтевали од њихове владе да подржи националистичку и антикомунистичку страну предвођену генералом Франсиском Франком (Francisco Franco), док је други део јавности био против франкиста као носилаца антилибералних идеја. Сједињене Државе забраниле су извоз оружја обема зараћеним странама, али су из њих одлазили добровољци на фронт (Петровић, 2022: 139). Један од њих, који се придружио републиканским трупам, био је и славни амерички писац Ернест Хемингвеј (Ernest Hemingway) (Muller, 2019). Другу фазу представљали су односи између Сједињених Држава, као земље либералне демократије и капитализма, и франкистичке Шпаније (1939-1975) као ауторитарне државе са планском привредом. Сједињене Државе су, као земља победница у Другом светском рату, по завршетку истог заговарале међународну изолацију Шпаније која је била савезник нацистичке Немачке и фашистичке Италије. До промене става званичног Вашингтона према Мадриду долази већ почетком 1950-их година јер су Сједињене Државе у хладноратовском надметању са Совјетским Савезом требале савезнике на свим меридијанима, а посебно у случају Шпаније која је контролисала западну капију Медитерана и која је била решена да води немилосрдну борбу са комунизмом. За Сједињене Државе то је било посебно важно узевши у обзир чињеницу да су марксистичке идеје јачале у Француској и Италији. Тако су Шпанија и Сједињене Државе 1953. године потписале Мадридске пактове (Pactos de Madrid) који су подразумевали америчку економску помоћ Шпанији зарад добијања дозволе за изградњу војних база Сједињених Држава на територији ове иберијске земље. Да је званични Вашингтон био чврсто решен да зацементира добре односе са франкистичком Шпанијом показала је и посета Мадриду од стране америчког председника Двајта Ајзенхауера (Dwight D. Eisenhower) 1959. године (Петровић, 2022: 139). Трећа фаза јесу савремени односи Сједињених Држава и Шпаније од 1975. године до данас, обележени успешном сарадњом на свим пољима – од демократизације и владавине права, преко евроатлантских интеграција (Шпанија је постала чланица НАТО 1982, а Европске уније 1986. године), па све до економије и међународних односа (Петровић, 2022: 139-140).

Број и распрострањеност Америчких Шпанаца

Број Америчких Шпанаца је током последњих неколико деценија значајно варирао. Током 1930-их година створена је јаснија слика о присуству етничких Шпанаца на простору Сједињених Држава, где су исти били сконцентрисани у Калифорнији, Њујорку, Пенсилванији и на Флориди, добрим делом и на Средњем западу, а у мањем броју их је било практично у свим америчким савезним државама тог времена (Saravia, Turu y Esteve, 2022: 144). На званичном попису у Сједињеним Државама 1980. године скоро 63.000 њених грађана је рекло да има шпанско етничко порекло. Највише их је било на Флориди (24.000), Њујорку (22.000) и Калифорнији (14.000), премда овде треба узети у обзир чињеницу да су били урачунати и они грађани који су имали шпанско порекло као једно од неколико различитих (њих укупно 32.000). Значајно мањи број Америчких Шпанаца био је у некадашњим деловима Шпанске империје попут Тексаса (7.000), Колорада (2.000), Новог Мексика (2.000) и Луизијане (600). Међутим, већ током овог пописа се појавио проблем разликовања Америчких Шпанаца и Латиноамериканаца са шпанског говорног подручја, посебно оних који су бели у расном смислу (Chilton and Sutton, 1986: 197-201). Десет година касније на попису 1990. године чак 313.000 Американаца се изјаснило да имају шпанско порекло, уз додатних 48.000 којима је оно додатно порекло. Реч је о значајном скоку броја Америчких Шпанаца у односу на попис из 1980. године који се може објаснити простом чињеницом да су многи Латиноамериканци одлучили да се тако изјасне, превасходно због жеље да буду перципирани као Европљани по пореклу и да се, као такви, лакше интегришу унутар америчког друштва. Тако је те 1990. године број Америчких Шпанаца на Флориди износио 79.000, у Калифорнији 75.000, у Њујорку 42.000, у Тексасу 31.000, у Новом Мексику 25.000, у Новом Џерсију 24.000, Колораду 14.000, Аризони 6.000, док их је у осталим америчким савезним државама било знатно мање. Примећујемо да су Флорида, Калифорнија и Њујорк остали упоришта ове популације. На попису становништва 2000. године забележен је пад броја Америчких Шпанаца на 300.000, али се преко два милиона људи изјаснило да има шпанске етничке корене, где је поново, без икакве сумње, у тај број улазило махом латиноамеричко становништво. Деценију након тога на попису 2010. године 635.000 грађана Сједињених Држава се изјаснило да имају шпанско порекло, што је био значајан пораст ове групације. Детаљнија истраживања су, међутим, показала да

се свега 50.000 истих у пуном смислу сматрало Америчким Шпанцима. Коначно, ту су и резултати последњег пописа становништва у Сједињеним Државама из 2020. године на коме се тачно 978.978 Американаца изјаснило да има шпанско порекло. Овога пута највише их је било у Калифорнији (192.000), затим у Тексасу (120.000), Флориди (83.000), Новом Мексику (80.000), Колораду (58.000), Њујорку (52.000), Аризони (37.000), Њу Џерзију (31.000), те у Вашингтону (26.000) и Илиноису (19.000). Овде, међутим, поново имамо компликовану ситуацију с обзиром да се ових 978.978 грађана на питање о етничкој припадности изјаснило Шпанцима (Spaniards), док их се још 866.356 сврстало у категорију шпанског порекла (Spanish), те 50.966 у категорију Шпански Американци (Spanish American). Сви они заједно чинили су тек 3,1% укупног становништва Сједињених Држава (Peña, Lowe Jr. and Ríos-Vargas, 2023).

Слика 2. Распрострањеност Америчких Шпанаца у Сједињеним Државама према резултатима пописа 2020. године³

Извор: карту приредио аутор

³ Црвеном бојом означене су америчке савезне државе са преко 100.000 Америчких Шпанаца, наранџастом са између 50.000 и 100.000, жутом са између 20.000 и 50.000, окер између 10.000 и 20.000, а белом испод 10.000.

Према подацима Уједињених нација из 2020. године у Сједињеним Државама живи 102.633 шпанских држављана, што је 4. место одмах иза броја Шпанаца у Француској (282.397), Немачкој (186.074) и Уједињеном Краљевству (150.892). Много мање шпанских држављана данас живи у шпанским бившим колонијама попут Аргентине (99.006), Венецуеле (70.318), Мексика (24.731), Чилеа (21.798), Уругваја (19.374), Колумбије (17.122), Боливије (13.568), Перуа (12.094), Еквадора (7.814) и Доминиканске Републике (7.272) (Datosmacro.org, 2020).

Поред топонима које смо већ помињали, трагови вишевековног шпанског присуства на тлу Сједињених Држава присутни су и у симболима и споменицима у овој северноамеричкој држави. Тако се на грбу Тексаса налази и шпанска застава са грбом Кастиље и Леона на себи. Заставе Флориде и Алабаме имају преко себе боргоњски крст који је био симбол Шпанске империје, а он се налазио и на застави Конфедерације током Америчког грађанског рата. Тврђава Сан Агустин у истоименом граду прва је тврђава на тлу Сједињених Држава коју су направили Европљани, а то су били Шпанци и њима у част се на њој и данас вијори и шпанска застава. Грб Лос Анђелеса, другог по величини града у Сједињеним Државама, садржи у себи и грб Кастиље и Леона као подсетник на то да су овај град основали управо Шпанци. На застави Купертина, града у Калифорнији познатог по томе што се у њему налази седиште компаније „Епл” у Силиконској долини, налази се морион, односно посебна врста шлема који су користили шпански освајачи. У част шпанској застави 13 пруга на застави Аризоне имају црвену и жуту боју. Заставе Шпаније и Кастиље и Леона налазе се и у унутрашњости катедрале у Њу Орлеансу (Mendez, 2019). У Сан Дијегу налази се национални споменик посвећен Хуану Родригесу Кабриљу (Juan Rodríguez Cabrillo), вођи прве европске експедиције која је открила обале данашње Калифорније 1542. године. У Бизбију, маленом градићу у Аризони, подигнут је споменик у част конквистадору Франсиску Васкесу де Коронаду који је са својом експедицијом открио читав простор од Сијудад Мексика до Канзаса. Конквистадору Хуану Понсеу де Леону статуа је подигнута у већ помињаном Сан Агустину, а у Ел Пасу се налази највиша коњичка статуа на свету (висока 18 метара и тешка 18 тона) посвећена Хуану де Оњатеу, шпанском конквистадору и владару провинције Санта Фе у Новом Мексику. Скулптуре Сиде Кампеадора (Cid Campeador), шпанског борца против муслимана у време Реконкисте, налазе се у Школи науке

и уметности у Њујорку, Балбоа парку у Сан Дијегу и Линколн парку у Сан Франсиску, док се скулптура краљице Исабеле Кастиљанске (Isabel I de Castilla) налази на Капитолу државе Калифорније, као и у главном седишту Организације америчких држава у Вашингтону (Mendez, 2019). У Сједињеним Државама и данас постоје мањи градови који носе имена попут Мадрид, Севиља, Гранада, Валенсија, Леон, Кордоба, Толедо и сл., сведочећи о дугом шпанском присуству на тим просторима (Güenechea Rodríguez, 2019: 27).

Познати Амерички Шпанци – некад и сад

Огроман број Америчких Шпанаца су дали или још увек дају значајан допринос развоју и богатству Сједињених Државама у различитим областима и професијама. Најпре ћемо поменути некадашње политичаре у овој земљи чији су преци били Шпанци. Ту спадају Џери Аподака (Jerry Apodaca) који је био угледни члан Демократске партије и гувернер Новог Мексика од 1975. до 1979. године; Чарлс Доминик Булињ (Charles Dominique Bouligny), амерички сенатор из Луизијане од 1824. до 1829. године; Кејт Браун (Kate Brown), гувернерка Орегона од 2015. до 2023. године; Хуан Хосе Карилхо (Juan José Carrillo), први градоначелник у историји Санта Монике (1890-1897) и последњи градски маршал Лос Анђелеса (1875-1876); Педро Касанаве (Pedro Casanave), пети градоначелник Џорџтауна (данашња престоница Вашингтон) и човек који је положио први камен за изградњу грађевине која ће касније бити позната под именом Бела кућа; Денис Чавес (Dennis Chávez), амерички сенатор из Новог Мексика (1935-1962); Хенри Сиснерос (Henry Cisneros), градоначелник Сан Антонија (1981-1989); Тед Крус (Ted Cruz), амерички сенатор из Тексаса (2013-); Алберт Естопинал (Albert Estopinal), посланик из Луизијане у америчком Представничком дому (1808-1919); Хоаким О. Фернандес (Joachim O. Fernández), такође посланик из Луизијане у америчком Представничком дому (1931-1941); Бил Флорес (Bill Flores), посланик из Тексаса у америчком Представничком дому (2011-2021); Џон Гараменди (John Garamendi), посланик из Калифорније у америчком представничком дому (2009-); Антонио Марија де ла Гера (Antonio María de la Guerra), градоначелник Санта Барбаре (1852-1853); Џозеф Марион Ернандес (Joseph Marion Hernández), посланик

из Флориде у америчком Представничком дому (1822-1823); Мануел Лухан Јуниор (Manuel Lujan Jr.), амерички државни секретар за унутрашња питања (1989-1993); Џозеф Монтоја (Joseph Montoya), амерички сенатор из Новог Мексика (1964-1977); Франсиско Мартинес Портусаћ (Francisco Martínez Portusach), гувернер Гвама (1898); Боб Мартинес (Bob Martinez), гувернер Флориде (1987-1991); Мигел Антонио Отеро (Miguel Antonio Otero), гувернер Новог Мексика (1897-1906); Кен Салазар (Ken Salazar), амерички државни секретар за унутрашња питања (2009-2013); Хуан Верде (Juan Verde), саветник америчког председника Барака Обаме (Barack Obama) и многи други.

Истакнути официри у америчкој војсци били су Џорџ Фарагут (George Farragut), чувени борац у Америчком рату за независност; Хуан Моја (Juan Moja) и Мануел Антонио Сантијаго Тарин (Manuel Antonio Santiago Tarin) који су учествовали у Тексашкој револуцији; Џон Ортега (John Ortega), херој Америчког грађанског рата; Тери де ла Меса Ален (Terry de la Mesa Allen), одликовани генерал-мајор из Другог светског рата; Луис Гонсага Мендес Јуниор (Louis Gonzaga Mendez Jr.), такође одликован за заслуге у Другом светском рату, баш као и Рудолф Б. Давила (Rudolph B. Davila); Балдомеро Лопес (Baldomero López), постхумно одликовани амерички поручник који је погинуо у Корејском рату и други.

Многе славне личности из света глуме у Сједињеним Државама попут Камерон Дијас (Cameron Diaz), Ектора Елисонда (Héctor Elizondo), Мел Ферер (Mel Ferrer), Селме Хажек (Salma Hayek), Рите Хејворт (Rita Hayworth) и Чарлија Шина (Charlie Sheen) су шпанског порекла. Амерички музичари шпанског порекла су певачи Хулио Иглесијас (Julio Iglesias) и његов син Енрике Иглесијас (Enrique Iglesias), гитариста Џим Мартин (Jim Martin), оперска певачица Камил Самора (Camille Zamora) и многи други. Велики број америчких спортиста има или је имао шпанско порекло, попут боксера Арта Арагона (Art Aragon) и Саула Мамбија (Saoul Mamby); бејзбол играча Пета Алонса (Pete Alonso) и Теда Вилијамса (Ted Williams); фудбалера Џонатана Бораха (Jonathan Borrajo), Мануела Ернандеса (Manuel Hernandez) и Фабрија Салседа (Fabri Salcedo); хокејаша Алека Мартинеса (Alec Martinez), те бројних играча америчког фудбала као што су Лил Алсадо (Lyle Alzado) и Лу Пинијеља (Lou Piniella). Амерички песници шпанског порекла били су Мерседес де Акоста (Mercedes de Acosta), Фелипе Алфау (Felipe Alfau), Иван Аргуељес (Ivan Argüelles), Одон Бетансос Паласиос (Odón

Betanzos Palacios), Стивен Винсент Бенет (Stephen Vincent Benét), Иларио Бареро (Hilario Barrero), а писци Алберто Асереда (Alberto Acereda), Хаиме де Ангуло (Jaime de Angulo), Анаис Нин (Anaïs Nin), Џорџ Сантајана (George Santayana), Хосе Иглесијас (Jose Yglesias) и Рафаел Иглесијас (Rafael Yglesias).

Многи учени људи у Сједињеним Државама такође су спадали или спадају у групу Америчких Шпанаца – историчар Лари Фереиро (Larrie Ferreiro), историчар уметности Ернест Фенељоса (Ernest Fenollosa), социолог и политиколог Хуан Хосе Линц (Juan José Linz), економиста Ксавиер Сала и Мартин (Xavier Sala-i-Martin), етнограф Хуан Баутиста Раел (Juan Bautista Rael) и други. Ту свакако спадају и људи из света медицине и науке попут лекара Луиса Фернандеса Алвареса (Luis F. Álvarez), Валтера Алвареса (Walter C. Alvarez), Исадора Коријата (Isador Coriat), Валентина Фустера (Valentín Fuster), Мигела Санћеса (Miguel A. Sanchez) и научника као што су били Луис Валтер Алварес (Luis W. Alvarez), Валтер Алварес (Walter Alvarez), Франсиско Ајала (Francisco J. Ayala), Северо Очоа (Severo Ochoa) и други. Чак се и међу астронаутима нашао један Амерички Шпанац – Мајкл Лопес Алегрија (Michael López-Alegría), а вредна помена је и Аида де Акоста (Aida de Acosta), прва жена која је летела лаким моторним авионом. Неки Амерички Шпанци били су важне верске фигуре, као што је то био случај са римокатоличким надбискупима Робертом Фортунотом Санћесом (Robert Fortune Sanchez), Џозефом Садоком Аламањом (Joseph Sadoc Alemany) и Алфредом Мендесом Гонсалесом (Alfredo Méndez-Gonzalez). Све наведене личности допренеле су или и даље доприносе томе да Сједињене Државе буду једна од водећих земаља света у различитим сферама живота.

Будућност шпанског језика у Сједињеним Америчким Државама

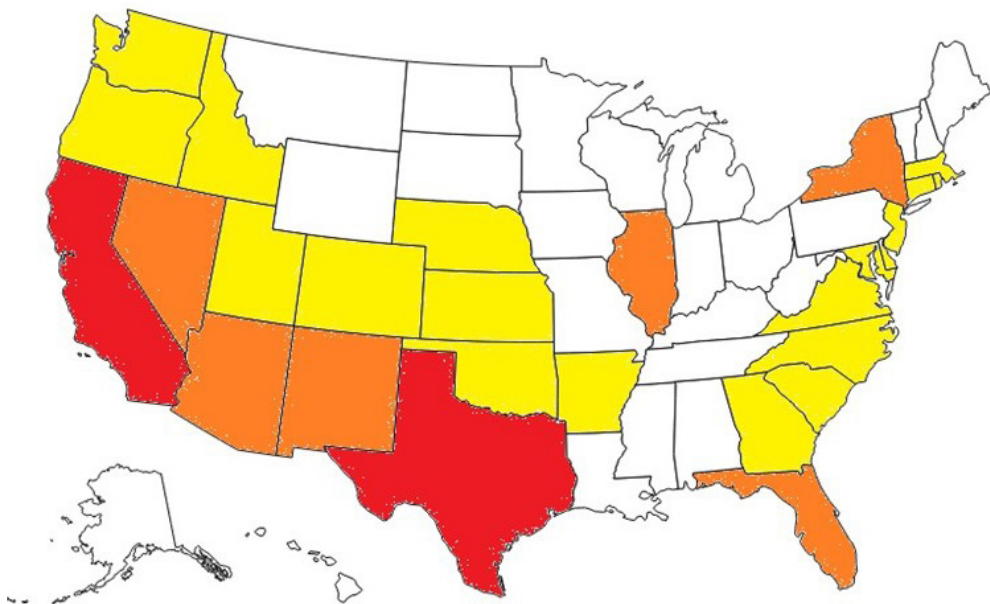
Прича о утицају Шпаније и Шпанаца на Сједињене Државе не би била потпуна без анализе значаја и утицаја који шпански језик данас има у тој земљи. Након енглеског језика, који је де факто званични језик, највећи број становника Сједињених Држава говори шпански (у највећем броју случаја као матерњи језик), тачније њих 43 милиона, што је скоро 14% америчке популације. То је значајно мањи број у односу на

укупан број Хиспаноса који живе и раде у Сједињеним Државама (скоро 64 милиона, односно 19,1%), што значи да већ сада имамо нове генерације унутар те заједнице које су поприлично англицизоване, како у језичком, тако и у културолошком смислу (примера ради, многима од њих родитељи дају енглеска имена, па тако често можемо чути за неког Американца који има енглеско име, а шпанско презиме). Чињеница је да број говорника шпанског језика у Сједињеним Државама неумољиво расте, где их је према попису из 1980. године било 11 милиона (5%), 1990. године 17 милиона (7%), 2000. године 28 милиона (10%), те 2010. године 37 милиона (13%) (Lopez and Gonzalez-Barrera, 2013).

Нема никакве сумње да је шпански језик језик који има будућност на глобалном нивоу. Он је данас матерњи језик за више од 472 милиона људи широм света, а укупан број људи који га говоре и разумеју износи 565 милиона. Треба додати и то да, према проценама стручњака, у сваком тренутку шпански језик учи око 20 милиона људи у свим деловима света. Шпански језик је један од ретких језика који се говоре на чак пет континената – од Европе, преко Северне и Јужне Америке и Африке, па све до Азије. Оно што је за наш предмет истраживања важно јесу пројекције које говоре у прилог томе да ће до 2050. године око 132 милиона становника Сједињених Држава говорити шпански, што ће значити да ће га употребљавати сваки трећи грађанин истих, али и да ће Сједињене Државе бити земља са највећим бројем говорника шпанског на свету (тренутно су оне 5. на листи испред Перуа, а иза Мексика, Колумбије, Шпаније и Аргентине). Нема никакве сумње да ће то имати не само културолошки утицај, већ и утицај на природу и карактер најмоћније државе и највеће економије на свету. Већ сада бројне компаније у Сједињеним Државама своје производе рекламирају и на шпанском језику, а то се пресликава и на њихово пословање на глобалном тржишту, с обзиром на чињеницу да је шпански језик други најутицајнији језик на свету (дакле, иза енглеског, а испред кинеског, арапског и др.). Шпански језик је и четврти језик по броју говорника у Европској унији, а трећи у институцијама Уједињених нација (Petrović, 2021: 23-24).

Слика 3. Распрострањеност шпанског језика у Сједињеним Америчким Државама према резултатима пописа из 2020. године⁴

Извор: карту приредио аутор

Бројке су данас неумољиво на страни светле будућности шпанског језика у Сједињеним Државама. Од 1980. године до данас број говорника шпанског језика у овој земљи је порастао за 233%. Једини језик који је у Сједињеним Државама више процентуално порастао у посматраном периоду од шпанског јесте вијетнамски – за чак 599%! Шпански је језик који се, после енглеског језика, највише говори или чује (захваљујући богатом ТВ програму на шпанском пре свега) у домовима људи којима он није матерњи неголи било који други језик. Да број говорника шпанског језика у Сједињеним Државама рапидно расте сведочи и податак да је према пројекцијама из 2011. године тај број требао да се увећа на између 39 и 43 милиона до 2020. године, што је и постигнуто. Овде, међутим, треба бити опрезан, с обзиром на чињеницу да је

4 Црвеном бојом означене су америчке савезне државе са више од 10% говорника шпанског језика, наранџастом бојом са од 5% до 10%, жутом бојом са од 2% до 5%, а белом бојом са мање од 2%.

број хиспано популације у Сједињеним Државама која говори шпански 2000-их година износио 78%, а данас је 75%, где се очекује тренд даљег пада. Са друге стране, расте број хиспано популације која код куће говори само енглески језик, где их је 2000-их било 25%, а 2020. године 34%. Међутим, треба истаћи и податке истраживања Пју истраживачког центра (Pew Research Center) из 2012. године према којима 95% хиспано популације у Сједињеним Државама сматра да је важно за будуће генерације унутар ове групе да знају да говоре шпански језик (Lopez and Gonzalez-Barrera, 2013).

Закључак

Амерички Шпанци, односно Шпански Американци како их најчешће зову у самим Сједињеним Државама, упркос томе што не спадају у најбројније етничке групе у овој земљи, били су током историје један од најзначајнијих фактора у обликовању америчке државе и друштва какве их данас познајемо. Сама чињеница да су Европљани открили амерички континент захваљујући шпанској круни довољно говори о томе да је историјски значај Шпаније и Шпанаца за данашње Сједињене Државе изузетан и немерљив. Вековима пре проглашења независности чувених 13 америчких колонија значајан део територије данашњих Сједињених Држава је био део Шпанске империје, а потом и Мексика који је, упркос томе што се од Шпаније одвојио 20-их година 19. века, и даље имао креолску шпанску политичку, војну и друштвену елиту. Многи Хиспаноамериканци који данас живе и раде у Сједињеним Државама имају бар неког претка пореклом из Шпаније, што неретко са поносом и истичу. Иако долазе из земаља попут Мексика, Порторика или Кубе, они са собом у Сједињене Државе неспорно доносе и шпанску културу – од језика, преко својих имена и презимена, римокатолицизма који су њихови преци прихватили управо од Шпанаца, па све до мостова саградње са Шпанијом које у свом професионалном и приватном животу настоје да саграде. Видели смо да се историја америчког друштва и државе не може писати без Шпаније и Шпанаца и да је она била препуна политичара, војсковођа, писаца, научника, спортиста и уметника чији корени сежу у овај велики европски народ. Такође смо могли приметити колико је шпански језик све утицајнији и распрострањенији на

тлу Сједињених Држава, са перспективом да игра још важнију улогу у њима у будућности.

Данас се у појединим америчким савезним државама као што су Тексас, Нови Мексико, Флорида, Калифорнија и Аризона закони доносе и на енглеском и на шпанском језику. У многим јавним парковима, музејима или радњама не само у тим савезним државама, већ и широм земље могу се видети и натписи на шпанском. Они нису само последица све већег броја туриста са шпанског говорног подручја, већ пре свега пораста броја америчких грађана који говоре шпански. Из Шпаније, уређене и релативно богате земље чланице Европске уније, људи више не одлазе тако масовно у Сједњене Државе као што је то био случај током историје, али се увек нађе понеки талентовани Шпанац или Шпанкиња који своје каријере (посебно у сфери науке и уметности) наставе управо у, по много чему, и даље обећаној земљи званој Америка, настављајући да сведоче о томе да амерички сан, ма колико био оспораван последњих година, и даље живи. Амерички Шпанци, дакако, наставиће да буду природна и важна спона између земље чији су држављани и земље својих предака, обogaћујући притом не само амерички „лонац за топљење” (melting pot), већ и мутикултурни карактер Сједињених Држава у пуном смислу те речи.

Литература

- Петровић, Рајко (2021). „Португал и Шпанија – случај првих светских колонијалних империја” у Данило Бабић, Рајко Петровић и Јелена Вићентић (ур.): *Суочавање Европe са њеном колонијалном прошлошћу*, Институт за европске студије, Београд, 2021, стр. 17-38.
- Петровић, Рајко (2022). *Шпанија – сузбијање сецесионизма*, Catena Mundi и Институт за европске студије, Београд.
- Петровић, Рајко (2023). *Политички системи земаља Латинске Америке*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића и Институт за европске студије, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Alcalá, Manuel (2000). ”Los Estados Unidos y la guerra mexicana de Independencia”, *Nueva época*, vol. V, núms. 1 y 2, págs. 212-238.
- Chilton, R. And Sutton, G. F. (1986). ”Classification by race and Spanish origin in the 1980 census and its impact on white and nonwhite rates”, *Am Stat.*, Vol. 40, No. 3, pp. 197-201.
- Datosmacro.org. (2020). ”España – Emigrantes totales”, <https://datosmacro.expansion.com/demografia/migracion/emigracion/espana> (приступљено 12.12.2024)
- González-Ripoll, Loles (2014). ”San Agustín de la Florida, ciudad símbolo de la rivalidad imperial del siglo XVIII” en *Legado español en los Estados Unidos. Ciclo de conferencias con motivo de las Conmemoraciones de la Nueva España (2013-2015)*, Escuela Diplomática, Madrid.
- Güenechea Rodríguez, Juan Ignacio (2019). ”La herencia hispana y el español en la toponimia de los Estados Unidos”, *Estudios del Observatorio/Observatorio Studies*, Vol. 56, Núm. 12, págs. 1-37.
- Lopez, Mark Hugo and Gonzalez-Barrera (2013). ”What is the future of Spanish in the United States”, *Pew Research Center*, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2013/09/05/what-is-the-future-of-spanish-in-the-united-states/> (приступљено 16.12.2024)
- Mendez, Patricia (2019). ”Herencia española en Estados Unidos”, *don Quijote blog*, <https://www.donquijote.org/es/blog/herencia-espanola-en-estados-unidos/> (приступљено 12.12.2024)
- Muller, Gilbert H. (2019). *Hemingway and the Spanish Civil War. The Distant Sound of Battle*, Palgrave Macmillan, Cham.
- Peña, Jessica E.; Lowe Jr., Ricardo Henrique and Ríos-Vargas, Merarys (2023). ”Colombian and Honduran Populations Surpassed a Million for First

Time; Venezuelan Population Grew the Fastest of all Hispanic Groups Since 2010”, *United States Census Bureau*, <https://www.census.gov/library/stories/2023/09/2020-census-dhc-a-hispanic-population.html> (приступљено 11.12.2024)

Petrović, Rajko (2021). ”Budućnost pripada španskom jeziku”, *Reflejo*, Januar 2021, str. 23-26.

Saravia, Joaquín; Turu, Anna y Esteve, Albert (2022). ”La comunidad española en Estados Unidos: una aproximación desde los censos de población de 1880 a 1940”, *Revista de Demografía Histórica – Journal of Iberoamerican Population Studies*, Vol. XII, Núm. II, págs. 135-153.

SPANISH AMERICANS – THE FIRST EUROPEANS IN THE SOIL OF THE PRESENT UNITED STATES OF AMERICA

Summary: The subject of this research is the roots of the presence of Spanish Americans in the territory of the present-day United States of America, their importance for the development of this country, as well as their position and influence within its contemporary society. The starting hypothesis is that Spanish Americans, as the first European colonizers in the territory of the United States of America, that is, the founders of the first permanent settlements, and as a population group that has been continuously present in the observed area for over four centuries, have had a significant impact on the development of the United States in all fields – from politics and economics, through culture and art to sports. The results of the research showed that understanding American history is impossible without taking into account the Spanish factor, given the fact that Spain was a naval power that discovered the American continents in the late 15th and early 16th centuries and ruled the western, central and southern parts of the present-day United States until the early 19th century. Also, the personalities of Spanish ethnic origin mentioned in this research, both from the past and present, have strongly contributed and continue to contribute to shaping this country as we know it today. Despite this, the role of the Spanish factor in the emergence and development of the United States has been underestimated and put in the background in relation to the Anglo-Saxon, but also the Germanic component of this country. On the other hand, the research showed that the influence of the Spanish language and Latin American culture as derivatives of Spanish culture far exceeds the number of American Spaniards today. In the research we used the historical method, the analysis method and the case study method.

Keywords: Spanish Americans, United States of America, Spain, colonization, Spanish language.

Рајко Петровић*

Институт за европске студије

Београд

ПОРТУГАЛСКИ АМЕРИКАНЦИ – ДИСКРЕТНИ ЧИНИОЦИ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ И ДРУШТВА

Сажетак: Иако са бројношћу од 1,4 милиона чине тек 0,4% укупне популације у Сједињеним Америчким Државама, Португалски Американци, односно држављани најмоћније земље света који имају португалско етничко порекло, вековима уназад у значајној мери су доприносили свеукупном развоју америчке државе и друштва. Сходно томе, предмет истраживања овог рада јесу место и улога коју су кроз историју Португалски Американци имали у изградњи Сједињених Америчких Држава какве данас познајемо. Циљ истраживања је да укажемо на изузетан утицај и допринос ове не тако бројне популације у различитим областима унутар Сједињених Америчких Држава – од политике, преко науке, до културе и спорта. Резултати истраживања показали су да је разумевање како америчке историје, тако и њене савремене друштвене и политичке стварности немогуће без разумевања улоге и значаја Португалских Американаца као важног чиниоца, као и да Сједињене Америчке Државе и Португалија традиционално имају изузетно развијене односе, где Португалски Американци представљају природни мост који повезује две нације и земље. У оквирима овог истраживања користили смо историјску методу, методу анализе, методу студије случаја и методу компаративне анализе.

---

* rajkopetrovic993@gmail.com

Кључне речи: Португалски Американци, Сједињене Америчке Државе, Португалија, откриће Америке, америчка независност.

Увод

Португалија данас важи за једну од етнички најхомогенијих европских земаља, чему је битно допринела чињеница да је португалска државна граница са Шпанијом једна од најстаријих на Старом континенту. Са друге стране, треба имати у виду и то да је Португалија вековима била колонијална сила, те да је историјским процесом мешања Португалаца као освајача са покореним аутохтоном становништвом Јужне Америке (Бразил), Африке (Ангола, Мозамбик, Гвинеја Бисао, Зеленортска Острва, Сао Томе и Принсипе) и Азије (тзв. Португалска Индија, Макао и Источни Тимор) дошло до настанка потпуно нових етничких група чија је заједничка карактеристика да имају делимично португалско етничко порекло и да им је матерњи језик (или језик који користе упоредо са својим матерњим језиком) португалски. Ово је важно за предмет истраживања нашег рада из разлога што ће исти обухватити само Португалске Американце (енг. Portuguese Americans, пор. portugueses americanos) схваћене као становнике, односно држављане Сједињених Америчких Држава који имају португалско етничко порекло или као особе које су рођене у Португалији, али су се касније преселиле у Сједињене Државе и као такве неретко имају двојно држављанство. У прву категорију неретко спадају људи који имају португалско порекло по неком од својих предака, а који су се касније унутар самих Сједињених Држава најчешће мешали са припадницима осталих придошлих европских народа (Енглезима, Французима, Шпанцима и сл.). Да се приметити, дакле, да ово истраживање неће обухватити сво лузофоно становништво данашњих Сједињених Држава, односно Американце пореклом из земаља некадашњих португалских колонија, упркос томе што многи од њих бар делом имају португалско етничко порекло. Разлог томе лежи у чињеници да су се те земље одавно изградиле као посебне нације те би било погрешно, али и крајње неправедно Бразилске Американце или Анголске Американце називати Португалским Американцима.

Колико је оваква врста дистинкције научно и стручно релевантна и као таква неопходна показује управо пример Бразилских Американаца. Данас се око 1,9 милиона људи у Сједињеним Државама може убројати у ову категорију становништва, од којих је око 600.000 рођено у Бразилу. То значи да је бразилска дијаспора у Сједињеним Државама бројнија од било које друге бразилске дијаспоре. Иако већина припадника исте и даље говори португалски језик, она се од Португалских Американаца разликује по три битне карактеристике – прво, Португалски Американци се у највећем броју случајева смештају унутар беле панетничке групе (која је, као таква, призната као категорија у пописима становништва Сједињених Држава), док су Бразилски Американци најчешће местици (мешавина белог и аутохтоног или афричког становништва), а ређе припадници беле или црне расе; друго, неки Португалски Американци имају и португалско држављанство, док је то редак случај међу Бразилским Американцима и треће, Португалски Американци су махом сви римокатолици (ако не у практичном верском животу, онда бар у културолошком смислу), док су Бразилски Американци римокатолици или евангелисти. Исте или сличне разлике важе и између Португалских Американаца са једне и Анголских Американаца, Мозамбичких Американаца или Американаца пореклом из Макаоа, са друге стране.

Историјат Португалских Американаца

Португалци су први европски народ који се отиснуо у подухват звани велика географска открића. Они су индиректно утицали на откриће америчких континената, јер су Шпанци наишли на исте у свом покушају да парирају Португалцима у проналажењу поморског пута за Индију. Са друге стране, два португалска морепловца и бандеирантеса (пандан шпанским конквистаорима) директно су учествовали у открићима делова Северне Америке. Први је био Мигел Корте Реал (Miguel Corte Real) који је почетком 16. века не само дошао у контакт са аутохтоним становништвом простора који ће касније бити познат под именом Нова Енглеска, већ је и истражио скоро целокупну обалу данашњег канадског полуострва Лабрадор. То полуострво је, међутим, открио један други Португалац, Жоао Фернандес Лаврадор (João

Fernandes Lavrador), по коме је оно и добило име. Други је био Жоао Ро-drigес Кабриљо (João Rodrigues Cabrilho) који је средином 16. века по-стао први Европљанин који је истражио обале данашње Калифорније.

Досељавање Португалаца на простор данашњих Сједињених Држа-ва пре 20. века било је ограничено, али је постојало и производило је одређене друштвене и политичке последице. Тако су Португалци били међу првим Европљанима који су трајно настанили како делове поме-нуте Калифорније, тако и Нове Енглеске, где су на територији последње успоставили две трајне колоније – на острвима Мартини Виногради и Нантакет (оба у данашњем Масачусетсу). Уколико посматрамо Америч-ки рат за независност, као преломни догађај у историји америчке наци-је, видећемо да су Португалци и Португалија имали запажен допринос у истом. Португалија је била прва неутрална земља (дакле, која није учествовала у самом рату као савезник неке од зараћених страна) која је признала независност Сједињених Држава учинивши то 1791. годи-не (Петровић, 2024: 192). Један од најпознатијих хероја Америчког рата за независност из редова патриота био је Португалац по рођењу Педро Франсиско (Pedro Francisco), а који је у Сједињеним Државама познат под англицизованим именом Питер Франсиско (Peter Francisco). Он је био надалеко чувен по својој надљудској физичкој снази, а у знак захвално-сти за његову борбу у рату подигнут му је споменик у Новом Бедфорду у Масачусетсу на коме је истакнуто његово португалско порекло.

Током 19. века највећи број Португалаца који су одлазили у Сједи-њене Државе потицао је са Азорских острва и Мадеире, што је сасвим логично с обзиром на њихову близину источној обали ове земље. Ве-ћина њих одлазила је, међутим, на удаљене Хаваје, који у то време још увек нису били у саставу Сједињених Држава, како би радили на тамо-шњим плантажама. Остатак португалске емиграције махом је одлазио у Масачусетс и Калифорнију (Hoffman, 1899: 327), где су Португалски Американци и данас најбројнији, а део и у Род Ајленд и Њу Џерси. До почетка 20. века на Хаваје је отишло између 6.000 и 16.000 Португалаца, а њихови трагови су тамо присутни и данас, где су резултати пописа из 2009. године показали да 2,2% хавајске популације, односно 14.000 људи има португалско етничко порекло (U.S. Census Bureau, 2009: 3). Да је португалска емиграција била и више него пожељна у Сједиње-ним Државама сведочи и Азорски избеглички акт (Azorean Refugee Act) усвојен у америчком Конгресу 1958. године којим је дата виза за

око 1.500 Португалаца са Азорских острва који су били жртве ерупције тамошњег вулкана (Angeja Viator, 2012: 2). Значајан број Португалаца емигрирао је из Португалије у Сједињене Државе након Другог светског рата у време ауторитарног режима Антонија Оливеиरे Салазара (António de Oliveira Salazar) у потрази за бољим условима живота и рада. Свеукупно гледано, процењује се да је од почетка 19. до краја 20. века из Португалије у Сједињене Државе емигрирало око 450.000 људи (Spartacus, 2007). То је само део огромног броја Португалаца који су напустили своју земљу у посматраном периоду, где је довољно поменути да их је само од 1855. до 1930. године отишло више од милион (Ioannis B. Baganha, 1991: 723). Највећи талас емиграције Португалаца у Сједињене Државе забележен је 1969. године када је у ту земљу дошло 16.528 истих, готово равноправно распоређених на мушке и женске особе (Rosa Nunes, 1983: 161). Интересантно је, међутим, да се од 2000. године бележи пад броја Португалаца који улазе на територију Сједињених Држава (без обзира на то да ли тамо бораве краће или трајно остају) – са 1.609 2001. на 750 улазака 2021. године (Pena Pires, Vidigal, Pereira, Azevedo e Moura Veiga, 2022: 170).

Америчко-португалски односи

Зарад разумевања места и улоге Португалских Американаца у друштвеном и политичком животу Сједињених Држава укратко ћемо се осврнути на односе истих са Португалијом током историје. Португалци су познати као један од европских народа са најизраженијим проамеричким ставовима, а што је последица како одсуства било каквих ратова између Португалије и Сједињених Држава, тако и заједничког система вредности које две нације деле. Односи са Сједињеним Државама, као део свеукупних португалских трансатлантских односа, од прворазредног су значаја за званични Лисабон у периоду од завршетка Другог светског рата до данас и рефлектују се на поља безбедности, политике и економије. Свакако треба истаћи да је Португалија заједно са Сједињеним Државама била једна од земаља оснивача НАТО 1949. године, а две земље су своју војно-безбедносну сарадњу додатно унапредиле Споразумом о сарадњи и одбрани (Agreement on Cooperation and Defense) који су потписале 1995. године. За Сједињене Државе Азорска

острва су током Другог светског рата била од изузетног значаја због своје ванредно важне геостратешке позиције, али и снажно антикомунистичко опредељење салазаристичког режима након завршетка рата, те је из тог разлога толерисано постојање ауторитарног, односно илибералног недемократског режима у Португалији током хладног рата (Петровић, 2024: 192).

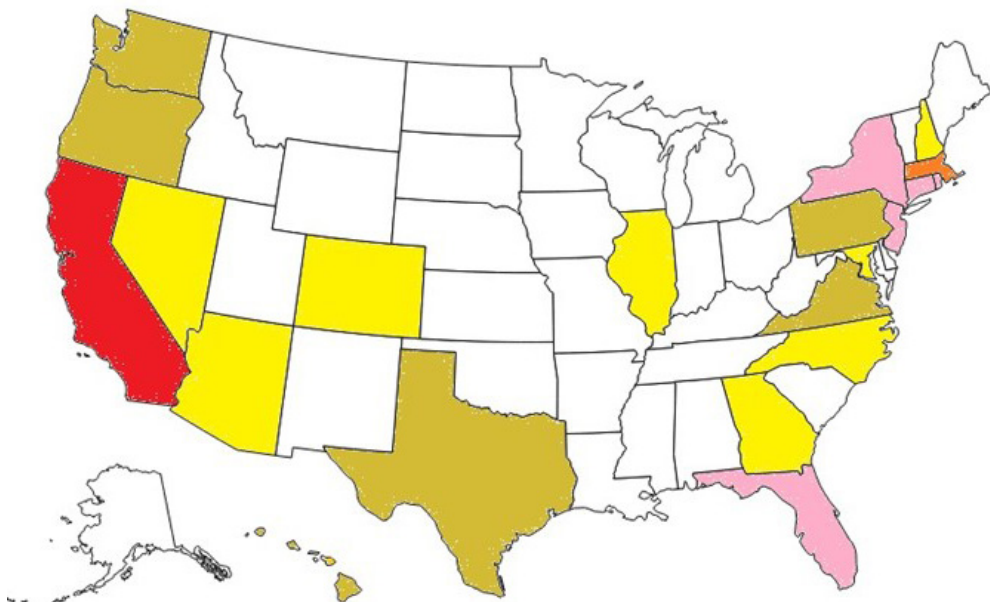
Не треба, међутим, изгубити из вида ни период 1960-их и прве половине 1970-их када су Португалија и Сједињене Државе имале затегнуте односе по питању португалског колонијализма. Наиме, у време када је деколонизација била општеприхваћени концепт унутар западних политичких и војних елита Салазаров режим у Лисабону покушао је да силом задржи своје колонијалне поседе у Африци покренувши сукоб познат под именом Португалски колонијални рат или Прекоморски рат. Званични Вашингтон се оштро успротивио овој намери, те је не само гласао за резолуцију Уједињених нација која је осуђивала португалски колонијализам, већ је и подржао право на самоопредељење португалских колонија. У тим напорима посебно се истицао тадашњи амерички председник Џон Фицџералд Кенеди (John Fitzgerald Kennedy), упркос томе што је Совјетски Савез био директно умешан у подршку левичарских бораца за независност у Анголи. Након Каранфилске револуције 25. априла 1974. године, односно пада „Нове државе”, уследио је процес демократизације и либерализације друштвеног и политичког живота у Португалији, а који је био значајно помогнут од стране Сједињених Држава, баш као и приступање Португалије Европској унији (Петровић, 2024: 193-194).

Где и колико данас има Португалских Американаца?

Према званичним резултатима пописа становништва из 2020. године у Сједињеним Државама живи 1.454.262 Португалских Американаца, што говори да исти чине 0,44% укупне америчке популације. То значи да је број припадника ове етничке групе у периоду од 2010. године (када их је било 1.405.909) до 2020. године порастао за 3,5%. Да је реч о континуираном расту сведочи и податак да је према попису из 2000. године број Португалских Американаца износио 1.176.615, а 1990. године 1.148.857 (Scott, 2009: 43).

Данас највећи број Португалских Американаца живи у Калифорнији (350.000) и Масачусетсу (265.000), а потом на Флориди (90.000) Род Ајленду (83.000) и Њу Џерсију (83.000). Значајан број Португалских Американаца налазимо и у Њујорку (58.000), Конектикату (50.000), Хавајима (48.000) и Тексасу (40.000). Најмање их је у Северној Дакоти (563), Јужној Дакоти (583), Западној Вирџинији (855) и Вајомингу (900). Процентуално гледано, Португалски Американци чине највећи удео становништва у Род Ајленду (8%), затим Масачусетсу (3,9%) и Хавајима (3,4%), док најмањи удео имају у Мисисипију (0,4%), Западној Вирџинији (0,05%) и Ајови (0,05%) (U.S. Census Bureau, 2020).

Слика 1. Број Португалских Американаца у америчким савезним државама⁶

Извор: карту приредио аутор

6 Црвеном бојом означене су савезне државе са преко 300.000 Португалских Америка-наца, наранџастом бојом са између 200.000 и 300.000, розом са између 50.000 и 100.000, златном са између 20.000 и 50.000, жутом са између 10.000 и 20.000, а белом са испод 10.000.

Градови са највећим бројем Португалских Американаца су Фол Ривер у Масачусетсу (37.000), Њу Бедфорд у Масачусетсу (30.000), Њујорк (14.000), Тонтон у Масачусетсу (14.000), Ист Провиденс у Род Ајленду (14.000), Дартмут у Масачусетсу (13.000), Сан Хосе у Калифорнији (12.000), Њуарк у Њу Џерсију (10.000), Сан Дијего у Калифорнији (9.000), Паутаке у Род Ајленду (7.000), Хонолулу на Хавајима (6.000), Сакраменто у Калифорнији (6.000), Бостон у Масачусетсу (6.000) и Тарлок у Калифорнији (5.000). Овако прецизне податке о распрострањености Португалаца у Сједињеним Државама имамо не само захваљујући попису становништва, већ и истраживањима које врши „Палкус” (PALCUS), непрофитна организација основана 1991. године у Дистрикту Колумбија са циљем заступања интереса Португалских Американаца, као и јачања свеукупних америчко-португалских веза (PALCUS, 2023). Када је реч о старосној структури Португалских Американаца, према подацима из 2013. године 56% исте смештено је у старосни оквир између 40 и 64 година, док их је 15% старости између 15 и 39 година (Espírito-Santo e Pena Pires, 2014: 34). Португалски Американци спадају у богатији део америчке популације зарађујући у просеку 63.581,34 америчких долара годишње, што је значајно више у односу на национални просек (51.995,96). Сваки пети Португалски Американец ради у сектору грађевинарства, где припадници ове етничке групе такође зарађују више у просеку у односу на национални просек. Приметан је и висок степен образовања међу Португалским Американцима, те многи од њих раде у областима науке и технолошког развоја, значајно доприносећи економском расту Сједињених Држава. Тако свака четири од десет Португалска Американца имају високо образовање, што је за 10% више у односу на национални просек. Португалски Американци који су билингвални, односно који говоре и енглески и португалски, су у просеку богатији и успешнији од оних који су монолингвални, вероватно јер су као такви компетитивнији на тржишту рада (Rosario, 2021).

Када је реч о територијалној распрострањености Португалских Американаца приметни су одређени миграциони трендови. Тако све већи број истих одлази на Флориду због повољних, односно топлих и сунчаних климатских услова, али и због њеног флексибилног и примамљивог тржишта рада. Градови на Флориди који бележе значајан пораст броја Португалских Американаца су Мајами и Форт Лодердејл. Захваљујући својој развијеној индустрији, технологији, здравственом

и образовном систему Тексас је све привлачније место за живот Португалских Американаца, посебно градови Хјустон и Далас. Својим животним стилем и нешто нижим трошковима живота савезне државе попут Џорџије, Пенсилваније, Северне Каролине и Јужне Каролине такође бележе пораст броја Португалских Американаца (Rosario, 2021).

Уколико Португалске Американце посматрамо као део португалске дијаспоре, треба истаћи да је она 3. по бројности, одмах иза Португалаца у Бразилу (5.000.000) и Француској (2.000.000). То значи да мање Португалаца него у Сједињеним Државама живи у Венецуели (500.000), Канади (400.000), Швајцарској (250.000) или бившим португалским колонијама попут Анголе (200.000) и Мозамбика (200.000). Сходно томе, ни не чуди што Португалија поред амбасаде у Вашингтону има и генералне конзулате у Бостону, Њуарку, Њујорку, Сан Франциску, Њу Бедфорду, Провиденсу, Хонолулуу, Хјустону, Индијанаполису, Лос Анђелесу, Мајамију, Њу Орлеансу, Фениксу, Сан Дијегу, Сан Хуану (на Порторику), Тулеру и Вотербури-Ногатаку (Embassy of Portugal to The United States of America, 2025).

Познати Португалски Американци некад и сад

Велики број Португалских Американаца је вековима уназад доприносио развоју америчке државе и друштва на различитим пољима, а многи од њих то чине и данас. Тако у области политике имамо значајно присуство Португалских Американаца који су служили својим локалним заједницама, на државном или на федералном нивоу, а навешћемо само неке од њих. Дјук Ајона (Duke Aiona) био је гувернер Хаваја од 2002. до 2010. године; Џон М. Аруда (John M. Arruda) обављао је функцију градоначелника Фол Ривера у Масачусетсу од 1958. до 1963. године, а исту функцију вршио је и Џесијел Кореја (Jasiel Correia) од 2016. до 2020. године; Џуда П. Бенџамин (Judah P. Benjamin) био је гувернер Луизијане од 1853. до 1861. године; Метју Боргес (Mathew Borges) био је на челу Републиканске партије у Охају од 2012. до 2017. године; Денис Кардоза (Dennis Cardoza) био је посланик из Калифорније у америчком Представничком дому од 2003. до 2012. године; Ентони Коелхо (Anthony Coelho) такође је био посланик из Калифорније у Представничком дому (1979-1989), а од 2023. године Џејмс Мануел Коста (James

Manuel Costa), такође из Калифорније, изабран је у Представнички дом; а Мери Л. Фонсека (Mary L. Fonseca) била је сенатор у Сенату Масачусетса од 1953. до 1984. године. Португалски Американац по мајци је и Ал Гор (Albert Arnold Gore Jr.) који је од 1993. до 2001. године био 45. потпредседник Сједињених Држава, а његов отац Алберт Гор (Albert Gore Sr.) био је амерички сенатор из Тенесија. У Представничком дому Сједињених Држава од 2025. године је и посланик из Калифорније Девин Нунес (Devin Nunes), док је од исте године амерички сенатор из Род Ајленда постао Џек Рид (Jack Reed). Градоначелник Сакраментата током 1950-их био је Кларенс Азеведо (Clarence Azevedo), такође португалског порекла (Norden, 2008).

Многи људи из света религије такође су имали португалско порекло, попут чувеног и харизматичног верског вође Марселина Маноела де Грасе (Marcelino Manoel de Graça) чија је хришћанска конгрегација у Харлему укључивала преко три милиона верника, махом Афроамериканаца. Први надбискуп Бостона неирског порекла био је Умберто Соза Медеирос (Humberto Sousa Medeiros), који је на ту позицију дошао 1970. године након што је служио као кардинал у Браунсвилу у Тексасу (Norden, 2008). У књижевности су се истакли Лауринда Андраде (Laurinda C. Andrade), Лоренс Оливер (Lawrence Oliver), Онесимо Алмеида (Onésimo Almeida), Артур Авила (Artur Ávila), Џон Родериго Дос Пасос (John Roderigo Dos Passos), Жорже де Сена (Jorge de Sena) и Жозе Родригес Мигеис (José Rodrigues Miguéis) (Norden, 2008). Бројни Португалски Американци задужили су свет науке и медицине попут Жозеа де Соze Бетенкура (José de Sousa Bettencourt), чувеног правника и лекара из Сан Франсиско медицинске школе, Матијаса Фигеире (Mathias Figueira) који је основао Амерички колеџ хирурга (American College of Surgeons), М. М. Еноса (M. M. Enos) који је водио португалску асоцијацију Португалске болнице Сан Антонио у Оукланду, али и био на челу Португалске америчке банке (Portuguese American Bank) и предавао у Националној медицинској школи у Чикагу, те Карлоса Фернандеса (Carlos Fernandes) који је био директор Сент Џон болнице у Сан Франсиску (Norden, 2008). Било је и Португалских Американаца који су Сједињене Државе задужили својим изумима попут Абилиа де Силве Греавеса (Abilio de Silva Greaves) који је измислио противпожарни аларм, Стива Абрантеса (Steve Abrantes) који је творац уређаја за чешљање вуне, Жозеа Пачека Кореје (José Pacheco Correia)

који је конструисао уређај за чешљање памука, Себастијао Луиза Дијаса (Sebastião Luiz Dias) који је патентирао систем за контролу наводњавања и Џона Лобата (John C. Lobato) који је почетком 20. века конструисао једну врсту тенка (Norden, 2008).

Коначно, ту су и Португалски Американци који су свој допринос дали у областима попут музике, спорта и забаве. Познати музичари припадници ове етничке групе били су директор музичког бенда америчких мариначца Џон Филип Соза (John Philip Sousa), оперске диве Илда Стичини (Ilda Stichini) и Марија Силвеира (Maria Silveira), композитор и диригент Раул да Силва Переира (Raul da Silva Pereira), виолиниста Елмар де Оливеира (Elmar de Oliveira), вокалиста Тони Мартин (Tony Martin), а свакако треба поменути и огроман допринос жичаног музичког инструмента укулеле који је изворно настао на Мадеири, а развио се и стекао планетарну популарност на Хавајима захваљујући тамошњој португалској заједници (Norden, 2008). Од америчких спортиста португалског порекла издвајају се кошаркаши Берни де Вивеироз (Bernie de Viveiros), играч бејзбола Лев Фонсека (Lew Fonseca), боксер Ал Мело (Al Melo), Џорџ Араужо (George Araujo), Џони Гонсалвес (Johnny Gonsalves) и Бејб Херман (Babe Herman), рвач Жустизиано Силва (Justiano Silva), мачевалац Енрике Сантос (Henrique Santos), голф играч Тони Лема (Tony Lema) и тенисер Виктор Сејшас (Victor Seixas) (Norden, 2008).

Португалски језик у Сједињеним Државама

Према званичним подацима португалски језик у Сједињеним Државама говори 1,3 милиона људи, од којих га 730.000 говори код куће. Уколико изузмемо број Америчанаца који немају португалско порекло, а говоре португалски језик (који је свакако занемарљив у односу на број оних којима је португалски језик матерњи), видећемо да готово половина Америчанаца португалског, бразилског и другог лузофоног порекла не говори језик својих предака. То је сасвим разумљиво ако узмемо у обзир чињеницу да су се Португалски Американци, баш као и сви други грађани Сједињених Држава, путем тзв. „котла за претапање” (melting pot) американизовали, односно усвајали пре свега познавање енглеског језика као де факто званичног језика у земљи, али и

англицизована имена, чак и презимена. То, међутим, никако не значи да су Сједињене Државе гушиле њихов португалски језички или културни идентитет нити да су примењивале било какав облик дискриминаторне праксе према тој етничкој групи. Напротив, свима њима дата је пуна слобода да у приватној сфери (али и јавној где је то у практичном смислу могуће) упражњавају португалски језик, оснивају португалска културна и спортска друштва и сл. У Новој Енглеској (савезне државе Мејн, Њу Хемпшир, Вермонт, Масачусетс, Конектикат и Род Ајленд) португалски је трећи језик по броју говорника, одмах иза енглеског и шпанског. На престижном Масачусетском институту технологије, познатијем под акронимом МИТ, постоји могућност похађања студија португалског језика и културе (Global Languages, 2021). Према подацима из 2007. године португалски је био на 11. месту по броју говорника у Сједињеним Државама, где га је говорило 0,24% укупне америчке популације. Иако то на први поглед делује мало, треба нагласити да је у периоду од 1990. до 2000. број говорника португалског језика порастао за 31%, а од 2000. до 2007. године за 22% (Carvalho, 2012: 223). Са друге стране, број оних који у Сједињеним Државама уче португалски језик у поређењу са шпанским, арапским или хебрејским је далеко мањи и то је тренд који је приметан током последњих пет деценија, уз нешто значајнији пораст интересовања за учење португалског током 1960-их (Cowles, de Oliveira and Wiedemann, 2006: 123).

Данас у Сједињеним Државама постоје две новине које излазе на португалском језику – „Бразилска штампа” (Brazilian Press) са седиштем у Њуарку која је на тржишту 28 година и „Португалска трибина” (The Portuguese Tribune) која излази у Сан Хосеу од 1979. године. Када је реч о ТВ станицама у Сједињеним Државама на португалском језику, постоји их чак десет: „Америка” (América) која емитује бразилске теленовеле, „Међународни бенд” (Band Internacional) као телевизија осмишљена за бразилску дијаспору, „Међународна плоча” (Record Internacional) која је такође бразилски канал намењен за интернационално тржиште, „Бразилска мрежа међународне телевизије” (Rede Brasileira de Televisão Internacional) као једна од националних бразилских ТВ мрежа која има програм прилагођен за бразилску дијаспору у Сједињеним Државама и Канади, „Међународна Португалска радио-телевизија” (RTP Internacional) као огранак португалског јавног медијског сервиса, „Сантос ТВ” (Santos TV) као спортска телевизија

бразилског фудбалског клуба Сантос, „Међународно Независно друштво за комуникацију” (SIC Internacional) са седиштем у Португалији и програмом намењеним за португалску дијаспору широм света, „СПТ ТВ” (SPT TV) као португалска телевизија са седиштем у Њуарку која емитује програм од 1986. године, „Португалски канал” (The Portuguese Channel) са седиштем у Њу Бедфорду намењен португалској емиграцији у Новој Енглеској и „Међународна ТВ Глобо” (TV Globo Internacional) са седиштем у Рио де Жанеиру и програмом који се емитује пуних четврт века. Постоји и 12 радио-станица на португалском језику широм Сједињених Држава, а у наставку ћемо навести њихове акрониме на енглеском: KLBS, KSQQ, WBIX, WFAR, WFHL, WFLI, WFNW, WHTB, WIEH-LP, WINE (AM), WJFD-FM и WRLZ (AM).

Закључак

Португалски Американци спадају у не тако бројну европску етничку групу унутар панетничке групе зване Бели Американци (White Americans), али је њихов допринос развоју америчке државе и друштва током последњих неколико векова био значајан, иако недовољно наглашаван у јавном дискурсу и научним публикацијама. Контакт Португалаца са простором данашњих Сједињених Држава остварен је још у време открића „Новог света”, а португалски емигранти на тлу истих били су међу првим европским, посебно на простору који је историјски познат под именом Нова Енглеска. Иако се Португалци нису насељавали у Сједињене Државе у великим миграционим таласима, они су успевали да оформе своје заједнице са пратећим садржајима попут културних удружења, локалних новина на португалском језику и сл., чувајући притом португалски језик. Велики број познатих личности из америчке политике, културе, науке, спорта и музике имали су или имају португалско порекло и у значајној мери су доприносиле свеукупном развоју и изградњи Сједињених Држава какве данас познајемо.

Нема сумње да Португалски Американци представљају важан део у укупном, шареноликом мултиетничком карактеру Сједињених Држава који оплемењују својом различитошћу и посебношћу. Они такође представљају природан и изузетно важан мост који спаја Сједињене Државе, земљу чији су држављани и грађани и Португалију, земљу из

које су се њихови преци упутили ка „Новом свету” у потрази за бољим животом, авантуром или нечим трећим. Португалски утицај највише се види и осети у Калифорнији и државама Нове Енглеске на источној обали, посебно када је реч о португалском језику и култури. Приметан је тренд пораста броја Португалских Американаца, као и броја говорника португалског језика у Сједињеним Државама, али они свакако заостају за белим Американцима енглеског, немачког или ирског порекла, као и за хиспанофоном популацијом. Без обзира на то, Португалски Американци ће, сасвим извесно, и у будућности наставити да битно доприносе америчкој нацији на свим пољима њеног развоја.

Литература

- Петровић, Рајко (2024). *Португалија: од глобалне империје до европске периферије*, Институт за политичко умрежавање и Институт за европске студије, Београд.
- Angeja Viator, Felicia (2012). "Opportunity and *Saudade*: Azorean-Portuguese Immigrants In Post-World War II California", *Hindsight Graduate History Journal*, Vol. VI (Spring 2012), pp. 1-28.
- Carvalho, Ana Maria (2012). "Portuguese in the USA" in Kim Potowski (ed.): *Language Diversity in the USA*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cowles, Maria Antonia; de Oliveira, Sandi Michele and Wiedemann, Lyriss (2006). "Portuguese as a Second Language: In the United States, in Brazil, and in Europe", *Hispania*, Vol. 89, No. 1, pp. 123-132.
- Embassy of Portugal to The United States of America (2025). Доступно на: <https://washingtondc.embaixadaportugal.mne.gov.pt/en/consular-services/consular-network#honorary-consulate-of-portugal-in-waterbury-naugatuck> (приступљено 8.1.2025)
- Espírito-Santo, Inês e Pena Pires, Rui (2014). *Estados Unidos da América*, Instituto Universitário de Lisboa e Centro de Investigação e Estudos de Sociologia, Lisboa.
- Ioannis B. Baganha, Maria (1991). "Uma imagem desfocada – a emigração portuguesa e as fontes sobre a emigração", *Análise Social*, vol. XXVI (112-113), 1991 (3.º-4.º), págs. 723-739.
- Global Languages (2021). "Portuguese Language Day", May 5, 2021, доступно на: <https://languages.mit.edu/celebrate-portuguese-language-day-may-5-2/> (приступљено 9.1.2025)
- Hoffman, Frederic L. (1899). "The Portuguese Population in the United States", *Publications of the American Statistical Association*, Vol. 6, No. 47 (Sep. 1899), pp. 327-336.
- Norden, Ernest E. (2008). "Portuguese Americans", *Every Culture*, доступно на: <https://www.everyculture.com/multi/Pa-Sp/Portuguese-Americans.html> (приступљено 9.1.2025)
- PALCUS (2023). "PALCUS: 2020 US Decennial Census Reveals Increase in Population of Portuguese in the United States", PALCUS, September 21, 2023, доступно на: <https://www.prnewswire.com/news-releases/palcus-2020-us-decennial-census-reveals-increase-in-population-of-portuguese-in-the-united-states-301935515.html> (приступљено 8.1.2025)

- Pena Pires, Rui; Vidigal, Inês; Pereira, Cláudia; Azevedo, Joana e Moura Veiga, Carlota (2022). *Emigração Portuguesa 2022: Relatório Estatístico*, Iscte, Instituto Universitário de Lisboa, Centro de Investigação e Estudos de Sociologia (CIES-Iscte) e Observatório da Emigração, Lisboa.
- Rosario, Russell (2021). "Portuguese Populations in the United States", Russell Rosario Blog, доступно на: <https://www.russellrosario.com/portuguese-populations-in-the-us/> (приступљено 8.1.2025)
- Rosa Nunes, José M. (1983). "Emigração portuguesa para os Estados Unidos da América: alguns aspectos demográficos", *Arquipélago. Série Ciências Humanas*, Nº. 5 (Jan. 1983), págs. 157-178.
- Scott, Dulce Maria (2009). "Portuguese Americans' Acculturation, Socioeconomic Integration, And Amalgamation – How Far Have They Advanced?", *Sociologia, Problemas e Práticas*, No. 61, pp. 41-64.
- Spartakus (2007). "Portugal and Immigration", доступно на: <https://web.archive.org/web/20070105175627/http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAEportugal.htm> (приступљено 7.1.2025)
- U.S. Census Bureau (2009). "Congressional District 1, Hawaii (111th Congress)", American Community Survey, pp. 3-4.
- U.S. Census Bureau (2020). "Portuguese Alone or in Any Combination", доступно на: [https://data.census.gov/table/DECENNIALDDHCA2020.T01001?q=portuguese+alone+or+in+any+combination&g=010XX00US\\$0500000&y=2020](https://data.census.gov/table/DECENNIALDDHCA2020.T01001?q=portuguese+alone+or+in+any+combination&g=010XX00US$0500000&y=2020) (приступљено 7.1.2025)

PORTUGUESE AMERICANS – DISCRETE FACTORS OF AMERICAN STATE AND SOCIETY

Summary: Although, with a population of 1.4 million, they constitute only 0.4% of the total population of the United States of America, Portuguese Americans, that is, citizens of the most powerful country in the world who have Portuguese ethnic origin, have contributed significantly to the overall development of the American state and society for centuries. Accordingly, the subject of this research are the place and role that Portuguese Americans have had throughout history in building the United States of America as we know it today. The aim of the research is to point out the exceptional influence and contribution of this not so numerous population in various areas within the United States of America – from politics, to science, culture and sports. The results of the research showed that understanding both American history and its contemporary social and political reality is impossible without understanding the role and significance of Portuguese Americans as an important factor, and that the United States and Portugal have traditionally had extremely developed relations, where Portuguese Americans represent a natural bridge connecting the two nations and countries. In this research, we used the historical method, the method of analysis, the method of case study and the method of comparative analysis.

Keywords: Portuguese Americans, United States, Portugal, discovery of America, American independence.

Милица Илић*

Институт за европске студије
Београд

ИСТОРИЈСКИ, ПРАВНИ, ПОЛИТИЧКИ И КУЛТУРНИ АСПЕКТИ ОБЛИКОВАЊА ИТАЛОАМЕРИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак: Рад прати историјске, политичке и културне везе између Италије и Сједињених Америчких Држава које су довеле до формирања бројне италијанске дијаспоре у Америци. Основна тема рада јесу изазови са којима се италијанска имигрантска заједница суочавала на новом континенту као и стварање идентитета Италоамериканаца. Историјски, приказана су три таласа италијанске миграције у САД, као и правни и политички аспекти ових масовних покрета. Посебна пажња посвећена је феномену друштвеног изопштавања Италијана у XIX и XX веку, као и каснијем снажном утицају Италоамериканаца на америчко друштво. Рад показује како су Италијани у Америци од грађана другог реда постали значајни актери у развоју културе и друштва. Италијански Американци су често били иницијатори законодавних реформи у области имиграције, рада, социјалне заштите и борбе против организованог криминала. Сви ови процеси одвијали су се паралелно и међусобно утицали на позицију италијанске заједнице у САД, која данас представља један од препознатљивих делова америчког националног мозаика.

Кључне речи: Сједињене Америчке Државе, Италија, Италоамериканци, дијаспора, миграције, културни трансфери.

---

* Истраживач-приправник, Институт за европске студије, Београд, Адреса електронске поште: milica.ilic@ies.rs, ORCID: 0009-0001-9246-3488

Уместо увода – рађање „мита о Америци“

Историјска повезаност Италијана и Америке сеже до доба великих географских открића у XV веку, када је Христофор Колумбо (Cristoforo Colombo), Ђеновљанин по пореклу, открио Нови свет. Уследиле су експедиције других италијанских истраживача: Ђовани Кабото (Giovanni Caboto, XV век), Америго Веспучи (Amerigo Vespucci, XV–XVI век), Ђовани да Верацано (Giovanni da Verrazzano, XVI век), Енрико ди Тонти (Henrico de Tonti, XVII век), Еузебио Кино (Eusebio Kino, XVII–XVIII век) и Филипо Мацеи (Filippo Mazzei, XVIII век), који је учествовао у Америчком рату за независност (Moquin, 1974: 3-30).

Почев од првих слика америчког континента на европским мапама, па све до савременог доба, италијанска имиграција ка Америци представља један од најзначајнијих миграционих токова у историји модерних сеоба. Историјат италијанских миграција у Сједињене Америчке Државе у овом раду пратимо од друге половине XIX века, када почиње да се формира прва организована италијанска дијаспора. У периоду од 1820. до 1929. године, више од 4.600.000 Италијана је емигрирало у САД, где су се нашли на другом месту по бројности, одмах иза немачке дијаспоре (Moquin, 1974: 37). Значај овог покрета не огледа се само у масовности миграције, већ и утицају италијанске дијаспоре на културни, економски и друштвени пејзаж америчког друштва. Према подацима последњег пописа становништва у САД-у који је спроведен 2020. године, није могуће утврдити тачан број Италоамериканаца, али се процењује да има приближно 17-18 милиона становника италијанског порекла. Пописом из 2010. године утврђено је да 16-17 милиона Американаца наводи своје италијанско порекло (Italian American Studies Association, 2023). Посебно је парадигматичан процес међусобних утицаја Италије и Сједињених Држава, захваљујући чему је настао утопијски италијански мит о Америци.¹ Мит о Америци одражава

---

¹ Италијанска књижевница Амбра Меда (Ambra Meda) наводи да се прва верзија мита о Америци успоставља у Италији захваљујући раду покрета за уједињење Италије (Risorgimento), чији чланови читају и промовишу Токвилово дело „О демократији у Америци“ (De La Démocratie en Amérique). Токвил је говорио о Италији као о „још увек девичанској земљи“ у којој се „најбогатији међу људима и последњи међу занатлијама држе за руке на улици“ (Vrebas, 2021: 6).

тежњу и приврженост Италијана америчком начину живота, односно идеји „америчког сна”.²

Колективно мишљење Италијана о светлом америчком сну почиње да се обликује недуго након уједињења Италије 1861. године када су се први досељеници искрцали на обале Новог света. Првобитни разлози који су покренули миграционе токове били су условљени последицама уједињења италијанских држава. Јужна Италија се тада суочила са масовном емиграцијом, економским падом и скрајнутошћу становништва јужних, руралних регија Мецођорна (Mezzogiorno).³ Историјски и културолошки посебне, јужне регије остале су незадовољне губитком своје самосталности, а посебно Краљевина Две Сицилије (Regno delle Due Sicilie) којој је припадала већина регија Мецођорна. Сицилија је, као претежно аграрна област, перципирана као неразвијена у поређењу са индустријализованим севером Италије, због чега је била изостављена из тока економског и друштвеног напретка. Сицилијанци и други житељи Мецођорна били су незадовољни својим статусом јер су у уједињену државу унели краљевску круну Бурбона, као Краљевина Две Сицилије, а остали ван главних токова развоја. Због тога су италијанску дијаспору у САД-у чинили највише Сицилијанци: 25% првих италијанских досељеника су били са Сицилије, а у Њу Орлеансу су чинили чак 90% италијанских имиграната. Посебно је сицилијанска популација доносила са собом дубоко укорењену традицију припадности, порекла и патријархално-породичних вредности, што је отежавало интеграцију у америчко друштво (Marler, 2011).

У наредним поглављима разматраћемо кључне сегменте италоамеричког друштвеног живота, значајне за разумевање положаја Италијана

2 Историја италијанских одлазака преко океана и њихов нови живот у Америци верно су дочарани кроз италоамеричку и италијанску кинематографију. Тако документарни филм *Italianamerican* (1974) америчког редитеља италијанског порекла Мартина Скорсезеа (Martin Scorsese) екранизује снове и живот италијанских имиграната у Америци, кроз разговор са родитељима редитеља:

„*The land is so beautiful, you could go see it. But, there's no work over there, they have no industry.*

That's why they came to America! There was – they got better here than there... You speak to these little children, 8–9 years old, their first words out of their mouth is, 'As soon as I become 18, I'm coming to America.'

– Catherine Scorsese

3 Mezzogiorno чине осам јужних региона: Абруцо, Молизе, Кампања, Пуља, Базиликата, Калабрија и два острва са статусом аутономне регије – Сицилија и Сардинија.

у САД-у и обликовање њиховог идентитета. Прво, то су три основне фазе италијанске имиграције у САД и историјске околности и друштвене последице које су пратиле таласе имиграције. Потом, осврнућемо се на феномен друштвеног изопштавања италијанске заједнице у XIX и XX веку, а напоследку и на снажан утицај Италоамериканаца на америчко друштво. Италоамериканци су често били покретачи законодавних реформи у САД-у. Читав њихов пут од „грађана другог реда” до уважених грађана био праћен и преображајима правног система САД-а, посебно на пољу имиграционог, радног и социјалног законодавства и борбе против организованог криминала. Сви поменути процеси одвијали су се паралелно и међусобно одређивали пут позиционирања италијанске заједнице у САД-у, која данас чини једну од најпрепознатљивих слика америчког националног мозаика.

Таласи италијанске имиграције у Сједињене Америчке Државе

*Vide le luci in mezzo al mare
Pensò alle notti là in America...*⁴

Првобитна италијанска дијаспора настанила се у првој половини XIX века претежно у Њујорку, Чикагу, Бостону и другим северним градовима и бројала је свега неколико стотина досељеника, све до средине XIX века када је талас имиграције почео да расте. Ти нови амерички становници долазили су из северних региона Италије, попут Ђенове, Пијемонта, Тоскане etc. и потицали из занатлијских, трговачких, уметничких и интелектуалних кругова. Северни италијански региони су били економски развијенији и културно ближи „америчком свету”, те су се грађани тих региона брзо уколопили у англо-америчку друштвену структуру. Највиши степен интеграције италијанске етничке заједнице у америчко друштво догодио се током првог периода миграција, будући да тада Италијани нису чинили компактну етничку заједницу нити створили чврст колективни италоамерички идентитет. Ипак,

---

⁴ Стихови из песме *Caruso*, на српском: „Видео је светлост у даљини мора и помислио на ноћи тамо, у Америци”.

има основа тврдити да су они поставили темељ за доцније генерације. Оснивали су своје колоније, попут оних у њујоршким улицама Бакстер (Baxter) и Мот (Mott) у Једанаестој улици у Јорквилу и Хобокејну (Moquin, 1974: 38). Бавили су се производњом шпaгeтa, макарона, уметничких предмета, гардеробе, слаткиша, продајом цвећа и воћа. У једном хармоничном суживоту са становницима других националности удахнули су Њујорку, Бостону, Чикагу и другим градовима боје и мирисе италијанског живота. Италијани су почели да се насељавају на америчком југу тек после Грађанског рата пошто је претходни робовласнички систем представљао препреку за њихово досељавање.

Дуга фаза насељавања САД-а се у литератури назива златним добом италијанске имиграције. Досељеници су се искрцавали на острву Елис (Ellis Island) наомак Менхетна, пролазећи низ здравствених прегледа и понижавајућих процедура које су подразумевале неретко и промену имена. Италијани су у овом периоду долазили из Мецођорна⁵ и своје место проналазили у предграђима великих градова, индустријским зонама, фабричким круговима, рудницима у Западној Вирџинији, Кентакију, Калифорнији и Невади, у којима су постајали предмет израбљивања и тешког рада. Већину италијанских досељеника у том периоду чинили су мушкарци млађи од 45 година слабог образовања. Тежак рад и сиромаштво постају симбол Италијана у САД-у. Више од 80% италијанских досељеника у овом периоду населило се у североисточном делу Сједињених Држава, од Њујорка до Минесоте и северно до линије Мејсон-Диксон (Mason-Dixon). Закључно са 1920. годином, у Њујорку је живело више од пола милиона италијанских имиграната, у Пенсилванији око 220.000, у Њу Џерсију 157.000, у Масачусетсу 117.000, а западно од Мисисипија по броју Италијана предњачили су Луизијана и Калифорнија (Moquin, 1974: 38). У овом периоду Италијани су оснивали етнички хомогене заједнице обележене израженом етничком сегрегацијом. Такви италијански градски квартави били су (и данас су) уређени као урбане енклаве, познате као „Мала Италија” (Little Italy), где су самостално организовали друштвени и породични живот. Циљ највећег броја Италијана био је стицање капитала и трајни повратак у

---

5 Италијанска села су опустела. Писац Карло Леви (Carlo Levi) наводи: „Гаљано има 1.200 становника, у Америци је њих 2.000. Грасано их има 5.000 и скоро једнак број у Сједињеним Америчким Државама...” (Vrebas, 2021: 13).

Италију, те се из тог разлога усталила двосмерна комуникација преко Атлантика и честе бродске линије између источних америчких и италијанских лука.

По свршетку Америчког грађанског рата и укидању ропства, власници плантажа и имања потраживали су радну снагу како би заменили ослобођене робове. Тада се оснивају и руралне пољопривредне колоније Италијана у Луизијани, Арканзасу и надаље широм Сједињених Држава.⁶ У исто време, због постојеће трговине између Палерма и Њу Орлеанса, италијански трговци агрумима у оба града деловали су као посредници („падрони“) у регрутовању радне снаге са Сицилије. Падрони су често упошљавали раднике без адекватне накнаде и социјалних права и на тај начин „господарили“ њиховим животима. Такав озлоглашени посреднички и експлоататорски механизам називао се Падроне систем (Nelli, 1964). Падроне систем је за Италијане представљао нужно зло, јер је упркос експлоатисњу то често био њихов једини могући пут до Америке. Америчка држава се снажно противила падроне систему, а тек након 1907. године америчке власти су усвојиле низ анти-падроне закона, односно фередалних закона који су забрањивали принудни рад и рад деце. Такође, и имиграционе реформе, укључујући и квотне законе, допринеле су бољем положају имигрантских радника. Процес изумирања падроне система кретао се постепено и трајао је деценијама.

Сиромаштво и криминал, који се ширио у италијанским енклавама, допринели су њиховој стигматизацији и маргинализацији. У овом периоду појављују се и први облици институционалне дискриминације према италијанским имигрантима, с обзиром на криминализацију која је пратила масовни прилив италијанске радне снаге. Када говоримо о другом таласу миграција, положај Италијана није био исти у свим савезним државама. Однос са другим становницима јужних савезних држава значајно се разликовао од непријатељског става с којим су се сусретали у северним градовима. Њујоршка штампа је почела да назива Италијане „карикама у силазном ланцу еволуције“ и описивала их као „јадне, лење, неуке и криминалне остатке најбеднијих делова

---

6 Најпознатија и најуспешнија италијанска пољопривредна колонија називала се Вајнленд (Vineland) и налазила се надомак Њу Џерсија. Италијани и Јевреји су чинили најбројније заједнице пољопривредних радника у САД-у у 19. веку (Moquin, 1974: 67).

Италије”. Насупрот таквим негативним стереотипима, штампа у Луизијани је истицала допринос Италијана заједници. Њуорлеански „Дејли Пикејун” (Daily Picayune) описивао је Италијане као људе који доприносе „просперитету града и државе” и као „вредан, поштен и миран” народ. Слична мишљења могла су се прочитати широм државе Луизијане (Marler, 2011). Толерантнији став Луизијане према италијанској имиграцији током 1870-их и 1880-их година делимично је проистигао из космополитског демографског састава града, као и франкофоног и већински католичког амбијента. Културна флуидност Луизијане омогућила је Сицилијанцима достојанствени живот и друштвену прихваћеност. До 1890. године настајала је сицилијанска, интегрисана и хармонична италијанска заједница у Луизијани, посебно у Њу Орлеансу. Међутим, крајем XIX века то се променило на начин да је Луизијана постала место највећих злочина уперених против италијанске етничке заједнице (Marler, 2011), што је предмет наредног поглавља.

Почетком XX века, у амерчком друштву покренула се јавна дебата о статусу Италијана и ограничавању досељавања. Председник Ворен Хардинг је 1921. године првим квотним законом увео рестриктивну политику према досељавањима из Европе. Квотни систем је подразумевао ограничен број нових имиграната у току године тако да он не буде већи од три процента укупног броја припадника исте националности који су већ боравили у САД-у према попису из 1910. Три године касније, усвојен је нови, рестриктивнији Закон о националним квотама порекла из 1924. године којим се годишња квота за сваку државу ограничава на два процента националног састава из пописа становништва из 1890 (Cavaioli, 2008: 217). Потом, од 1929. године сходно одредбама Закона о националном пореклу додатно је смањен прилив миграната из Европе. Овај антиимиграциони период америчког законодавства завршен је 1965. године када је новим Законом о имиграционој и националној реформи (Hart-Celler Act) укинут систем националних квота и тиме стављена тачка на дебату о положају америчких Италијана, односно Италоамериканаца.

У јеку трећег периода италијанске имиграције (након 1945. године) САД је била погођена приливом ратних избеглица. Након рата, усвојен је сет закона којима се либерализује миграциона политика и пружа помоћ расељеним лицима из европских земаља са тоталитарним режимима. Италијани су били једна од најбројнијих група које су се одазвале

новом таласу преласка преко Атлантика (Center for Migration Studies, 2001). Председник Линдон Џонсон (Lyndon B. Johnson) је на Острву слободе 1965. године изјавио: „Данас златна врата имиграције никада нису била отворенија” и истакао водећу улогу Италоамериканаца у лобирању за реформу укидања квотних рестрикција (Cavaioli, 2008: 217).

Упркос ратним избеглицама, број имиграната значајно је опао у односу на претходни период. Трећи талас миграната су чинили претежно досељеници из италијанских градова са вишим формалним образовањем и припадници уметничких кругова. Истовремено, постојећа италоамеричка популација почиње процес шире интеграције у америчко друштво. У овом периоду Италоамериканци постепено напуштају радничке четврти и прелазе у средњу класу, што утиче на смањење етничке сегрегације и промену перцепције у јавности. Италијанска имиграција достигла је врхунац 1970. године, а од краја XX века до данас је у силазном тренду, имајући у виду економски напредак Италије (Исто).

САД и Италија: од италофобије до друштвених и политичких међузависности

*I believe in America.*⁷

Садржај овог поглавља описује пут преласка италоамеричког друштва од стигматизоване и дискриминасне заједнице до важног фактора утицаја на токове европске и америчке историје XX века. За потребе овог рада описани су само одабрани аспекти међусобних утицаја између САД-а и Италије, односно друштвених трансфера преко Атлантика.

Утврђивање „расног идентитета” Италоамериканаца

Ради бољег разумевања проблема у формирању посебног идентитета Италоамериканаца, навешћемо стару сицилијанску пословицу

---

⁷ Прва реплика у филму Кум (The Godfather) коју изговара лик по имену Американо Бонасера, погребник који се обраћа Дон Виту Корлеонеу. Реплика осликава италијанску тежњу ка „амерчком сну”. The Godfather. Directed by Francis Ford Coppola. Paramount Pictures, 1972.

која гласи: *Chi lascia la via vecchia per la nuova, sa quel che perde e non sa quel che trova* („Онај ко напусти стари живот зарад новог, зна шта губи, али не зна шта ће пронаћи”). „Стари живот” за Сицилијанце означава породични дом, а култ породице (*La famiglia*) представља чврст патријархални темељ из којег потичу особине које сваки Италијан мора неговати, а међу којима је најважнија – част (*L'onore*). Одласком у САД, чврста веза са пређашњим животом се губи, док изградњу новог идентитета отежавају бројне друштвене околности (Moquin, 1974: 428). Културолошке различитости италијанских досељеника распиривале су нетрпељивост осталог становништва према њима. Као последица мржње, крајем XIX века се поставило јавно питање расе којој припадају Италоамериканци. Утврђивање њиховог расног идентитета било је „стуб срама” за италијанске досељенике, јер су често сврставани у „инфериорни” друштвени и расни положај. Англофона штампа подупирала је насиље и одстрањивање Италијана из друштвеног живота, све то правдалајући отвореним расизмом, односно „борбом за надмоћ беле расе”. Бела раса Италијана сматрала се условном, будући да су Медитеранци спадали у „нижу белу расу” од доминантне северноевропске расне класификације тог доба (Marler, 2011).

Током 1890-их година вербално насиље према италијанском становништву ескалирало је у неколико трагичних догађаја, посебно у савезној држави Луизијани (Nussbaum, 1977). Један од најранијих примера догодио се 1891. године у Њу Орлеансу када је руља разјарених људи убила 11 Италијана који су били осумњичени за убиство полицијског начелника Дејвида Хенесија. Хенеси је, према наводима, пре него што је преминуо за убиство окривио „Дагосе” (погрдни назив за Италијане). Злочин је приписан мафији и ухапшено је двадесетак Италијана, а догађај је окончан упадом руље у затворске просторије и убиством 11 затвореника уз повике: „Убиј Италијане!” (Stahle, 2010: 83). Правосуђе није утврдило кривицу за тај чин који је сматран једним од најдраматичнијих примера масовног линча у америчкој историји. Италијанска влада прекинула је дипломатске односе са САД-ом, повукла амбасадора из Вашингтона и захтевала одштету. Италијански конзул у Њу Орлеансу Пасквале Корте (Pasquale Corte) затражио је од своје државе да пошаље ратни брод како би се обезбедили угрожени животи Италоамериканаца. Годину дана касније, Сједињене Државе су исплатиле 25.000 долара одштете за три жртве линча које су биле признате као

„италијански поданици”. Заузврат, краљ Умберто од Италије наложио је наставак дипломатских односа (Marler, 2011). Овај пример екстремног насиља из 1891. био је само један у низу сличних случајева у Луизијани у том периоду. Више од 20 Сицилијанаца и других Италијана било је линчовано на подручју Залива између 1886. и 1910. године.

Драстичан отклон од дотадашњег прихватања италијанске заједнице у Луизијани представља антииталијанску пропаганду која је, чини се, накнадно настала како би се изливи насиља оправдали. Лист „Тајмс Демократ” (Times Democrat) је писао: „Грађани позивају на нужност беле супремације” и оправдавао линч у Њу Орлеансу тврдњом да је био неопходан ради очувања „беле надмоћи” (Marler, 2011).

Рађање и успон Америчке мафије

Предрасуде према Италоамериканцима једним делом су потпицале и из распрострањеног наратива да су сви Италијани повезани са мафијом (Discrimination Against Italian Immigrants, 2019). Таква стигма потиче из „златног доба италијанске емиграције” које је било праћено и „златним добом мафије”. Порекло италијанске мафије такође сеже из региона Мецођорна, одакле потичу Коза Ностра (Cosa Nostra), Ндрангета (Ndrangheta), Камора (Camorra) и друге организоване криминалне групе. Тзв. Америчку мафију, односно *La Cosa Nostra*⁸, формирали су италијански досељеници почетком XX века у Њујорку и Чикагу. Након „операције Мори”, највећег покушаја обрачунавања италијанске власти са мафијом 1920-их година, челници мафије долазе у САД и у том периоду сицилијанска Коза Ностра, у сарадњи са калабријском Ндрангетом и наpolitанском Камором, успоставља мрежу организованог криминала у Америци. Временом, Сицилијанци су надјачали остале групе и стекли монопол над илегалним пословима у САД-у (Reitzel, 1987).⁹ Под сицилијанском контролом биле су активности попут игара на срећу,

⁸ *La Cosa Nostra* није граматички исправна конструкција у италијанском језику (исправно је само *Cosa Nostra*). Назив са додатим чланом *La* се користи како би се истакло специфично име за америчку верзију сицилијанске мафије *Cosa Nostra*.

⁹ Изданци *La Cosa Nostra*-е су и тзв. пет њујоршких породица међу којима је Њујорк био „подељен” од почетка 1930-их година и свршетка рата у подземљу: Бонано (Bonanno), Коломбо (Colombo), Гамбино (Gambino), Ђеновезе (Genovese) и Лукезе (Lucchese) (History.co.uk, 2023).

проституције, рекетирања, грађевинске индустрије, али и радничких синдиката (Longshoremen's Union, Teamsters, etc.).

Прву експанзију америчка мафија је доживела у доба прохибиције у Америци 1930-их, када је увозом алкохола и других забрањених супстанци умногостручила своје богатство и моћ (Macaulay Eportfolio, 2015). Временом, криминална империја мафијашких „породица” је јачала и сезала до високе политике САД-а. У доба највеће моћи мафије, од 1940. до 1960, породице су се служиле уценама и корупцијом политичара како би обезбедиле заштиту својих илегалних послова попут трговине наркотицима. Тек доношењем RICO закона (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act) 1970. године и великим истрагама и суђењима 1980-их држава је почела систематски обрачун са мафијом (Treccani, 1998). Специфичност RICO закона је у томе што у кривично законодавство о организованом криминалу уводи појам учешћа у подухвату (enterprise), кривицу за само чланство у организованој криминалној групи, без потребе доказивања директног учешћа у извршењу кривичног дела (Tritto, 2023: 4). Најпознатија практична примена „RICO” закона био је процес против њујоршких мафијашких босова 1985. године, познат као *Commission Trial* (The Mafia Commission Trial), у коме је савезни тужилац за јужни округ Њујорка Рудолф Ђулијани (Rudolph Giuliani)¹⁰ доказао постојање тзв. Мафијашке комисије, односно тела задуженог за координацију мафијашких породица, која делује као колективни надређени орган свим мафијашким групама у САД-у.¹¹ У низу судских поступака америчке државе против организованог криминала, по значају се издваја и *Pizza Connection Trial* (United States v. Badalamenti et al.) пред Савезним судом за јужни округ Њујорка који

---

10 Рудолф Ђулијани је Американац италијанског порекла чији је рад био пресудан у борби против мафије крајем XX века. Тужилачки позив је доцније заменио политиком. Био је градоначелник Њујорка (1994-2001), председнички кандидат на америчким изборима 2008, а касније адвокат Доналда Трампа (2020). Ђулијанијева тужилачка делатност допринела је положају Италоамериканаца, јер је у јавном дискурсу оснажила дистинкцију између мафије и Италоамериканаца.

11 Мафијашку комисију је успоставио Лаки Лучано (Lucky Luciano) 1931. године по окончању сукоба босова подземља. Лучано је био један од кључних људи организованог криминала САД-а и сматра се „оцем модерне америчке мафије”. Комисија је представљала тело за координацију мафијашких породица, односно врховни орган одлучивања који су чинили босови мафијашких породица у САД-у. Лучано је реформисао и старе сицилијанске обрасце понашања, попут неограничене крвне освете и других (EBSCO, 2022).

представља најдужи кривични поступак у историји америчког правосуђа (1985-1987) и пример успешне примене *RICO* закона.¹²

Услед успона мафије, у анкети коју је 1990. године спровела организација *Response Analysis Corporation*, чак 74% Американаца је Италоамериканце перципирало кроз везу са мафијом и организованим криминалом. Међутим, таква генерализација нема упоришта у стварности и представља честу предрасуду, што доказују подаци америчког Савезног истражног бироа (FBI) из 1999. године који указују да мање од 0,3% популације италијанског порекла има везе са организованим криминалом (Maranzana, 2015: 5).

Италоамериканци између левице и деснице

Италијански досељеници су у XX веку били жртве и институционалне дискриминације. Италоамерикани су били изједначавани са поборницима левих тоталитарних идеја, комунизма и анархизма, и као такви на мети америчких власти. Најпознатији такав случај догодио се у Масачусетсу, када су Никола Сако и Бартоломео Ванцети (Sacco and Vanzetti Trial), италијански имигранти и анархистички активисти, 1920. године оптужени за пљачку и убиство двају полицајаца. Судски поступак су обележиле бројне неправилности, међу којима пристрасност суда због левих идеја и порекла оптужених, као и осуда без чврстих доказа. Сако и Ванцети су погубљени 1927. године, а њихов процес је постао симбол неправде и институционалне дискриминације према италијанским имигрантима (Douglas n.d).¹³

---

12 Савезно тужилаштво округа Њујорк (тужилац Ђулијани) је захваљујући исказима првог мафијашког сведока сарадника (итал. *pentito*) Томаза Бушете (Tommaso Buscetta) разоткрило мрежу међународне трговине хероином од Сицилије до САД-а која се одвијала под параваном пицерија. *Pizza Trial* је био прекретница у сарадњи Италије и САД-а на пољу борбе против организованог криминала, имајући у виду да је Бушета касније сведочио и у чувеном поступку против мафије *Maxi Trial* у Палерму (Reitzel, 1987: 9) (La Repubblica, 1987).

13 Пресуда Саку и Ванцетију није била искључиво мотивисана италофобијом. Овај судски поступак део је шире борбе америчког правосуђа против тзв. прве црвене опасности. Чувена Холмс-Брендџсова доктрина јасне и непосредне опасности (Clear and Present Danger), која је постала правни стандард за одређивање границе слободе говора и политичког удруживања под Првим амандманом, формулисана је на темељу неколико одлука против левих активиста. Почевши од првог случаја *Schenck v. United States* (1919), *Abrams v. United States* (1919) па све до *Brandenburg v. Ohio* (1969), амерички судо-

Суочавање са комунистичком идеологијом представљало је, у одређеним историјским периодима, приоритетно питање националне безбедности Сједињених Америчких Држава. Након правосудне репресије током двадесетих година, Други светски рат и нарочито хладни рат означили су почетак тзв. Друге црвене опасности. У том контексту, интереси националне безбедности добили су примат над борбом против организованог криминала до те мере да је у појединим случајевима дошло до отворене сарадње америчких служби са мафијом. Најпознатији пример кооперације забележен је током и након Другог светског рата. Америчка морнарица је 1942. године склопила нагодбу са мафијашким вођама како би заштитила источне луке САД од саботажа и штрајкова радника оснажених комунистичком идеологијом. Ова операција названа је „Операција подземни свет” (Operation Underworld) и подразумевала је да мафија вођена Лаки Лучаном својим утицајем гарантује мир и радну дисциплину лучких радника, чиме су раднички покрети и левичарски утицаји били под контролом (Warfare History Network, 2009). Историјски извори указују и на улогу америчке мафије на челу са Лаки Лучаном приликом савезничке инвазије на Сицилију, када су савезничке трупе користиле информације о обали, лукама и локалним контактима мафије на Сицилији (The Archive, 2023).

Након слома Мусолинијевог режима, за САД је постојала реална опасност да Италија, попут Југославије, падне под утицај Совјетског Савеза. У тој геополитичкој борби кључну улогу одиграла је италијанска дијаспора из САД-а која је, уз подршку Католичке цркве, спроводила интензивну антикомунистичку кампању у својој матици. Италијански Американци су, наводно, умногоме утицали и на исход парламентарних избора у Италији 1948. године када је поражена коалиција левице на челу са Италијанском комунистичком партијом (Partito Comunista Italiano, PCI).

ви су процесуирали бројне имигранте из Европе и забрањивали њихово активистичко деловање. У таквом историјском контексту суђено је и Саку и Ванцетију.

Културни трансфери између Италије и Сједињених Америчких Држава

America cioè confrontarsi con tutta un'altra realtà.

*Federico Fellini*¹⁴

Утицај италијанске имиграције на културу Сједињених Држава имао је двосмеран карактер. С једне стране, италијанска култура и традиција је постала незаменљив део америчког културно-националног спектра. С друге стране, током готово два века Италија се налазила под снажним утицајем Сједињених Америчких Држава. Захваљујући бројној италијанској дијаспори, као и интензивној политичкој и друштвеној међузависности двеју земаља, дошло је до постепене американизације италијанског друштва. У оној мери у којој је Италија оставила трага на развој Сједињених Америчких Држава, толико је и Америка извршила снажан утицај на формирање савремене Италије и обликовање идентитета Италијана који су остали у матици.

Италијанска поп култура препознаје миграције преко Атлантика као опште место и за њих везује једну читаву епоху, верно или романтизовано приказану у филмској и музичкој индустрији, као и модерној књижевности. Ова друштвена међузависност проналази свој израз и у популарној музици што је опевано, примера ради, у песми *Tu vuoi fa' l'Americano* („Желиш бити Американац”), која иронично описује Наполитанца који опонаша амерички начин живота у жељи да постане Американац, али никако не може из својих ципела.¹⁵ За конструисање италијанског мита о Америци и американизма као идеала највише су заслужни филмови холивудске продукције које је италијанска држава верно пласирала Италијанима од 1920-их година па све до слома Мусолинијевог режима. Приврженост Италијана америчкој

14 „Америка, то је суочавање са потпуно другачијом стварношћу”, одломак је из интервјуа чувеног италијанског редитеља Федерика Фелинија у коме је говорио о свом боравку и раду у САД-у. (Видео интервју са Фелинијем из 1980. године, режија Валерио Рива (Valerio Riva): <https://www.youtube.com/watch?v=DPtFmAdxUWs> 43:00.)

15 У шаљивој песми, Наполитанац прати последњу моду, пије виски и соду, пуши Camel, слуша rock and roll, али га још увек издржава мама. (...*Tu vuoi vivere alla moda, ma se bevi whisky and soda, po te siente 'e disturbà. Tu abballe 'o rock and roll, tu giochi a baseball, ma 'e sorde p' e Camel – Chi te li dà? La borsetta di mamma!*)

кинематографији производ је обостране подршке америчке владе и фашистичког режима у Италији, имајући у виду да је Вашингтон видео Мусолинија као последњу брану експанзији комунизма на запад (Meda, 2011: 15, наведено према: Vrebas, 2021: 7). Тако најпознатија послератна родољубива италијанска песма *L'Italiano* Тота Котуња (Toto Cotugno) критички говори о прекомерном присуству Америке у свакодневном животу Италије.¹⁶ Адриано Челентано (Adriano Celentano) у друштвено ангажованој песми коју назива неологизмом *Svalutation* (1976, англификовани италијански израз *Svalutazione* („Девалвација")), пева: *Siamo in crisi ma, senza andare in là, l'America è qua...* („У кризи смо, али и без одласка тамо, Америка је овде”). Нема више утопије о Америци 1970-их година, како Челентано каже, она је дошла у Италију у облику културних и економских модела који Италију држе у друштвеној кризи.¹⁷

Архаична времена у којима је време стало, напуштање дома и одлазак на рад у непознато, чежња за земљом, опевана је у песми *Amara terra mia* („Горка земљо моја”) Доминика Модуња (Dominico Modugno), у којој милиони несрећних људи са југа Италије вапе за својом родном горком земљом коју су напустили због тешких услова живота.¹⁸ Италијански књижевник Карло Леви (Carlo Levi) у свом роману *Cristo si è fermato a Eboli* (Христос се зауставио у Еболију, 1935-1936), описујући сан о Америци италијанских јужњака, предочава хронику једног тешког предратног времена посматраног очима земљорадника: „Сељаци

16 Котуња каже: *Buongiorno Italia con i tuoi artisti, con troppa America sui manifesti...* (Добро јутро Италијо, са својим уметницима и превише Америке на плакатима).

17 Челентано пева: *Con il salario di un mese compri solo un caffè...* – Од месечне плате можеш купити само кафу;

Cambiano i governi niente cambia lassù... – Мењају се власти, али се ништа не мења „тамо горе”;

C'è un buco nello Stato dove i soldi van giù... – У држави је рупа кроз коју пропада новац.

18 Модуњо пева: *Sole alla valle e sole alla collina, per le campagne non c'è più nessuno. Addio addio amore, io vado via...* *Amara terra mia Amara e bella. Cieli infiniti e volti come pietra, mani incallite ormai senza speranza. Addio, addio amore, io vado via...* *Amara terra Mia Amara e bella. Tra gli uliveti è nata già la luna, un bimbo piange allatta un seno magro. Addio, addio amore...* *Io vado via Amara Terra mia Amara e bella. Amara e bella.* (Сунце у долини, сунце на брду, а на пољима никог више нема. Збогом љубави, ја одлазим... Горка земљо моја, горка и лепа. Бескрајна неба и лица као стена, прекрштених руку, сасвим без наде. Збогом љубави, ја одлазим... Горка земљо моја, горка и лепа. Међу маслињацима родио се месец, једно дете плаче на мршавим грудима. Збогом љубави, ја одлазим... Горка земљо моја, горка и лепа.)

иду у Америку и остају оно што су били: многи од њих тамо остају и њихова деца постају Американци: други који се врате након двадесет година су идентични као када су одлазили. (...) У Америци они живе одвојено, једни с другима: не учествују у америчком животу, годинама једу сух хлеб, као у Гаљану, штеде мало долара: близу су раја, али не мисле чак ни да уђу у њега” (Vrebas, 2021: 14-15).

Деконструкција италијанског мита о Америци наступила је појавом првих путописа са америчког континента који су складни амерички начин живота у издобиљу бацили у сенку. О формирању антимиита сведочи и Марио Солдати (Mario Soldati), италијански редитељ, сценариста и писац, који у роману *America primo amore* („Америка – прва љубав”) говори о свом двогодишњем бораваку на Универзитету Колумбија, називајући одлазак из Италије бегом „од тмине и угриза фашизма” (Исто, 2021). Као један од зачетника правца антиамериканизма у модерној италијанској књижевности, аутор описује Италоамериканце као људе пољуљаног старог и неформiranог новог идентитета који никада неће моћи да се уклопе у америчко друштво (Soldati, 2017: 61; наведено према: Vrebas, 2021: 23). Као део италијанске интелектуалне мисли у егзилу 1930-их, професор Ђузепе Антонио Боргезе (Giuseppe Antonio Borghese) у сарадњи са антифашистичком академском заједницом Италијана у Њујорку оснива организацију Мацинијево друштво (Mazzini Society) (1939) са циљем „дефашизације” Италоамериканаца и њихове демократизације (Marazzi, 1997: 54; наведено према: Vrebas 2021, 28-29).

У погледу индустрије филма, Италијански институт Америке сачинио је студију о филмском приказивању Италоамериканаца и италијанске културе у холивудским остварењима у периоду од 1914. до 2014. године. Резултати анализе показали су да је од 1.512 филмских наслова који су били предмет истраживања чак 68,5% представљало Италоамериканце и италијанску културу у негативном светлу. Италијани су најчешће приказивани једнострано, као криминалци (34,8%) или као сумњиви и непожељни ликови (33,7%). Насупрот томе, позитивни, херојски или психолошки сложени прикази Италијана јављају се знатно ређе, у свега 31,5% анализираних филмова (Italic Institute, 2015: 3).

Филмска индустрија је, чини се, веома допринела стварању везе између италијанског идентитета и организованог криминала. Притом, 86,9% филмова који говоре о мафији приказује измишљене ликове, попут породице Корлеоне у филму Кум (The Godfather) редитеља

Франсиса Форда Кополе (Francis Ford Coppola) (према књизи Мариа Пуза (Mario Puzo)). Свега 13,1% филмова говори о мафијашима који имају упориште у стварности, попут Ал Капонеа или Лаки Лучана. Према наведеном истраживању скоро девет од десет приказа мафијаша представљају генерализоване стереотипе без стварне основе. Први амерички филмови који експлицитно уводе концепт Италоамериканаца као гангстера јесу Мали Цезар (Little Caesar, 1930) и Ожиљак (Scarface, 1932), оба инспирисана животом Ал Капонеа. Због строжег филмског кодекса, као и других друштвених фактора описаних у претходном поглављу, филмови о мафији су пали у други план током Другог светског рата, да би се „мафијашка грозница” поново активирала 1960-их година. Међутим, према наводима појединих аутора, италофобија и наратив о Италијанима-гангстерима није искључиво дело Пузовог или Кополиног стваралаштва, већ има дубоке корене у владиној пропаганди (Maranzana, 2015: 4).

Удружење Синови Италије у Америци (The Order Sons of Italy in America – OSIA), најпознатија организација Американаца италијанског порекла у САД-у, сматра да је до нарушавања колективног угледа Италоамериканаца довела индустрија забаве (Corriere della Sera, 2003). Наиме, OSIA највише оптужује трилогију Кум, истичући да је тај филм главни кривац за ширење дискриминаторног етничког стереотипа о Италијанима-криминалцима. Међутим, поменути филм делује парадоксално, будући да са једне стране потврђује постојеће стереотипе о насилним и бескрупулозним мафијашима, док са друге стране пружа алтернативну, литерарну и социолошки комплексну слику Италоамериканаца каква до тада није била позната филмској индустрији. На тај начин је превазиђена једнолична црно-бела представа о Италијанима као негативцима, јер им се кроз филм приписују и позитивне људске особине. Главне улоге у филму Кум тумаче два Италоамериканца, Ал Паћино (Al Pacino) и Роберт де Ниро (Robert de Niro). И друга остварења пупут телевизијске серије Сопранови (The Sopranos), филмова Било једном у Америци (Once Upon a Time in America) (1984), Несаломиви (The Untouchables) (1987), Добри момци (Goodfellas) (1990), Казино (Casino) (1995), Дони Браско (Donnie Brasco) (1997), Готи (Gotti) (2018) и многи други подржали су и одржали стереотип о Италијанима-гангстерима (Maranzana, 2015: 1-2).

Остварења италоамеричког редитеља Мартина Скорсезеа сматрају се једним од најуспешнијих у америчкој филмској индустрији (*Taxi Driver* (1976), *Raging Bull* (1980), *The Last Temptation of Christ* (1988), *Goodfellas* (1990), *Casino* (1995), *Gangs of New York* (2002), *The Wolf of Wall Street* (2013), *The Irishman* (2019), и бројни други). Своје италијанско порекло истиче и редитељ Квентин Тарантино (Quentin Tarantino). Најзад, најпознатији филмски композитор музике за вестерн филмове, Енио Мориконе (Ennio Morricone), је Италијан¹⁹, док је једна врста вестерн филмова, такозвани „шпагети вестерни” (Spaghetti Westerns) снимана су у Италији, уз учешће италијанских глумаца (*The Good, the Bad and the Ugly* (1966), *Once Upon a Time in the West* (1968) и други). Тај филмски жанр прославио је Серђа Леонеа (Sergio Leone), чувеног италијанског редитеља (најпознатије дело: *Once Upon a Time in America* (1984) и др). Наведени филомови, као и многи други, представљају неке од најуспешнијих остварења у историји америчке и светске продукције, а редитељ серије Сопранови Дејвид Чејс (David Chase) изјавио је да су Италоамериканци „очигледно најбоља реклама за Америку” (Maranzana, 2015: 5).

Крајем XX века Италоамериканци су постали заступљени и у политичком животу Америке. Италијанско-америчке организације, попут Националног комитета за италијанско-америчке односе (National Italian American Foundation), активно раде на промоцији културе и политичких интереса италијанске заједнице. Данас су Италоамериканци препознати као један од најважнијих чинилаца америчког друштва са запаженим доприносима у многим областима друштвеног живота попут уметности, политике, науке, спорта и и др. Као признање доприносу Американаца италијанског порекла месец октобар у САД-у обележава се као месец италоамеричке баштине.

Закључак

Сједињене Америчке Државе данас слове за друштво које негује разноликости народа, традиција и културних образаца, што их чини погодним простором за очување и развој идентитета различитих

---

¹⁹ Бројни амбасадори америчке музичке сцене су италијанског порекла: *Frank Sinatra*, *Dean Martin*, *Tony Bennett*, *Bruce Springsteen*, *Frank Zappa*, *Jon Bon Jovi*, *Madonna* и други.

етничких заједница. Положај Италијана у Америци, односно Американаца италијанског порекла, еволуирао је током два века, често одражавајући политичке, друштвене и економске прилике у матичној Италији. Овај однос сведочи о постојању дубоке и трајне повезаности између Италије и САД-а која превазилази политички оквир и обухвата историјске, социјалне, културне и економске димензије. Неповољне историјске околности и друштвене турбуленције које су обележиле историју Италије током XX века значајно су утицале на положај италијанских имиграната у Америци који су током већег дела тог периода били потиснути на друштвену маргину. Околности попут деловања мафије која је, заједно са таласима радника и других досељеника, стигла у Америку, затим борбе италијанске државе против организованог криминала, појаве тоталитарних идеологија, успона Мусолинија и успостављања фашистичке државе, пораза у Другом светском рату и јачања комунистичке идеологије, снажно су обликовале друштвени положај Италоамериканаца.

У раду је приказан пут прилагођавања италијанских досељеника новом друштву, почевши од историјских таласа имиграције, суочавања са бројним изазовима и италофобијом, па све до интеграције у америчко друштво уз очување културног идентитета. Италијани су обогатили америчку културну сцену, а историјска еволуција њиховог положаја од одбачености до прихваћености осликана је кроз богати уметнички спектар. Италоамерички идентитет чврсто је уткан у мозаик америчке традиције, доприносећи културном богатству које сваки Американац с поносом носи као део своје националне припадности.

Литература

- Видео интервју са Фелинијем из 1980. године, режија Валерио Рива:
<https://www.youtube.com/watch?v=DPtFmAdxUWs>
- Cavaoli, Frank J. (2008). "Patterns of Italian Immigration to the United States", *The Catholic Social Science Review*, 13: 213–229.
- Center for Migration Studies (2001). *A Century of Transnationalism: Immigrants and Their Homeland Connections*, New York: Center for Migration Studies. https://cmsny.org/wp-content/uploads/2016/07/cms_001a.pdf
- Corriere della Sera (2003). "Censimento Usa: la rivincita degli italoamericani," *Corriere della Sera*, 7 October 2003. (приступљено 07.06.2025).
https://www.corriere.it/Primo_Piano/Esteri/2003/10_Ottobre/07/italoamericani.shtml
- Douglas, O. Linder. „The Trial of Sacco and Vanzetti” UMKC Law Faculty. n.d. <https://www.famous-trials.com/saccovanzetti/766-home> (приступљено 07.06.2025).
- Haas, Edward F. (1982). "Guns, Goats, and Italians: The Tallulah Lynching of 1899", *North Louisiana Historical Association*, vol. XIII, nos. 2 & 3.
- History.co.uk (2023). "Who Are the Five Families?," <https://www.history.co.uk/articles/who-are-the-five-families> (приступљено 07.06.2025).
- Italian American Studies Association (2023). "Welcome to the Most Italian Place in the United States: It's in New Jersey", *Italian American Studies Association Blog*, November 14, 2023. <https://www.italianamericanstudies.net/blogs/welcome-to-the-most-italian-place-in-the-united-states-its-in-new-jersey> (приступљено 05.06. 2025).
- Italic Institute of America. Film Study Slides (2015). Accessed June 7, 2025. <https://italic.org/wp-content/uploads/2021/04/filmStudySlides1228-1.pdf>.
- La fine di Pizza Connection (1987). *La Repubblica*, 4 Marzzo 1987: <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1987/03/04/la-fine-di-pizza-connection.html> (приступљено 03.06. 2025).
- Macaulay Eportfolio. n.d. Research-Based Argument. <https://eportfolios.macaulay.cuny.edu/delorenzoitalianamericanstereotypes/research-based-argument/> (приступљено 07.06.2025).
- Maranzana, Stefano (2015). „Italian Americans and the Mythology of Crime: 'The Godfather Paradox'”, Proceeding of the AATI Conference in Palermo [Italy], June 17-21, 2015, Section Literature, AATI Online Working Papers, ISSN 2475-5427.

- Marler, Scott P. (2011). "Italians." 64 Parishes, Louisiana Endowment for the Humanities, <https://64parishes.org/entry/italians> (приступљено 05. 06. 2025).
- McLean, John L. (2022). „Lucky Luciano”, *EBSCO Research Starters*, <https://www.ebsco.com/research-starters/biography/lucky-luciano> (приступљено: 02. 06. 2025)
- Moquin, Wayne, ed. (1974). *A Documentary History of the Italian Americans*, New York: Praeger.
- Nelli, H. S. (1964). "The Italian Padrone System in the United States", *Labor History*, 5(2): 153–167. DOI:10.1080/00236566408583942
- Nussbaum, Aymond O. (1977). Рецензија књиге *Vendetta: A True Story of the Worst Lynching in America...* од Richard Gambino, *Journal of American History*, 64(3): 809–810. DOI:10.2307/1887297
- Reitzel, John D. (1987). *The Italian-American Community and Crime: An Historical Overview*, Washington, D.C.: National Institute of Justice. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/104362NCJRS.pdf>
- The Archive. „How Mafioso Lucky Luciano Helped the Allies.” <https://explorethearchive.com/how-mafioso-lucky-luciano-helped-the-allies> (приступљено 07.06.2025).
- Treccani. n.d. "Criminalità organizzata", *Enciclopedia del Novecento*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/criminalita-organizzata_\(Enciclopedia-del-Novecento\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/criminalita-organizzata_(Enciclopedia-del-Novecento)/) (приступљено 06.06.2025).
- Tritto, Nunzio Mario (2023). "Applicabilità della normativa statunitense in tema di racket e corruzione ai reati 'politici'", *Giurisprudenza Penale Web*, https://www.giurisprudenzapenale.com/wp-content/uploads/2023/09/Tritto_gp_2023_9.pdf (приступљено 03.06.2025)
- Vrebać, Matej (2021). *Prevazilaženje mita o Americi u italijanskom romanu i putopisu XX. Stoljeća*, Završni magistarski rad, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/20_21/rom/Matej-Vrebać.pdf
- Warfare History Network. „Project Underworld: The U.S. Navy's Secret Pact with the Mafia”, <https://warfarehistorynetwork.com/article/project-underworld-the-u-s-navys-secret-pact-with-the-mafia/> (приступљено 07.06.2025).
- Stahle, Patrizia Fama (2010). "The Italian Emigration of Modern Times: Relations Between Italy and the United States Concerning Emigration

Policy, Diplomacy, and Anti-Immigrant Sentiment, 1870-1927", Dissertations.934, <https://aquila.usm.edu/dissertations/934>

"Discrimination Against Italian Immigrants." Italian-American Culture & Heritage, 2019. <https://italian-american.com/discrimination-against-italian-immigrants/> (приступљено 07.06.2025).

HISTORICAL, LEGAL, AND POLITICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE ITALO-AMERICAN IDENTITY

Summary: This paper examines the historical, political, and cultural ties between Italy and the United States of America, which led to the formation of a substantial Italian diaspora in America. The central focus is the process of constructing the Italo-American identity and the challenges faced by the Italian immigrant community on the new continent. Historically, the study outlines three major waves of Italian migration to the United States, as well as the legal and political dimensions of these mass movements. Special attention is given to the phenomenon of social exclusion experienced by Italians in the 19th and 20th centuries, alongside the later significant influence of Italo-Americans on American society. The paper demonstrates how Italians in America, initially regarded as „second-class citizens”, evolved into prominent contributors to the development of American culture and society. Italian Americans have frequently been at the forefront of legislative reforms in immigration, labor, social welfare, and the fight against organized crime. These processes unfolded concurrently and mutually shaped the position of the Italian community in the United States, which today represents one of the most recognizable components of the American national mosaic.

Keywords: United States of America, Italy, Italo-Americans, diaspora, migration, cultural transfers.

**ГЕРМАНСКИ НАРОДИ
У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Петар С. Ђурчић*

Институт за европске студије
Београд

НЕМЦИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА¹

Сажетак: Немци у Сједињеним Државама представљају једну од најмасовнијих заједница са дугом историјом присуства на америчком тлу. Премда се за датум првог насељавања узима 6. октобар 1683. када се група немачких верских избеглица доселила у Пенсилванију, присуство Немаца највероватније досеже и до времена првих европских насеља у Северној Америци. Тражећи верску слободу и побољшање материјалних услова немачке избеглице су се у континуитету, нарочито током XVIII, XIX и почетком XX века масовно усељавале у САД. У много чему, Немци су били изразито хетерогена заједница, а преважно у професионалном, лингвистичком и социјалном погледу. Поред анализе миграција, циљ овог рада јесте да представи и сложено наслеђе интеграције Немаца у америчко друштво. То се посебно односи на питање језика, његове употребе у школама, као и односа према доминантном енглеском језику и англоамеричкој заједници. Поред истраживања комплексног наслеђа интеграције, у чланку је представљен и значај Сједињених Држава које су вековима биле сигурно уточиште за многобројне политичке емигранте.

Кључне речи: Немци, Сједињене Америчке Државе, интеграција, асимилација, политика, миграције.

---

* petar.pero.curcic@gmail.com; petar.curcic@ies.rs; <https://orcid.org/0000-0002-1392-4427>

¹ Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за европске студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Владе Републике Србије.

Увод

„Велика ми је част да говорим пред вама данас, а самим тим и са свим људима у Немачкој. Следеће године [1983.-прим. П.Ђ.] ћемо заједно прославити 300 година од првог немачког насељавања у америчким колонијама. Тринаест породица које су дошле у нашу нову земљу биле су претече више од 7 милиона немачких имиграната у Сједињеним Државама. Данас, највише Американаца тврди да има немачко порекло ... Немачки народ нам је толико тога дао, волимо да мислимо да смо део тог дуга вратили.” (millercenter.org, 2025)

Роналд Реган, Бон, 9.6.1982.

„Од нашег оснивања, немачки Американци су били централни део нашег напретка као нације. Први немачки емигранти, вредни и верујући, дошли су на наше обале да испуне снове о економским приликама и да, без мешања владе, живе у складу са својим верским начелима. Ови мушкарци и жене су основали породице и изградили средства за живот, показујући врлине које су помогле у формирању нашег јединственог америчког етоса и преносећи традиције које настављају да обликују наш културни идентитет. Данас, на Дан немачких Американаца, обележавамо њихов изузетан допринос нашој земљи и одајемо почаст више од 43 милиона Американаца који, као и ја [председник Доналд Трамп-прим. П.Ђ.], полажу право на немачко наслеђе.” (trumpwhitehouse.archives.gov, 2020)

Доналд Трамп, прокламација поводом Дана немачких Американаца, 5.10.2020.

Како су приметили и председници Роналд Реган и Доналд Трамп, немачки допринос историји САД био је немерљив, а број Американаца који имају и немачко порекло процењује се на више од четрдесет милиона, што их чини и највећом групом међу европским народима (после њих следе Ирци са око 31 милион, Енглези са 25, Италијани са 16, Пољаци са 8 и Шкоти са 5) (data.census.gov, 2025). Европско насељавање Северне Америке има традицију дугу четири века. Од прве колоније у Џорџтауну, па све до великих миграторних таласа током XIX и XX века, посебно се издвојила немачка заједница као нарочито значајна. О томе сведочи и њена бројност и разноликост. За разлику од британских

и низоземских колониста, као традиционалних група, и нових таласа колонизације које су предводили Италијани и Пољаци, немачко присуство у многу чему је особено, како по обиму, тако и по разноликости порекла, обичаја и језика. Циљ овог рада јесте да прикаже управо тај вишевековни и вишеслојни развој.

Колонијална епоха: прва насеља

Историја немачког присуства на територији данашњих Сједињених Држава има континуитет још од XVII века. Премда постоје индиције да су се први Немци населили у годинама непосредно после оснивања Џејмстауна (1607), према налазима појединих историчара, први Немац који се населио у САД био је генерални директор Нове Низоземске Петер Минуит (Peter Minuit), пореклом из Везела. Европске силе, пре свих Низоземска и Шведска, прве су насељавале простор источне обале немачким насељеницима. Минуитова улога била је посебно важна и у пројектима шведске колонизације. Постоје назнаке да је на територији данашњег Делавера шведска влада колонизовала Немце из Помераније која се тада налазила под влашћу Швеђана. Међутим, етничке, а самим тим и језичке границе нису биле тако једноставне. Низоземски језик био је веома близак нисконемачком регионалном језику из предела Рајне, Вестфалије, Фридланда и Дитмаршена, што разлике у разумевању порекла додатно отежава. То се најбоље види и по проучавању историје доласка калвиниста у САД. Већ 1677-1678. године група реформата из Алзаса и Палатината је у Њујорку основала колонију Нови Палц (New Paltz, New York). Међутим, истраживачи нису сагласни да ли је реч о германофоном реформатском становништву или о хугенотима, француским протестантима који су били присиљени да напуштају земљу услед притиска власти (von Skal, 1908).

Као најчешћи датум почетка колонизације узима се досељавање рајнских Немаца из града Крефелд у Пенсилванију 6. октобра 1683. године. Оснивање Пенсилваније имало је немерљиви значај у даљим немачким, па и европским напорима за колонизацију. Оснивач колоније Вилијем Пен је тежио да привуче бројне верске избеглице које су биле под притиском у конфесионално подељеној Европи. Пишући о предностима нове територије, Пен је нарочито апострофирао добру

климу, близину река и верску толеранцију за квакере и друге угрожене скупине (Frantz, 2017). Пен је успоставио контакт са пијетистима у Немачкој, коју је два пута и посетио – 1671. и 1677. године. У настојањима да привуче насељенике, Пен је слао и два писма која су кружила по немачким земљама 1681. и 1682. године. Пеново деловање подстакло је групу менонита, предвођених правником Францом Данијелом Пасторијусом из Зомерхаузена недалеко од баварског града Вирцбурга, да крену у сеобу и оснивање Немачког града (Germantown) који је данас предграђе Филаделфије. Слично као и пре тога, тешко је било утврдити разлику између Низоземаца и Немаца, а њихов идентитет био је више конфесионални, него етнички. Менонити су били међу првим немачким насељеницима – након прве групе уследила су још два таласа. Први је био 1684. године када су менонити из Крефелда и Милхајма прешли Атлантук, а затим су их пратили и швајцарски менонити 1685. године. У оквиру анабаптистичког покрета поред менонита, посебно су били значајни и амиши и Моравска браћа. Сви ови покрети били су познати по снажној везаности за заједницу и напорима за ширење вере. После 1683. године па све до краја XVII века претпоставља се да је број менонита са 1.500 порастао на 4.200. Заједнице менонита из других колонија (посебно из Џорџије) су се под притиском рата између Велике Британије и Шпаније преселиле у Пенсилванију која је постала центар окупљања. Пенсилванија је била веома привлачна и за остале прогоњене протестантске деноминације. Пијетиста родом из Трансилваније Јоханес Келпиус је 1694. године предводио сеобу мистика у Пенсилванију (von Skal, 1908). Међутим, овакве верске групе чиниле су свега 6% укупног броја досељеника из Немачке. Већина Немаца, наиме, била је лутеранског и реформатског порекла (Kamphoefner, 2021).

Британске власти су, након великог страдања у Фалачкој/Палатинату почетком XVIII века допустиле насељавање дела немачких миграната током 1708. и 1709. године. Под вођством пастора Јосуе Харша (нем. Josua Harrsch) протестантски Немци су добили дозволу да се из енглеских лука упуте ка Америци, док су римокатолици били послати у Ирску где су се асимиловали у наредним генерацијама. Већи део Немаца насељен је у руралним деловима државе Њујорк, док је мањи део био упућен у Северну Каролину. Премда нису били доминантан слој, Немци су успели да се у столећу британске доминације Северном Америком наметну као важна заједница са преко 100.000 насељеника.

Убрзо по стицању независности, према попису из 1790. године највише Немаца је живело у Пенсилванији (око 1/3 становништва), Мериленду (12%), Њу Џерзију (9%), али и у Њујорку (8%) (Kamphoefner, 2021). Сеобе Немаца у Америку биле су, и поред снажног прилива, веома отежане. Савременици су писали да су се на бродовима током вишемесечних путовања појављивале грознице и мале богиње које су неретко десетковале број насељеника. Такође, и европске власти су половином 18. века покушавале да спрече промовисање сеобе у Америку хапшењем и другим мерама. Пред тога, успоравање миграција половином XVIII века није било изазвано само многобројним европским ратовима, већ и великим колонизационим плановима Пруске, Аустрије и Русије, као и константиним сукобима са локалним индогеним племенима који су довели у питање безбедност немачких колониста (Wokeck, 1985).

Будући да је само путовање било веома скупо и ризично, немали број Немаца је ступао у ропство које се отплаћивало након доласка на америчко тло (von Skal, 1908; Frantz, 2017). Овакав систем откупа (енг. redemption) обухватао је трошкове транспорта према бродарској компанији. Лутерански пастор, писац и учитељ Готлиб Миделбергер (нем. Gottlieb Mittelberger) био је велики критичар система откупа (Kamphoefner, 2021). Колонијалне власти су неретко показивале и резервисаност према Немцима шаљући их у руралне крајеве. Гувернер Њујорка Роберт Хантер преусмерио је Немце из Рајне у шумовите пределе у горњем току реке Хадсон тражећи од њих отплату дугова због транспорта. Будући да је производња катрана и смоле пропала, њујоршке власти су Немцима одузимале децу док не отплате дугове. Овакав третман натерао је Немце на побуну. Под вођством пекара и фармера Јохана Конрада Вајзера Немци су се 1712. године преселили на територију Мохавк племена ирокеске конфедерације. Син Јохана Вајзера Конрад је научио језик локалног племена и касније је постао вођа милиције и тумач пенсилванијске владе за племенске језике (von Skal, 1908).

Већ у британској епохи, немачка заједница суочила се са питањем асимилације у нови свет. Када је откупљивао 6.000 хектара земље од Вилијема Пена, Данијел Пасторијус је писао да је „Све само шума” (нем. „Es ist alles nur Wald”) коју је требало преуредити и населити. Међутим, изолована заједница у Немачком граду морала је да се прилагоди новим околностима. Напредак групе био је омогућен и због тога што је велики део Немаца био занатски и пољопривредно обучен, а у

градићу се развијала и производња лана. Пасторијус је, као лидер заједнице, напредовао и хијерархијски, па је 1687. и 1691. године изабран за члана скупштине Пенсилваније, а 1693. године за судију. Пасторијусов допринос био је такође немерљив, посебно у области образовања (Kamphoefner, 2021). И поред брзог развоја, међу британским колонистима постојало је велико неповерење према Немцима. Енглеска јавност показивала је бојазан и према немачким мигрантима. Најпознатији међу њима, Бенџамин Франклин, био је забринут због великог прилива Немаца и њихове компактности, те се плашио да Пенсилванија не постане немачка територија. Супротно томе, син Вилијама Пена Томас Пен сматрао је да успех Пенсилваније почивао управо на немачком елементу (von Skal, 1908; Frantz, 2017). Касније су у сукобима између Британаца и Француза, као и Британаца и локалних племена, Немци стали на страну Британаца што је олакшало њихов положај (Kamphoefner, 2021).

Очување идентитета било је посебно важно протестантским Немцима. Они су се разликовали од пуританаца по томе што нису имали праксу спаљивања вештица, а противили су се и оснивању јавних школа тражећи да образовање остане домен верских заједница. Први велики лист покренут је 1739. године (нем. Hochdeutsch Almanach), а 1742. године се појавила и Библија на немачком. Будући да су припадали првој или другој генерацији верских исељеника, Немци у Америци су били одушевљени Фридрихом II Великим и његовим реформама које су омогућиле веће, до тада незамисливе, верске слободе (von Skal, 1908). Најзначајнија фигура у верском животу протестанских Немаца био је Хајнрих Мелхиор Муленберг (1711-1787) који је 1748. године организовао лутерански синод, а био је и верски ауторитет у решавању многобројних спорова унутар заједнице. Сличну улогу имао је и Михаел Шлатер (1716-1790) који је предводио верски живот немачких реформата (Kamphoefner, 2021).

Прекретница за немачку заједницу у Америци био је Амерички рат за независност. На почетку рата за независност знаменити Немци нису имали јасне позиције. Фредерик Муленберг је био (према оптужбама брата Питера) симпатизер торијеваца који је променио став након британског бомбардовања Њујорка, а Михаел Шлатер је био капелан британске регименте. Немци су се више делили на патриоте и пацифисте, који нису желели да учествују у рату. Скоро 30.000 хесенских

војника ратовало је на британској страни током рата иако је знатан део њих прешао на америчку страну. Посебну улогу у одвраћању хесенских плаћеника имали су пацифисти, припадници различитих немачких деноминација. У америчкој војсци посебно важна фигура био је барон Фридрих Вилхелм Август фон Штојбен који је као Прус напустио армију своје домовине и отишао у Америку 1777. године да би 1778. године приступио револуционарној војсци (Trumbauer, 2005). Породица Муленберг дала је немерљив допринос стварању САД. Упркос оптужбама за лојалност Бритнацима, Фредерик Огастус Муленберг био је члан конгреса и први председник Представничког дома САД 1789. године (Kamphoefner, 2021). Немачка заједница на крају је све више и јасније показивала лојалност према новонасталој држави. Поводом смрти Џорџа Вашингтона, лист Филаделфијски коресподент (Philadelphische Correspondenz) је 1799. године написао:

„Зар га више нема?
Добри стари Вашингтон:
Боже! Какав ударац!
Земља се тресе, узбуркано море
Туга нас окружује.
Он пада, херој,
Често на терену
Спор се догодио,
Исус Навин, кога је Бог одредио,
Да ово буде слободна земља,
Није више овде!” (Owen Knauss, 1922: 167)

Миграциони токови Немаца и америчко померање границе

„Здраво Колумбо, хвала ти,
Заувек те славимо високо
Ти си нам показао пут
Из нашег тешког ропства,
Да нас спасе, ако се само усудимо
Да се опростимо од наше Отаџбине”
(Kamphoefner, 2021: 44).

„У Америку”, виче лудак весело и дрско, пркосећи првом тужном часу који ће му ставити на кушњу снагу... – „у Америку”, шапуће очајник

који је овде, на ивици пропасти, вучен, полако али сигурно, ка провалији – „у Америку”, тихо и одлучно каже јадник, који се увек изнова борио са мушка снага, узалуд супротстављена моћи околности... – „у Америку”, смеје се злочинац после своје успешно извршене пљачке... – „у Америку”, ликује идеалиста, одбацујући стварни свет... надајући се свету тамо преко океана који одговара оном створеном у његовом сопственом махнитом мозгу” (Moltmann, 1985: 21).

Трансатлантски миграциони таласи (1815-1914)

Од краја револуције 1783. до 1819. године укупна миграција из немачких земаља у САД била је минимална. Односно, број немачких избеглица је био свега 20.000 на прелазу векова. Такав развој почивао је на чињеници да су Европу захватили многобројни сукоби који су трајали све до Бечког конгреса (Kamphoefner, 2021). Према проценама Гинтера Молтмана, у периоду од 1816. до 1914. године око 5,5 милиона Немаца се населило у САД. Већина њих је дошла због социоекономског и политичког притиска који је постојао у немачким земљама. Ерупција вуклана Тамбора на Јави 1815. године је довела до ширења прашине која је утицала на лоше усеве широм света и повећања цена хране, а последично и на све веће сеобе. Од 1847. до 1854. године САД су доживеле највећу стопу релативне имиграције у целокупној историји. Од половине педесетих година, САД су се, међутим, суочиле и са опадањем миграције због неколико чинилаца. Прво, антимигрантски покрети као што су „Know Nothing” постајали су све значајнији у политичком животу САД. Друго, нема сумње и да је Амерички грађански рат знатно успорио миграције (Moltmann, 1985). Треће, и Италију и Немачку су захватили ратови за национално уједињење, а и европска колонизација према Аустралији, Канади, Јужној Африци и другим областима постала је масовнија како се век ближио крају.

Нови талас уследио је у седмој деценији XIX века. Године 1862. САД су усвојиле Homestead Act који је омогућио усељеницима заузимање до 64 хектра владине земље широм САД са изузетком изворних 13 колонија и држава као што су Мејн, Вермонт, Западна Вирџинија, Кентаки, Тенеси и Тексас. Насељеници су морали да на тој земљи живе пет година и да подигну домаћинство. По одлуци сви су могли да полажу право на земљу без обзира колико дуго су живели у САД и да ли су

били бивши робови или жене (Trumbauer, 2005). Усељавање Немаца није било само из правца Западне Европе. Одлуком империјалних власти у Русији из 1870. године, Немцима је била конфискована имовина коју су обрађивали од времена Катарине Велике и Александра I. Након овакве мере, Немци су се селили у правцу Канаде, али и у Северну и Јужну Дакоту, Небраску, Колорадо и Канзас. Ова сеоба имала је посебно важну улогу у пољопривреди, будући да су немачки досељеници из Русије донели посебну сорту жита развијајући на тај начин ратарство САД (Trumbauer, 2005).

Након периода краткотрајног успона, економска криза 1873. године поново је успорила прилив Немаца. Међутим, од 1879. године немачких миграната је било све више. Након почетног успона (1,5 милиона Немаца се крајем седамдесетих и почетком осамдесетих упутило у САД), број усељеника из Немачког царства је почео да опада. До 1892. године износио је око 100.000 годишње, да би између 1894. и 1914. био око 50.000 годишње. Шта је довело до оваквог развоја? Немачки рапидни индустријски раст првенствено је допринео смањивању миграција. Премда су индустријске области попут Саксоније и Шлезеије успеле да привуку радну снагу, у појединим покрајинама миграција ка САД-у је била знатна. То се посебно односило на југ и исток Немачке где је дошло до опадања виноградарства, кућне и текстилне индустрије. Региони источно од Елбе су имали стару, феудалну структуру велепоседа и због тога су сељаци напуштали своја имања одлазећи у прекоморске земље (Kamphoefner, 2021; Bade, 1980).

Насељавање америчког Запада

Сеобе Немаца ка западу могу се пратити још у најранијим фазама америчке историје. Посебно се то односило на територије и државе као што су Масачусетс, Њујорк, Пенсилванија, Мејн, па чак и Џорџија (Faust, 1909a). Немачко учешће у „освајању“ границе било је знатно. У том смислу, постојали су различити организовани покушаји да се Немци населе у САД. Миграције на запад су омогућиле креирање „немачког појаса“ који се протезао од Охаја на истоку до Небраске на западу и обухватао је Мисури и Висконсин. Такође, велико присуство Немаца било је и у Северној и Јужној Дакоти, као и у урбаном простору од Њујорка до Балтимора са знатним уделом у популацији Мериленда и

Њу Џерзија. У Висконсину је током друге половине XIX века живело око трећине становника немачког порекла. Од градова Њујорк је био најнасељенији Немцима, а затим Чикаго и Милвоки. Број Немаца је био велики и у Синсинатију и Сент Луису пре и после Грађанског рата (у Сент Луису је 1850. године трећина становника била немачког порекла). Поред тога, немачке заједнице су биле велике у Бафалу, Детроиту, Индијанаполису, Кливленду, Колумбусу, Дејтону и Толеду. До 1910. године удео у популацију Немаца у Сент Луису и Синсинатију је опао, али је у Милвокију остао висок и значајан.

Мигрантске заједнице задржавале су и знатан регионални карактер. Виртембержани су били присутни у Филаделфији, Хесењани у Балтимору, а људи из Бадена у Бостону. Баварци су се масовно досељавали у Њујорку. Милвоки је био седиште Мекленбуржана у САД, а Немци источно од Елбе су се населили у Мичиген, Ајову, Чикаго и северни Илиноис. Највише Немаца који су долазили у САД током тридесетих и четрдесетих година били су лутерани из Помераније, Шлезije и баварске Франконије. Они су се највише насељавали у Мичигену, Мисурију и Висконсину. Римокатоличке заједнице Немаца постојале су у Мисурију (Света Елизабета), Оклахоми (Окини и Окархе), око Џеферсон Ситија, као и у Ајови (Вестфалија), Канзасу (Олпе и Вестфалија) и Минесоти (Kamphoefner, 2021).

Важну улогу у сеоби ка Средњем западу имала су браћа Антон, Аугуст и Емил Флуше који су подржавали миграцију Немаца римокатолика у Ајову, Канзас и Мисури. Уз протестантске и римокатоличке организације и предузетнике, значајно је било и деловање неконфесионалних група и појединаца. Социјалистичко Тернерово друштво допринело је развоју Новог Улма у Минесоти. Овај градић, иначе страдао од Сијукса у рату 1862. године, био је обновљен захваљујући римокатоличком становништву из Бохемије. Нови Улм је био пример суживота различитих верских заједница немачког порекла. Римокатолици су развили бискупију 1857. године, а у месту је 1884. године основан и лутерански колеџ. Поред Средњег Запада, Немци су се највише насељавали и у Тексасу. Поред бројних успешних покушаја, постојали су и они без много резултата. Под вођством кнеза Карла фон Золмс-Браунфелса Друштво за заштиту немачких миграната је покушало да насели Немце у независну Републику Тексас од 1843. до 1847. године. Међутим, то предузеће је банкротирало, али постојали су и други слични планови.

У том погледу, Тексас је био посебно привлачан због великог пространства и положаја између Мексика и САД (Johnson 1951; Kamphoefner, 2021). Међутим, није само Тексас био занимљив немачким насељеницима. Сличан је био пример и са Гисенским емигрантским друштвом које је основано 1833. године са циљем промоције исељавања из немачких земаља у САД. Постојале су индиције да је ово друштво желело оснивање независне немачке државе на простору над којим САД нису успоставиле контролу. Међутим, немачка судбина, и поред ових покушаја, остала је везана за америчку државу и њене, испоставиће се веома разноврсне, могућности асимилације.

Бреме интеграције

„Понизност остаје наша слава,
Слобода је наше власништво,
Само у слободи тражите част!
Сходно томе, драга немачка браћо,
Руку под руку, грађани,
Певај и наш тужан звук” (Owen Knauss, 1922: 157-158).

„Свакако је жалосна ствар за сваког доброг републиканца што се округ Нортемптон противио пореском закону Конгреса. Док год постоји закон, сваки добар грађанин мора да га поштује. Не постоји законит начин да се избегне зли порез или лош закон осим петицијом законодавној власти да га укине. Насиље и жреб су превише погрешни и неразумни начини. Они који желе да имају сталну војску, који желе такву промену власти, радоваће се у срцу када се народ насилно одупре законима. Зато што такво погрешно понашање са собом носи притужбе и изазива позивање у војну помоћ и тиме давање превласти влади. Слободни грађани (Freie Burger) увек губе када се насилно опиру законима и порезима” (Owen Knauss, 1922: 165).

„Нема сумње да ће незнање и закон о умерености уплашити многе потенцијалне имигранте, посебно сада када читају како су у Луисвилу Know Nothings масовно напали најтише и безопасније Немце и малтретирали их, без имало провокација” (Kamphoefner, 2021: 59).

„Тако мали Американац као војводство Хесен Касел; њихово становништво говори страним језиком, чита стране новине, изолује се од америчког елемента, и огрезло у незнању о америчкој политици, држи се ћелавог имена демократије и полаже право да подвргне синове земље деспотизму сила грубих бројева” (Kamphoefner, 2021: 76).

Политичка интеграција

Пре Америчког грађанског рата, немачки мигранти трпели су нападе и критике од нативистичких покрета и трезвењака због сопствених навика које су пренели из Европе. Током тридесетих и четрдесетих година XIX века међу Немцима је постојала велика дилема око асимилације и американизације. Џексонска демократија није допринела већој репрезентативности Немаца у политичким установама. Они су живели у компактним срединама и са ограниченим изборним могућностима у појединим окрузима и четвртима (Moltmann, 1985). Постојали су предлози и да се немачке заједнице одрже у компактним целинама и да се спроводе удружени колонизацијски подухвати како би се одржао идентитет. Супротно томе, Јулијус Фребел је педесетих година XIX века предлагао потпуно усвајање енглеског језика. На трагу тога, интелектуалци попут Кристијана Еселена (нем. Christian Essellen) су предлагали стапање немачке и америчке културе. Еселен је међу првима употребио и израз „Schmelztiegel” који је касније преведен на енглески као „melting pot” (лонац за претапање као својеврсна метафора за хомогенизацију друштва). Тим поводом је Карл Шурц 1859. године у једном говору рекао: „Истина је, Англосаксонац успоставља и одржава своју надмоћ, али без потпуног упијања осталих националних елемената. Оне модификују једни друге, а њихове посебне карактеристике треба да се помешају заједно помоћу свеукупне моћи слободе” (Conzen, 1985: 138).

Почетак Америчког грађанског рата затекао је Немце у тешком положају. Немачки насељеници у Мисурију су се противили одлуци те земље да подржи сецесију. Немачки волонтери у унионистичкој војсци су онемогућили трупе Конфедерације да преузму контролом над Мисуријем победом у Кемп Џексону (Trumbauer, 2005).

После Америчког грађанског рата стари ученик у револуцији 1848-1849. и политички емигрант Фридрих Кап је, пишући историју Немаца у колонијалном Њујорку, написао:

„У Америци не може постојати немачка нација, али Немци могу допринети богатим садржајима свог унутрашњег живота, ризницама своје мисли; што је већи терен на коме бирају да се боре, већи је њихов допринос... . Ако се то догоди, неће бити ничег болног, ничег трагичног у вези са распадом Немства у Америци” (Conzen, 1985: 141).

То би могла, тврдио је Кап, бити чак и нека врста васкрсења:

„Јер у овој тачки не можемо гајити илузије: онај ко емигрира оду-стаје од своје отаџбине и за њу је изгубљен. ... Дакле, или Немац или Американац: Немац-Американац је само прелазна фигура, која нестаје у другој генерацији. Онај ко жели да остане Немац мора или остати у домовини или се вратити у њу, јер емиграција је за појединца који јој прибегне национална смрт” (Conzen, 1985: 141).

Капа су, ипак, критичари оптуживали да је негирао реално стање унутар немачко-америчке заједнице. То се посебно односило на плуралистичку интеграцију која је подразумевала вишеслојну и постепену американизацију уз задржавање културе и обичаја из Немачке (Conzen, 1985). Очување немачког језика било је, међутим, отежано пре свега због опадања броја Немаца у великим градовима на прелазу из XIX у XX век. У Синсинатију њихов број се смањио са 16,6% на 7,8%, у Милвокију са 26,7% на 17,3%, у Чикагу са 14,6% на 8,3% и у Сент Луису са 14,6% на 6,9%. У светлу промењених демографских околности, новине „Freie Presse” из Синсинатија су већ 1890. године позивале Немце да се уједине против Ираца и Јенкија који су спутавали употребу немачког језика (Dobbert, 1967).

Немачки мигранти, поготово они који су касније дошли, носили су са собом дилеме сопственог идентитета. Део римокатоличких избеглица које су дошле након Бизмарковог „Kulturkampf-a” сматрале су да су у идентитетском погледу прво римокатолици, па онда Немци. Са друге стране, Немци у Синсинатију су 1895. године на позив листа „Freie Presse” организовали прославу 25. годишњице пруске победе у рату са Француском. Поводом смрти канцелара Бизмарка неколико година касније Хајнрих А. Ратерман је написао: „Нисмо више у земљи слободних презрених сирочади без отаџбине; сада се усуђујемо да по-носно храбримо своје груди и величамо своје порекло као синова и кћери најзавиднијег и најмоћнијег народа Европе!” (Ibid.).

Са све већом полазирацијом у односима између Уједињеног Краљевства и Немачке царевине, немачки медији трудили су се да утичу

на америчко јавно мњење. Амерички Немци окупљени око синсинатског Народног листа (Volksblatt) су писали за Енглеze:

„Тајно и јавно подржавали сте Конфедерацију; јер је ваш циљ био подела Уније и пад Републике. И поред тога симулирате пријатељство... Не, велика Република има само једног пријатеља на овој огромној земљи, а то је јака, моћна и поштена Немачка. Америка уједињена са Немачком пркосиће целом свету” (Dobbert, 1967).

Посебно је Велики рат заострио политичке прилике у САД. Бројни амерички Немци покушавали су, због подвојене лојалности између нове и старе домовине, да одрже неутрални положај САД. Подршка ратним напорима Немачке наишла је на осуду америчких власти које су 1917. године ушле у рат. Од преласка на страну савезника, америчка јавност вршила је снажну антинемачку кампању у којој су многе школе биле подстакнуте да избаце немачки из употребе, а и поједини градови мењали су имена (Trumbauer, 2005).

Од 1917. године био је видљив знатан пад у присуству немачких медија, као и уопште говорника немачког језика у САД. Све врсте права су ограничене Актом од шпијунажи из 1917. и Актом о побуни из 1918. године. Проблем је, у ратним околностима, био и за амише, меноните и хутерите који су били пацифисти. На основу Акта о страним непријатељима (Alien Enemy Act) из 1918. године, око 6.300 људи било је интернирано. Већина интернираних били су припадници посада немачких трговачких бродова (око 4.000), а мањим делом и мигранти (њих 2.300 је било под контролом због политичког деловања). Премда су у Мисурију Немци важили за лојалне централним властима, насуprot Енглеzима који су подржали Конфедерацију, америчка влада је организовала Биро за немачке говорнике који је требало да приближи Немцима ратне циљеве САД. Међу Немцима је такође било сукоба. У Небраској су заговорници проамеричке и савезничке политике били нападнути од стране присталица Централних сила. Кју-клукс-клан (ККК), познат по својим кампањама линча над припадницима афро-америчког становништва на југу САД, био је посебно активан и у сузбијању немачких утицаја. Присталице клана отворено су се противиле употреби немачког језика у црквама и школама. И многобројни амерички Немци били су чланови различитих организација америчких националиста, не само ККК, већ и Патриотског реда синова Америке.

Немачка заједница суочавала се током међуратне епохе и са притиском прохибиције и црвеног страха. Наиме, бројне трезвењачке организације које су деценијама критиковале употребу алкохолних пића неретко су нападале Немце због њихових навика. Такође, антикомунизам је био посебно важан, поготово након 1917. године будући да је унутар синдикалног покрета било доста представника Немаца. Немачка заједница активно је подржавала кандидате који су се залагали за укидање 18. амандмана на устав САД о прохибицији. Због тога су на председничким изборима 1928. године подржали Ал Смита који је изгубио од републиканца Херберта Хувера, који је и сам био немачког порекла.

Током двадесетих година у САД је дошло и раста нацистичког покрета у емиграцији. Немачка заједница подељено је дочекала долазак Адолфа Хитлера на власт 1933. године. Лист Лутерански сведок (Lutheran Witness) из Мисурија подржавао је нацисте и негирао антисемитизам нових власти. Овај лист је до напада на Перл Харбур подржавао изолационистичку политику Сједињених Држава. Слично томе, поједини медији у Тексасу попут Тејлор Херолда одржавали су везе са нацистичким пропагандистима. У САД један од водећих људи нацистичке пропаганде био је Вилхелм Кунце који је био вођа Немачко-америчког савеза, организације у којој 40% чланова нису били немачког порекла. Постојале су бројне организације попут Пријатеља Нове Немачке (Friends of New Germany), Теутоније и других које су имале велику популарност међу присталицама фашизма. Супротно томе, Народни пријатељ Сијукс Ситија (Sioux City Volksfreund) још 1932. је писао о путу у диктатуру. Комитет имиграције и натурализације Представничког дома Конгреса САД морао је да укине организацију Пријатељи Нове Немачке 1935. године (Rippley, 1985). Међутим, немачки мигранти, посебно они лутерански, временом су се упознавали и са критичарима нацизма као што су били пастори Мартин Нимолер и Дитрих Бонхефер. Такође, и дугогодишњи сенатор државе Њујорк Роберт Вагнер, иначе рођен у Немачкој 1877. године, био је оштри противник антисемитизма и нацизма и агитовао је да се сузбију тоталитарни утицаји у Сједињеним Државама (Kamphoefner, 2021).

У Другом светском рату Немци су у далеко мањој мери били предмет напада у односу на 1917. и 1918. годину. Према истраживањима јавног мњења непосредно након уласка САД у рат, амерички грађани

највише су за рат кривили Јапанце (28%), а потом и Немце (12%). Ипак, истраживање из 1944. године највише је за рат окривљавало нацистичко вођство (58%), 38% лидере и народ, а само 2% немачки народ. Поред тога, америчке власти спроводиле су и мере интернације. Међутим, највише интернираних је било Јапанаца између 110.000 и 120.000, а у исто време између 3.000 и 10.000 Немаца је било присилно пресељено (Trumbauer, 2005; Totten, 1985).

Представници немачке заједнице активно су партиципирали у политици САД још од њеног оснивања. Амерички историчар Фредерик Џексон Тарнер је у својој пажње вредној студији о значају границе за америчку историју сматрао да је немачки, и уопште, германски чинилац, имао посебно важну улогу у трансформацији и американизацији рурбних пространстава Средњег запада. Тарнер је веровао да су Немци и Скандинавци у великој мери унели идеале једнакости и слободе који су били основа демократије на средњем западу и у Америци уопште као граничарском друштву (Turner, 1920). Пре 1930. године у Представничком дому конгреса је било је 43 чланова који су били рођени у Немачкој, али се само 7 могло рачунати у етничке лидере немачких Американаца на основу представљања изборних јединица, учешћа у немачким активностима, интелектуалном живот и породичном окружењу (Adams, 1985). Упркос великом присуству у радничком покрету, мало је етничких Немаца који су играли кључну улогу у националним синдикалним организацијама. У социјалистичким партијама, иначе малобројним у односу на укупни двопартијски политички систем, од 50 градоначелника 9 је било немачког порекла. Емил Зајдел (Emil Seidel) је 1910. био изабран за градоначелника Милвокија, а провео је 6 година у Берлину где се упознао са социјалистичким, односно социјалдемократским покретом. Касније је и Френк Цајдлер био градоначелник у истом граду од 1948. до 1960. године (Kamphoefner, 2021). У Тексасу постојале су и присталице политичког радикализма Ота Мајцена, четрдесетосмашког избеглице из Шлезеје, који је допринео развоју социјалистичког покрета у САД-у. Унук Ота Мајцена И. Р. Мајцен био је кандидат за гувернера Тексаса 1914. године освојивши друго место са 11,6% гласова. Међутим, и поред знатног политичког присуства, немачка заједница суочавала се и са другим питањима.

Између немачког и енглеској језика

Већ од британског колонијалног периода поставило се питање интеграције немачке заједнице у ново друштво. Премда је Бенџамин Френклин повољно писао о осећају немачких миграната за породицу, домаћинство и пољопривреду, он је са неповерењем гледао на јачање немачких заједница у Пенсилванији пишући да палатински Бури (енг. Palatinate Boors) ретко уче енглески. Слични проблеми наставили су се и у наредним деценијама (Kamphoefner, 2021). Чак је и млади Џорџ Вашингтон приметио да су Немци невољни да говоре енглески (McCarthy, 1985).

Премда су постојали митови да немачки није добио статус службеног језика у САД изгубивши у односу на енглески за један глас, историјски извори не потврђују ову тезу. Петиција германофоних становника Вирџиније из 1794. да се омогући да се закони САД штампају упоредо на енглеском и на немачком није добила одобрење Конгреса. И на нивоу савезних држава Немци су покушавали да повећају присуство сопственог језика у школству, судству и јавној управи. Акт из 1834. године о слободном школству додатно је отежао могућност неенглеским школама да одржавају наставу. Ипак, немачки су медији константно безуспешно тражили билингвалну наставу и право да се немачки језик користи у судовима. Висконсин, као територија, изгласао је закон о обавезној употреби и учењу енглеског у свим областима. Ова мера додатно је пооштрена 1854. године када је нови закон забрањивао наставу на било ком језику осим на енглеском, а сличне одлуке доносиле су и савезне државе Индијана и Илиноис 1889. године (Huffines, 1985). Поједине протестантске верске заједнице, попут амиша, менонита, хутерита, аманита, мораваца, лутерана и реформата ретко су се асимиловале задржавајући сопствени језик у верском и свакодневном животу (Kamphoefner, 2021). Конфесионалне парохијалне школе омогућиле су одржавање немачких заједница, чак и у римокатоличком окружењу (Eichhoff, 1985).

Међу Енглезима постојали су представници који су сматрали да треба омогућити веће присуство немачког будући да је у питању језик науке и културе. Супротно томе, међу Немцима је било противљења већој употреби немачког у јавним установама и образовању. Вилијем Хистер и Карл Шурц су сматрали да је енглески главни језик САД и да тако треба и да остане. Међу политичким мигрантима из 1848-1849.

године постојала је идеја да се американизација врши одвојено у односу на англицизацију. Због тога су они штампали своја издања на немачком језику промовишући америчке идеале слободе и демократије. Међутим, овакав став није наишао на одобрење англофоног и досељеничког немачког становништва (Huffines, 1985).

Главни проблем немачког језика у САД почивао је у томе што није био кодификован. У Пенсилванији је доминирала старија верзија нисконемачког и фалачки дијалекат (из кога је касније и настао пенсилванијски немачки), а свака генерација немачких миграната доносила је са собом многобројне локалне говоре. У Тексасу је дошло до стварања новог, тексашког немачког, који је био спој више говора из различитих делова Немачке уз ослањање на стандардизован језик. У Висконсину и осталим државама, међутим, политика стварања новог немачког на америчком тлу није успела, те су Немци почели међу собом да комуницирају на енглеском језику што је убрзало њихову интеграцију (Eichhoff, 1985).

Бројне политичке промене у САД у првој половини XX века неминуно су утицале и на немачку заједницу. Опадање немачке културе у САД је повезано како са дезинтеграцијом немачко-америчке етничке кохерентности, тако и са приближавањем европским атлантским савезницима у Првом и Другом светском рату (Totten, 1985). Ипак, и природна асимилација и промене демографских околности довели су до опадања броја говорника немачког језика. Поређења ради, 1910. године 54% свих дневних и 56% недељних новина које су излазиле на страним језицима у САД било је на немачком. Четрдесет година касније, њих је било 7%, односно 15%. Оваквом паду знатно су допринеле и политичке околности. Власти су у од 1917. године спроводиле одлучне мере спутавања немачког језика. Гувернер Ајове је 1918. године издао прокламацију у којој је забрањивао било који други страни језик изузев енглеског. Сличне уредбе биле су у Чикагу и Монтани. Оваква језичка политика наставила се и након Првог светског рата. Небраска је 1919. године усвојила мере о регулацији наставе енглеског у свим школама по узору на Ајову, а слично је било и у Орегону где је 1922. године организован референдум на коме је ККК помогао доношењу закона о школама. Централне власти САД су увеле и рестиктине тестове писмености 1917. године, као и националне квоте за миграцију 1921. и 1924. године.

Немачки отпор био је у првим годинама након Великог рата знатан. Роберт Мејер је тражио од Врховног суда да преиспита одлуку Небраске због чега је 1923. године избио и случај *Meyer v. Nebraska*. Немачки римокатолици и лутерани су се заједнички борили за језичка права. У случају Орегона, случај *Pierce v. Society of Sisters* 1925. године довео је до победе немачких заједница. Сличне борбе су биле и у Мичигену од 1920. до 1924. године (Kamphoefner, 2021). Ипак, многи Немци су само-иницијативно одбацивали сопствену културу и везе са старом домовином тиме што нису куповали књиге из Немачке после 1914. године. Лутеранска црква већ је у међуратном периоду започела процес усвајања енглеског као богослужбеног језика (Kamphoefner, 2021; Huffines, 1985; Rippley, 1985). Делови верских заједница, менонити из Русије и поједине скупине амиша, напустиле су употребу немачког и прилагодили се енглеском као обредном језику од 1927. до Другог светског рата (Eichhoff, 1985). Од 1940. до 1960. број говорника немачког као матерњег је опао за 36% (са 4,95 милиона на 3,146). Током шездесетих и седамдесетих година XX века тај број је порастао за 93,7%, односно на 6,093 милиона. Шта је допринело оваквом порасту? То није била последица миграција, већ успона етничке свести и укупне друштвене либерализације будући да су људи у зрелим годинама почели да се изнова изјашњавају као Немци. Њихов број је опао 1979. на 5,49 милиона, односно за 10%. Немачка штампа је остала стабилна током шездесетих и седамдесетих година са око педесетак медија. Усвајање језика међу млађом популациом било је отежано пре свега због опадања броја школа и смањивања обима наставе у недељним конфесионалним школама (Fishman, 1985).

Политичко-интелектуална емиграција

Поред тога што су важиле као држава у којој су призната права многобројним прогоњеним верским мањинама и заједницама из Европе, САД су биле веома привлачне и генерацијама политичких миграната. Премда су политички емигранти имали веома мали удео у укупној немачкој популацији, они су одиграли значајну улогу у политичком и интелектуалном животу САД-а. Посебно након 1815. године број избеглих дисидената почео је нагло да расте. У првом таласу доминирали су републиканци, радикали и либерали. Међу познатијима су били Карл

Фолен (који је био оптужен да је агитовао на убиство конзервативног књижевника и доушника полиције Августа фон Коцебуа), Франц Либер и Густав Кернер. Највише политичких прогнаника је дошло након револуције 1848-1849. Демократе, либерали и републиканци напустили су немачке државе, посебно Баварску, Баден и Виртемберг. Вођа покрета у Бадену Густав Струве емигрирао је у САД 1849. године. Међу многобројним политичким мигрантима, нарочито значајан био је Карл Шурц (1829-1906). Након покушаја да са професором Готфридом Кинкелом успостави демократски лист у Бону и обрачуна се са пруским трупима, Шурц је, најпре краткотрајно, а потом и трајно напустио Европу населивши се у САД 1852. године. Он се у свом првом боравку у САД 1849. године населио у Мисурију где је постао утицајан новинар и члан новоформиране Републиканске странке. Касније, Шурц је био не само сенатор и представник САД у Шпанији под Линколном, већ и државни секретар за унутрашње послове под председником Радерфордом Хејнсом (1877-1881). Шурц је развио систем националних паркова и борио се за права индогеног становништва. Шурцова жена Маргарета Мајер Шурц је пренела у САД концепт обданишта који је у Немачкој развио Фридрих Фребел 1837. године (Trumbauer, 2005).

Поред Шурца, многи четрдесетосмаши су били присутни у политичком животу у САД у педесетим и шездесетим годинама XIX века. Посебно се то односило на немачке официре, бивше револуционаре, који су активно учествовали на страни Уније током Грађанског рата (Лудвиг Бленкер, Франц Зигел, Александар Шимелфениг и Август Вилих). Међу официрима постојале су и горљиве присталице комунизма. Август Вилих је, уз Карла Шапера, био опозиција Марксу и Енгелсу унутар Комунистичке лиге. Јозеф Арнолд Вајдемајер (Joseph Arnold Weydemeyer) основао је лист Револуција који је био у супротности са либералном штампом коју су заједно издавали Готфрид Кинкел и Лајош Кошут. Уједињење Немачке 1870-1871. политичка емиграција је дочекала на различите начине. Август Вилих се вратио у Пруску као војни експерт, али се након рата са Француском 1870. вратио у Охајо где је и преминуо. Лоренц Брентано, потомак старе и угледне немачке племићке породице, је након слома револуције напустио родни Баден и преселио се у САД. У Илиноису је Брентано радио као уредник „Illinois Staats-Zeitung”, да би до 1877-1879. био и члан Представничког дома Конгреса САД (Becker, 1887). Међу немачким радикалима посебно

су након Грађанског рата оснажили анархисти и социјалисти. Током прогона социјалдемократа у Немачкој за време Бизмаркове епохе појединци попут Паула Гроткауа и Јохана Моста су оснивали радничке новине у емиграцији (Kamphoefner, 2021).

Слом Немачког царства у Великом рату, те успон и пад Вајмарске републике нису драстично утицали на миграцију која је више деценија била у опадању. Међутим, од доласка нациста на власт 1933. године ово питање поново је постало важно. Од 1933. до 1945. године 94% свих емиграната из Немачке, Аустрије и Чехословачке били су Јевреји. Поред Јевреја, међу политичким мигрантима немачког порекла били су и Макс Делбрик, син немачког војног историчара и конзервативног политичара Ханса Делбрика, писац Томас Ман, књижевница Ана Зегер и режисер Фриц Ланг. Јеврејска и немачка емиграција дала је немерљив допринос у различитим областима културног и интелектуалног живота у САД. Америчку политикологију обликовали су Карл Дојч, Ханс Моргентау, Хенри Кисинџер и други. У области социологије и филозофије у САД-у су радили Макс Хоркхајмер, Теодор Адорно, Пол Лазарфелд, Херберт Маркусзе, Карл Манхајм, Хана Арент, Лео Штраус, Карл Манхајм, Емил Ледерер, Паул Тилих, Ернст Касирер и други. У Немачкој је дошло до истинског урушавања многих академских дисциплина, посебно социологије, политикологије, психологије, архитектуре, јеврејских студија, математике, физике, хемије, медицине, марксизма и друштвене теорије. Амерички универзитети, међутим, имали су различити однос према мигрантима будући да поједини нису прихватили жене и Јевреје због сопственог, интитуционално утемељеног, конзервативизма. Мигранти су се и самоорганизовали, па су настале и институције попут Института Лео Бек за јеврејску историју, Истраживачке организације за немачку миграцију и Института за друштвена истраживања који је из Франкфурта пребачен на Универзитет Колумбија (Strauss, 1985; Spalek, 1985; Malherek, 2022).

Привреда

У привредном погледу, немачки досељеници су са собом доносили не само занатске вештине, већ и индустријску производњу. Посебно је то важило у пољопривреди, виноградарству, али и пиварству.

Производња пива се развила у Тексасу и Минесоти. Хенри Ц. Хајнц је направио велику прехранбену компанију која је 1876. године патентирала кечап. Леви Штраус био је немачки изумитељ фармерица, а свој посао је развио 1850. године у Сан Франциску у Калифорнији. Други талас индустријске револуције допринео је и настанку великих предузећа у авио-индустрији. Породица Боинг, иначе немачког порекла, имала је великог удела у развоју авијације (Kamphoefner, 2021; Trumbauer, 2005). И поред знатног удела у предузетничком слоју, већина немачких миграната била је радничког и занатлијског порекла (Keil, 1985).

Уместо закључка: Немци у САД као стара заједница

Са више од три века постојања, а може се рећи и четири, Немци у САД представљају групу са особеном дугом традицијом постојања. Њихова бројност, утицај на свакодневни живот и језик, трајно су обликовали Сједињене Државе. Премда је број особа које поседују немачко порекло изнад 40 милиона, историјски развој током XX века је показао да је интеграција била могућа и да, и поред бројних изазова, није ескалирала у етнички сукоб. Као најјача сила у међународним односима, било војним, било економским и дипломатским, САД су омогућиле и олакшале чвршћу интеграцију. То се најбоље види и по броју говорника будући да се на попису 2020. године 857.426 становника САД изјаснило да говоре примарно немачки. Ипак, од овог броја убедљива већина (729.509) је тврдила да енглески разуме јако добро што отвара могућност брже интеграције. Поређења ради, шпанских матерњих говорника је 41 милион, а затим следе кинески (3,4 милиона), тагалог (1,7 милиона), вијетнамски (1,5 милиона), арапски (1,4 милиона), француски (1,2 милиона), корејски и руски (око 1,1 милиона) и хаићански (скоро 900 хиљада) (data.census.gov, 2025b). Судбина немачке заједнице у САД-у повезана је са укупним опсегом миграција и њиховим развојем у наредним деценијама. Са малим приливом нових миграната из Европе и са појавом заједница из Источне Азије и Африке удео Немаца несумњиво ће постајати све мањи, премда ће њихов допринос остати немерљив у историји САД и њеној култури сећања.

Литература

- Adams, W. P. (1985). "Ethnic Leadership and the German-Americans" In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (148-160)
- Bade K. J. (1980). "German Emigration to the United States and Continental Immigration to Germany in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries", *Central European History*, 13(4): 348-377.
- Becker, M. J. (1887). *The Germans of 1849 in America*, MT Vernon: The Republican printing house.
- Dobbert, G. A. (1967). "German-Americans between New and Old Fatherland, 1870-1914", *American Quarterly*, 19(4): 663-80.
- Eichhoff, J. (1985). "The German Language in America" In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.) *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (223-241).
- Faust, A. B. (1909). *The German Element in the United States with Special Reference to its Political, Moral, Social, and Educational Influence*, Vol. 1, Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
- Faust, A. B. (1909). *The German Element in the United States with Special Reference to its Political, Moral, Social, and Educational Influence*, Vol. 2, Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
- Frantz, J. B. (2017). "To the New World. Seventeenth and Eighteenth Centuries" In: Bronner, S. J. and Brown, J. R. (eds.), *Pennsylvania Germans*, Baltimore: Johns Hopkins University Press (36-52).
- <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/proclamation-german-american-day-2020/> (5.10.2020). [trumpwhitehouse.archives.gov](https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/proclamation-german-american-day-2020/). <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/proclamation-german-american-day-2020/>
- Huffines, M. L. (1985). „Language-Maintenance Efforts Among German Immigrants and Their Descendants in the United States" In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (241-251).
- Jackson Turner, F. (1920). *The Frontier In American History*, New York: Henry Holt And Company.

- Johnson, H. B. (1951). "The Location of German Immigrants in the Middle West", *Annals of the Association of American Geographers*, 41(1): 1-41.
- June 9, 1982: Address to the Bundestag in West Germany (21.4.2025). miller-center.org. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/june-9-1982-address-bundestag-west-germany>
- Kamphoefner, W. D. (2021). *Germans in America: A Concise History*, Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- Keil, H. (1985). "German Immigrant Workers in Nineteenth-Century America: Working-Class Culture and Everyday Life in an Urban Industrial Setting", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (189-207).
- LANGUAGE SPOKEN AT HOME BY ABILITY TO SPEAK ENGLISH FOR THE POPULATION 5 YEARS AND OVER (21.4.2025). data.census.gov. <https://data.census.gov/table/ACSDT1Y2021.B16001?q=B16001:LANGUAGE+SPOKEN+AT+HOME+BY+ABILITY+TO+SPEAK+ENGLISH+FOR+THE+POPULATION+5+YEARS+AND+OVER&g=010XX00US-&moe=true&tid=ACSDT1Y2021.B16001>
- Malherek, J. (2022). "Nativism and the Spectre of Antisemitism in the Placement of German Refugee Scholars, 1933–1945", In: Berger, S. and Müller, P. (eds.), *Dynamics of Emigration. Émigré Scholars and the Production of Historical Knowledge in the 20th Century*, New York and Oxford: Berghahn (74-94).
- McCarthy, J. A. (1985). "The German Language in America: An Open Forum", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (270-283).
- Moltmann, G. (1985). "The Pattern of German Emigration to the United States in the Nineteenth Century", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (14-24).
- Neils Conzen, K. (1985). "German-Americans and the Invention of Ethnicity", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (131-148).

- Owen Knauss, J. (1922). *Social Conditions among the Pennsylvania Germans in the Eighteenth Century, as Revealed in German Newspapers Published in America*. Lancaster, PA: The New Era Printing Company- Pennsylvania-German Fociety.
- People reporting ancestry (21.4.2025). data.census.gov. <https://data.census.gov/table/ACSDT5Y2020.B04006?t=Ancestry>
- Ripley, J. (1985). "Ameliorated Americanization: The Effect of World War I on German-Americans in the 1920s", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 2. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (217-232).
- Spalek, J. M. (1985). "Research on the Intellectual Migration to the United States After 1933: Still in Need of an Assessment", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 2. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (287-303).
- Strauss, H. A. (1985). "Transplanted and Transformed: German-Jewish Immigrants Since 1933", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 2. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (245-265).
- Totten, C. M. (1985). "Elusive Affinities: Acceptance and Rejection of the German-Americans", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 2. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (185-204).
- Trumbauer, L. (2005). *Immigration to the United States. German Immigrants*, New York NY: Facts On File, Inc.
- von Skal, G. (1908). *History of German Immigration in the United States and Successful German-Americans and their Descendants*, New York: F. T. & J. C. Smiley.
- Wokeck, M. (1985). "German Immigration to Colonial America: Prototype of a Transatlantic Mass Migration", In: Trommler, F. & McVeigh, J. (eds.), *America and the Germans. An Assessment of a Three-Hundred-Year History*, Vol. 1. Immigration, Language, Ethnicity, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (3-13).

GERMANS IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Summary: The German population in the United States constitutes one of the most substantial and historically enduring ethnic communities on American soil. While October 6, 1683—marked by the arrival of German religious refugees in Pennsylvania—is traditionally recognized as the inception of organized German settlement, the presence of individuals of German origin dates back to the earliest phases of European colonization. Motivated by the pursuit of religious liberty and the aspiration for improved socio-economic conditions, German migrants arrived in successive waves, particularly throughout the 18th, 19th, and early 20th centuries. Characterized by considerable internal diversity, the German-American community exhibited significant heterogeneity in terms of religious affiliation, linguistic practices, and socio-economic backgrounds. This study not only investigates the migratory trajectories of German immigrants but also seeks to explore the multifaceted legacy of their integration into the fabric of American society. Particular attention is given to linguistic dynamics—specifically, the use of the German language in educational institutions and the broader societal attitudes toward English as the dominant linguistic medium. Beyond examining the intricacies of cultural and linguistic assimilation, this paper also underscores the role of the United States as a longstanding refuge for political exiles, highlighting its historical significance as a sanctuary for those fleeing persecution and seeking new opportunities.

Keywords: Germans, United States, integration, assimilation, politics, migration.

Петар Милутиновић*

Институт за европске студије

Београд

УЛОГА АУСТРИЈСКЕ ДИЈАСПОРЕ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА: ОД РАНОГ РАДНОГ И ПОЛИТИЧКОГ АНГАЖМАНА КА ИСТАКНУТИМ УЛОГАМА У НАУЦИ, КУЛТУРИ И ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ЖИВОТУ

Сажетак: Овај рад проучава еволуцију аустријске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама од њеног раног оснивања до савременог доба, са посебним нагласком на то како су се доприноси ове имигрантске заједнице америчком друштву мењали током времена. Централна хипотеза гласи да се утицај аустријских Американаца померио од раног радног и политичког ангажмана ка све истакнутијим улогама у науци, култури и интелектуалном животу у двадесетом и двадесет првом веку. Методолошки, студија се ослања на историјску синтезу секундарних извора и анализу демографских података, а не на оригинално емпиријско истраживање, како би пратила обрасце аустријске имиграције и асимилације. Налази потврђују хипотезу: рани аустријски имигранти, од протестаната из Салцбурга 1730-их до избеглица из револуције 1848. године, били су малобројни, али активни у темељним радничким и политичким покретима (на пример, један аустријски избеглица постао је први гувернер Џорџије 1777. године, а

---

* Истраживач-сарадник. Имејл адреса: petar.mil5@gmail.com. ORCiD: <https://orcid.org/0000-0001-8944-3622>.

многе избеглице из 1848. придружиле су се покрету за укидање ropства у САД). Насупрот томе, од средине двадесетог века па надаље, аустријски Американци постају истакнути у областима науке, уметности и јавног интелектуалног живота – од нобеловаца у физици до икона Холивуда. У целини, овај развојни пут показује све шири опсег и значај доприноса аустријске дијаспоре, наглашавајући динамичну природу утицаја имиграната у историји и друштву Сједињених Држава.

Кључне речи: аустријска дијаспора, миграције, политичке избеглице, теорија дијаспоре, аустријски Американци.

Увод

Аустријска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама представља релативно малу, али историјски значајну имигрантску заједницу чија искуства илуструју шире теме дијаспоре и транснационалне миграције. У студијама дијаспоре, појам дијаспора се проширио са првобитног значења које је било повезано са прогнаним народима (попут Јевреја или Јермена), и данас обухвата било коју етничку заједницу која живи ван своје постојбине, а притом одржава колективни идентитет и везе са земљом порекла (Safran, 1991; Brubaker, 2005). Аустријски Американци, који су почетком 21. века бројали око 646.000 (U.S. Census, 2019), представљају дијаспору у овом савременом смислу – иако расејани из Аустрије, често негују културне традиције, друштвене мреже и осећај припадности који их повезује са домовином.

Међутим, дефинисање аустријско-америчке дијаспоре отежано је променљивим границама и идентитетима: пре 1918. године „Аустрија” је била део мултиетничког Хабзбуршког царства, па су многи имигранти евидентирани као „Аустријанци” у америчким званичним документима били етнички Чеси, Словаци, Пољаци, Словенци или припадници других народа који су поседовали аустријске царске пасоше (Du Bose, 2011). Са друге стране, неки етнички Аустријанци били су бележени као „Немци” због заједничког језика. Ове нејасноће указују на то да се аустријска дијаспора делимично преклапа са другим средњоевропским имигрантским групама и не може се сагледавати изоловано (Münz, 2011).

Теорија дијаспоре представља користан аналитички оквир за проучавање искустава аустријско-америчке заједнице. Класични теоријски модели дијаспоре наглашавају елементе као што су расељеност, оријентација ка постојбини и групна свест (Safran, 1991). Многи аустријски имигранти – посебно политичке избеглице – задржали су снажну емоционалну везаност за домовину и жељу да виде њен напредак или ослобођење у кризним временима. Истовремено, као и друге европске имигрантске заједнице, Аустријанци у Америци пролазили су кроз процесе асимилације. Роџерс Брубејкер истиче да се данас појам дијаспора често користи флексибилније како би укључио заједнице формиране добровољном миграцијом које ипак одржавају транснационалне везе (Brubaker, 2005). Аустријски случај се уклапа у овај модел: било да су у питању економски мигранти у потрази за бољим животом или избеглице од прогона, аустријски Американци углавном су се успешно интегрисали у америчко друштво, истовремено формирајући удружења и мреже које чувају елементе аустријског идентитета. Њихова прича обухвата ране верске избеглице, радничке мигранте из 19. века и политичке и ратне избеглице из 20. века – све групе које су допринеле како америчком друштву, тако и транснационалном аустријском културном сећању.

Миграциони таласи и историјат радништва

Догодило се неколико различитих таласа аустријске миграције у Америку, сваки обликован историјским околностима у Европи и економским приликама у Сједињеним Државама. Најранији досељеници стижу током колонијалног периода. Године 1734. стотине протестантских избеглица из Салцбурга (тада део хабзбуршких поседа) населиле су се у Џорџији тражећи верску слободу, основавши град Ебenezер, из којег су касније потекле значајне личности попут Џона Адама Тројтлена, првог гувернера Џорџије (Du Bose, 2011). Ова пионирска група „Салцбургера” често се наводи као почетак присуства досељеника аустријског порекла у Северној Америци и представља пример дијаспоре жртава прогона (Cohen, 2008). Други ранији прилив догодио се након европских револуција 1848. године, када је низ либералних интелектуалаца и дисидената из аустријских крајева („четрдесетосмаши”) побегао од царске репресије. Међу тим изгнаницима били су професионалци

и политички активисти који ће касније допринети америчком јавном животу и прогресивним циљевима (Boernstein, 1997; Du Bose, 2011). Иако бројчано мали, аустријски мигранти средином 19. века успоставили су образац аустријског учешћа у америчким интелектуалним и политичким покретима, наговештавајући доприносе каснијих избеглица.

Највећи талас, убедљиво, догодио се током периода масовних миграција крајем 19. и почетком 20. века. Између 1880-их и избијања Првог светског рата 1914. године, милиони поданика Аустроугарске империје емигрирали су у Сједињене Државе, привучени индустријским пословима и већим зарадама. На пример, између 1902. и 1911. године мигранти из Хабзбуршког царства чинили су око 28% свих имиграната у САД – највећа појединачна група, бројнија чак и од Италијана или Руса (Steidl et al., 2017: 123-131). У оквиру овог мултиетничког тока били су немачко говорећи Аустријанци, али и велики број Пољака, Украјинаца, Чеха, Словака и других из разних провинција царске Аустрије. Историчари процењују да је преко 4 милиона људи напустило Хабзбуршку монархију у правцу Америке од 1820-их до 1914. године (Münz, 2011: 184-186). Етнички Аустријанци (из алпског језгра царства) били су мањина у овом броју, али и даље су десетине хиљада Аустријанаца кренуле пут Америке. Углавном су то били сељаци и радници из руралних крајева, погођени растом становништва, несташицом земљишта и падом традиционалних индустрија у домовини (Bednar, 2017). Паробродске линије (као што је Аустро-американа из Трста) и нове железнице олакшале су путовање Средњоевропљанима до америчких лука, док је брза индустријализација Америке стварала потребу за радном снагом (Steidl et al., 2017: 129-137).

По доласку, аустријски имигранти испуњавали су виталне потребе за радном снагом у брзорастућој америчкој економији. Многи су запослени као неквалификовани или полуквалификовани радници у рудницима, челичанама, кланицама и на градилиштима. На пример, савремени извештаји наводе да су Аустријанци и други Аустроугари радили у пенсилванијској индустрији челика и угља, као и у сточарским кланицама у Чикагу (Steidl et al., 2017: 131-139). Често су радили у тешким условима уз мале плате. Попут других радника-имиграната, аустријски мигранти били су активни у настајућем радничком покрету у Америци, придружујући се синдикатима и учествујући у штрајковима за боље услове рада, мада их историјски записи често наводе заједно са другим

средњоевропским радницима (Hoerder, 2015). Ови мигранти често су сматрали своје путовање привременим или транснационалним: процењује се да се 30-40% миграната из Хабзбуршке монархије на крају вратило у Европу пре Првог светског рата (Steidl et al., 2017: 135-142). Они који су остали у САД почели су да се укорењују, али су многи и даље одржавали везе са домовином путем писама и дознака. Истраживања мигрантске кореспонденције показују да су Аустријанци у иностранству слали новац и помоћ породицама у домовини, чиме су практиковали транснационалну стратегију преживљавања типичну за дијаспорне заједнице (Steidl, 2021). Уочи Првог светског рата, значајна аустријска (односно аустроугарска) дијаспорна радна снага већ је постојала у америчким индустријским центрима, доприносећи економском расту САД и истовремено подржавајући породице и заједнице у Средњој Европи.

Први светски рат и распад Аустроугарске 1918. драматично су променили миграционе обрасце. Нова Република Аустрија била је економски ослабљена и политички нестабилна након рата, што је могло подстаћи емиграцију, али су САД увеле рестриктивне имиграционе квоте током 1920-их, које су драстично смањиле број нових имиграната из јужне и источне Европе (Münz, 2011: 188-190). Тако је аустријска емиграција у САД током међуратног периода сведена на минимум. Неки Аустријанци су и даље долазили (често као стручњаци, студенти или кућни радници), али је доба масовне радничке миграције било завршено. Наредни значајан прилив Аустријанаца уследио је тек крајем 1930-их година, када су у Америку долазили углавном као избеглице, а не као економски мигранти.

Политички изгнаници и активизам

У два наврата у модерној историји, аустријска дијаспора у Америци увећана је изгнаницима који су бежали од политичке репресије – и у оба случаја ови емигранти активно су се укључили у транснационалне политичке активности. Први случај, раније поменут, догодио се после револуција 1848. године. Након што је хабзбуршки режим угушио либералне и националистичке устанке, неколицина аустријских револуционара побегла је у иностранство. Међу њима био је и Хенри (Хајнрих) Бернштајн, бечки новинар и драматург који је учествовао у

револуцији. Бернштајн је емигрирао у САД и настанио се у Сент Луису, где је постао уредник новина и официр армије Уније, залажући се за демократске идеале и укидање ропства (Boernstein, 1997). Он и други аустријски „четрдесетосмаши” (често заједно са немачким револуционарима) дали су допринос америчком политичком животу ширећи либералне републиканске вредности и подржавајући циљеве као што су аболиционизам и радничка права (Rowan, 1997). Иако малобројне, ове избеглице су успоставиле традицију аустријског политичког активизма у САД, показујући како чланови дијаспоре могу заговарати прогресивне промене у својој новој земљи, истовремено се супротстављајући ауторитаризму у својој старој домовини.

Знатно већи талас аустријских политичких изгнаника стигао је током нацистичког периода (1938-1945). Након што је нацистичка Немачка анектирала Аустрију током Аншлуса 1938. године, уследио је масовни прогон Јевреја, социјалиста и других противника нацизма. Преко 130.000 Аустријанаца – претежно јеврејског порекла – напустило је домовину касних 1930-их (Bischof, 2018). Упркос строгим квотама, САД су прихватиле хиљаде ових избеглица између 1938. и 1941. године, често уз помоћ америчких јеврејских организација и академских спонзора (Taylor, 2011). Међу познатим аустријским емигрантима били су интелектуалци, уметници, научници и политичке личности које су се супротстављале фашизму. Током Другог светског рата многи од ових аустријских избеглица активно су учествовали у савезничким ратним напорима и антинацистичком активизму. Око 6.000 до 7.000 Аустријанаца придружило се америчкој војсци, неки као преводиоци и испитивачи у обавештајним јединицама познатим као „Ричијеви момци” (Ritchie Boys), који су претежно били јеврејске избеглице из Немачке и Аустрије обучене за испитивање ратних заробљеника. Други су се прикључили Канцеларији за стратешке службе (OSS), доприносећи антинацистичкој пропаганди и шпијунским операцијама. На пример, Фредерик „Фриц” Мајер, аустријски Јеврејин, добровољно се јавио за ризичну мисију OSS-а иза непријатељских линија у Тирољу 1945. године, користећи локално знање да помогне у предаји немачког гарнизона – прича која симболично приказује допринос избеглица у победи над силама Осовине (Olsson, 2019). У области јавног заговарања, аустријски емигранти у Америци формирали су одборе за лобирање код владе САД за слободу Аустрије. Радили су на томе да се Аустрија

јасно одвоји од нацистичке Немачке у очима савезника, тврдећи да су Аустријанци били „прве жртве” Хитлера. Овај дијаспорски активизам допринео је савезничкој декларацији из 1943. године која је обећала да ће Аустрија бити ослобођена и обновљена као независна држава (Martikánová, 2018).

После 1945. године, аустријски политички живот поново се изграђује у земљи, а неке избеглице враћају се и укључују у домаћу политику. Ипак, многе аустријске избеглице остају у САД, постајући део шире аустријско-америчке заједнице. Њихов политички активизам често наставља да живи у новим формама. Аустријске социјалистичке избеглице учествују у америчким синдикатима и социјалдемократским круговима, док су јеврејске избеглице из Аустрије биле истакнуте у подизању свести о Холокаусту и залагању за Израел и друге политичке циљеве. Деценијама касније, аустријски Американци такође су се ангажовали у америчкој политици, мада углавном појединачно, а не као организован блок. Најпознатији пример је Арнолд Шварценегер, каснији имигрант (стигао 1968), који је постао холивудска звезда, а затим и политичар, служећи као гувернер Калифорније (2003–2011). Иако Шварценегер није био избеглица, његова политичка каријера симболизује пуну интеграцију Аустријанаца у амерички политички живот – пут од егзила до главног тока (Leamer, 2006).

Укратко, аустријска дијаспора је прешла пут од радикалних избегличких акција до учешћа у америчким институцијама, постајући мост између домовине и земље домаћина и активан учесник трансатлантског политичког дијалога (Shain, 2007).

Културни и научни доприноси

Упркос својој релативно малој бројности, аустријски имигранти и њихови потомци остварили су изузетно значајне доприносе америчком културном, интелектуалном и научном животу. Заиста, пример аустријских Американаца показује како чак и бројчано скромна дијаспора може остварити „несразмеран утицај” у бројним областима (Du Bose, 2011). Од Холивуда до научних лабораторија, Аустријанци су оставили значајно наслеђе у САД.

У области забаве и уметности, аустријске избеглице одиграле су кључну улогу у обликовању америчке популарне културе. Током златног доба Холивуда, прилив талената из Беча и централне Европе изазвао је револуцију у филмском стваралаштву. Прослављени редитељи попут Билија Вајлдера, Ота Премингера и Фрица Ланга – сви рођени у Аустрији или на подручјима која су била под аустријском контролом – стекли су славу у америчкој филмској индустрији, режирајући класичне ноар и драмске филмове (Gemünden, 2014). Њима су се придружили продуценти попут Ериха Помера (који је био Немац, али је сарађивао са аустријским колегама) и глумци аустријског порекла, укључујући Хеди Ламар, Пола Хенрајда, Петера Лореа и Оскара Хомолку. Хеди Ламар, на пример, стигла је у Холивуд 1930-их и постала једна од његових културних глумица; такође је била и проналазач, ко-изумитељка технологије за промену фреквенција радио-сигнала током рата (Horowitz, 2019). Бечки композитори који су емигрирали оставили су значајан траг у америчкој музици, посебно у филмској: Макс Штајнер, Ерих Волфганг Корнголд и Ханс Салтер били су међу имигрантским композиторима који су створили класични холивудски оркестарски звук, при чему је Корнголд освојио и Оскара за своје партитуре (Du Bose, 2011). У свету Бродвеја и филма, утицај аустријских прича симболизује „Моје песме, моји снови” – познати мјузикл (и филм из 1965) заснован на истинитој причи аустријске породице фон Трап, која је побегла од нацизма и преселила се у САД (Manhattan, 2009). У новије време, Арнолд Шварценегер, рођен у Аустрији, постао је једна од највећих холивудских звезда 1980-их и 1990-их, потврђујући континуирано присуство Аустријанаца у Холивуду (Leamer, 2006). У класичној музици, композитор Арнолд Шенберг побегао је из Беча у Лос Анђелес 1934. године; иако је његова дванаестотонска техника у почетку збуњивала америчку публику, предавао је на универзитету UCLA у Лос Анђелесу и значајно утицао на америчку музичку теорију и композицију (Feisst, 2011).

Можда највећи допринос Аустријанаца дат је у областима науке, друштвених наука и хуманистике, где су емигранти из централне Европе трансформисали америчку академију. У физици, Аустријанци су били кључни у ратном „одливу мозга” у САД: Волфганг Паули радио је на пројекту Менхетн (Ballentine, 2000), а Виктор Франц Хес, нобеловац који је открио космичко зрачење, наставио је свој рад у САД (Најо, 2019). У економији, Лудвиг фон Мизес и Фридрих фон Хајек проширили су

утицај аустријске школе економије у САД (Caldwell, 2004). У психологији и социологији истакли су се Бруно Бетелхајм и Пол Лазарсфелд (Pollak, 1997; Fleck, 2011), а у праву Ханс Келзен (Scheuerman, 2014).

Укратко, аустријска дијаспора оставила је дубок траг у америчкој култури и науци, представљајући мост између две културе и доприносећи глобалном интелектуалном развоју.

Питање идентитета и транснационалне везе

Упркос разноврсности својих искустава, аустријски Американци стално су се суочавали са питањем идентитета: у којој мери себе виде (и организују се) као посебну аустријску дијаспору, а у којој се асимилијују у шире категорије, попут немачко-америчке или једноставно „америчке”? За разлику од већих дијаспора, аустријска заједница у САД није одржала масовне етничке енклаве или сепаратистички идентитет изван прве генерације. Немачко говорећи аустријски имигранти често су се стапали са немачко-америчким заједницама, похађајући исте цркве и приступајући истим културним удружењима као немачки имигранти (Jones, 2014). До друге или треће генерације, већина потомака се већ изјашњавала првенствено као Американци. Ипак, осећај аустријског наслеђа опстајао је, нарочито кроз културне и друштвене организације које су функционисале као дијаспорске мреже. Како предвиђају теорије дијаспоре, институције и симболи имали су важну улогу у одржавању аустријског колективног сећања у иностранству (Safran, 1991).

Од краја 19. века па надаље, аустријски имигранти формирали су добротворна друштва, певачке ансамбле и друштвене клубове у градовима као што су Њујорк, Чикаго и Милвоки, где су се могли заједнички уживати у аустријској храни, музици и празницима (Spaulding, 1968). Након Другог светског рата, када је Аустрија поново успостављена као независна држава, аустријска влада почела је да се активно ангажује у раду са својом дијаспором. Године 1952. основан је „Светски савез Аустријанаца у иностранству” (Auslandsösterreicher-Weltbund), као кровна организација аустријских клубова широм света (Bischof, 2018). Аустријско-америчка друштва поникла су у бројним америчким државама, често уз подршку аустријских конзулата. Ова удружења су организовала годишње аустријске балове, састанке на немачком језику,

као и прославе аустријског националног празника, помажући у јачању транснационалног осећаја аустријског идентитета. И сама аустријска држава третира је своју дијаспору као део националне заједнице: на пример, од 1993. Установе културне дипломатије, нарочито „Аустријски културни форум у Њујорку” (основан 1942, раније Аустријски институт), додатно служе као културни мост између аустријских уметника, интелектуалаца, дијаспоре и америчке јавности.

Претходних деценија, улога аустријске дијаспоре такође је схваћена кроз концепт транснационализма – идеју да модерни имигранти живе у социјалном простору који обухвата две земље, уместо да се потпуно искорењују и поново укорењују на једном месту (Portes, Guarnizo and Landolt, 1999). Данас, аустријски Американци често путују у Аустрију, комуницирају са родбином путем дигиталних медија и учествују у трансатлантским професионалним мрежама. На пример, аустријски научници у САД сарађују са колегама из Аустрије, понекад путем програма менторства за емигранте (Euraxess, 2018).

Иницијативе студентске размене, попут програма Fulbright Austria (основан 1950), омогућиле су да преко 3.500 Аустријанаца и 2.500 Американаца студирају у земљама једни других, често формирајући доживотне личне и интелектуалне везе (Botstiber, 2021). Ове размене свакој генерацији обнављају и оснажују везе са дијаспором. Научници миграција истичу да ови циркуларни покрети и сталне размене представљају транснационалну дијаспору, бришући границу између имигранта и посетиоца (Vertovec, 2009).

Истовремено, интеграција Аустријанаца у америчко друштво је била веома успешна. До треће генерације, већина аустријских Американаца је културно асимилована и говори енглески језик (Jones, 2014). Дијаспорски идентитет постаје симболичан и ситуациони, али ипак остаје извор поноса и културног богатства за многе породице, што потврђују аустријско-америчка удружења и прославе културних фигура попут Моцарта, Штрауса или Климта на локалним догађајима.

Закључак

Током претходна два века, аустријска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама развила се од првих верских избеглица и авантуриста у разнолику заједницу радника, интелектуалаца, избеглица и њихових потомака. Иако бројчано мала, аустријско-америчка заједница дала је огроман допринос америчком радништву, култури, науци и јавном животу, потврђујући да се значај дијаспоре не мери само бројем већ и виталношћу њених доприноса (Du Bose, 2011). Њихово искуство илуструје кључне концепте у студијама дијаспоре и миграција: важност транснационалних мрежа, улогу дијаспорског памћења и удружења у очувању идентитета, као и потенцијал чланова дијаспоре да делују као културни и политички мостови између нација (Safran, 1991; Portes et al., 1999). Од фабричких хала у Пенсилванији, преко холивудских студија, до престижних америчких универзитета, аустријски имигранти и њихови потомци оставили су наслеђе које је испреплетано како са америчком, тако и са аустријском историјом. Данас се аустријска дијаспора континуирано обнавља кроз академске размене, глобализоване каријере и напоре очувања културног наслеђа у заједници, истовремено се интегришући у све разноврснији амерички мозаик. На тај начин наставља оно што историчар Гинтер Бишоф назива наслеђем „тихих освајача” – идеју да су се генерацију за генерацијом Аустријанци у иностранству мирно и ненаметљиво уткивали у ткиво америчког живота, суптилно га обогаћујући елементима аустријске културе, талента и знања (Bischof, 2017). Ова текућа прича о аустријско-америчкој дијаспори обогаћује наше разумевање како су синови и кћери једне мале алпске нације, расејани преко Атлантика, постали неotuђиви део америчке приче, не губећи из вида своје корене у старом „хајмату” (Heimat).

Литература

- Ash, Mitchell G., and Alfons Söllner (eds.) (1996). *Forced Migration and Scientific Change: Émigré German-Speaking Scientists and Scholars after 1933*, Washington, DC: German Historical Institute; Cambridge: Cambridge University Press.
- Bednar, Kurt (2017). *Österreichische Auswanderung in die USA zwischen 1900 und 1930*, Frankfurt: Peter Lang.
- Bischof, Günter (ed.) (2017). *Quiet Invaders Revisited: Biographies of Austrian Immigrants to the United States in the Twentieth Century*, Innsbruck: StudienVerlag.
- Bischof, Günter (2018). "Introduction: Austrian Refugees in the USA" in *Refuge and Resilience: Austria and the European Refugee Crisis*, Günter Bischof and Martin David (eds.), *Contemporary Austrian Studies*, Vol. 27 pp. 1–22., New Orleans: University of New Orleans Press.
- Boernstein, Henry (1997). *Memoirs of a Nobody*, Detroit: Wayne State University Press.
- Brubaker, Rogers (2005). "The 'Diaspora' Diaspora", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 28(1): 1–19.
- Cohen, Robin. 2008. *Global Diasporas: An Introduction*, 2nd ed., London: Routledge.
- Du Bose, Thomas (2011). "Austrian Immigrants", *Immigration to the United States* (online encyclopedia), June 24, 2011.
- Fleck, Christian (2011). *A Transatlantic History of the Social Sciences: Robber Barons, the Third Reich and the Invention of Empirical Social Research*, London: Bloomsbury Academic.
- Gemünden, Gerd (2014). *Continental Strangers: German Exile Cinema, 1933–1951*, New York: Columbia University Press.
- Horowitz, Aimée (2019). *Lady of the Black Shield: Hedy Lamarr and the Age of Glamour*, New York: Ballantine.
- Jones, J. Sydney (2014). "Austrian Americans" in: *Gale Encyclopedia of Multicultural America*, 3rd ed., No. 1: 189–202, Farmington Hills, MI: Gale.
- Leamer, Laurence (2006). *Fantastic: The Life of Arnold Schwarzenegger*, New York: St. Martin's Press.
- Manhattan, Eleanor (2009). *The Sound of Music Story: How a Beguiling Young Novice, a Handsome Austrian Captain, and Ten Singing Von Trapp*

- Children Inspired the Most Beloved Film of All Time*, New York: Stewart, Tabori & Chang.
- Martikánová, Dagmar (2018). "Lobbying for the Lost Empire: Austro-Hungarian Exiles in America, 1941–1943", *Journal of Austrian-American History*, Vol. 2(2): 142-167.
- Münz, Rainer (2011). "Austria and Its Migrants", in: *Global Austria: Austria's Place in Europe and the World*, Günter Bischof, Fritz Plasser, and Anton Pelinka (eds.), Contemporary Austrian Studies, Vol. 20, Innsbruck: Innsbruck University Press.
- Olsson, Svein (2019). *Behind Enemy Lines: The True Story of Fritz Kolbe, America's Most Important Spy in World War II*, New York: Pantheon.
- Papademetriou, Demetrios G. and Lars Nesse, Natale (eds.) (2018). *Engaging Diasporas in the Development of Origin Countries*, Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Perloff, Marjorie (2004). *The Vienna Paradox: A Memoir*, New York: New Directions.
- Pollak, Richard (1997). *The Creation of Dr. B: A Biography of Bruno Bettelheim*, New York: Simon & Schuster.
- Portes, Alejandro; Guarnizo, Luis E. and Landolt, Patricia (1999). "The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22 (2): 217-237.
- Safran, William (1991). "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return" in: *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Vol. 1(1): 83-99.
- Scheuerman, William E. (2014). *Hans Kelsen: Leben und Werk eines kritischen Denkers*, Stuttgart: Franz Steiner.
- Shain, Yossi (2007). *Kinship and Diasporas in International Affairs*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Spaulding, E. Wilder (1968). *The Quiet Invaders: The Story of the Austrian Impact Upon America*, Vienna: Österreichischer Bundesverlag.
- Spalek, John; Ash, Adrienne and Hawrylchak, Sandra (1978). *Guide to Archival Materials of German-speaking Emigrants to the U.S. after 1933*, Charlottesville: University Press of Virginia.
- Steidl, Annemarie; Fischer-Nebmaier, Wladimir and Oberly, James W. (2017). *From a Multiethnic Empire to a Nation of Nations: Austro-Hungarian Migrants in the US, 1870–1940*, Innsbruck: StudienVerlag.

- Steidl, Annemarie (2021). *On Many Routes: Internal, European, and Transatlantic Migration in the Late Habsburg Empire*, West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Taylor, Melissa Jane (2011). "Family Matters: The Emigration of Elderly Jews from Vienna to the United States, 1938–1941", *Journal of Social History*, Vol. 45(1): 238-260.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*, New York: Routledge.

THE ROLE OF THE AUSTRIAN DIASPORA IN THE UNITED STATES: FROM EARLY WORK AND POLITICAL ENGAGEMENT TO PROMINENT ROLES IN SCIENCE, CULTURE, AND INTELLECTUAL LIFE

Summary: This paper examines the evolution of the Austrian diaspora in the United States from its early establishment to the modern era, with particular emphasis on how the contributions of this immigrant community to American society have changed over time. The central hypothesis is that the influence of Austrian Americans has shifted from early work and political engagement to increasingly prominent roles in science, culture, and intellectual life in the twentieth and twenty-first centuries. Methodologically, the study relies on a historical synthesis of secondary sources and analysis of demographic data, rather than original empirical research, to trace patterns of Austrian immigration and assimilation. The findings support the hypothesis: early Austrian immigrants, from Protestants from Salzburg in the 1730s to refugees from the 1848 revolution, were few in number but active in grassroots labor and political movements (for example, an Austrian refugee became the first governor of Georgia in 1777, and many of the 1848 refugees joined the abolitionist movement in the United States). In contrast, from the mid-twentieth century onwards, Austrian Americans became prominent in the fields of science, the arts, and public intellectual life—from Nobel laureates in physics to Hollywood icons. Overall, this developmental trajectory demonstrates the expanding scope and significance of the Austrian diaspora's contributions, highlighting the dynamic nature of immigrant influence in United States history and society.

Keywords: Austrian diaspora, migration, political refugees, diaspora theory, Austrian Americans.

Петар С. Ђурчић*

Институт за европске студије
Београд

НИЗОЗЕМЦИ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА¹

Сажетак: Низоземски Американци представљају једну од најстаријих европских заједница на тлу Сједињених Држава. Упркос малој бројности од свега неколико милиона житеља, Низоземци су дали неке од водећих људи у политичком, пословном и научном свету укључујући и три америчка председника. Циљ овога рада јесте да прикаже развој низоземског присуства на тлу Сједињених Држава од XVII века до данас. У том погледу, чланак је подељен на неколико целина у коме се прати низоземско и британско колонијално искуство, миграције, процес американизације и особеност идентитета, посебно верског. У том погледу, посебна пажња посвећена је сеоби ка државама Средњег запада и осталих територија, а посебно је истакнута и доминантна припадност различитим деноминацијама реформатске (калвинистичке) цркве.

Кључне речи: Низоземци, Сједињене Америчке Државе, протестантизам, колонијализам, републиканизам.

---

* petar.pero.curcic@gmail.com; petar.curcic@ies.rs, <https://orcid.org/0000-0002-1392-4427>

¹ Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за европске студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Владе Републике Србије.

Увод

„Од најранијих дана наше Републике, мушкарци и жене низоземског порекла дали су значајан допринос америчкој историји и култури. Утицај наших низоземских предака се још увек може видети, не само у њујоршкој долини реке Хадсон, већ и у Пенсилванији дуж реке Шулкил и у заједницама попут Холандије у Мичигену, где многи људи вуку корене од досељеника из Низоземске. Генерације низоземских имиграната обогатиле су Сједињене Државе јединственим обичајима и традицијом њихове прадемоцине – земље која је свету дала велике уметнике, прослављене филозофе и лидере међународног бизниса.

Овом приликом сећамо се и многих прослављених америчких лидера низоземског порекла. Три председника, Мартин Ван Бјурен, Теодор Рузвелт и Френклин Д. Рузвелт, пореклом су из Низоземске. Артур Ванденберг, који је после Другог светског рата одиграо кључну улогу у развоју наше двопартијске спољне политике, стратегије обуздавања и успостављања НАТО-а, такође је вукао корене из Низоземске.

Наше низоземско наслеђе се не види само у нашем народу, већ и у нашем искуству као нације. Наше традиције верске слободе и толеранције, на пример, имају духовне и правне корене међу раним насељеницима као што су енглески ходочасници и француски хугеноти, који су први нашли уточиште од прогона у Низоземској. Низоземска република је такође била међу оним системима власти који су инспирисали осниваче наше нације док су обликовали наш Устав” (presidency.ucsb.edu, 2025).

Овим речима председник Џорџ Буш Старији је 14. новембра 1991. године, у времену потпуног славља након победе у Хладном рату над Совјетским Савезом, образложио увођење Дана баштине низоземских Американаца. За дан ове мале, али веома важне заједнице са дугом историјом у САД, узет је 16. новембар у знак сећања на низоземске војнике са острва Свети Еустахије на Карибима који су 16. новембра 1776. године топовима поздравили амерички брод Андреа Дорија и на тај начин, де факто, признали постојање САД. Како је и председник Буш Старији у свом образложењу приметио, односи Низоземске и САД много су били дужи и темељнији од дипломатских. То је последица пре свега колонијалног искуства из XVII века и немерљиве улоге низоземске заједнице у креирању америчке историје (Ibid.).

Низоземско колонијално искуство

Присуство Низоземаца у САД повезано је са формативним искуством стварања Низоземља као независног политичког ентитета у ратовима против Шпаније током XVI и XVII stoleћа. Налазећи се на рубовима Светог римског царства немачке народности, различите области под контролом шпанских Хабзбурга одлучиле су, у жеку реформације која је добила на замаху, да прогласе своју независност уједињујући се у Уједињене провинције. Генерација која је основала Уједињене провинције плашила се 1568. године да Шпанци планирају да експлоатишу Низоземље слично Новим Индијама, а тај страх је ушао и у темеље Декларације о независности (низ. *Plakkaat van verlatinge*) коју су донели Општи сталежи Низоземља 1581. године. Ширење утицаја младе републике у којој је породица Оранских дуго година обављала нарочито важне функције штатхолдера (низ. *stadhouder*) било је у вези са променљивим политичким околностима на европском континенту, односно дуготрајним ратом са шпанским и хабзбуршким трупима. У вишедеценијском Низоземском рату за независност посебно су важне године биле 1609. када је потписано примирје, 1621. када је дошло до обнове сукоба и 1648. када је Вестфалским миром дошло до међународног признања републике. Седамнаести век посебно је за Уједињене провинције било златно доба када се утицај ширио од острва Јава у данашњој Индонезији до Хадсонског залива. Упркос ограниченим ресурсима, Низоземци су успели да се наметну као важни посредници у међународној трговини захваљујући снажној поморској сили. Због своје снаге убрзо су дошли у сукоб са Енглеском и Француском које су у другој половини XVII и током XVIII века покушале да ограниче присуство Уједињених провинција у свету. Премда је низоземско опадање постало видљиво од 1730. године, република је доживела потпун слом 1795. године у жеку француских револуционарних ратова.

За историју америчко-низоземских односа XVII век представљао је златно доба утицаја и током њега су Низоземци оснажили своје присуство како у Северној, тако и у Јужној Америци. Тим поводом Низоземска источноиндијска компанија, покушавајући да пронађе пролаз ка Азији, је унајмила енглеског капетана и истраживача Хенрија Хадсона да испита северозападни део Атлантика. Иако је мисија била неуспешна, последице су биле вишеструке. Премда је погрешно веровао да је

пронашао пролаз за који се испоставило да је део залива и реке која ће много година касније добити име по њему, Хадсон је открио да се на подручју данашњег Њујорка налази плодна земља, питоми Индијанци и обиље ресурса, а нарочито крзна. Сличне мисије Низоземци су предузимали и 1611-1612. када је адмиралитет Амстердама послао две експедиције за Кину. Тада су бродови доспели до Мериленда и Масачусетса. Они су у мапама читав простор учртали као Нова Низоземска. Неколико година касније трговац крзном са Санта Доминга Хуан Родригес се, као представник Низоземаца, настанио на територији данашњег Менхетна како би трговао са домородачким становништвом. Генерални сталежи, препознајући значај ове мисије, су 1614. године издали патент за развој Нове Низоземске као приватног комерцијалног подухвата на неколико година. Уз реку Хадсон, трговци су подигли тврђаву Насау у области Олбанија. Због непрактичности локације, а у околностима када је патент истекао, утврђење је напуштено (Wabeke, 1944; De Jong, 1975).

Међутим, то није био крај аспирацијама Низоземаца будући да је република издала повељу о оснивању Западноиндијске компаније 1621. године за ексклузивно трговање у Западној Африци и Америци. Западноиндијска компанија, утемељена на снажном калвинистичком наслеђу и идеји да Низоземци морају да ослободе Индијанце и да им дају природна права (слободу савести и трговине), почела је да шири свој утицај. Низоземци су, као републиканци, веровали да је могућ савез са Индијанцима и све до почетка треће деценије нису покретали кампању у Америци. У великој мери ширењу њиховог утицаја допринео је Виљем Уселинкс (Willem Usselinx, 1567-1647), трговац и дипломата, који је касније радио и за Швеђане (Schmidt, 2009; de Vries, 2005). Од 1624. године Западноиндијска компанија је заузела простор Нове Низоземске, а убрзо су остварили и блиске пословне односе са локалним заједницама. У региону горњег Хадсонског залива Низоземци су успоставили трговину крзном и то у сарадњи са Ирокезима и њихових 5 нација. У раној фази Западноиндијска компанија је у марту 1624. године тражила од насељеника да Индијанце третирају са поштовањем. Уважавајући њихову особеност, у првим годинама компанија је захтевала да се Индијанцима суди по њиховим законима. Један од могућих разлога овакве отворене политике према староседеоцима је почицао и у томе што су се Низоземци усмерили ка морској трговини, а

не територијалном ширењу. Уз то, Низоземци нису желели да понове негативна искуства шпанских освајања Јужне Америке. Међутим, поред трговачких, компанија је имала и религијске циљеве будући да је Низоземцима препоручивала да постепено, а не насилно и принудно као код римокатоличких Шпанаца и Португалаца, шире протестантизам код Индијанаца (Goodfriend, 2008; Richardson, 2008; Rink, 1986).

Развој компаније био је посебно динамичан од 1621. до 1648. године у готово свим деловима Атлантика – Северној и Јужној Америци, Карибима и Западној Африци. У тим подухватима низоземски утицај био је пре свега у трговини, производњи и преради сировина. Ипак, промене у односима са Индијанцима су наступиле већ у првим годинама када је компанија одлучила да трајно насељава Европљане и, самим тим, неминовно покрене сукоб са локалним племенима. Петер Минуит, пореклом Немац, је 1626. године дошао на место директора колоније и он је донео одлуку да насели Низоземце на јужни Менхетн. Компанија је 1629. дозволила приватну колонизацију у облику патронажа Амстердамске коморе који су откупили земљу од Мехикана и Мунсија. Минуитова концепција постепеног ширења уз куповину земље изменила се 1638. године када је Виљем Кифт (низ. Kieft) постао директор у Новој Низоземској. Низоземци су, наиме, миграцијом и различитим порезима вршили притисак на племена како би добили вампум (wampum), платежно средство које је било кључно у трговини са индогених пет нација. Служећи се енглеским примером, Низоземци су користили сукобе индијанских племена брутално их подстичући и неретко доприносећи њима. Због своје бруталности, Кифт је смењен, и то због критике насељеника, Индијанаца и републиканских власти које су сматрале да се понео као тиранин (Meuwese, 2012).

Депопулација Индијанаца у долини Хадсона због епидемије богиња и других заразних болести ишла је паралелно са насељавањем Европљана. Будући да нису имали довољно становника, Низоземци су дозвољавали насељавање других Европљана. Према налазима Дејвида Стивена Коена, скоро половина (445 од 904) насељеника је дошла из немачких земаља (Ахен, Клеве, источни Фрисланд, Вестфалија, Бремен, Хамбург, Олденбург), као и из долине Рајне (Келн, Бон, Хесен, Баден и Доњи Палатинат). Поред Немаца, највише досељеника је било из Француске и шпанске Низоземске (већином из Валоније), а они су пре свега били хугенотског порекла. Остатак су били Скандинавци из

Шлезвиг-Холштајна, Норвешке и Шведске. Међу Низоземцима највећи део њих је долазио из Амстердама, Северне и Јужне Холандије, Гелдерланда, Утрехта и Зеланда. Мањи део насељен је из Фрисланда, Дрентеа, Оверијсела, Северног Брабанта, Лимбурга и Гронингена (Cohen, 1981). У религијском смислу поред реформата у граду су живели и лутерани, било немачког, било скандинавског порекла (Frijhoff, 2008). Због потреба привреде, Низоземци су населили и афричке робове који су временом усвојили језик и реформатско религијско учење прилагођавајући своја имена низоземским (Goodfriend, 1999; Kenney, 1975).

У свега неколико деценија дугој доминацији Низоземске у Северној Америци појавили су се проблеми у функционисању заједнице. Наиме, у Новој Низоземској постајао је спор између реформатске цркве која је била утемељена од стране амстердамског Classis (управног тела пастора калвинистичке цркве) и Западноиндијске компаније око надлежности. Незадовољство деловањем низоземске Западноиндијске компаније временом је расло. Посебно повлашћени били су реформати, док су лутерани и Јевреји били у подређеном положају. Такође, директор компаније је 1654. године спроводио прогон против Јевреја који су дошли из Бразила упркос толерантној политици низоземских власти у метрополи (Swierenga, 1994). Поред тога, сукоби између Низоземаца и Индијанаца односили су се око питања испаше будући да су краве са фарми неретко конзумирале индијански кукуруз (Frijhoff, 2008; Goodfriend, 1992).

Упркос великим трговинским успесима у Бразилу, Карибима и Новој Низоземској, Низоземци су се током педесетих и шездесетих година XVII stoleћа суочили са притиском Португалаца и још снажнијих Енглезана (Schmidt, 2009). Будући да су били малобројни и без нарочитог утицаја, Низоземци су покушавали да сарађују са Енглезима и пуританцима који су се томе противили тежећи да их истисну (Meuwese, 2012). У тим околностима, дошло је и до сукоба у коме су Низоземци изгубили своју колонију и тада је почело ново доба у историји ове заједнице на простору Америке.

Британско колонијално искуство

Долазак Енглеза 1664. године није изазвао значајнији отпор у граду у којем је у том тренутку становало 1.500 грађана и око 300 афричких робова. Однос између Низоземаца и британских господара, међутим, био је противречан. Пуританци из Нове Енглеске, упркос ривалству, неговали су велико поштовање према Низоземској још из претколонијалних времена. Током англо-низоземског рата, Бостонци су чак одбили да учествују у сукобима 1654. и у освајању Нове Низоземске (Peterson, 2008). Након освајања колоније од стране војводе од Јорка, Енглези су се трудили да потврде своју доминацију најпре кроз увођење новог законодавства. Већ у другој половини XVII века енглески је почео да потискује низоземски, а Англиканска црква је преузела примат од реформатске у Њујорку и осталим местима.

Упркос некадашњим разликама, Низоземци су у околностима стране управе морали да се хомогенизују. Међутим, јачање снага било је поремећено сталним изазовима. У првим годинама енглеске власти град су погодиле епидемије 1668. и 1669. године, а део људи се вратио у Низоземску или се преселио у Каролину. Уз насељавање становништва из Олбанија, округа Кингс и других делова, низоземска се заједница суочила са опадањем иако је велики део преживелих положио заклетву верности новим властима. Наиме, број мушкараца Низоземаца, од укупног броја белих пореских обвезника или пореских глава у кући (који су, иначе, називани термином Dutch под којим су рачунати и Немци и друге сродне етније) 1664. године је износио 88% да би 1703. удео опао на 52%. Због свега тога, реформатска заједница се нашла пред изазовом опстанка. Једно од решења било је склапање бракова са другим етницитетима исте или сличне конфесије. У том погледу смер је био јасан будући да је већ 1665. године, у првој години енглеске власти, четвртина бракова закључених у реформатској цркви била егзогамна. Међутим, и поред смањивања популације у времену енглеске доминације, Низоземци су били најзаступљенији у управним телима општине (између 61 и 84% у зависности од функције при чему их је највише било међу порезницима), а чинили су и око 47% свих робовласника (Goodfriend, 1992). Ово је опадајућој заједници давало посебно снажан положај у околностима када су енглеске власти у првим деценијама са неповерењем гледале на низоземске насељенике.

Калвинисти су, супротно Енглезима, са неодобравањем гледали како на епископане тенденције англиканаца, тако и на покушаје реставрације римокатолицизма у Енглеској. Њихов јединствени одговор био је задржавање калвинистичког учења и ослањање на републиканске идеје. Одједи Славне револуције донели су промену положаја заједнице. Постојале су гласине да би јакобити, присталице краља Џејмса II који је покушао да обнови римокатоличанство у Енглеској, могли да изврше масакр над калвинистичким Низоземцима у Америци. Као одговор на то, Низоземци су подигли побуну, а немачки трговац крзном и дуваном Јакоб Лајслер, који је био интегрисан у заједницу још из времена низоземске управе, постао је неформални вођа побуне због своје популарности међу Њујорчанима. Овај устанак умногоме је подсећао на раније традиције побуњених низоземских градских и калвинистичких покрета. Премда је побуна у крви угушена 1691. године, за Низоземце је Лајслер био својеврсни херој кога су сахранили у реформатској цркви након одлуке гувернера ерла Беломонта да га фактички рехабилитује неколико година по свршетку буне (Frijhoff, 2008). Постављање Виљема Оранског за енглеског краља 1689. године побољшало је статус Њујорка у британском систему. У околностима сукоба са Француском током XVIII века Британци су почели да ближе сарађују са Низоземцима сматрајући их протестанским патриотама (Ritchie, 1977; Peterson, 2008).

Низоземски републиканизам био је фасцинација генерацији америчких револуционарних мислилаца из XVIII века. Најпознатији љубитељи Низоземске (тзв. холандофили) били су Џон Адамс и Бенџамин Франклин који су тежили да низоземске демократске и републиканске моделе и идеје уграде у новостворене америчке институције (Goodfriend, 2008). Истовремено, амерички револуционари су се дивили и низоземском вишедеценијском отпору против империјалне хабзбуршке Шпаније (Griffis, 1891; Peterson, 2008). Након стицања независности, САД су постале земља миграција. У XIX веку протестантски амерички Низоземци су имали посебан статус изузетних Американаца због своје прошлости и учешћа у стварању САД-а (Goodfriend 2008).

Мала-велика заједница: Низоземци у САД

„Дођите ви који се хвалите низоземским пореклом,
Синови Нове Низоземске,
И ви који сте стигли до наше пријатељске обале
са западном ходочасничком групом
Уједини се са нама у празничној песми,
Песма којом се срце радује
И певајте хвалу нашој земљи
Наше сопствене Сједињене Државе,
Наше сопствене Сједињене Државе.
Волимо земљу преко мора
Ми славио његову прошлост;
Молимо се за његов просперитет,
Нека заувек траје!
Али ми још увек волимо стару Низоземску,
Више волимо Колумбију, земљу коју испуњавају наши синови и браћа
Од источне до западне обале,
Од источне до западне обале (Krabbendam, 2008)”.

Низоземци који су се населили у САД током XIX века креирали су особену заједницу која је била мала, али је задржала особеност идентитета. Низоземци су током тридесетих година XIX века имали 1.412 досељеника (*landverhuizers*). Уколико упоредимо са 200.000 Ираца, 150.000 Немаца, 65.000 Британаца и 45.000 Француза, јасно се види да су низоземски досељеници били минорна група. Од 1,6 милиона који су се доселили у наредној деценији, Низоземаца је било свега 8000. Сличан тренд наставио се све до половине XX века будући да се од 1840. до 1940 око четврт милиона Низоземаца се населило у САД (Krabbendam, 2008).

У географском погледу, Низоземци су се насељавали на Средњем Западу, посебно у Ајови, Мичигену, Илиноису и Висконсину. Низоземци из обе холандске провинције и Утрехта населили су се у Ајову и Илиноис, а људи из Зеланда и источних провинција у Њујорк, Мичиген и Висконсин. Међу местима посебно су се издвојили Холандија, Пела и Велики Рапиди, који је постао центар индустрије намештаја захваљујући железници. Међутим, нису се Низоземци насељавали само на Средњем западу, већ су ишли и ка Колораду (места Кунер и у самом

Денверу), Вашингтону (Линден), Канзасу (Луктор), Монтани (Амстердам) и Калифорнији (Редлендс). Супротно протестантима, низоземски римокатолици и Јевреји одлазили су у велике градове, посебно у Чикаго (Swierenga, 2002; Goodfriend, 2008).

Интеграција Низоземаца, као и усвајање енглеског, били су постепени процеси и трајали су све до педесетих година XX века (Krabbendam, 2008). Низоземска култура и уметност биле су веома привлачне генерацијама Американаца. Након својеврсне низоземске маније у XVIII веку, бројни уметници (попут Пита Мондријана, Рема Колхаса и других) долазили су у САД да наставе свој рад (Stott, 1998; Goodfriend, 2008). Упркос томе што су у потпуности интегрисани у САД, Низоземци у мањим местима одржавају наслеђе или, хобсбаумовски речено, измишљају традицију стварајући сопствене наративе припадности низоземској култури. То је посебно приметно на фестивалима лала у Пели и Оринц Ситију, који су настали 1935-1936, где становници облаче клопме које симболизују сећање на, готово домишљени, празавичај (Schoone-Jongen, 2008; Berger Hochstrasser, 2008).

Дуга сенка реформације:

Протестантизам и идентитет Низоземских Американаца

Премда је било и римокатоличких и јеврејских досељеника из Низоземске у претходна четири века, може се рећи да је протестантизам обликовао суштински ову заједницу у Сједињеним Државама. Прва реформатска протестантска низоземска црква у Америци настала је у Новом Амстердаму 1628. године. Временом, Низоземци су били прва у потпуности интегрисана заједница, а о томе сведочи и чињеница да је реформатска црква 1764. године прешла на енглески као богослужбени језик (De Jong, 1978; Bruins, 1995). Током XIX века део незадовољних реформата напустио је Низоземску одлазећи у САД. Наиме, низоземски краљ Виљем I је 1816. године одлучио да обновљену Реформатску цркву (Gereformeerde Kerken) прогласи завичном државном црквом мењајући јој име у Низоземска реформатска црква (Nederlands Hervormde Kerk). Реформе краља Виљема биле су у супротности са Синодом из Дордрехта* (1619) будући да су ослабиле значај локалног свештенства. То незадовољство довело је до сецесије 1834. године. Сецесионисти су

се суочавали са прогонима зато што је краљ одбијао да призна нове деноминације које су подривале власт.

Управо су проповедници играли важну улогу у ширењу низоземских насеља у Илиноису, Висконсину, Ајови, Мичигену, Минесоти, Дакотама, Небраској, Канзасу, Колораду и Монтани. Пастори Хенрик Шолте (низ. Hendrik Scholte) и Алберт ван Раалте су окупљали незадовољне вернике и покушавали да организују сеобу на индонежанско острво Јава и у САД. Несташица кромпира услед заразе 1845. године убрзала је одлуку о сеоби у САД. Раалте је 1847. године у Мичигену основао место Холандија, док је Шолте исте године утемељио градић Пела који је добио име по месту где су рани хришћани пронашли уточиште након прогона из Јерусалима. Из Пеле се део низоземских колониста преселио 1870. године оснивајући градић Орање (Orange City) дајући му име по низоземској династији (Berger Hochstrasser, 2008). У Минесоти је важну улогу у насељавању имао и Теодор Ф. Кох, унитарни проповедник, продавац земље и трговац стоком из Фрисланда и Холштајна. Блиско сарађујући са банкарима и организаторима миграција, Кох и Корнелиус Боде, проповедник Хришћанске реформатске цркве преклом из Источног Фрисланда, су позивали Низоземце на насељавање Минесоте (Schoone-Jongen, 2008; Berger Hochstrasser, 2008). Низоземски калвинистички мигранти који су дошли у Минесоту током осамдесетих година XIX века бавили су се пољопривредом и неговали су сопствене верске вредности. Досељеници су припадали или Реформатској цркви у Америци или Хришћанској реформатској цркви која је настала након раскола 1857. године (te Velde, 1991; Bruins & Swierenga, 1999). Поред калвиниста, значајну улогу имали су и пијетисти и евангелисти који су посебно били популарни у руралним срединама старих колонија, а касније и Средњег Запада (Ајови, Мичигену, Минесоти и Висконсину) (Swierenga, 1996; Goodfriend, 1999).

Да је утицај реформатске цркве био значајан сведочи и чињеница да је било мало секуларних организација, попут Холаднског друштва, које су одржавале низоземски идентитет. У Денверу је низоземска заједница настала око Bethesda сенаторијума који су водиле хришћанске реформате, друга грана сличног покрета. Такође, реформатске цркве су подржавале од 1853. до 1882. године оснивање колеца у Пели (Централни колец), Холанду (колец Наде) и Оринџ Ситију (Северзападна класична академија). Хришћанска реформатска црква је највише улагала

у основно образовање, а основала је посебан Калвинов колеџ 1876. године. Римокатолички монаси норбертинци су утемељили колеџ Светог Норберта 1898. године у Висконсину, али он није неговао особен низоземски идентитет пошто је школовао етнички мешовиту популацију (Saueressig-Schreuder, 1989; Krabbendam, 2008).

Повезивање Низоземаца са другим јеванђеоским хришћанима је довело до њихове убрзане американизације. Слични процеси су се одвијали и између низоземским реформата и америчких презбитеријанаца, као и унутар римокатоличке и јеврејске заједнице. Низоземци у САД били су конфесионално подељени и у погледу страначке припадности током XIX века. Протестантски Низоземци су најпре подржавали демократе да би након Грађанског рата прешли на страну републиканаца. Такође, везе са презбитеријанцима и методистима у Републиканској партији су их окренуле ка овом блоку. Међутим, нису само верске преференције имале значајног удела у политичком преокрету протестантских низоземских Американаца. Републиканска партија је подржавала и велике инфраструктурне пројекте на Средњем западу због чега је стекла велику популарност међу немачким, северноевропским и низоземским колонистима, посебно у Висконсину. Насупрот протестантима, низоземски римокатолици наставили су да већински гласају за демократе (Krabbendam, 2008).

Уместо закључка

Низоземци су у САД показали да, упркос својој релативно малој бројности (према проценама 3,7 милиона Американаца има низоземско порекло) могу представљати значајну и утицајну заједницу која је изнедрила значајне политичаре, привреднике, научнике и уметнике (data.census.gov, 2025). Поред највећих скупова белих Американаца (Немаца, Енглеза, Ираца и Италијана), Низоземци по свом утицају могу да се пореде са Шкотима (којих има око 5 милиона), премда их има мање од Француза (7,4 милиона) и Пољака (8,9 милиона). Да ли успех почива у томе што су превасходно калвинистичке конфесије у којој се, како је Макс Вебер писао, негује етос позива. Или је чињеница да је највећа концентрација ове заједнице у економским и урбаним центрима, те да је низоземска традиционална грађанска култура и свест допринела

њиховој значајнијој улози. Додуше, можда се овим прецењује друга важна последица, а то је успешност интеграције и њени немерљиви резултати. Будући да су, уз Енглеze, Шкоте, Велшане и Ирце, једна од најстаријих европских заједница на америчком тлу, Низоземци су користили свест о сопственој малобројности одлучујући се за американизацију и пуну интеграцију обликујући себе у једну од најлојалних заједница САД-а.

Литература

- Berger Hochstrasser, J. (2008). "Windmills on the Plains: Vision and Social Memory in Two Dutch Communities in Iowa", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609–2009*, Boston: Brill (179-215).
- Bruins, E. J. (1995). *The Americanization of a Congregation*, Grand Rapids: William B. Eerdmans.
- Bruins, E. J. and Swierenga, R. P. (1999). *Family Quarrels in the Dutch Reformed Churches of the Nineteenth Century*, Grand Rapids: William B. Eerdmans.
- Cohen, D. S. (1981). "How Dutch were the Dutch of New Netherland?", *New York History: Quarterly Journal of New York State Historical Association*, 62: 43-60.
- De Jong, G. F. (1975). *The Dutch in America 1609-1974*, Boston: Twayne Publishers.
- De Jong, G. F. (1978). *The Dutch Reformed Church in the American Colonies*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- de Vries, Jan (2005). "The Dutch Atlantic Economies", In: Coclanis P. A. (ed.), *The Atlantic Economy During the Seventeenth and Eighteenth Centuries: Organization, Operation, Practice, and Personnel*, Columbia, SC: University of South Carolina Press (1-29).
- Frijhoff, W. (2008). "Dutchness in Fact and Fiction", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609–2009*, Boston: Brill (327-359).
- Goodfriend, J. D., Schmidt B. and Stott A. (2008). "Holland in America", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*, Boston: Brill (1-27).
- Griffis, W. E. (1891). *The Influence of the Netherlands in the Making of the English Commonwealth and the American Republic*, Boston: DeWolfe, Fiske, & Co.
- Kenney, A. P. (1975). *Stubborn for Liberty: The Dutch In New York*, Syracuse: Syracuse University Press.
- Krabbendam, H. (2008). ""But tho we love old Holland still, we love Columbia more," the Formation of a Dutch-American Subculture in the United States, 1840-1920", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A.

- (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*, Boston: Brill (135-157).
- People reporting ancestry (21.4.2025). data.census.gov. <https://data.census.gov/table/ACSDT5Y2020.B04006?t=Ancestry>
- Peterson, M. A. (2008). "A Brahmin Goes Dutch: John Lothrop Motley and the Lessons of Dutch History in Nineteenth-Century Boston", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*, Boston: Brill (109-135).
- Proclamation 6375–Dutch-American Heritage Day, 1991 (21.4.2025). presidency.ucsb.edu. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-6375-dutch-american-heritage-day-1991>
- Richardson, J. (2008). "The Ghosting of the Hudson Valley Dutch", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*, Boston: Brill (87-109).
- Rink, O. A. (1986). *Holland on the Hudson: An Economic and Social History of Dutch New York*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Ritchie, R. C. (1977). *The Duke's Province: A Study of New York Politics and Society, 1664-1691*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Saueressig-Schreuder, Y. (1989). *Dutch Catholic Settlement in Wisconsin*. New York-London: Garland Publishing, Inc.
- Schmidt, B. (2009). "The Dutch Atlantic: Provincialism and Globalism", In: Greene, J. P. and Morgan P. D. (eds.), *Atlantic History: A Critical Appraisal*, Oxford: Oxford University Press (163-187).
- Schoone-Jongen, R. (2008). "Churches Bigger Than Windmills: Religion and Dutchness in Minnesota, 1885-1928", In: Goodfriend J. D., Schmidt B. and Stott A. (eds.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*, Boston: Brill (157-179).
- Schoone-Jongen, T. (2008). *The Dutch American Identity Staging Memory and Ethnicity in Community Celebrations*, Amhesrt, NY: Cambria Press.
- Stott, A. (1998). *Holland Mania: The Unknown Dutch Period in American Art and Culture*, Woodstock, N.Y.: The Overlook Press.
- Swierenga, R. P. (1994). *The Forerunners: Dutch Jewry in the North American Diaspora*, Detroit: Wayne State University Press.
- Swierenga, R. P. (1996). "'Pioneers for Jesus Christ:' Dutch Protestant Colonization in North America as an Act of Faith", In: Harinck, G. and Krabbendam, H. (eds.), *Sharing the Reformed Tradition: The Dutch-North American Exchange, 1846-1996*, Amsterdam: VU Uitgeverij (35-55).

- Swierenga, R. P. (2002). *Dutch Chicago: A History of Hollanders in the Windy City*, Grand Rapids, MI: Van Raalte Institute and Eerdmans.
- te Velde, M. (1991). "The Dutch background of the American Secession from the RCA in 1857", In: Pozzetta, G. E. (ed.), *The Immigrant Religious Experience*, vol. 19, New York: Garland Publishing Co. (85-100).
- Wabeke B. H. (1944). *Dutch Emigration to North America 1624–1860*, New York: Netherlands Information Bureau.

DUTCH AMERICANS

Summary: Dutch Americans constitute one of the most historically entrenched European ethnic groups in the United States. Although relatively small in number—comprising only a few million individuals—the Dutch have exerted a disproportionately significant influence on American society, producing prominent figures across the realms of politics, commerce, and science, including three U.S. presidents of Dutch descent. This study seeks to examine the evolution of the Dutch presence in America from the early seventeenth century to the contemporary era. To that end, the analysis is organized into several thematic sections, encompassing the initial phases of Dutch and British colonial endeavors, patterns of migration, processes of Americanization, and the nuanced formation of Dutch American identity, with particular attention to religious affiliation. Special emphasis is placed on the migration flows to the Midwestern United States and other key regions, where Dutch communities took root and flourished. From a religious perspective, the analysis underscores the predominance of Reformed (Calvinist) denominations, which have played a central role in shaping the social and cultural fabric of Dutch American life.

Keywords: Dutch, USA, Protestantism, colonialism, republicanism.

**СЛОВЕНСКИ НАРОДИ
У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Рајко Петровић*

Институт за европске студије
Београд

БОШЊАЦИ КАО СРЖ БОСАНСКИХ АМЕРИКАНАЦА – ИЗМЕЂУ ОЧУВАЊА СОПСТВЕНОГ ИДЕНТИТЕТА И ПУНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У АМЕРИЧКО ДРУШТВО

Сажетак: Пред читаоцима је истраживање које се тиче анализе броја, распрострањености и улоге коју Босански Американци, односно особе рођене на територији данашње Босне и Херцеговине или чији су преци одатле, имају у Сједињеним Америчким Државама. Полазна хипотеза истраживања јесте да срж Босанских Американаца као специфичне етничке групе на простору Сједињених Држава чине Бошњаци, док се Срби и Хрвати (као остала два конститутивна народа у Босни и Херцеговини) који живе у Сједињеним Државама махом изјашњавају као Амерички Срби и Амерички Хрвати, услед неприхватања босанског идентитета као државног или националног. Резултати истраживања показују да Босански Американци уистину јесу превасходно Бошњаци, како они пореклом из Босне и Херцеговине, тако и они из других делова бивше Југославије, да су присутни у Сједињеним Државама више од једног века, да чувају свој национални и верски (муслимански) идентитет, али да су истовремено интегрисани унутар америчког друштва. Закључак истраживања јесте да су, упркос томе што су амерички држављани, Босански Американци веома привржени Босни и Херцеговини коју доживљавају као матичну земљу и покушавају на различите начине да помогну њеном развоју и унапређењу.

---

* rajkopetrovic993@gmail.com

У истраживању смо се користили историјском методом, методом студије случаја и методом анализе.

Кључне речи: Босански Американци, Бошњаци, Сједињене Америчке Државе, идентитет, интеграција.

Увод

Да бисмо говорили о Босанским Американцима, као специфичној етничкој групи унутар Сједињених Америчких Држава, а која је део Белих Американаца као шире панетничке групе, морамо се најпре осврнути на идентитетско питање унутар саме Босне и Херцеговине као земље из које махом долази посматрана популација, односно државе коју иста сматра за своју матичну. Босна и Херцеговина је данас, баш као што је то била и вековима уназад, сложено мултиетничко и мултиконфесионално друштво као резултат сусрета различитих цивилизација, религија и великих сила на њеном простору. Говорити о идентитетима њених грађана, сходно томе, ванредно је тежак задатак. Босна и Херцеговина је као независна држава призната де јуре 1992. године, а де факто 1995. године након завршетка грађанског рата у истој потписивањем Дејтонског мировног споразума у америчкој ваздухопловној бази Рајт-Петерсон у Охају. Устројена је као земља трију конститутивних, односно равноправних народа – Срба, Хрвата и Бошњака – и подељена на два ентитета – Републику Српску са српском и Федерацију Босне и Херцеговине са бошњачко-хрватском већином. Бошњаци, као најбројнији народ у Босни и Херцеговини, исту доживљавају као своју матичну државу, а с обзиром да њихова политичка елита већ деценијама (барем декларативно) инсистира на концепту грађанске, а не етничко-конфесионалне државе, они махом користе термин „босански” како би означили држављанство и припадност уопште Босни и Херцеговини, где на тај начин покушавају да ту земљу представе не као (само) бошњачку, већ као бошњачку, српску, хрватску и државу свих других њених грађана. Срби и Хрвати, са друге стране, постдејтонску Босну и Херцеговину доживљавају као неправедно и привремено решење свог националног питања, видевши Србију и Хрватску као своје матичне земље којима желе да се припоје. Иако и Срби и Хрвати вековима живе на простору данашње Босне и Херцеговине, те исту сматрају својом

историјском територијом на коју полажу право, они махом одбацују термин „босански” (исто важи и за термин „босанскохерцеговачки”) како би означили сопствени идентитет, где се све мање користе изрази „босански Срби” или „босански Хрвати” како би се означила њихова посебност у односу на Србе из Србије или Хрвате из Хрватске, односно њихове политичке елите све чешће инсистирају да постоје само Срби, односно само Хрвати, ма одакле они долазили (Политика, 2018). Са друге стране, Бошњаци свој језик не називају бошњачки, већ босански, против чега су и Срби и Хрвати сматрајући то као крњење српског, односно хрватског језика (Perica, 2013).

Разумевање и анализа идентитета Бошњака је такође веома комплексан задатак. Суштински је реч о живљу словенског порекла које се, примајући ислам, најпре од околних словенских народа диференцирало верски, потом културолошки, те коначно и политички кроз изградњу сопствене нације и покушај стварања сопствене државе. Дуго времена су Бошњаци убрајани у Србе, односно Хрвате исламске вере и закона, да би као посебна нација, односно као конститутивни народ били признати тек у социјалистичкој Југославији 1971. године под именом Муслимани. На Првом бошњачком сабору, који је одржан у хотелу „Холидеј ин” у Сарајеву од 27. до 28. септембра 1993. године, политички, верски и интелектуални прваци унутар овог народа донели су одлуку да исти убудуће треба да се зове Бошњаци. Закључак тог сабора јесте да је реч о изворном називу за становнике Босне и Херцеговине, а кога су се одрекли босанскохерцеговачки православци и римокатолици поставши Срби, односно Хрвати у националном смислу. Треба истаћи, међутим, да упркос томе и данас има босанскохерцеговачких муслимана који се изјашњавају као Босанци, а не Бошњаци (Мијатовић, 2024: 77-81).

Настанак и развој Босанских Американаца

Бошњаци (у савременом схватању тог термина) почињу са досељавањем у удаљене и не тако приступачне Сједињене Државе крајем 19. века. Узроци сеобе појединих Бошњака у ову велику и за њих непознату земљу били су вишеструки – од лоше социоекономске ситуације, преко политичке нестабилности до заштите верског идентитета. Ово последње не треба да чуди, с обзиром на то да је на Берлинском конгресу

1878. године Босна и Херцеговина додељена на управу Аустроугарској, односно престала је да буде део Османског царства. С обзиром да су Сједињене Државе важиле за земљу верских слобода, то је био разлог да се неки од Бошњака упуте у њу из, према муслиманском живљу, не тако толерантне Аустроугарске. Као једну од првих дестинација за одлазак Бошњаци су махом бирали Чикаго, односно државу Илиноис, вероватно по инерцији водећи се чињеницом да су Срби и Хрвати увелико почели да се досељавају у овај развијени амерички индустријски центар, где су први насељавали источни, а други јужни део Чикага. С обзиром на то да су у Сједињене Државе одлазили махом млади Бошњаци, а ређе Бошњакиње, многи од њих су били осуђени на склапање бракова са осталим јужнословенским досељеницима. Иако је број Бошњака у Чикагу, али и Сједињеним Државама уопште далеко заостајао за бројем Срба и Хрвата, они су били прва велика муслиманска заједница у данас трећем по величини америчком граду, ударајући темеље за каснији раст ове верске групе на америчком Средњем западу. Штавише, Бошњаци су основали прву муслиманску институцију у Америци. Био је то Џемијетул Хајрије, односно Добротворно друштво (The Benevolent Society) настало 1906. године у Чикагу, а које је за циљ имало очување бошњачког идентитета и муслиманске вере. У пракси је ово друштво помагало новопридошлим Бошњацима у Сједињеним Државама (чувена Сарића кафана у Чикагу која је била предвиђена за њих као стециште), али и болесним Бошњацима, помажући истовремено и сахрањивање оних који су преминули. Деловање ове организације се касније проширило и на Индијану (1913) и Монтану (1916). Тада је у рудницима злата, сребра и бакра у Монтани већ било бошњачких радника (Dnevni avaz, 2020). Свог првог имама, тј. верског вођу муслиманска заједница у Чикагу добила је 1950-их година. Био је то имам Ћамил (Камил) Авдић (Camil Avdic), а 1957. године отворена је и прва џамија у Чикагу у Халстед улици, једној од највећих у том граду (Puskar, 2007: 36). Џемијетул Хајрије је 1968. године променио своје име у Босанско-америчка културна асоцијација (Bosnian American Cultural Association).

Треба истаћи да се већина Бошњака који су крајем 19. и током 20. века отишли у Сједињене Државе није враћала назад у своју домовину, већ су тамо налазили послове и заснивали породице. Највећи талас досељавања Бошњака у Сједињене Државе забележен је у последњој 1998. години када је у њих дошло преко 30.000 грађана Босне и

Херцеговине, а од 1993. до 2006. њихов укупан број износио је 143.000. Већина истих, бар 70% према грубим проценама, били су Бошњаци (Dnevni avaz, 2020). Поред Чикага, у овом периоду град Сент Луис у држави Мисури израста у истински бошњачки центар у Сједињеним Државама. Штавише, данас је Сент Луис (који има укупно 280.000 становника) са око 70.000 Бошњака највећи бошњачки град ван Европе, те има свој квартал под именом „Мала Босна” (Little Bosnia) у јужном делу града (Hume, 2015: 1-12). Овај град постао је стетиште Бошњака током и након грађанског рата у Босни и Херцеговини због своје специфичне проимигрантске политике, али и политике на федералном нивоу према којој имигранте треба смештати и у градове у унутрашњости земље, а не само у традиционалне „имигрантске капије” на обалама океана попут Њујорка и Сан Франциска (Gilsinan, 2013).

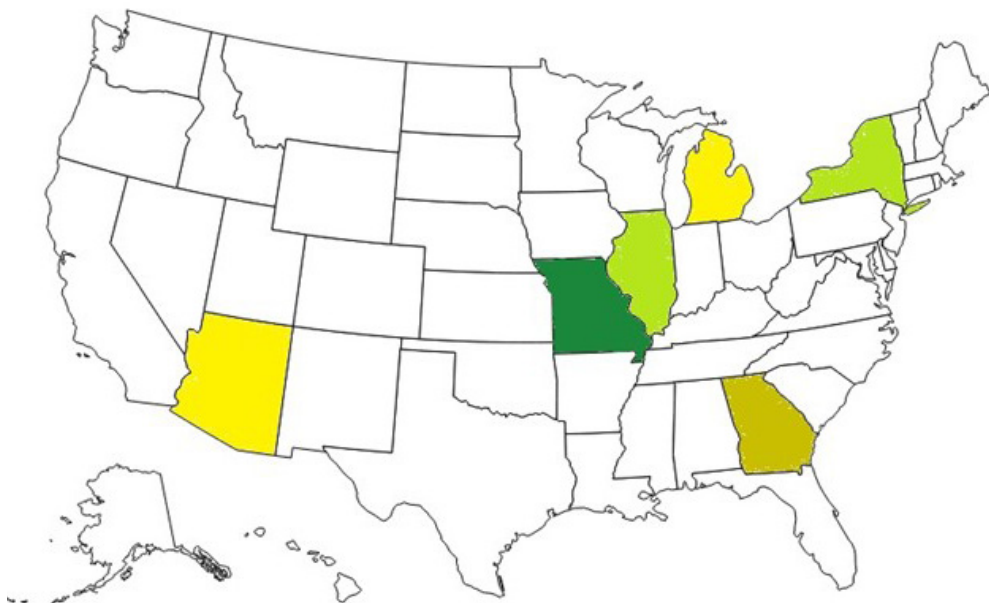
Истраживач бошњачке заједнице у Сједињеним Државама Фарук Богучанин, информатичар и дигитални дизајнер из Сарајева, доноси нам важне и интересантне податке о њеном историјату и развоју. Према тим подацима, први Бошњак чији је долазак на америчко тло регистрован био је Ибро Сарацић из Требиња 1901. године који се искрцао у Њујорку. Према незваничним подацима које он износи, међутим, први бошњачки усељеник у Сједињене Државе би могла бити Васвија Фајтовић из Новог Града (некадашњи Босански Нови) која је у својству супруге капетана Наполеонове војске 1811. године дошла у ову земљу наставивши се негде југоисточно од Великих језера. Бошњаци су најпре долазили у Чикаго, потом у град Гери у Индијани, затим у рударски градић Бјут у Монтани, а онда и у Њујорк и Лос Анђелес. Код Богучанина налазимо и податак да су први Бошњаци који су долазили у Сједињене Државе тешко заснивали бракове због културолошке и верске баријере, а код оних који јесу деца су махом прелазила на хришћанство. Овде такође имамо занимљиве податке о повратку дела Бошњака из Босанске Крајине назад из Сједињених Држава после неколико година рада, а што је било олакшано услед боље повезаности са далматинском обалом одакле се бродовима одлазило у „обећану земљу”. Већина Бошњака који су долазили у Сједињене Државе били су из пасивних и неразвијених крајева попут Херцеговине (Требиње, Билећа, Гацко, Љубиње, Столац, Љубушки и Мостар) и поменуте Босанске Крајине (Босанска Крупа, Цазин, Кладуша, Бихаћ, Кулен Вакуф и Сански Мост). Готово сви првобитни бошњачки усељеници у Сједињене Државе били

су мушког пола и давили су се мануелним, физичким пословима у фабрикама, рудницама и лукама. Коначно, Богучанин нам даје и податке да су у потонућу чувеног „Титаника” живот изгубила четворица младих Бошњака – Ејдо Рекић, Реџо Делалић, Ђерим Балкић и Хусеин Сивић – сви из Бадића код Босанске Крупе (Vogučanin, 2006).

Број и распрострањеност Босанских Американаца

Посматрано пропорционално броју Бошњака у Босни и Херцеговини (1.769.000 према попису из 2013. године) ова нација спада у земље света са најбројнијом дијаспором. Према штурим проценама, око два милиона Бошњака живи широм света, а највише у Европи и Северној Америци. У Немачкој их има око 180.000, у скандинавским земљама нешто више од 100.000, у Аустрији скоро 100.000, а у Швајцарској близу 50.000. Када је реч о Сједињеним Државама, процењује се да тамо живи око 150.000 Бошњака, од којих највише у поменутом Сент Луису (преко 50.000 са предграђима), а затим следе Чикаго (40.000), Њујорк (40.000), Атланта (10.000), Детроит (8.000) и Финикс (6.000) (Dedić, 2013). То је значајно већи број неголи у суседној Канади, где живи и ради око 30.000 Бошњака. Званични амерички подаци из 2011. године говоре да у Сједињеним Државама живи укупно 119.187 људи рођених у Босни и Херцеговини, што је еквивалентно броју становника Чарлстона у Јужној Каролини. Са друге стране, према подацима амбасаде Босне и Херцеговине број Американаца који су рођени или су им преци пореклом из Босне и Херцеговине се креће око 350.000. Иако је Квинс у Њујорку било место у које је током грађанског рата у Босни и Херцеговини пристигло чак око 15.000 бошњачких избеглица, већина њих се или раселила у унутрашњост Сједињених Држава или се вратила својим кућама по завршетку рата (Miller, 2014: 331-339).

Слика 1. Распрострањеност Бошњака у Сједињеним Америчким Државама¹

Извор: карту приредио аутор

Босански Американци имају неколико медија који су у функцији очувања њиховог језика, културе и идентитета уопште. Најпре је ту Босанско-америчка телевизија (Bosnian-American Television) која је основана 1999. године у Њујорку, те која данас свој програм путем Интернета емитује широм Сједињених Држава и Канаде, а потом и РТВ Бостел (RTV BosTel) која је настала у Чикагу 2001. године и такође емитује свој програм широм Северне Америке (има и своју радио-станицу) и Сабах (Sabah), недељник који излази од 1997. године и има око 20.000 читалаца, углавном Босанских Американаца на Средњем западу (Miller, 2014: 340-341). Када је реч о организацијама и удружењима,

¹ Тамно зеленом означене су америчке савезне државе са више од 50.000 Бошњака, светло зеленом са између 40.000 и 50.000, тамно жутом са између 10.000 и 15.000, светло жутом са између 5.000 и 10.000, а белом са испод 5.000. Према неким неформалним подацима, међутим, Бошњака у државама Калифорнија, Јута и Вашингтон има више од 5.000, али не постоје колико-толико веродостојни извори, односно процене који би то потврдили.

издвајају се већ поменута Босанско-америчка културна асоцијација која је фокусирана на очување босанске културе међу Босанским Американцима, као и на подучавање Американца о Босни и Херцеговини; затим Конгрес северноамеричких Бошњака (Congress of North American Bosniaks) као кровна организација босанских муслимана, односно Бошњака, те која организује годишњу конференцију истих у градовима широм Северне Америке; коначно, ту је и Пријатељи Босне и Херцеговине у Новој Енглеској (New England Friends of Bosnia and Herzegovina) са центром у Масачусетсу која има за циљ да подржи и промовише Босанске Американце, те да промовише мир у Босни и Херцеговини. Вредан помена је и Босанско-амерички институт геноцида и образовни центар (Bosnian American Genocide Institute and Education Center) са седиштем у Чикагу и Босанско-америчка библиотека у Чикагу (Bosnian American Library of Chicago) (Miller, 2014: 340-341).

Исламска заједница Бошњака Северне Америке и Конгрес Бошњака Северне Америке

Да су Босански Американци чврсто решени да сачувају свој верски, односно муслимански идентитет сведочи и постојање добро организоване исламске заједнице на просторима на којима они живе. Реч је о Исламској заједници Бошњака Северне Америке (ИЗБСА) која представља њихову кровну верску организацију, а која је део Исламске заједнице у Босни и Херцеговини (ИЗуБиХ). Она је званично основана 2003. године, пре свега са циљем да омогући Бошњацима да обављају своје верске потребе, односно да воде квалитетан духовни и верски живот у складу са исламским прописима. Исламска заједница Бошњака Северне Америке је у административном смислу подељена на четири меџлиса (скуп више џемата) и око 60 џемата (тј. верских општина), а има и своју Скупштину која је највиши законодавни и представнички орган, док је њен највиши административни и верски орган Извршни одбор на чијем челу се налази муфтија Исламске заједнице Бошњака Северне Америке. Поред Статута и низа правилника, Исламска заједница Бошњака Северне Америке има и сопствену фондацију под именом Љиљан (IZBSA, 2025). Исламска заједница Бошњака Северне Америке током године спроводи неколико пројеката који су од изузетног

значаја за очување идентитета и матичне културе Босанских Американаца. Један од њих јесу Сусрети Бошњака Северне Америке који се одржавају једном годишње, а протекле 2024. године (од 30. августа до 1. септембра) одржан је 27. сусрет по реду у Даласу који је окупио не само еминентне верске ауторитете, већ и стручњаке из различитих области, како оне који живе и раде у Сједињеним Државама и Канади, тако и оне из Босне и Херцеговине. Поменута Фондација Љиљан (Lily Foundation) бави се давањем стипендија ученицима и студентима у Северној Америци и Босни и Херцеговини, а основана је 2016. године на Сабору Исламске заједнице Бошњака Северне Америке одржаном у Филаделфији (IZBSA, 2025).

У цивилној, односно друштвено-политичкој сфери делује Конгрес Бошњака Северне Америке (Congress of Bosniaks of North America – CBNA) као независна невладина организација која представља интересе Бошњака и промовише бошњачку историју, културу, религију, етику и вредности. У њене главне циљеве спада и подстицање Бошњака у Северној Америци на цивилни ангажман и активну улогу у друштвено-политичким збивањима у Сједињеним Државама и Канади. Конгрес Бошњака Северне Америке организује различите врсте активности како би промовисао интересе Бошњака и оснажио њихово међусобно повезивање. Један од начина за образовање, усавршавање, те оспособљавање Бошњака за активан друштвени и политички ангажман јесте и Академија златни љиљан (Golden Lily Academy) коју Конгрес Бошњака Северне Америке, уз сарадњу са партнерским организацијама, редовно спроводи. Такође се бави и организовањем трибина на америчким универзитетима о темама које су од значаја за бошњачки национални идентитет. Тако је Конгрес Бошњака Северне Америке прошле године организовао „Комеморацију о геноциду у Сребреници” у Музеју Холокауста у Илиноису, као и две промоције књиге Јасмина Мујановића *Бошњаци – националност и након геноцида* (Мујановић, 2024) на Универзитету Вашингтон у Сијетлу и на Симон Фрејзер универзитету у Бернбеју у Канади (CBNA, 2025).

Закључак – паралелни процеси интеграције и очувања идентитета

Баш као и припадници дијаспоре било ког народа на свету и Босански Американци, односно Бошњаци у Сједињеним Државама такође су растрзани између жеље за очувањем сопственог националног, језичког, културног и верског идентитета са једне и потребе да буду интегрисани део америчког друштва са друге стране. Сједињене Државе су биле и остале земља слободе када је реч о упражњавању верских права и слобода, као и очувања сопствених обичаја и традиције и Босански Американци у том смислу максимално користе такво друштвено расположење да очувају бар сегменте начина живота својих предака. Као бели европски народ Бошњаци се веома лако уклапају у локалне заједнице широм Сједињених Држава, а с обзиром да су многи од њих одрастали у социјалистичкој Југославији у којој је владало изразито антиколонијално и антирасистичко расположење не гаје расну нетрпељивост према било којој небелачкој америчкој етничкој групи, о чему сведочи њихов складан живот са афроамеричком заједницом у Сент Луису. Ту треба напоменути и њихову верску компоненту, где се ислам изричито противи свакој врсти расизма. Енглески језик не представља већу препреку, као ни латиничко писмо које и сами Бошњаци користе у свом језику. За разлику од Босанских Американаца рођених ван Сједињених Држава који енглески говоре са приметним акцентом, они рођени у тој земљи га говоре савршено добро, где многи од њих иду путем стицања факултетског образовања. Чињеница да су Сједињене Државе биле једна од првих земаља које су признале независност Босне и Херцеговине 1992. године, те да са том земљом дели спољно-политичке приоритете, само додатно подстиче Босанске Американце да буду лојални грађани своје нове домовине, као и да раде на јачању постојећих и изградњи нових мостова између званичног Вашингтона и Сарајева. Саме Сједињене Државе имале су добро осмишљене програме интеграције избеглих Бошњака из Босне и Херцеговине током ратних 1990-их, као и озбиљан план јачања њихове економске самосталности (Karamehic-Oates and Karamehic-Muratovic, 2020: 351-352). Босански Американци данас нису само радници у фабрикама, рудницама и лукама као што је то био случај крајем 19. и током прве половине 20. века, већ људи различитих професија – од услужних делатности до области

високих технологија – који својим знањем, искуством и енергијом доприносе свеукупном развоју Сједињених Држава.

Босански Американци су данас равноправни грађани Сједињених Држава који раде и плаћају порезе, са пуним грађанским, политичким и људским правима која уживају. Своје везе са матичном земљом никада, међутим, нити су заборавили нити су их се одрекли. То се не односи само на оне које је вихор грађанског рата отерао у иностранство, већ и на младе нараштаје рођене и одгајане у Сједињеним Државама. Сви они заједно чувају своје верско исламско наслеђе, културу и језик, шаљу новац својој родбини у Босни и Херцеговини (што је битан извор егзистенције за многе људе тамо), организују прославе и свечаности у част националних празника, те чувају сећања на страдале припаднике своје нације у рату. Нема никакве сумње да ова заједница, чији број расте из године у годину, заслужује већу истраживачку и научну пажњу у будућности, како бошњачких, тако и српских истраживача и научника, јер је судбина Босанских Американаца умногоме слична судбини Америчких Срба.

Литература

- Мијатовић, Марко (2024). „Национални идентитет и политичке странке Бошњака у Босни и Херцеговини”, *Политичка ревија*, Бр. 2/2024, Вол. 80, стр. 67-91.
- Политика (2018). „Додик: не постоје босански, хрватски или србијански Срби”, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/406524/Region/Dodik-Ne-postoje-bosanski-hrvatski-ili-sccbijanski-Srbi> (приступљено 14.1.2025)
- Bogučanin, Faruk (2006). „O ranom useljavanju Bošnjaka u Ameriku”, *Bošnjaci.net*, доступно на: <https://bosnjaci.net/prilog.php?pid=18898> (приступљено 14.1.2025)
- CBNA (2025). „About CBNA”, доступно на: <https://bosniak.org/about-cnab/> (приступљено 15.1.2025)
- Dedić, V. (2019). „Koliko Bosanaca živi u Americi i čime se najviše bave”, *Dnevni avaz*, доступно на: <https://avaz.ba/vijesti/bih/503892/koliko-bosanaca-zivi-u-americi-i-cime-se-najvise-bave> (приступљено 14.1.2025)
- Dnevni avaz (2020). „Prvo muslimansko udruženje u Americi osnovali su Bošnjaci 1906. godine”, доступно на: <https://avaz.ba/zabava/kiosk/605726/prvo-muslimansko-udruzenje-u-americi-osnovali-su-bošnjaci-1906-godine?amp=1> (приступљено 14.1.2025)
- Gilsinan, Kathy (2013). „Why Are There So Many Bosnians in St. Louis”, *The Atlantic Cities*, доступно на: <https://web.archive.org/web/20130217204738/http://www.theatlanticcities.com/politics/2013/02/why-are-there-so-many-bosnians-st-louis/4668/> (приступљено 14.1.2025)
- Hume, Susan E. (2015). „Two decades of Bosnian place-making in St. Louis, Missouri”, *Journal of Cultural Geography*, Vol. 32, Is. 1, pp. 1-22.
- IZBSA (2025). „O nama – Islamska zajednica Bošnjaka Severne Amerike”, доступно на: <https://izbsa.com/o-nama/#> (приступљено 15.1.2025)
- Karamehic-Oates, Adna and Karamehic-Muratovic, Ajlina (2020). „Borders And Integration: Becoming a Bosnian American”, *Washington University Global Studies Law Review*, Vol. 19, Is. 3, pp. 327-352.
- Miller, Olivia (2014). „Bosnian Americans” in Thomas Riggs (ed.): *Gale Encyclopedia of Multicultural America*, Vol. 1, 3rd ed., Gale, Farmington Hills, pp. 331-341.
- Mujanović, Jasmin (2024). *The Bosniaks: Nationhood After Genocide*, Oxford University Press, Oxford.

- Perica, Silvana (2013). "Hrvati i Srbi ne žele da Bošnjaci svoj jezik zovu bosanski", *Večernji list*, доступно на: <https://www.vecernji.hr/vijesti/hrvati-i-srbi-ne-zele-da-bosnjaci-svoj-jezik-zovu-bosanski-522465> (приступљено 14.1.2025)
- Puskar, Samira (2007). *Bosnian Americans of Chicagoland*, Arcadia Publishing, Chicago.

BOSNIAKS AS THE CORE OF BOSNIAN AMERICANS – BETWEEN PRESERVING THEIR OWN IDENTITY AND FULL INTEGRATION INTO AMERICAN SOCIETY

Summary: The readers are presented with a research that concerns the analysis of the number, distribution and role that Bosnian Americans, i.e. people born in the territory of present-day Bosnia and Herzegovina or whose ancestors are from there, have in the United States of America. The initial hypothesis of the research is that the core of Bosnian Americans as a specific ethnic group in the United States is Bosniaks, while Serbs and Croats (as the other two constituent peoples in Bosnia and Herzegovina) who live in the United States mostly identify as American Serbs and American Croats, due to the non-acceptance of Bosnian identity as a state or national one. The results of the research show that Bosnian Americans are indeed primarily Bosniaks, both those originally from Bosnia and Herzegovina and those from other parts of the former Yugoslavia, that they have been present in the United States for more than a century, that they preserve their national and religious (Muslim) identity, but that they are at the same time integrated within American society. The conclusion of the research is that, despite being American citizens, Bosnian Americans are very attached to Bosnia and Herzegovina, which they perceive as their homeland, and that they try in various ways to help its development and improvement. In the research, we used the historical method, the case study method, and the analysis method.

Keywords: Bosnian Americans, Bosniaks, United States, identity, integration.

Душан Илић*

Институт за европске студије
Београд

ДИЈАСПОРА БУГАРСКЕ И СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА¹

Сажетак: Овај чланак има за циљ да анализира историјат развоја, утицај и значај бугарске и северномакедонске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама. У том погледу, биће приказан развој емиграције са простора данашњих држава Бугарске и Северне Македоније у САД, почевши од XIX, па током читавог XX века до данашњих дана. Имајући у виду различит историјски и етнонационални развитак ових двеју држава, те са друге стране, њихову етноконфесионалну разноликост, у раду ће бити речи о свим значајним факторима миграција према америчком континенту, конкретно према САД, тј. биће обрађене све етничке групе које су се са ових простора селиле преко Атлантика. У том контексту, примарно ће бити анализирана бугарска и македонска дијаспора, али и миграције Срба, Албанаца и других народа са подручја ових двеју држава ка Сједињеним Америчким Државама. Нарочито ћемо анализирати утицај и значај ових миграционих струја за развој савременог америчког друштва, затим утицај на политичке, економске и друге процесе. Посебно ћемо се осврнути на деловање бугарских и северномакедонских националних удружења и организацију њихове дијаспоре кроз црквене, просветне и друге установе широм САД.

---

* dusan.ilic@ies.rs

¹ Чланак је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за европске студије, кога финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Кључне речи: САД, Бугари, Северна Македонија, дијаспора, Срби, Албанци.

Увод

Сједињене Америчке Државе представљају једну од најхетерогенијих држава света. Од самог настанка, Сједињене Државе су и конципиране као усељеничка земља. Стога и не чуди велики број европских мигрантских струја које су обликовале америчко друштво током последња два века. Поред британских, немачких и скандинавских досељеника, значајан допринос насељавању америчког континента дали су и други европски народи, попут Италијана, Пољака, Срба, Грка, Руса и других. Између осталих, у овим процесима учествовали су и исељеници са подручја данашње Бугарске и Северне Македоније. Они ће пут Америке кренути још од најранијег периода. Током два и по века постојања САД, они ће у великом броју заплуснути леву обалу Атлантика. Но, тешко је говорити о бугарској и македонској дијаспори пре краја XIX и почетка XX века, с обзиром на другачија национална опредељења миграната са ових простора у ранијим епохама. Зато смо се определили да се у овом раду позабавимо дијаспором Бугарске и Северне Македоније у САД, без обзира на национално порекло или оријентацију, имајући у виду њену флуидност у процесу формирања савремених нација на Балкану (Раковић, 2015: 199-203). Када је реч о Бугарској, ту је ствар нешто једноставнија, с обзиром на консолидацију бугарског идентитета још у XIX столећу, али је са Северном Македонијом ситуација доста комплекснија, те ћемо у њеном случају дијаспору посматрати готово искључиво путем географског, а не етничког кључа, посебно јер је тешко одредити када се македонска национална емиграција почела одвајати од српске, а касније и бугарске, мада и ову трећу словенску струју на југоистоку Балканског полуострва можемо пратити у континуитету барем од признања македонске нације пред крај Другог светског рата (Слијепчевић, 1959: 56-63).

Бугарска дијаспора у САД

Миграције са простора данашње Бугарске на север и запад обележиле су читав период османске владавине на овом подручју. Савремени бугарски идентитет заокружен је у другој половини XIX века када је формирана и Кнежевина Бугарска као политички ентитет на источном делу Балканског полуострва. Већ средином овог века први бугарски исељеници долазе на тло Сједињених Америчких Држава. Како у том тренутку савремени бугарски национални идентитет није био у потпуности заокружен, односно није дошло до потпуне националне еманципације у односу на Србе и друге сродне јужнословенске народе, бугарски емигранти су имали тенденцију насељавања у блиским словенским енклавама на Средњем западу или североистоку САД. Разлози миграција ка северноамеричком континенту били су претежно економске природе, имајући у виду привредну заосталост Бугарске након вишевековног османског ропства, те перманентног сукоба са готово целокупним суседством, који је резултирао ратовима са Турском и Србијом, а касније и двама балканским ратовима, као и бугарским поразима у два светска рата. Завршетком Другог светског рата, миграције све више добијају идеолошки карактер (Јанев, 2017: 11).

Од самих почетака насељавања, Бугари су понајвише били сконцентрисани у деловима Илиноиса, нарочито у Чикагу (Cassens, 1991: 15-24). Сједињене Државе представљају земљу са веома великом бугарском дијаспором, међу најзаступљенијом у свету. „Од источноевропских земаља, Бугарска има други највећи број студената који студирају у Сједињеним Државама, после Русије” (Robila, 2013: 31).

Један од најкомплекснијих проблема у вези са бугарским присуством у САД јесте одређивање њиховог броја у овој држави. Свакако је приметно да се од пада комунистичког режима, те периода друштвено-економске и политичке транзиције, али и евроатлантских интеграција Бугарске, значајан број грађана ове земље селио ка САД. Према проценама Америчког статистичког бироа, Бугара је у овој земљи 2000. године било 55.489, од којих је 30.064 изјавило да код куће говоре језик који није енглески, а 32.274 није у том тренутку било рођено у САД. Почетком века, тачније 2002. године Бугара је по статистичким проценама америчких власти било 60.239. Већ 2013. године забележено је 98.541 особа бугарског порекла, или 0,028% укупног становништва

САД (United States Census Bureau, 2013). Према најновијој процени истог Бироа Бугара тренутно има 106.896 (United States Census Bureau, 2024). Државна агенција за Бугаре у иностранству је још 2004. године изнела процену да је број Бугара у Сједињеним Државама приближнији цифри од 250.000, укључујући не само етничке Бугаре, него и све људе са бугарским држављанством (Књев, 2009). Држава са највећим бројем Бугара је Илиноис, а следе Калифорнија, Њујорк, Флорида, Охајо и Индијана. Тексас, тачније Хјустон, такође има растућу популацију. Према попису становништва САД из 2000. градови са највећим бројем Американаца бугарског порекла били су Њујорк, Лос Анђелес, Чикаго и Мајами. Према подацима из 2015. године, од 61.377 етничких Бугара рођених ван Сједињених Држава, 57.089 је рођено у Бугарској. Бугари у Сједињеним Државама имају годишњи средњи приход домаћинства од 76.862 долара (Bulgarians Census Data, United States Census Bureau, 2015). Такође, још током деведесетих, удео висококвалификованих Бугара на америчком тржишту био је висок, износио је 28% укупне бугарске популације, односно 60-62% запослених (Gächter, 2002: 43).

У САД постоји велики број бугарских удружења и организација. По тренутним подацима споменуте Агенције за Бугаре у иностранству, у Сједињеним Државама у овом моменту функционише 195 бугарских организација, од тога 20 друштава, 3 штампана, 16 електронских медија, 19 културних друштава, 57 школа, 26 црквених општина и 40 фолклорних организација (Изпълнителна агенция за Българите в чужбина, 2025). Бугарска заједница у САД суочава се са бројним проблемима, понајвише са недовољном подршком матице у погледу очувања идентитета. Поједини представници бугарске дијаспоре у САД отворено последњих година наглашавају ове проблеме, посебно апострофирајући изостанак моралне и финансијске подршке из саме Бугарске (Каникова, 2010).

Као и у случају других православних народа, упориште бугарске емиграције у САД јесте Православна црква. Но, за разлику од других помесних цркава, са Бугарском православном црквом је ситуација нешто компликованија. Наиме, ова помесна црква, наследник неканонске Бугарске егзархије, није била призната од стране осталих помесних цркава све до 1946. године. Међутим, како је након окончања Другог светског рата и блоковске поделе Европе Бугарска потпала под совјетски утицај, те постала део тзв. Источног блока, у бугарским црквеним

редовима у САД дошло је до раскола. Један део клира због лоших односа са матичном Бугарском црквом покушава да се приклони Руској православној заграничној цркви која је деловала на америчком тлу. Током шездесетих година митрополит Андреј је умолио Свети синод Бугарске православне цркве за свој повратак у канонско јединство. Након повратка митрополита Андреја и његове епархије под окриље Бугарске православне цркве, једна група под вођством архимандрита Кирила (Јончева) је раскинула општење са митрополитом Андрејом и придружила се Руској православној заграничној цркви представљајући се као Бугарска епархија (у егзилу). Епископи Заграничне цркве су га посветили за епископа. Касније ће Руска православна црква дати аутокефалност својим епархијама у САД, те ће тако бити формирана аутокефална Православна црква у Америци, чија ће једна од три етничке епархије бити и Бугарска епархија са седиштем у Толеду. Нешто касније, крајем осамдесетих, доћи ће до спајања бугарских црквених области на тлу Северне Америке и Аустралије, те ће бити успостављена Бугарска источноправославна епархија у САД, Канади и Аустралији. Првобитно је америчка епархија подељена на три нове епархије – њујоршку, акронску и детроитску. Андреј је остао митрополит њујоршке епархије која се, међутим, свела на само једну парохију – Светоандрејевску цркву, која се налазила у згради Митрополије. Епархија акронска обухватала је већину парохија у Сједињеним Државама, као и оне у Канади и Аустралији. Иако је план тадашњег патријарха Кирила био да понуди Детроитску епархију Кирилу Јончеву како би Бугарску епархију у егзилу вратио Бугарској православној цркви, ипак се овај план показао неуспешним и од њега се одустало. Бугарска православна црква је 18. децембра 1989. ујединила њујоршку и акронску епархију и епископ Јосиф је изабран за митрополита нове епархије (Методијев, 2016: 317-331). Тако ће до данас бугарска емиграција бити подељена у две помесне православне јурисдикције.

Међу виђенијим представницима бугарске дијаспоре у САД ваља истаћи Радицу Василеву, новинарку „Си-ен-ена”, која ради у седишту телевизије у Атланти и води емисију „World Report”. Затим, Маријану Димитрову, дугогодишњу бугарску и америчку позоришну и филмску глумицу. Поред ње, треба истаћи још неколико њених колега из света филма и режије, попут Марије Бакалове и Николаја Цанкова, који је један део каријере провео и као водитељ Гласа Америке, као и Румена

Петкова, режисера који је завршио у Холивуду (Димитрова, 2013). Такође, интересно је споменути и Анахид Тавитјан Тачеву, дугогодишњу водитељку БНТ, која је Бугарка јерменског порекла, али и Светлу Протић, америчко-бугарску пијанисткињу српског порекла, ћерку чувеног софијског ендокринолога Михајла Протића.

Емиграција са простора Северне Македоније у САД

Када говоримо о северномакедонској емиграцији у САД, ваља истаћи да је она била различитог националног састава који се, с обзиром на промену идентитета већинског живља на овом подручју мењао од епохе до епохе (Антић и Илић, 2024: 57-58). Тако можемо говорити о српском исељеништву које је било доминантно до краја XIX века, те касније македонској и албанској миграционој струји које су се интензивирале током XX stoleћа, нарочито након конструисања македонске нације у социјалистичкој Југославији. Имајући у виду да српски и албански народ имају своје матичне државе, веома је тешко проценити број северномакедонских исељеника српског и албанског порекла у САД, с обзиром да се такве евиденције не воде у америчком статистичком бироу, док је, са друге стране, доста лакше оперисати бројем Македонаца који на тај начин истичу своје национално опредељење, али и везаност за матицу. На последњем попису становништва 2020. године, број грађана САД који су се изјаснили као Македонци износио је 69.636, док Амерички статистички биро тренутно процењује њихов број на 65.107 (United States Census Bureau, 2024). Са друге стране, процене северномакедонске дијаспоре иду и преко 200.000 Американаца македонског порекла. Највећи број припадника ове популације је православне вере, а поред енглеског користе и матерњи језик.

Историјски посматрано, први човек са ових простора који је крочио на америчко тле, по свему судећи, био је Драган из Охрида. Он је учествовао у Колумбовој експедицији 1492. године. Постоје барем две верзије приче како је Драган завршио на овом судбоносном путовању. По једној, радило се о човеку који је са породицом протеран из Охрида након турске окупације. Он се потом преселио у Шпанију, где се ставио у службу шпанског краља, те је касније регрутован за Колумбову експедицију (365.мк, 2017). По другој верзији, Драган је био јеретик који

је избегао прогон у родном Охриду, али је и у Шпанији, у коју се скло- нио, требало да буде осуђен на смрт из религиозних разлога, те га је Колумбо спасао повевши га са собом на пут за Америку. Овај податак доноси приватна писма француске грофице Мари Мадлен, Сан Жозеф де Поасон, која је са својим супругом боравила на шпанском двору у периоду од 1491. до 1509. године (Македонска нација, 2009). Тачније, Мари Мадлен пише својој рођаци, војвоткињи О'Конол у Париз, да је део Колумбове експедиције и извесни морнар Драган од Лихнида, што је грчки назив за град Охрид. У каснијим извештајима, око 1509. помињу се и извесни Ђорђи из Охрида и Јована са Вардара који су се населили на подручје данашњег Њујорка (Симјановски, 2022).

Упркос наведеном историјском куриозитету, прве континуиране миграције са простора данашње Северне Македоније ка САД бележе се тек од краја XVIII и почетка XIX столећа, мада је тешко одредити тачно време када су први досељеници са овог простора почели да се настањују у САД (Христо Андонов-Полјански, 1976: 59). Оно што се може претпоставити јесте да је број македонских досељеника значајно порастао, нарочито имајући у виду да се од 1902. године појављују и њихове прве емигрантске организације. Миграције ће се драматично повећати непосредно након пропасти Илинденског устанка 1903. го- дине када су османске казнене трупе узроковале егзодус хришћанског становништва из западних и југозападних крајева Битољског и Косов- ског вилајета (Цветковски, 1978: 110).

Поред ова два таласа миграција, условљених економским и безбед- носним разлозима, ваља запазити да су се ова два фактора преплитала и касније. Тако једна група исељеника из тадашње Јужне Србије/Вар- дарске бановине долази у САД током међуратног периода, нарочито у доба Велике депресије, док ће друга група интензивирати миграци- оне процесе током Другом светског рата и непосредно након његовог окончања (Матевски, 1993: 262-263). Овде ваља раздвојити дијаспору данашње Северне Македоније и мигрантске таласе са простора ње- не савремене територије, те са друге стране македонску дијаспору са простора Егејске Македоније, односно севера Грчке, која је била пред- мет континуираног етничког чишћења од стране грчких власти како у међуратном периоду, тако и у епохи Другог светског рата и Грчког грађанског рата (1946-1949).

Прва организација са македонским предзнаком у САД основана је 1902. године у Чикагу. По угледу на ВМОРО названа је Македонско-одринска организација. Главни иницијатори били су Андреј Панов из околине Лерина, Марко Т. Калудов, Христо Неделков и Спас Шумков. Међутим, како је ова организација баштинила пробугарске традиције већ споменуте ВМОРО, убрзо је промењено и име организације у Бугарско-македонски савез. Први званични лист ове организације била је Борба, која је излазила на енглеском језику. Ипак, 1907. године долази до раскола унутар организације. Један део чланства покреће лист Народен глас, док друга група окупљена око Спаса Шумкова и Николе Аљабакова покреће лист Македонија. Након свега неколико година долази до распада Бугарско-македонске организације, а македонска емиграција наставља своје организовање кроз бројна друштва: Македонија (Њујорк), Татковина (Детроит), Пирин (Сан Франциско), Независност (Дукејн), Даме Груев (Индијанополис), Солун (Спрингфилд) и другим (Цветковски, 1978: 110-111, 113, 115).

Након окончања Првог светског рата оснива се 1922. године у Форт Вејну Македонска патриотска организација (МПО), превасходно као политичка организација македонских емиграната са простора Егејске (Беломорске) Македоније. Првобитан назив организације био је Македонска политичка организација, али је иста променила своје име 1952. године. Од 1927. године започело је објављивање Македонске трибуне као званичног листа организације. До распада Југославије, МПО је подржавала идеју независности Македоније, али је у националном погледу заступала пробугарске ставове и сматрана је блиском политичким погледима Ивана Ванча Михајлова. Након распада СФРЈ, МПО је подржала отцепљење СР Македоније, при том узевши учешћа у лобирању за македонске интересе на северноамеричком континенту (Danforth, 1995: 87).

За традиционалног такмаца МПО у међуратном периоду сматран је Македонски народен савез (МНС). Ова организација македонствујућих емиграната, за разлику од пробугарског МПО, за главни прокламовани циљ имала је „ослобођење” и уједињење Македоније, те њено успостављање као независне републике, која би у другој фази националне еманципације постала члан Балканске федерације, пројектоване савезне државе свих Јужних Словена. Темељи нове организације постављени су већ током 1929. године када је у Понтијаку (Мичиген) формирана прва независна македонска организација под вођством Смилиета

Војданова, једног од вођа Илинденског устанка из 1903. Након формирања још неколико сличних организација у Детроиту, Герију и другим местима, у марту 1930. године у Толеду (Охајо) одржана је Прва конференција македонских независних група на којој је одлучено да се оснује Македонски народни савез. За председника је изабран Смиле Војданов, а за секретара Георги Пирински (Михајлов и Георгиевски, 1971).

Током наредних деценија формиран је велики број друштава и организација са македонским предзнаком, нарочито након македонске националне афирмације у социјалистичкој Југославији. Нове генерације исељеника оснивале су веома често и организације завичајног карактера. Тако је, на пример, у Детроиту јула 1986. године формирано исељеничко друштво Кирил Пејчиновић од стране емиграната пореклом из села Теарце код Тетова. У истом граду је петнаест година касније основано македонско омладинско друштво Полог, састављено махом од македонских интелектуалаца пореклом из Тетова и Полошке котлине, које има за циљ неговање културе и завичајног наслеђа. Од значајних медија ту су Радио Македонија, Радио Полог, а од културно-уметничких друштава и Македонски културни ансамбл „Гоце Делчев” и Македонска културно-спортска организација, а ваља споменути и македонске културне центре Њу Џерси, Њујорк, Мичиген и „Александрија” (Адресар на организациите на иселениците од Македонија, 2009: 162-167).

Уједињена македонска дијаспора (Обединета македонска дијаспора – ОМД, енгл. *United Macedonian Diaspora*) је међународна непрофитна организација македонске дијаспоре основана 2004. године са седиштем у Вашингтону. Главни циљ организације је усклађивање и координисање интереса и потреба македонских емигрантских организација широм света. Стога, Уједињена македонска дијаспора има представништва македонских заједница широм планете. Нарочито ваља истаћи представништва ОМД у Бриселу, Канбери, Лондону, Мелбурну, Њујорку, Паризу, Штутгарту, Сиднеју и Торонту. Међу прокламованим циљевима јесте и неговање македонског националног јединства, ширење борбе за македонску националну ствар, али и заступање македонских националних интереса широм света, као и подизање угледа Северне Македоније. Такође, ту су и промовисање историјског, духовног и културног наслеђа, као и богате националне традиције ове државе. Уједињена македонска дијаспора постиже ове циљеве кроз добротворни рад и разне образовне програме. С тим у вези, ОМД издаје часопис на

енглеском „UMD Voice” четири пута годишње. Часопис обавештава чланове о актуелним дешавањима у Северној Македонији, али и Македонцима у свету, као и о дешавањима у организацији и иницијативама ОМД. Овај часопис уређује Марк Бранов (United Macedonian Diaspora, 2025).

Ипак, најзначајнију институцију македонске дијаспоре у САД представља Црква. Ради се о Македонској православној цркви – Охридској архиепископији која је више од пола века представљала расколничку организацију, да би, вративши се на кратко под окриље Српске православне цркве, од исте 2022. године добила признање аутокефалности. У оквиру МПЦ-ОА, као једна од 15 епархија, на америчком континенту функционише Америчко-канадска епархија, једна од четири заграничне епархије Македонске православне цркве. Она је формирана на тзв. Трећем црквено-народном сабору одржаном у Охриду 1967. године (Димевски, 1989: 1077-1078) када је неканонски проглашено отцепљење од СПЦ. Њен први архијереј био је митрополит Кирил који је 20 година управљао овом епархијом. Наредне две године (1987-1989) митрополит Стефан носи титулу епископа америчко-канадског. Потом, од априла 1989. до 1992. епархијом је администрирао архиепископ Гаврил, да би затим епархија била стављена под административну надлежност Синода. У наредних седам година администрирање овом македонском епархијом преузима лично Архиепископ Михаил све до 1999. године. Након њега, архиепископ Стефан од 1999. до 2006, да би те године за митрополита америчко-канадског био изабран и постављен Методиј Златанов (Гроздановски, 2000). Македонска америчко-канадска епархија има 31 цркву и исто толико црквених општина, по подацима саме Епархије. Најстарије се налазе у Герију, у Индијани (1963), Колумбусу у Охају (1965), у Торонту у Канади (1965), Сиракузи у Њујорку (1968), Хамилтону у Канади (1971) итд. Епархија има 30 свештенослужитеља, као и два манастира. Сваке године од 1975. организује се црквено-народни сабор првог викенда у септембру у коме учешће узимају све парохије. У црквама раде недељне школе за веронауку, македонски језик, историју македонског народа и историју Македонске православне цркве (Николовски – Катин, 2002: 130-204).

Међу познатијим представницима дијаспоре Северне Македоније у САД немали број има очито српско порекло, попут Глигора Ташковића или Мајка Илића, Кристофера Илића и Денисе Илић. Ради се махом о

исељеницама чији су преци у САД дошли у време када су Срби чинили већину становника данашње Северне Македоније. Глигор Ташковић, амерички бизнисмен пореклом из Северне Македоније, рођен је и већи део живота провео у Њујорку. Био је министар без портфеља Владе БЈР Македоније задужен за привлачење страних инвестиција у периоду 2006-2008. Затим, ту је и позната породица Илић, чији је оснивач Мајк Илић био амерички предузетник који је основао и био власник међународне франшизе брзе хране „Little Caesars Pizza”. Такође је био власник хокејашког клуба Детроит Ред Вингса и бејзбол клуба Детроит Тајгерса. Његов син Кристофер, који је наследио власништво у два наведена клуба, од 1999. године је и директор породичне компаније „Plitch Holdings”. Ту је потом и Дениса Илић, адвокат, предузетник и члан управног одбора Универзитета у Мичигену. Међу најпознатијима био је свакако и НБА кошаркашка звезда Пит Маравић. Најчувенији Србин са ових простора, ипак, јесте свештеник Стојиљко Кајевић, родом из Бањана са Скопске Црне Горе. Он је протојереј Српске православне цркве, доктор филозофије, члан Америчког филозофског друштва, члан Српске народне одбране, један од највећих бораца против титоизма и комунистичке диктатуре у Југославији, али и оснивач једне од најпознатијих српских антикомунистичких организација у дијаспори – Српског ослободилачког покрета Отаџбина (Димитријевић, 2017). Историја памти и Стојка Кајевића из села Чучер са Скопске Црне Горе који је преживео катастрофу Титаника, да би остатак живота провео у САД (Трајковска, 2011). Са друге стране, након формирања македонске нације, може се говорити и о јасно македонској дијаспори. Ђорђија Џорџ Атанасоски је македонски предузетник и политичар који живи и ради на Флориди. Власник је неколико медија попут ТВ Сонце и Македонско сонце. Ваља истаћи и познате северномакедонске редитеље који живе и стварају у САД: Милча Манчевског и Дарка Митревског. Вредни помена су и некадашњи сенатор из Вермонта и члан МАНУ Стојан Христов, македонско-амерички писац, новинар и публицисту, као и спортисте Јован Кировски и Кевин Кузманов (Shostak, 2025).

Закључак

Бугарска и северномакедонска емиграција у САД представљају важан део националних дијаспора ових двеју држава. Корени миграција са овог простора ка америчком континенту сежу у период најраније историје савремених Сједињених Америчких Држава, односно у време пре дефинитивног обликовања савременог бугарског и македонског идентитета. Стога и не чуди различито национално опредељење исељеника из данашње Бугарске и Северне Македоније у САД кроз различите епохе. С тим у вези, важан је допринос српског исељеничког фактора из ових крајева, нарочито у XIX и почетком XX века. Дијаспора анализираних двеју држава оставила је трага на културном, економском, уметничком, спортском и политичком плану развоја америчког друштва. Наведене исељеничке групе биле су подложне асимилацији, те би веома брзо губиле свој стари идентитет. Зато је тешко утврдити тачан број људи пореклом са простора Бугарске и Северне Македоније. Ипак, у последњих стотинак година овакви процеси су праћени радом великог броја удружења, културно-уметничких друштава, емигрантских листова и организација. Нарочито значајан фактор очувања идентитета била је Православна црква. Но, са друге стране, када је реч о црквеном устројству, велики проблем обема заједницама стварали су вишедеценијски црквени расколи. Они су само наизглед превазиђени, међутим последице трају и до данашњих дана. Велики изазов овим заједницама представља и непознавање матерњег језика, односно недовољно коришћење и неговање сопственог језика који се заборавља већ у другој или трећој генерацији миграната. Ипак, ове дијаспоре опстају пре свега што последњих деценија све више грађана Бугарске и Северне Македоније емигрира ка Сједињеним Америчким Државама, превасходно из економских разлога. С тим у вези, ако се овакви миграциони трендови наставе, можемо извести закључак како ће ове заједнице у перспективи опстати у идентитетском погледу, све док буде извора исељавања, односно до потпуног демографског слома који ће неминовно погодити наведене државе.

Литература

- Адресар на организациите на иселениците од Македонија (2009). <https://mcms.mk/images/docs/2009/adresar-na-organizacii-te-na-iselenicite-od-makedonija.pdf>, приступљено 5.2.2025.
- Антић, Дејан и Илић, Душан (2024). „Утицај спољних фактора на формирање националног идентитета у Македонији”, у зборнику: *Конституирање синтетиичких нација*, уредник Миша Ђурковић, Институт за европске студије и Catena mundi, Београд, стр. 56-79.
- Грозданоски, Ратомир (2000). *Стефан Архиепископ Охридски и Македонски*, Свети Архиепископски Синод на Македонската Православна Црква, Скопје.
- Димевски, Славко (1989). *Историја на Македонската православна црква*, Култура, Скопје.
- Димитријевић, Владимир (2017). *Геополитика*, октобар 2017, <https://web.archive.org/web/20220121104346/https://geopolitikamagazin.com/index.php/sr/istorija/999-2020-03-30-15-54-42>, приступљено 21.2.2025.
- Димитрова, Геновева (2013). „Един холивудски бугарин”, *Култура*, 9.5.2013, <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/21046>, приступљено 7.2.2025.
- Изпълнителна агенция за Българите в чужбина (2025). https://www.aba.government.bg/map?organization=&type=0&country_id=201, приступљено 7.2.2025.
- Каникова, Соня (2010). „Защо България нехае за децата си в САЩ?”, *DW*, 28.6.2010, <https://www.dw.com/bg/%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%BE-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B8-%D0%B2-%D1%81%D0%B0%D1%89/a-5738500>, приступљено 7.2.2025.
- Кънев, Пейчо (2025). „Българската столица Чикаго”, *le Monde diplomatique*, март 2009, <https://bg.mondediplo.com/2009/03/article382.html>, приступљено 7.2.2025.
- Македонска нација (2025). 18.11.2009, <http://www.mn.mk/istorija/777>, приступљено 5.2.2025.

- Матевски, Зоран (1993). „Мотиви за иселување на Македонците во Северна Америка”, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, 46/1993, стр. 261-277.
- Методиев, Момчил (2016). *Нјујорски митрополиј Андрей*, Рива, Софија.
- Михајлов Миле и Георгиевски, Михајло (1971). „Политичката активност на Македонскиот народен сојуз во САД и Канада од 1928-1935”, *Гласник ИНИ*, бр. 1.
- Николовски – Катин, Славе (2002). *Македонциите во САД и во Канада*, Македонска искра, Скопје.
- Полјански-Андонов, Христо (1976). „Односот на Соединетите Американски Држави кон Македонија и кон македонското прашање во XIX век и во периодот на Илинденското востание”, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, Скопје.
- Раковић, Александар (2015). *Срби и религијски интервенционизам 1991-2015*, Хришћански културни центар др Радован Биговић, Београд.
- Симјановски, Аљоша (2022). *Нова Македонија*, 15.2.2022, <https://nova-makedonija.com.mk/mislenja/kolumni/gjorgji-od-lihnidos-dragan-od-ohrid-jovana-kraj-varadar/>, пристапуено 4.2.2025.
- Слијепчевић, Ђоко (1959). *Пиџање Македонске православне цркве у Југославији*, Свечаник, Минхен.
- Трајковска, Ивана (2011). *Вечер.мк*, 16.11.2011, <https://web.archive.org/web/20170419191724/http://vecer.mk/makedonija/stojko-edinstveniot-makedonec-koj-go-prezhivea-titanik>, пристапуено 7.6.2025.
- Цветковски, Владимир (1978). „Стремежот на македонците во САД за одржување на својата национална самобитност”, *Историја*, 14, 2/1978, 109-116.
- Јанев, Ѓордан (2017). „Българските общности по света и държавната политика към тях – между миналото и бъдещето, Българи в чужбина”, в: *Чужденци в България, институции, организации, общностен живот*, Българска академия на науките, Институт за етнология и фолклористика, Етнографски музей, Софија.
- 365.мк, 27.6.2017, <https://365.com.mk/koj-bil-prvot-makedonets-shtostapnal-na-amerikansko-tlo/>, пристапуено 5.2.2025.
- Cassens, David E. (1991). "The Bulgarian Colony of Southwestern Illinois 1900-1920", *Illinois Historical Journal*, vol. 84, no. 1, pp. 15-24.

- Danforth, Loring M. (1995). *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Gächter, August (2002). *The Ambiguities of Emigration: Bulgaria since 1988*, International Migration Papers, International Labour Office, Geneva.
- Robila, Mihaela (2013). *Eastern European Immigrant Families*, Routledge.
- Shostak, Elizabeth (2025). "Macedonian americans", <https://www.every-culture.com/multi/Le-Pa/Macedonian-Americans.html>, приступљено 5.2.2025.
- United Macedonian Diaspora (2025). <http://umdiaspora.org/about/>, приступљено 4.2.2025.
- United States Census Bureau (2013). https://archive.ph/20200212212204/http://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_13_1YR_B04003&prodType=table#section-293.0-293.23, приступљено 7.2.2025.
- United States Census Bureau (2024). <https://data.census.gov/table/ACSDT1Y2022.B04006?q=B04006:%20People%20Reporting%20Ancestry>, приступљено 4.2.2025.

DIASPORA OF BULGARIA AND NORTH MACEDONIA IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Summary: This article aims to analyze the history of development, influence and significance of the Bulgarian and North Macedonian diaspora in the United States of America. In this regard, the development of emigration from the territory of the present-day states of Bulgaria and North Macedonia to the USA will be shown, starting from the 18th century and throughout the 19th century to the present day. Bearing in mind the different historical and ethno-national development of these two countries, and on the other hand, their ethno-confessional diversity, the paper will discuss all significant factors of migration to the American continent, specifically to the USA, i.e. all ethnic groups that migrated from these areas across the Atlantic will be covered. In this context, the Bulgarian and Macedonian diaspora will primarily be analyzed, as well as the migration of Serbs, Albanians and other peoples from the territory of these two countries to the United States of America. In particular, we will analyze the impact and importance of these migration streams for the development of modern American society, then the impact on political, economic and other processes. In particular, we will focus on the activities of the Bulgarian and North Macedonian national associations and the organization of their diaspora through church, educational and other institutions throughout the USA.

Keywords: USA, Bulgarians, North Macedonia, diaspora, Serbs, Albanians.

Александар Васиљевић*
Институт за европске студије
Београд

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА: ОД ТРАДИЦИЈЕ ДО ТРАНЗИЦИЈЕ

Сажетак: Православље негује своје присуство и традицију у Сједињеним Америчким Државама више од 150 година. Иако православни хришћани чине релативну мањину, видљиво су заступљени и активно учествују у свим сегментима данашњег америчког друштва. Ово истраживање усмерено је на историјски развој и богословско-канонске изазове Српске православне цркве у САД-у. Поседна пажња посвећена је тзв. „америчком расколу” из 20. века, најкомплекснијем црквено-правном задатку у новијој историји СПЦ. Из области државно-црквеног права, као централни изазов 21. века издваја се неканонска промена назива и правне категорије СПЦ у евиденционим документима америчких институција. Очување православног етоса додатно је отежано деловањем појединих фундаменталистичких група чија је активност, подстакнута политичким лобирањем, често повезана са друштвеном поларизацијом и усмеравањем верника ка секуларним моделима социјалне транзиције. У таквом контексту, тежња ка очувању канонског јединства и евхаристијског заједништва, као и утицаји глобализације и геополитичких токова, кључни су фактори у процесу трансформације православне културе и начина вероисповедања на америчком тлу.

---

* <https://orcid.org/0009-0003-9167-6224>

Кључне речи: Српска православна црква, Сједињене Америчке Државе, државно-црквено право, црква и савремени изазови.

Увод

Православна црква увек и свагда у средишту своје проповеди истиче мисионарску активност. Један од најистакнутијих теолога 20. века, отац Алекснадар Шмеман, истакао је да обнова мисионарске димензије цркве данас представља најважнији императив. Важно је сачувати и обновити основну истину да је црква мисија, а да су њени корени представљени у заповести Христовој: „Идите, дакле, и научите све народе” (Мт 28, 19). Заједница која изгуби мисионарску ревност и која је у потпуности поистовећена са нацијом, друштвом, социјалним и етничким групама на путу је духовне декаденције. Зато је основна духовна потреба хришћана у дељењу живота и истине са што више људи. Мисија је тако органска потреба и задатак цркве у свету и истински смисао присуства цркве унутар историје, између Првог и Другог доласка Господњег.

На овим темељима засновано је наше истраживање. Његов основни план је мисија православне цркве у Сједињеним Америчким Државама (у наставку САД), са императивом на Помесној Српској православној цркви (у наставку СПЦ). Историјски посматрано, православље своју традицију у Америци негује захваљујући мисији Руске православне цркве (у наставку РПЦ) на Аљасци. Продајом Аљаске Америци, православна црква наставља и унапређује мисију широм америчке територије. Почетак 20. века и масовне имиграције православних народа на овај континент подстичу ширење православља и формирање признатих православних јурисдикција. Међу бројним заједницама, свој положај у „новом” свету проналази и Српска православна црква. У 21. веку, СПЦ је на територији САД-а изузетно развијена. Поред бројних верских објеката, капела и богослужбених места, манастира и скитова, црквено-школских општина, омладинских кампова, хорова и кола српских сестара, развијеност се мери стицањем правног субјективности и инкорпорирањем општих и појединачних аката СПЦ у правни поредак Сједињених Америчких Држава.

Православље у САД-у заузима посебан положај у сфери јавног верског живота и налази се под сталним утицајем америчког друштва

у транзицији. Један од кључних изазова пред којима се православна црква у Америци налази су различита социолошка и антрополошка питања, као и недостатак адекватних одговора на савремене изазове који настају као резултат политиколошког дискурса религије у САД-у.

Развој православља у САД

Традиције помесних православних цркава своје присуство и деловање на америчком континенту имају посредством Руске православне цркве. Православље је из Русије у Америку дошло преко Аљаске у последњим годинама 18. века захваљујући руским мисионарима и трговцима крзном (Вуковић, 1994: 10). Међу првим мисионарима православља истакао се Герман Аљаски, монах који је на Аљасци провео више од четрдесет година бавећи се ширењем Христове науке.

Прво епископско седиште у Америци установљено је од Светог архијерејског синода Руске православне цркве (1840. године), док је први митрополит задужен за управу ове области био Свети Инокентије Венијаминов. Продајом Аљаске Америци, седиште Руског епископата сели се у Сан Франциско (Петровић, 2006: 200). Од 1898. до 1907. године Свети Тихон, будући патријарх Руске православне цркве, управљао је овом облашћу. Његова епархија покривала је целокупну територију Америке, Аљаске и Канаде, а сачињавали су је Руси, Грци, Срби, Арапи, Креолци, Алеути, Индијанци и Ескимии. У току свог деветогодишњег рада, епископ Тихон је водио бригу о свим својим верницима, које је ревносно посећивао, освећивао им цркве и рукополагао свештенике. За време његовог столовања седиште митрополије је премештено у Њујорк. Дело Светог Тихона на Америчком континенту трајно је обележио Свеамерички сабор из 1907. године, када је проглашена аутокефалност Руске православне цркве у Северној Америци (Stokoe and Kishkovsky, 1995: 20).

Тихоновим залагањем, велики број православца је пристигао у „нови свет”, услед чега је на његов захтев настао нови, еклисиолошки модел који предвиђа да епископи различитих националности могу да делују унутар постојеће помесне цркве на истој канонској територији (Алфејев, 2021: 12). Иако овај модел није сагласан са учењем древне цркве, одговарао је новој стварности која је настала као резултат

досељавања у Америку. Како су Срби и Руси веома блиски словенски народи, са јако сличним језицима који се уз извештан напор дају разумети, тако су Срби који су стигли у Америку у црквено-јурисдикцијском смислу добровољно прихватили модел управе руских владика (Јевтић, 2010: 238). Наиме, слично је и са другим православним народима који су насељавали САД. Православни верници из Грузије, Румуније Србије и других земаља усељавали су се у таласима крајем 19. и почетком 20. века. Углавном су се насељавали у урбаним и индустријским срединама као што су Чикаго, Сан Франциско и Њујорк. На овим подручјима су много лакше налазили посао и обезбеђивали школовање својој деци. Док су дохалкидонски православни усељеници донели своју верску традицију, а познати су по одржавању снажних веза са својим матичним земљама (Krindatch, 2011: 96-116).

Услед масовног исељавања Грка из бившег Османског царства у Америку и Аустралију, од 1920. године на овом континенту су формиране митрополије Цариградске Патријаршије. Цариградска Патријаршија није прихватила Тихонов модел па је од 1920. године прогласила своју јурисдикцију над читавом црквом у „дијаспори”, односно над свим државама које нису унутар граница традиционалних православних цркава. Овим делом Цариградске Патријаршије америчко православље је подељено, први пут се појављују две православне јурисдикције на територији Америке. Подела је допринела постепеном одвајању и установљавању аутономних јурисдикција Антиохијске, Румунске и Српске православне цркве.

Српска православна црква: историјски и богословски развој

Усељавањем Срба у САД-у, усељена је и православна вера на начин који су је сведочили у Србији. Према истраживањима, први српски досељеници стигли су у САД нешто пре Берлинског конгреса 1878. године, док је велики талас и масовно насељавање православне дијаспоре уопште везано за период након конгреса (Спасовић, 1997: 2).

Организацији у црквено-административном смислу претходило је оснивање црквено-школских општина и довођење српских свештеника. На местима где за то није било услова, Срби су своје духовне

потребе испуњавали уз помоћ и обраћање руским православним свештеницима. Тамо где ни њих није било, обраћали су се грчким или сиријским свештеницима. Уколико у својим местима нису имали верске објекте, одлазили су у најближе храмове, без обзира на јурисдикцију (Вуковић, 1994: 36). Практиковано је удруживање Срба са православним Русима, Грцима или Сиријцима и организовање заједничке парохије и црквене општине, па чак и изградња заједничког храма.

Срби су се у САД усељавали углавном из крајева обухваћених Хабзбуршком монархијом, док је већина потицала са простора западно од реке Дрине. Прве форме организовања живота подразумевају оснивање црквено-школских општина, док су свештеници заузимали посебно место у културно-образовном животу народа. Прва школска општина у САД-у је основана 1893. године у Џексону – Калифорнија (Jackson – California), док је следеће године (1894.) саграђен први српски храм ангажовањем Севастијана Дабовића. Од тренутка изградње првог храма, у наредних петнаест година долази до оснивања више од двадесет црквено-школских установа, број православних свештеника је растао, док су се, због недостатка верских објеката, богослужења одвијала у руским храмовима. Руси су још 1905. године прогласилу Српску епархију у оквиру свог егзархата.

Положај и историју српског народа на територији Америке сведочи извештај Стевана Карамате од 1910. године, у коме се истиче да је 1910. године било деветнаест организованих Српских православних парохија које нису имале редован богослужбени поредак због недостатка свештеника. За аутономију српске цркве у САД-у заслужан је Црквено-народни сабор из 1913. године. На Сабору се доноси одлука о иступању из јурисдикције руске цркве, а управа се преноси под надлежност Српске Митрополије у Краљевини Србији (Вуковић, 1994: 79). Црквено-народни сабор одржан је 5. новембра и на њему је председавао протојереј Сава Војводић, новопостављени шеф Српске духовне мисије. На тродневном заседању учешће је узело седам свештених лица, представници већег броја црквено-школских општина и савеза „Србобран” и „Слога”, док Свети архијерејски сабор доноси шест посебно важних одлука (Вуковић, 1994: 79-80).

Поред позитивног резултата Светог архијерејског сабора и идеја прихваћених како од црквене јавности у Краљевини Србији, тако и од Руске православне цркве, ипак је реализацију ових одлука прекинуо

Први светски рат, а Срби и даље остају под јурисдикцијом Руске православне цркве. Проглашењу Епархије америчко-канадске са седиштем у Чикагу (1921. године) претходила је обнова Српске Патријаршије 1920. године. Организацију парохија и црквеношколских општина спровео је њен администратор, епископ жички Николај Велимировић, уз подршку Михајла Пупина (Вуковић, 1994: 89).

Епархија америчко-канадска је одлуком Светог архијерејског сабора из 1928. године добила свој Устав. Епископ Николај је био администратор до 1923. године, када га је наследио архимандрит Мардарије Ускоковић. За првог епископа Епархије америчко-канадске именован је Мардарије Ускоковић (1926-1935). До Другог светског рата на епископском трону нашли су се епископ Иринеј Ђорђевић и Дионисије Миливојевић. Током и након Другог светског рата, епископ Дионисије се залагао за прихватање и помоћ српским избеглицама из Европе, међу њима је велики број ратних заробљеника који нису желели да се врате у Југославију, као и припадника Југословенске војске у отаџбини генерала Михаиловића. У периоду од 1946. до 1952. године у САД је усељено око 63.000 особа које су доносиле обичаје, традицују и нову свест која је утицала на промене у црквеном, друштвеном и политичком животу старе српске емигрантске популације (Ђорић, 2012: 599).

У историји СПЦ забележен је тзв. „Амерички раскол” који се везује за епископа Дионисија и шездесете године 20. века. Наиме, епископ Дионисије је познат по идеји уздизања Епархије америчко-канадске на виши ранг (на ниво митрополије), те да се у њен састав укључе српске цркве у Јужној Америци и Јужној Африци, али и да му се доделе два до три помоћна епископа. Са друге стране, познат је и његов негативан став према Титовом режиму и Народноослободилачкој борби. Након Другог светског рата, главне позиције је преузела четничка имиграција, од када овај део цркве постаје носилац перманентне антијугословенске активности. Будући да је збринуо велики број ратних заробљеника и избеглица из Југославије, то је утицало да његова православна мисија прими политичку конотацију (Krindatch, 2011: 85). У историји је познат однос епископа Дионисија са генералом Дражом Михаиловићем и војводом Момчилом Ђујићем.

Идеја епископа Дионисија није усвојена од стране Светог архијерејског сабора СПЦ 1962. године, уз закључак да идеја објективно води ка

раздијању јединства са Патријаршијом у Београду. Уз бројне опомене да се суздржи од свих политичких акција и препорука да све активности ограничи на свештену службу цркве, очигледно су идеје настале под утицајем политичке емиграције. Њихова жеља за изоловањем Епархије америчко-канадске од Патријаршије у Београду није слабила, а представљала је израз незадовољства против режима Југославије. Повод за идеју аутономоје је стварање независне Македонске цркве, што је епископ Дионисије оценио као диктат југословенске комунистичке власти. Своје идеје и предлоге не оцењује као његово лично убеђење, већ као резултат одређених кругова у имиграцији који на њега утичу. Године 1963. Свети архијерејски сабор доноси одлуку о подели Епархије америчко-канадске на три дела, као и да ће против епископа Дионисија покренути црквено-канонски поступак (Јевтић, 2010: 239-243).

Три нове епархије биле су Средњезападноамеричка, са седиштем у манастиру Светог Саве у Либертивилу, Западноамеричка са седиштем у Лос Анђелесу и Средњеисточноамеричка и канадска са седиштем у манастиру Шејтланду код Детроита (Krindatch, 2011: 85). Епископ Дионисије се противио реализацији саборских одлука, што је сукоб подигло на виши ниво. Ванредним заседањем Сабора потврђена је кривица епископа Дионисија и одлука о забрани свештенослужења за време трајања црквено-судског поступка. Дионисије се није придржавао одлука Светог архијерејског сабора, сматрао их је незаконитим, као и да су донете под притиском државе и без консултовања верника и свештенства у Америци. Свети архијерејски сабор је коначно 5. марта 1964. године донео пресуду по оптужби против епископа Дионисија. Епископ је проглашен кривим по више основа, погазио је епископску заклетву и одбио да се повинује одлукама Светог архијерејског синода и сабора, обављао је свештенослужбене радње иако је био под забраном, рукополагао је лица без канонских услова, Српску православну епархију је прогласио аутономном и на тај начин је неканонски одвојио од СПЦ. Патријаршија је о пресуди епископа Дионисија обавестила све помесне православне цркве.

Пресуда епископу Дионисију од посебне важности је за државно-црквене односе. Држава је коначно одахнула, будући да је црква неутралисала епископа као појединца око кога су се две деценије окупљали припадници антијугословенске и антикомунистичке емиграције. Од цркве је одстрањена четничка екстремна клица и утицај на

исељеништво. Црква у Америци се окренула према Патријаршији и престали су антијугословенски напади. Након пресуде архијереји су се окренули унутрашњим питањима цркве, док је југословенска власт постигла свој циљ, а то је политичка неутрализација свештенства и њихова подршка екстремној емиграцији. Пресуди се највише обрадовала комунистичка власт у Београду, зато што је црква била подељена на месту са кога се највише ширио негативни утицај на политичке промене у Југославији, које су за циљ имале промену из аутократског у демократски систем (Јевтић, 2010: 242).

Цариградски патријарх потврдио је одлуку Сабора СПЦ и прогласио Дионисија световњаком, а Црквено-државни сабор у Либертивилу неканонским. Поред одлука, епископ Дионисије је наставио са деловањем и доношењем штете Српској православној цркви. Поједине црквене општине су остале лојалне рашчињеном епископу, што је поново створило поделу међу православним верницима. Следбеници владике Дионисија формирали су посебну цркву која није прихватила ауторитет из Београда, те је тако међу верницима поново настао раскол (Јевтић, 2010: 242). Импликације се јављају и услед поделе црквене имовине, као и код финансирања изградње нових храмова.

Разлог сукоба је заправо и такмичарски однос према верском градителству. Догодило се да у непосредној близини постоје два храма – један који је припадао заједници која је у јединству са Патријаршијом у Београду и други који је припадао заједници која признаје владикау Дионисија. Све чешће је долазило до сукоба, свађа и туча између подељених страна. Маратонски процес окончан је након петнаест година у корист стране одане Патријаршији у Београду. Многе истакнуте личности у српским круговима у Америци су од 1965. године предлагали разговоре за помирење двеју страна српске емиграције, а апел је упутио и архимандрит др Јустин Поповић на Светом архијерејском сабору 1975. године. Затим је 1984. године Свети архијерејски синод одлучио да епископ Лаврентије као изасланик отпутује у Америку ради разговора са епископима друге стране, али је то нажалост прошло без успеха.

Наследник патријарха Германа (Ђорића), патријарх Павле (Стојчевић), потписао је позив митрополиту Иринеју (наследнику расколничке цркве тада уснулог митрополита Дионисија), да дође у Патријаршију у априлу месецу 1991. године. Затим је одлуком Светог архијерејског сабора од 24. маја 1991. године проглашено уједињење раздвојених страна

(Спасовић, 1997: 455). Литургија помирења служена је у Саборној цркви у Београду. Чиноејствовањем и потписивањем одлука о рашчињењу епископа Дионисија и реорганизацији Епархије америчко-канадске превазиђен је раскол унутар Српске православне цркве на простору Сједињених Америчких Држава.

Српска православна црква у САД-у наставља да се шири како приливом нових чланова који су прихватили православље из других верских заједница, тако и новим таласима српске имиграције од којих су многи избеглице грађанских ратова у Југославији деведесетих година прошлог века. Данас, Српска православна црква у Северној, Централној и Јужној Америци има преко 130 парохија, 11 манастира и богословску школу (Џомић, 2023: 263). Многе црквене зграде представљају застарели приказ српско-византијске архитектуре која садржи карактеристичне елементе из средњег века (Krindatch, 2011: 86). Пример ове импресивне архитектуре је манастир Нова Грачаница изграђен 1984. године као реплика српске Грачанице.

Српска православна црква годинама уназад интензивно ради на развоју и унапређивању хришћанског образовања и програма за младе, информисању верника о раду парохија, објављеним публикацијама и слично. Као културни репер очувања српске традиције у Америци је допринос женских организација попут Кола српских сестара (основаног 1909. године у Синсинатију). Кола српских сестара данас постоје при већини српских храмова у Америци и саставни су део црквено-културног живота свих парохија. Поједина Кола постоје пре оснивања парохија и црквено-школских општина, а приликом њиховог конституисања подносила су највећи терет. При подизању храмова, изради иконостаса и снабдевању храмова потребном опремом кола српских сестара су највећи приложници.

Неизмеран допринос очувању српске традиције на територији САД-а пружили су бројни српски хорови, као и српски црквени листови. Истраживање, документовање и информисање о аутентичним српским академско-научним, теолошко-црквеним и културно-уметничким достигнућима у САД-у данас преузима Себастијан Прес (Sebastian Press) Епархије западноамеричке. Центар је основан 2007. године, а до данас је само из области теологије објавио на стотину значајних богословских дела најистакнутијих српских мислилаца као што су Свети Јустин Поповић, Свети Николај Велимировић, владика Атанасије Јевтић и други.

Аутономно-правни режим Српске православне цркве у Америци

Традиција Српске православне цркве на америчком континенту специфична је и по правном уређењу. Још је на Црквено-народном сабору 1913. године одлучено да Српска православна црква треба да се одвоји од Руске православне цркве и да буде под канонском управом тадашње Митрополије београдске у Краљевини Србији. Несрећне ратне околности су прекинуле ову идеју, међутим, након 1920. године и обнове Српске Патријаршије сматрало се неопходним преиспитати састав канонске јурисдикције управо због постојања цркава које инсистирају на канонској управи своје матичне цркве. До прихватања одлуке о канонској управи дошло је релативно брзо, међутим, до усвајања Устава Српске православне цркве, у коме је потврђена одлука, чекало се пуних десет година. Устав Српске православне цркве у члану 13. са духовним и јерархијским јединством посматра на Српску православну цркву у Сједињеним Државама Америке и у Канади, са седиштем у Чикагу.

Стицање правног субјективитета новонастале Епархије америчко-канадске није могуће без акта који уређује унутрашњу организацију епархије. Из овог разлога је у периоду столовања првог епископа Мардарија 1927. године припремљен Устав Српске Источно-Православне Епархије у Сједињеним Државама Северне Америке и Канаде. Устав је следеће године прихваћен и одобрен од стране Светог архијерејског сабора СПЦ (1928. године). Овде је важно запазити и нагласити да је Устав СПЦ у Америци усвојен три године пре појаве и усвајања Устава СПЦ (1931. године). Разлог је тај што је у Првој Југославији устројство обновљене Патријаршије уређено посебним уредбама које су настајале са мањом или већом сагласношћу са Светим архијерејским синодом и сабором, а које је доносила државна власт новонастале Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Џомић, 2023: 266).

Друга аутономно-правна интервенција догодила се 1963. године. Епископ Дионисије је, поред забрањене службе епархијом, наставио да доноси сопствене акте и води црквену политику независно од матице, што је приморало Свети архијерејски сабор да донесе одлуку о подели тадашње Епархије америчко-канадске на три нове. Три епархије су донеле одлуку да у америчком правном поретку користе назив Српска православна црква у Сједињеним Америчким Државама и Канади, док

је на Црквено-народном сабору 1981. године, усвојен нови Устав Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама и Канади, који се Свети Архијерејски Сабор одобрио 1982. године. (Џомић, 268). Епархија америчко-канадска у расколу је прогласиса сопствени Устав Слободне Српске православне цркве у Америци и Канади, да би након окончања раскола 1992. године, остали на снази и један и други Устав, што се примењивало до 2007. године, када је Свети архијерејски сабор као јединим важећим прогласио Устав Српске Православне цркве у Северној и Јужној Америци.

Начело да се о јединству Српске православне цркве не може говорити уколико свака епархија има свој устав допринело је да се 2020. године, на Црквено-народном сабору на Флориди, донесе одлука да једна црква мора имати један устав. Са друге стране, неприродно је да значај и правна снага Устава СПЦ у Северној и Јужној Америци буде снажнија од Устава СПЦ. Одлука је донета 2022. године, када је на заседању Светог архијерејског сабора Устав СПЦ у Северној и Јужној Америци стављен ван снаге, а ради јединства црквено-правног поретка доноси се одлука о припреми три статута за три епархије у САД-у (Џомић, 2023: 273). На овај начин постиже се аутономно правно јединство, Устав СПЦ остаје највиши правни акт СПЦ и на територији Америке, док се статутима обезбеђује уређивање специфичних правних питања за конкретну епархију.

Православна црква у Америци

У САД-у, као држави која је насељена различитим нацијама, правила устројства и организације православне цркве се разликују у односу на државе у којима је доминантна једна или две вероисповести. Иако је према православном учењу православна црква наднационална, односно надилази облике национализма јер је она Једна Света и Саборна, на примеру САД се примећује истакнути национализам кад је реч о православним црквама (Јевтић, 2010: 245). Тако на територији САД постоје различите православне јурисдикције – српска, руска, грчка итд. Према канонском праву православне цркве, једном територијом управља искључиво један епископ, односно на једном територијалном подручју постоји само једна православна црквена организација. Међутим, у САД-у

долази до одступања од овог правила из разлога што у дијаспори долази до преплитања нација и јурисдикција православних цркава. Да су ове радње супротне правилима цркве потврђује други канон Другог Васељенског Сабора у Цариграду из 381. године који истиче да епископи не шире своју власт преко граница своје области, тј, на туђе цркве и да не ометају живот других цркава. Још се у овом правилу каже да уколико епископи нису позвани, а прелазе границе својих области, биће санкционисани онако како правила цркве налажу (Продић, 2016: 57).

У САД-у, као држави насељеној различитим нацијама од којих се само у оквиру православних народа налазе представници готово свих познатих цркава, правило о постојању само једне црквене организације на једној територији не може бити примењено. Важно је нагласити да није било православних Американаца на територији САД-а, односно није постојала Америчка православна црква. Временом се код припадника православних насељеника каснијих генерација развио осећај припадности САД-у, односно почиње да преовладава осећај националне припадности Америци, која је подразумевала истицање верске припадности. Тако се литургијски живот православне цркве постепено прилагођавао потребама верника, богослужења су служена на енглеском језику, коришћен је нови календар и сл., другим речима долази до развоја америчког православља (Јевтић, 2010: 245). Резултат ове транзиције је стварање Православне цркве у Америци (Orthodox Church in America – ОСА). На званичном сајту Православне цркве у Америци може се прочитати Патријаршијски и Синодални Томос о аутокефалији од 10. априла 1970. године потписан од стране Алексеја, тадашњег патријарха московског и све Русије (Krindatch, 2011: 85). Занимљиво је то што је у Томосу пун назив цркве „Руска православна грчкокатоличка црква у Америци”. У свом раду професор Мирољуб Јевтић се детаљно бави анализом Православне цркве у Америци и идејом свеправославног јединства за које се залаже Православна црква у Америци.

Резултат идеје јединства била би јединствена православна јурисдикција за коју се залаже институција под називом *The Standing Conference of Canonical Orthodox Bishops in the Americas* (SCOBA), односно Стална конференција канонских православних епископа у Америци. Интересантно је то што је институција основана десет година пре оснивања Православне цркве у Америци, док су њене чланице свих десет православних јурисдикција заступљених на територији Америке (Јевтић,

2010, 249). Посебно је инспиративан закључак професора Јевтића да православна српска дијаспора у САД-у представља део нове идеје јединства, односно целокупног православља са једне стране, и део српске цркве са друге. На тај начин двострука припадност води ка минималном утицају наше дијаспоре на Америку, или утицају дијаспоре и Америке на Православну цркву и политичка збивања у Србији.

Актуелна питања у америчком православљу

Ово поглавље анализира актуелне аспекте православне културе у савременом времену и начину очувања вере и обичаја. Према истраживањима, број православних хришћана у Сједињеним Америчким Државама прешао је пет милиона верника, али и даље је православље религија у мањини. Иако у мањини, православни хришћани су заступљени у свим областима данашњег америчког друштва, од државних и политичких установа, преко индустрије и здравства, до економије, трговине и слично.

Захваљујући политичком аспекту религијске културе у дијаспори, може се сазнати више о очувању вере, обичаја и традиције у Америци. На пример, Руска православна црква (Загранична), која је настала двадесетих година XX века, чува верско и национално наслеђе православља, док је од изузетне важности за мисију цркве у Америци уједињење Московске Патријаршије са Руском православном заграничном црквом од 17. маја 2007. године, потписивањем Акта о канонском јединству Московске Патријаршије и Руске православне заграничне цркве. У овој цркви, поред очувања традиције и наслеђа, нагласак је на неговању црквенословенског као богослужбеног језика, материјалне културе и издавачке делатности.

Положај Грчке православне цркве у САД усмерен је ка културној асимилацији. Заједнице ове цркве познате су по организовању културних фестивала где се наглашава етничка позадина њихових парохијана и ствара благонаклоност и заинтересованост друштва за традиционалне вредности.

Актуелни изазови са којима се суочава Православна црква у Америци везани су за успостављање канонског јединства са другим помесним православним црквама. Иако се сматра да је православна црква

у Америци израсла из словенских корена, више је него очигледно да сада има амерички етос, што подразумева богослужења на енглеском језику, коришћење новог грегоријанског календара и слично. Кључни проблем Православне цркве у Америци је мањи број новообращених (конвертита) и то што тренд ове цркве међу америчким становништвом опада. Стиче се утисак да је обраћење у православље једно од најделотворнијих механизма у обликовању америчког православља (Riccardi-Swartz, 2023: 6).

Фундаментализам је један од кључних изазова са којима се суочавају православне заједнице у Америци. Сматра се да је резултат конзервативних конвертита који са собом носе бројне сложене представе и идеологије због којих се плаше да не промене социјалну структуру своје цркве (Riccardi-Swartz, 2023: 7). Без обзира на разлике, православље је историјска вера коју прожимају традиција, догматско учење и светотајински живот цркве. Традицију, учење и живот цркве у САД-у доводе у питање фундаменталистичке групе које се споља често показују као религијски перфектне и искључиве, док је посебна забринутост утицаја ових група на политичке поделе и усмеравање православних хришћана ка процесу социјалне транзиције.

Фундаментализам је утицао да православни хришћани у САД-у у већој мери нису спремни да се баве важним социјалним питањима којима се увелико баве друге хришћанске конфесије, већ се искључиво концентришу на ужи круг црквених питања. Кључни аспекти социологије религије попут биоетичких недоумица, човекових права и слобода, питања родне равноправности, у америчком православљу стварају додатну социјалну напетост. Наравно, да то не значи да се поједини теолози, научници, духовници, богослови, клирици и лаици не бави питањима која су саставни део живота у секуларном друштву, али клима међу верницима је потпуно другачија.

Обзиром на унутрашњу напетост која влада у православном свету, као и на учестале ескалације у односима између Москве и Цариграда по питању Украјине, забринутост православних хришћана у САД-у је све већа, посебно око питања јединства православних јурисдикција. Неретко се дешава да свештена лица једне православне цркве присуствују на богослужењима других јурисдикција. Прекид евхаристијског заједништва између Моске и Цариграда 2018. године довео је до тешког стања и поставља православним верницима нове етичке изазове. Многи

православни свештеници су под овим притиском донели одлуке о промени јурисдикције услед транснационалних политичких сукобљавања.

Изазов пред којим се нашла Српска православна црква у 21. веку везан је за правни субјективитет епархија и њихов однос према Сједињеним Америчким Државама. Наиме, у току 2017. и 2018. године предузете су одређене правне радње од стране америчке власти и њеног односа према верским корпорацијама. Српска православна црква је још од 1930-их година 20. века уписана у евиденцију верских организација на територији САД-а, што јој је гарантовало правни субјективитет. Међутим, 2018. године долази до промене назива Српске православне цркве у евиденционим актима савезне државе Илиноис, уместо Српске Православне цркве у САД и Канади, на црквено непрописан начин је промењен назив у Српске православне епархије у Сједињеним Америчким Државама. Извршена је и статусна промена превођењем наше цркве из реда верских непрофитних организација у ред секуларних непрофитних организација на које се примењује законски акт савезне државе Илиноис о непрофитним организацијама (Џомић, 2023: 274). Српски црквени правници су успели да дођу до адекватног решења, најпре је то промена назива организације, као и промена управљачке структуре. Од 2021. године измењен је статус СПЦ у правном поретку САД-а и промењен је назив у Епархије Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама. Изменама и допунама Оснивачких аката и статута епархија и манастира Српске православне цркве на територији Сједињених Америчких Држава постигнуто је унутрашње црквено јединство и видљиви правни израз у поретку Сједињених Америчких Држава. У правном поретку је тако потврђено и признато да епархије и манастири припадају СПЦ, на које се непосредно примењују Свештени канони цркве и Устав СПЦ, а не државни амерички закони, као што је то раније био случај (Џомић, 2023: 282).

Закључак

Православље у Америци теолози и црквени достојници посматрају као на стални процес усељавања у дијаспору, које је саткано од верника из целог света и које је још увек у фази настајања. У последњим годинама научници су широм света почели да критички испитивају начин

на који се понаша православна дијаспора и коју поруку шаље својим верницима. Специфичност православља у САД-у су црквене јурисдикције које се територијално преклапају па, примера ради, два епископа различитих православних јурисдикција столују у једном граду, што је према правилима Другог Васељенског сабора забрањено. Стиче се утисак да је православље у дијаспори, ради очувања традиције у новом свету, приморано да и противно канонима Свете цркве егзистира у периоду транзиције.

Православље је у САД-у успоставило чврсте везе са традиционалним, матичним црквама, делимично захваљујући богатијој и садржајнијој православној литератури и технолошком напретку. Глобализација сигурно постаје кључни елемент у транзицији православне културе и начина вероисповедања у САД-у.

Кроз своју историју православље се показало као непоколебиво и споро на промене, будући да је више усмерено на очување континуитета традиције, него на прилагођавање и транзиције. Православље је на америчком континенту приморано да се под различитим околностима трансформише, у супротном је православна статичност сувишна у новом свету. Тренутно је подстицај и све снажнији глас мањинских група и жена у православљу директно подстакао преображај православља у Америци. У овом тренутку није могуће прогнозировать начин на који ће се православне епархије у САД-у изборити са спољним геополитичким утицајима које у савременом свету лобирају и провоцирају хришћанство.

Пример Српске православне цркве указује да су матичне јурисдикције одговорне за бригу и духовне потребе своје пастве у дијаспори. Историјске околности нас подсећају да је матицама од изузетне важности помоћ и ангажовање верног народа. Очување духовног, националног и културног идентитета православних Срба у Сједињеним Америчким Државама у тешким и новим условима 21. века захтева непрекидну трезвеност и благовремену интервенцију различитих структура друштва. Није довољно дискутовати о моћи и снажљивости наше дијаспоре, о бројним храмовима, развијеним црквено-школским општинама и сл., мисија цркве упозорава да је дужност свих верника да сходно својим знањима и могућностима доприносе отклањању реалних и специфичних потреба наше цркве.

Литература

- „Амерички раскол” (17.05.2025). *Светосавље*, <https://svetosavlje.org/americki-raskol/>
- Буковић, С. (1994). *Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891-1941*, Каленић-Крагујевац: Издавачка установа Епархије шумадијске СПЦ.
- Ђорић, Г. (2012). *Патријарх у обезбоженом времену*, Београд-Сланци: Манастир Светог првомученика и архиђакона Стефана.
- „Историја Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама” (12.05.2025). *Chicago glasnik*, <https://chicagoglasnik.com/istorija-srpske-pravoslavne-crkve-u-sjedinjenim-drzavama/>
- Јевтић, М. (2010). „Српска православна дијаспора и јединство православне цркве у САД”, *Српска ѿолиѿичка мисао*, 30(4): 237-252.
- Петровић, Д. (2006). *Русија на ѿочейку 21. века – ѿоѿолиѿичка анализа*, Докторска дисертација, Нови Сад: Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду.
- „Православље у Сједињеним Америчким Државама (САД)” (12.05.2025). *Пуѿевима ѿравославља*, <https://putevimapravoslavlja.info/pravoslavljje-u-sjedinjenim-americkim-drzavama-sad/>
- Продић, С. (2016). *Книѿа ѿравилъ, ѿрема московском издању из 1893. ѿдигне*, Требиње-Сарајево: Епархија захумско-херцеговачка и приморска и Митрополија дабробосанска.
- Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве (2014). *Светѿо ѿи-смо Новоѿ завейѿа*, Београд: Штампарија Српске православне цркве.
- Слијепчевић, Ђ. (2002). *Историја Српске ѿравославне цркве*, књига 3. Београд: Catena mundi.
- Спасојевић, С. (1997). *Историја Српске ѿравославне цркве у Америци и Канади 1941-1991*, Торонто-Београд: Источник – Издавачка кућа Епархије канадске.
- Устѿав Српске ѿѿочно-ѿравославне Еѿархије у Сједињеним Државама Америке и Канаде од 1927. ѿдигне*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1928.
- Устѿав Српске ѿравославне цркве у Северној и Јужној Америци од 12. јуна 2007. ѿдигне*, Свети Архијерејски Синод СПЦ, Београд, 2008.

- Устава Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама и Канади од 1982. године*, Српска православна црква у Сједињеним Америчким Државама и Канади, Либертивил, 1982.
- Устава Српске православне цркве*, друго издање, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1947.
- Устава Српске православне цркве*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1931.
- Џомић, В. (2023). „Правни положај Српске православне цркве у Сједињеним Америчким Државама у XX и XXI веку” у Ђурић, В. и Ђукић, Д. (ур.): *Савремено државно-црквено право*, Београд-Будва: Институт за упоредно право, Митрополија црногорско-приморска, 263-289.
- Џомић, В. (2023). „Измене и допуне Оснивачких аката и статута епархија и манастира Српске православне цркве на територији Сједињених Америчких Држава”, *Стање ствари*, 11. 02 2023, доступно на: <https://stanjestvari.com/2023/02/11/izmene-i-dopune-osnivackih-akata-i-statuta-eparhija-i-manastira-srpske-pravoslavne-crkve/>, Приступ: 10. 07. 2025.
- ”A History and Introduction of the Orthodox Church in America” (22.05.2025). *Orthodox Church in America*, <https://www.oca.org/>
- ”History of the Monastery” (05.06.2025). *Monastery of Saint Tikhon of Zadonsk*, <https://sttikhonsmonastery.org/history>.
- Krindatch, A. (2011). *Atlas of American Orthodox Christian Churches*, Brookline: Holy Orthodoh Press.
- Riccardi-Swartz, S. (2023). ”Orthodox Christianity in the United States: A Challenge for the study of American religion”, *Religion Compass – Wiley*, 17(5-6): 1-9.
- ”Sebastian Press Mission Statement” (08.07.2025). *Serbica Americana*, <https://www.eserbia-org.westsrbdio.org/culture/publishing/sebastian-press/801-sebastian-press-mission-statement>
- Stokoe, M. And Kishkovsky V. L. (1995). *Orthodox Christians in North America (1794-1994)*, Memphis: The Orthodox Christian Publication Center.
- ”The Circle of Serbian Sisters” (09.07.2025). *Serbica Americana*, <https://eserbia.org/history/1442-the-circle-of-serbian-sisters>.
- ”Tomos of Autocephaly” (24.05.2025). *Orthodox Church in America*, <https://www.oca.org/history-archives/tomos-of-autocephaly>

THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN THE UNITED STATES OF AMERICA: FROM TRADITION TO TRANSITION

Summary: Orthodoxy has nurtured its presence and tradition in the United States for over 150 years. Although Orthodox Christians constitute a relative minority, they are visibly represented and actively engaged in all segments of contemporary American society. This research focuses on the historical development and theological-canonical challenges of the Serbian Orthodox Church in the United States. Special attention is given to the so-called "American schism" of the 20th century, considered the most complex ecclesiastical-legal issue in the recent history of the Serbian Orthodox Church. In the field of church-state law, one of the central challenges of the 21st century is the non-canonical alteration of the name and legal designation of the Serbian Orthodox Church in official records of U.S. institutions. The preservation of the Orthodox ethos is further complicated by the activities of certain fundamentalist groups, whose actions – often driven by political lobbying – contribute to social polarization and redirect believers toward secular models of social transition. In this context, the pursuit of canonical unity and Eucharistic communion, along with the influences of globalization and geopolitical developments, represent key factors in the ongoing transformation of Orthodox culture and patterns of religious expression on American soil.

Keywords: Serbian Orthodox Church, United States, state-church law, church and contemporary challenges.

Ивона Лескур*

Институт за европске студије
Београд

ХРВАТСКА ДИЈАСПОРА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА: ОБЛИЦИ И ЗНАЧАЈ ДРУШТВЕНОГ ОРГАНИЗОВАЊА У ИСТОРИЈСКОМ И САВРЕМЕНОМ КОНТЕКСТУ

Сажетак: У раду се анализирају историјски и савремени облици колективног организовања припадника хрватске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама. Посебна пажња посвећена је улози фратерналистичких, радничких и конфесионалних удружења у очувању етничког идентитета, друштвене кохезије и културне баштине хрватске заједнице у САД. Истовремено се пружа критички осврт на главне методолошке изазове у досадашњем проучавању хрватске дијаспоре, као и ограничења у категоризацији припадника ове популације у миграционим статистикама. Додатно, у раду се указује на промену социо-економске структуре хрватских усељеника кроз генерације, при чему се наглашава потреба за будућим емпиријским истраживањима која би обухватила савремене обрасце миграције, степен асимилације и везаности за матицу, као и анализу образовних, професионалних и породичних карактеристика новијих генерација припадника хрватске дијаспоре у Сједињеним Државама.

Кључне речи: Сједињене Америчке Државе, Република Хрватска, хрватска дијаспора, фратерналистичке организације, миграције.

---

* ivona.leskur@ies.rs; ORCID: 0009-0008-9106-5593

Увод

Иако по бројности гледано релативно мала етничка група у односу на остале етничке скупине, хрватска имиграција је утицала на разне сфере живота у Сједињеним Америчким Државама. Хрвати су, заједно са осталим усељеничким групама, оставили неизбрисив физички траг на америчком простору пре свега захваљујући свом мануелном раду, без ког амерички градови не би изгледали онако какве их данас познајемо. Хрватски имигранти су радили на најтежим пословима изградње железничке и друмске инфраструктуре које су из корена промениле транспорт, а самим тим и начин живота житеља, јер је развијање саобраћајница омогућило ширење америчких градова на периферију и бољу међуповезаност удаљених градова. Хрватски радници су, такође, масовно били запослени у фабрикама и рудницима производећи робу и сировине неопходне за несметано функционисање америчке привреде. Осим овог физичког преобликовања америчког простора, хрватски усељеници су остварили свој утицај и у друштвеним и политичким дешавањима, те су тако били укључени у многе друштвене покрете, као што су амерички фратернализам и раднички покрет (Čizmić, 1982). Поред тога, неки од усељеника су се истакли својом инвентивношћу, чиме су револуционарно деловали на неке индустријске гране у Америци. Најпознатији је пример Антуна Лучића (Antony Lucas), за ког Чизмић тврди да је открио први велики извор нафте на свету¹ (Čizmić, 1982: 120). Упркос оспоравањима бројних геолога тог времена могућности акумулације нафте на солним изворима у Тексасу, овај Сплићанин је 1901. године открио нафтну бушотину у месту Спиндлетоп, на

---

1 За почетак развоја нафтне индустрије историчари обично узимају 1859. годину, када је Едвин Дрејк пронашао прву нафтну бушотину у Пенсилванији, што се сматра уводом у нову фазу индустријске револуције (Yergin, 1991: 28). У појединим радовима о хрватској емиграцији, укључујући и радове Чизмића, могу се уочити интерпретације историјских околности које (пре)наглашавају допринос хрватских исељеника у обликовању америчке средине. Иако се њихова улога у одређеним областима може сматрати изузетно значајном, у појединим случајевима долази до истицања пионирске и авангардне улоге Хрвата у процесима изградње америчког друштва. У том контексту може се посматрати и Чизмићево занемаривање чињенице да је прва нафтна бушотина у Америци пронађена четири деценије пре Антуна Лучића, како би откриће овог хрватског исељеника представио као прекретницу у америчкој и светској историји и као симбол почетка новог доба.

ком је касније у част овом открићу подигнут обелиск (*ibid*: 121). Још један пример јесте и рибар са Брача који се 1972. године нашао на новчаници од пет долара, додуше канадских, али свакако у част његовом изуму до чијег је открића дошао у САД и које је револуционисало привредну грану рибарства. Наиме, у питању је Марио Пуратић (у неким изворима се наводи и као Пуретић), проналазач хидрауличног уређаја за извлачење рибарских мрежа, такозваног „Пуратићевог механичког колотурника” (Puretic Power Block), за чији је патент добио признање од америчког Удружења за унапређење изума и иновација (Association for the Advancement of Invention and Innovation) (Jakšić, 2015: 303).

Хрватски усељеници су развили и неке специфичне привредне делатности, као што је производња вина од поморанци у Луизијани или узгајање острига, грана индустрије која до тада готово да није постојала пре њиховог доласка (Čizmić, 1982).

У својој студији објављеној 1968. године Већеслав Хољевац са забрињутошћу износи податак да се „четвртина националног бића Хрвата” налази у иностранству, што према њему угрожава општи демографски и економски развој хрватског народа, а са изгледима да се ситуација погорша даљим емиграцијама сматрао је да свако даље исељавање становништва из матице може бити пресудно по опстанак нације (Hoļjevas, 1968: 368). Данас, скоро 60 година касније, статистички подаци званичних државних органа Републике Хрватске показују да, према попису из 2021. године, Хрватска има укупно 3.871.833 становника (Državni zavod za statistiku RH, 2022), док истовремено око 3.200.000 хрватских исељеника и њихових потомака живи ван Хрватске (Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske²), на основу чега се може увидети да скоро једнак број Хрвата живи у матици и ван ње. Од „недостаткуће” четвртине популације у оквирима домовине крајем шездесетих година прошлог века, данас недостаје скоро половина хрватског становништва, што је и у самој земљи препознато као алармантан негативан демографски тренд. Податак који је од посебног значаја за овај рад јесте да, од поменутих преко три милиона хрватских исељеника,

---

2 Сређишњи државни уред за Хрвате изван Републике Хрватске не врши самостално попис припадника хрватске дијаспоре у иностранству, већ представљене процене доноси на основу пописа становништва у државама у којима бораве хрватски исељеници, затим од дописа хрватских дипломатских мисија и конзуларних одељења, као и хрватских католичких мисија.

највише је оних који се налазе у Сједињеним Америчким Државама. Наиме, чак 1.200.000 Хрвата и њихових потомака имају пребивалиште у САД, што их чини највећом хрватском дијаспором у другој земљи (*ibid*). Ако се узме у обзир и Канада, на северноамеричком континенту живи 1.500.000 становника хрватског порекла.

Имајући у виду обим хрватске дијаспоре у Америци, али и значај који је током историје имала за политичка, економска и културна дешавања у матици, изненађује недостатак пажње од стране републичких органа, али и академске научне заједнице у Хрватској, која се посвећује овој теми. О Хрватима у Америци највише се писало током друге половине 20. века када су се бројни аутори заинтересовали за истраживање како услова живота хрватских исељеника тако и последица вишеструких таласа исељавања из Хрватске у Америку. Неки од тих аутора и сами су били потомци хрватских исељеника који су у потрази за објашњењем свог порекла проучавали доступне статистичке податке, биографије, новинске чланке и сличне изворе, и на основу тих података рекреирали историју хрватске дијаспоре у Америци. Треба истакнути да су се аутори од половине 20. века бавили хрватским исељавањем углавном у оквиру проучавања југословенске емиграције, мада постоје и монографије које су усредсређене специфично на хрватску дијаспору у Америци. Скоро сви ти аутори настојали су ретроактивно кроз анализу историјских извора да представе досељавање Хрвата на подручје САД, али има и оних који су спроводили својеврсна квалитативна истраживања испитујући начин живота и мотиве емиграције међу живим припадницима тадашње дијаспоре. Међутим, од почетка 2000-их, сличних истраживања готово и да нема, а чак и они научни радови који су објављени у протеклих 25 година (укључујући и дипломске и магистарске радове на хрватским универзитетима) већински се не баве савременом хрватском дијаспором у Америци, већ сличним темама као и аутори током средине 20. века, односно историјским приказом таласа емиграције, анализом хрватског издаваштва, новинарства и књижевности у Америци, значајним Хрватима који су обележили америчку историју, као и утицајем хрватске дијаспоре на дешавања у домовини кроз историју, с тим да се та историја завршава 1990-их дезинтеграцијом СФРЈ. Стога овај рад представља позив хрватској академској заједници, пре свега социолошкој, да на свеобухватан начин испита демографску и социо-економску структуру савремене хрватске

дијаспоре у САД и њен положај у америчком друштву. Због ограниченог обима овог рада, али и комплексности и важности теме, предлози за будућа истраживања која могу да проистекну из овог скромног доприноса дискусији о хрватским исељеницима у Америци односе се на истраживања асимилованости треће и сваке наредне генерације хрватских потомака у Сједињеним Државама, затим савремених облика друштвеног и политичког организовања хрватских емиграната, као и на проучавање данашње дистрибуције хрватског етноса по државама у САД и кохерентности хрватске дијаспоре као скупине. Такође би од значаја било испитивање повезаности дијаспоре са матицом и доприноса њеној индустрији, привреди, науци и уметности, као и државних програма повратних и циркуларних миграција како би различити облици и нивои капитала³ припадника дијаспоре послужили за ублажавање демографских и привредних последица исељавања, нарочито у ретко насељеним подручјима као што су рурални делови Славоније и залеђе далматинских жупанија. Као што смо навели, скоро половина укупне хрватске дијаспоре налази се у Северној Америци, од тога већински у САД, те би проучавања савремених токова мигрирања у САД и положаја тамошњих људи хрватског порекла, нарочито оних који су тамо рођени, допринела попуњавању празнина у научном корпусу знања на ову тему.

Окосницу овог рада чиниће приказ облика удруживања припадника хрватске дијаспоре у САД кроз фратерналистичка, радничка и

---

3 Чланови дијаспоре поседују различите врсте и нивое капитала, чији се значај све више препознаје у светлу инвестирања у развој матице. Уобичајено је да се, пре свега, говори о економском капиталу, односно о новчаним дознакама и финансијским улагањима емиграната. Међутим, последњих година све више се говори о значају хуманог и социјалног капитала дијаспоре за домаћи развитак. Међународна организација за миграције (International Organization for Migration – ИОМ) дефинише хумани капитал као достигнути ниво образовања, вештина и практичних искустава које чланови дијаспоре граде током боравка у иностранству, док се социјални капитал односи на неформалне и професионалне везе и мреже комуникације (Bobić, 2013: 127). Ови нематеријални ресурси лако се могу конвертовати у економски капитал, као што је запослење захваљујући професионалном умрежавању, покретање бизниса и слично. Хумани капитал такође се може материјализовати тако што појединци захваљујући својим унапређеним знањима и вештинама професионално напредују. У трансферу управо ових нематеријалних ресурса на домаће становништво огледа се важност дијаспоре за матицу. Стога би спровођење анализе образовно-професионалне структуре хрватске дијаспоре у Америци било од значаја пре свега за саму Хрватску, те изненађује недостатак таквих научних истраживања и државних пројеката.

конфесионална удружења, уз анализу њихових функција у очувању хрватског колектива у Америци. Пре тога, сматрамо да је важно указати на главне потешкоће у историјском проучавању хрватске дијаспоре у Америци са којима смо се и сами сусрели, како би други аутори у будућем бављењу сличним темама имали у виду могуће недостатке и недоследности на које ће наићи и које треба узети у обзир.

Ограничења у историјском проучавању хрватске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама

Основни проблем проучавања хрватског исељеништва у САД јесте недостатак потпуних и прецизних службених статистика, како код земље усељења, тако и код земље исељења. Наиме, Сједињене Америчке Државе све до 1899. године нису имале никакве службене статистике о имиграцији по народностима (Holjevac, 1968: 30), а када су оне коначно уведене, није постојала поуздана категоризација имиграната, те су, примера ради, Хрвати често у статистичким подацима груписани са Словенцима, што је за историчаре касније представљало отежавајућу околност у прецизирању бројности хрватских исељеника у оквиру те скупине. Још проблематичнија категоризација наступила је након 1890. године кад је основан Усељенички биро Сједињених Америчких Држава по ком је осам словенских група разврстано у укупно три категорије, а које би многи историчари сматрали неспојивим: једну групу чине Хрвати и Словенци, другу Бугари, Срби и Црногорци, а трећу Далматинци, Босанци и Херцеговци (Prpić, 1997: 21). Ако бисмо чак и занемарили проблематичност сврставања Срба и Бугара у једну категорију, свакако преостаје питање како измерити број хрватских исељеника имајући у виду да су разврставани у две различите категорије заједно са другим етничким скупинама. Све до краја Првог светског рата амерички статистички подаци о имигрантима не могу се сматрати поузданим јер су људи са балканских простора често пописивани на основу регионалне припадности, монархије из које долазе, језика који говоре, чак и облика презимена, па су тако бележени као Далматинци, Аустријанци, Словени, Италијани, Турци и слично (Čizmić, 1982: 28). У службеним пописима Калифорније многи Далматинци су чак били убрајани у Русе (Prpić, 1997: 49). Тек залагањем фратерналистичких организација које

су инсистирале пре свега на томе да словенски народи не буду аутоматски категорисани као Аустроугари, америчке службене агенције почеле су да уважавају прецизније категорије. Отежавајућа околност у идентификовању хрватских исељеника у базама података је и мењање презимена које је било уобичајено по доласку у Америку тако да буду прилагођенија енглеском језику (Eterovich, 1995: 5).

Осим непрецизности и непоузданости америчких статистичких података, ни у Аустроугарској нису постојале посебне службе за исељеничка питања све до 1905. године када је основан исељенички фонд због великог исељавања крајем 19. века и у првим годинама 20. века (Нолјевас, 1968: 43). Због тога су спискови путника које су састављале бродарске агенције често узимани као најпоузданији извор података за мерење опсега хрватског исељеништва у Америку. Ипак, ни те путничке листе не могу се сматрати потпуно прецизним и потпуним изворима јер су постојале и илегалне миграције, те су неки мигранти путовали скривени на бродовима, а неки су при доласку на америчко тло намерно давали нетачне податке о пореклу како не би били откривени (*ibid*: 30). Иако су подаци о миграцијама након Првог светског рата из Краљевине Југославије и касније СФРЈ богатији, ни они нису потпуни јер су након ратова, нарочито након Другог светског рата, са територија данашње Хрватске биле бројне илегалне политичке миграције због пресуда за ратне злочине или због неслагања са постојећим политичким режимом. Имајући у виду све наведене околности, потпуно тачан број хрватских исељеника за било који талас емигрирања у САД не може се одредити.

Међутим, осим непотпуних статистичких евиденција и недоследности у категорисању етничких скупова по категоријама од стране званичних службених агенција у САД, још један недостатак у проучавању хрватског исељеништва представља и недоследно тумачење већ постојећих података. Код аутора који су заслужни за најопсежније и најдетаљније студије о хрватској емиграцији у Америци, као што су Прпић, Чизмић, Хољевац, Етеровић, Краљић и Антић, наилази се на субјективно и произвољно тумачење етничког идентитета појединаца, нарочито оних који су били еминентни припадници дијаспоре. Тај приступ посебно је уочљив на примерима Николе Тесле и Фрање Зотија (Frank Zotti), који се у овим делима представљају као значајни припадници хрватског народа у Америци. Тесла и Зоти били су савременици који

су већи део живота провели у САД. Као основ аргументације о Теслиној хрватској припадности наводи се чињеница да је рођен у Смиљану, селу које се данас налази у оквиру територије Републике Хрватске. Иако је у време његовог рођења Смиљан био део Аустроугарске монархије, а Тесла потицао из породице православног свештеника и сам се изјашњавао као Србин, овај територијални критеријум се у значајном делу литературе користи као основ за његово укључивање у корпус хрватске дијаспоре. Са друге стране, Фрањо Зоти, банкар, новински уредник, агент бродарске компаније и фратерналистички лидер, који је у литератури описан као „отац Хрвата у Америци” (Kraljić Curran, 1989: 59), рођен је у Котору који је у истом историјском периоду такође припадао Аустроугарској монархији. Отуда се поставља питање доследности у примени територијалног критеријума етничке припадности будући да би, по аналогiji, у том случају Зоти, „отац Хрвата”, морао бити заправо Црногорац.

Код Чизмића наилазимо на пример Ивана Радовића, председника Словинског друштва од добротинства 1874. године, који је пореклом из Луштице у Боки. Следећи исту територијалну логику на којој се заснива сврставање појединих личности у хрватску дијаспору Радовић би, имајући у виду место свог порекла, пре могао бити категорисан као припадник црногорске дијаспоре (Čizmić, 1982: 61).

Сличан пример јесте случај Марка Павловића, сина Влаха, кога Антић убраја у хрватску дијаспору полазећи од чињенице да се Дубровник данас налази у оквиру савремене Хрватске (Antić, 1992: 29). Међутим, у време Павловићевог живота крајем 17. и почетком 18. века Дубровачка република је била самостална држава, док његово етничко порекло, имајући у виду да је био Влах, не пружа основ за сврставање у хрватску етничку заједницу.

Аутори су често сврставали у хрватску дијаспору и личности које се у свом времену нису идентификовале са хрватским етничким идентитетом. Тако, на пример, на надгробној плочи већ поменутог Антуна Лучића, који се сматра једним од најпознатијих хрватско-америчких изумитеља, пише да је илирског порекла (Prpić, 1997: 280). Неки аутори, као што је Адам Етеровић, иду толико далеко да говорећи о хрватској дијаспори (укупној, не искључиво у САД којом се у овом раду бавимо) тврде да су Јозеф Хајдн и Марко Поло били Хрвати (Eterović, 1995: 4).

Претходно излагање ограничења у досадашњем проучавању хрватских исељеника у Америци служи, пре свега, као основ за обазривије,

темељитије, поузданије и доследније истраживање хрватске дијаспоре у будућим радовима. Пропусти у досадашњим истраживањима делом су разумљиви, пре свега услед непотпуности и ограничености статистичких података, нарочито из периода највећег исељеничког таласа крајем 19. и почетком 20. века, што представља озбиљан и тешко надокнадив губитак за историјску грађу. Управо то може представљати додатан подстрек за темељно и свеобухватно проучавање савремене дијаспоре и стварања нове грађе како истраживачи у будућности при изучавању дијаспоре у 21. веку не би пролазили кроз сличне проблеме. Разумљиво је и настојање хрватских аутора да у оквиру хрватске дијаспоре укључе и еминентне припаднике других етничких скупина како би додатно истакли значај хрватских исељеника. Ипак, свака будућа истраживања која теже научној објективности морала би узети у обзир оваква пристрасна тумачења етничке припадности појединаца, као и политичке побуде које стоје иза таквих класификација.

Улога друштвеног организовања у очувању јединства хрватске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама

Хрватска удружења су током историје досељавања Хрвата у САД настајала и нестајала, нека су и до данашњих дана опстала, а претпоставља се да је у свакој хрватској насеобини у Америци постојало макар једно хрватско удружење или певачко друштво (Hoļjevas, 1968: 125). Кроз одговор на питање у чему је лежала потреба хрватских исељеника за организовањем и повезивањем, настојаћемо да прикажемо функцију ових друштава и њихов значај за очување хрватске дијаспоре у САД током протеклих деценија. Пре него што приступимо анализи друштвеног организовања, размотрићемо теоријске одреднице самог концепта дијаспоре.

Дијаспора се дефинише као друштвени ентитет сачињен од људи који су напустили своју домовину добровољно или присилно и који имају свест о конституисању мањинске мигрантске заједнице у оквиру земље усељења (Danford према Ђurić, 2003). Роберт Кохен сматра да је *diferentia specifica* дијаспоре у односу на било коју другу имигрантску групу постојање групног идентитета, као и свестан отпор од асимилације у друштво пријема (Kohen према Ђurić, 2003). Дакле, оно што

дијаспору разликује од самог постојања имиграната у друштву јесте чињеница да она представља облик колективног организовања, заснованог на свесном настојању појединаца да се окупе на основу заједничког идентитета ради његовог очувања, било да је реч о етничком, националном или религијском идентитету. Дешава се да се припадници дијаспоре, нарочито прве генерације, осећају растрзано између лојалности отаџбини и привржености новој домовини. Осећај обавезе да се „брину” о земљи коју су напустили са једне стране, и потреба да се integriшу у ново друштво са друге стране понекад су међусобно били сукобљени и изражени кроз, зимеловски речено, двоструки идентитет и балансирање између сопственог порекла и новог окружења.

Удружења хрватских исељеника у Сједињеним Америчким Државама испуњавала су више друштвених функција, што је и представљало основни смисао њиховог постојања и опстанка. Када више нису одговарала потребама заједнице, ова удружења би престајала да постоје, док су се са појавом нових потреба, нарочито код друге и треће генерације исељеника, формирала нова удружења. У наставку ће бити размотрене основне функције које су ова удружења имала у обликовању и очувању хрватске дијаспоре у Америци.

Главна функција колективног организовања хрватских исељеника било је пружање потпоре и сигурности у новој средини, која је често доживљавана као непријатељска. Друштвени положај хрватских исељеника при доласку у САД био је углавном тежак, нарочито на почетку, без обзира на емиграциони талас у којем су пристизали. Иако су многи напустили домовину бежећи од материјалне оскудице, живот у Америци није увек доносио економску стабилност. Многи досељеници живели су у непрекидној борби за преживљавање, радећи најслабије плаћене послове у нехуманим и опасним условима, а радни дан је трајао у просеку 10 до 12 сати дневно. Како је већина хрватских имиграната потицала са села, а писменост је била слабо распрострањена⁴, пољопривредници из матице су у новој средини постајали неквалификовани мануелни фабрички радници, грађевински радници или рудари. Углавном су становали у непосредној близини радног места

4 Између 1901. и 1909. године више од једне трећине хрватских емиграната је било неписмено (Čizmić, 1996: 432), а може се претпоставити да је тај број био још већи када су у питању ранији таласи емиграције од средине 19. века.

при фабрикама и рудницима, у оскудним дрвеним кућама чађавим од фабричког дима, без воде, струје и других услова за живот (Čizmić, 1982: 141). Како су били под притиском да зарађују и за сопствени останак у Америци и за бригу о породици коју су оставили, многи никад нису доживели да се врате кући упркос намерама о повратку. Већина досељеника није знала енглески језик што је отежавало свакодневно сналажење у новој средини, због чега су бирали да живе у непосредној близини једни другима. Управо тако су спонтано настајале етнички хомогене насеобине. Та појава није специфична само за хрватску дијаспору, већ је уобичајена и за остале етничке скупине у Америци, па тако и данас постоје кинеске, италијанске, грчке и мексичке четврти по америчким градовима. Хрватски досељеници су пратили тај образац из практичних разлога јер су се услед свог ниског положаја на друштвеној лестици, непознавања језика и одсуства квалификација за бржи професионални напредак осећали сигурније међу припадницима своје заједнице.

Као што смо рекли, хрватски досељеници су се при доласку у Америку углавном запошљавали као НКВ радници и радили су у опасним условима, услед чега су многи губили животе на радним местима или остајали инвалиди без способности да наставе радни ангажман. Ово је имало далекосежне друштвене последице јер су породице тих радника остајале препуштене саме себи. Управо су потреба за заштитом и пружање потпоре у оваквим околностима били главна каписла која је иницирала удруживање исељеника и стварања колектива која ће бити у стању да помогну појединцима када их задесе сличне недаће. Дакле, иницијална функција удруживања била је да надомести одсуство државне заштите и социјалног осигурања које у Сједињеним Америчким Државама није постојало све до Рузвелтовог председништва (*ibid*: 155). Ни након увођења социјалне заштите од стране државе удружења нису престајала да постоје, већ се само њихова улога изменила тако да нису више била примарни пружаоци заштите, већ су функционисала као допуна државном систему. Стога, први облици колективног организовања хрватске дијаспоре била су фратерналистичка удружења чији је циљ био узајамно помагање и побољшање услова живота у новој земљи, а управо овакав вид организовања сматра се прекретницом у животу Хрвата у САД (*ibid*: 159).

Према доступним подацима, прво такво друштво Хрвата, и уједно прво друштво припадника осталих народа Југославије, основано је у 1857. године у Сан Франциску, а тада је названо „Словенско-илирско узајамно добротворно друштво” (“Slavonic Illyric Mutual Benevolent Society”) (Holjevac, 1968: 85). Као што можемо да видимо, ово друштво нема у свом називу назнаку да је хрватско, нити је циљ друштва било организовање Хрвата, већ југословенских народа и осталих Словена. Ипак, код многих аутора који се баве овом тематиком присутно је означавање свих удружења која су по свом називу и карактеру била илирска, словенска или југословенска као хрватска, иако нема доказа да су била основана искључиво од појединаца која су долазила са хрватских, славонских и далматинских територија. Тако Хољевац наводи да је рад другог удружења са називом „Славјанско-американско добротворно друштво” уско везан за исељенике хрватског народа и њихове потомке, иако се и сам чуди зашто је то друштво у себи задржало туђинске саставне делове у свом називу (*ibid*: 88).

Из приложеног се може закључити да су припадници хрватске дијаспоре у самом почетку свог живота у САД били склонији уједињењу са другим јужнословенским народима, па чак и другим групацијама словенског порекла као што су Пољаци и Чеси, него оснивању искључиво хрватских заједница, те да је утицај непознате туђинске средине деловао кохезивно на различите етничке скупине да пренебрегну разлике и повежу се на основу сличности које деле, као што су језик, религија, порекло и простори са којих су дошли.

Наравно, како се број хрватских исељеника повећавао, почела су да настају и удружења која нису била само потпорног, хуманитарног карактера, већ која су имала за циљ да развијају хрватски етнички идентитет у новој средини. Прва таква већа организација, која постоји и данас, јесте Хрватска братска заједница (ХБЗ) која је настала 1894. године у Питсбургу. Првобитно се звала Народно хрватско друштво (National Croatian Society), а занимљиво је да при оснивању удружење није могло да лоцира 12 хрватских исељеника са америчким држављанством ради законског оснивања, те су нашли четири чешка и словачка добровољца како би испунили критеријум за оснивање званично првог хрватског осигуравајућег друштва (Croatian Fraternal Union of America, 2025: 16. јун). Садашњи назив носи од 1926. године када се Народно хрватско друштво спојило са још три самостална хрватска удружења.

Иако је ХБЗ основана као потпорна организација хрватских исељеника, Телишман истиче да је она од самог почетка уједно била и етничка организација, штавише, по речима Петра Павлинца, другог председника заједнице, била је народна хрватска институција, која је осим материјалне функције имала подједнако важну друштвену функцију да развија етничку идентификацију и свест међу хрватским исељеницима (Telišman, 1985: 70). Тако је ова заједница 1900. године покренула иницијативу да се хрватским досељеницима призна њихова национална припадност и да у судским записима буду уписани као Хрвати, а не као Аустријанци (*ibid*: 71).

Хрватске фратерналистичке организације, а нарочито Хрватска братска заједница, поред потпорне и етничке имале су и политичку функцију јер су се залагале за заштиту својих припадника од етничке дискриминације, давале су подршку у радничким штрајковима услед сурових услова рада, обезбеђивали су им судску и материјалну потпору, и кроз свој новинарски рад ширили поруку и вести у вези са радничким борбама. Међутим, паралелно са овим организацијама развијале су се и радничке уније које су настојале да мобилишу хрватске раднике да се прикључе општем радничком покрету у САД, полазећи од идеје да заједничка класна припадност свих експлоатисаних радника у америчком капитализму има јачу уједињујућу и покретачку моћ него етничка припадност. Тако се раднички и социјалистички покрет међу хрватским исељеницима почео развијати почетком 20. века, а циљ је био окупити хрватске занатске и фабричке раднике у политичке клубове како би даље приступили Социјалистичкој странци Америке (Hranilović, 1988: 91). Имајући у виду да је већина тих радника била ниског нивоа образовања, често потпуно неписмена и без знања енглеског језика, главни задатак ових радничких унија било је покретање радничких новина на хрватском језику како би међу хрватским исељеницима ширили социјалистичке идеје и мобилисали их у општи социјалистички покрет (*ibid.*). На тај начин дошло је до осипања хрватских исељеника по удружењима, а како су новине у издаваштву различитих организација са међусобно супротстављеним интересима објављивале текстове дисквалификујући другу страну, постоје опречна мишљења о томе да ли су та удружења, политичке организације и друштвени клубови допринели повезивању и јединству, или заправо удаљавању и сукобу припадника хрватске дијаспоре међу собом. Као

што смо на почетку навели, једна од одлика дијаспоре јесте везаност за матицу и потреба да се на њу утиче, те су тако хрватска удружења у Америци, поред директног деловања на припаднике своје дијаспоре у САД, настојала посредно да утичу и на своје сународнике у домовини и да обликују тамошња политичка, економска и друштвена дешавања. Тако су се питања из отаџбине преливала и на заједнице у Америци, па ни са доласком на нови континент нису престајали конфликти око политичког уређења земље из које су отишли. Стога не чуди што су све те организације поред манифестне функције да очувају интегритет и кохерентност својих заједница у новој земљи имале и латентну функцију да изврше свој утицај на матицу сходно својим интересима. Ти расколи били су најевидентнији око питања борбе за независност и отцепљења од Аустроугарске монархије, очувања самосталности или уједињења са осталим јужнословенским народима у нову државу, социјалистичког уређења, улоге католичке цркве и слично.

Без обзира на постојеће конфликти и супротстављене политичке интересе о чијем се утицају на јединство хрватске дијаспоре може расправљати, оно око чега постоји сагласност јесте улога ових удружења у ширењу просветних, културних и уметничких активности које су обogaћивале живот исељеника и упознавале млађе припаднике друге, треће и четврте генерације са својим коренима. Дакле, када су основне егзистенцијалне потребе припадника биле испуњене кроз материјалну хуманитарну подршку, фратерналистичке организације имале су функцију јачања солидарности и повезаности међу припадницима кроз приређивање разних културних и спортских манифестација, као што су музички наступи, спортска такмичења, изложбе, позоришне представе и слично. Наравно да је функција ових дешавања била између осталог и јачање етничког идентитета о ком смо раније говорили. Али овакве манифестације имале су утицај и на лични развој припадника дијаспоре, тако што су захваљујући часовима енглеског језика могли даље да напредују у америчком друштву, да се на трибинама и дебатама информишу о разним актуелним друштвеним темама и да се духовно оплемењују кроз уметничко деловање. Управо овакве активности су најзаступљеније у удружењима која су опстала до данас, вероватно баш захваљујући њима. Средишта ових дешавања били су домови које су оснивале хрватске фратерналистичке заједнице како би припадници дијаспоре имали места за окупљање и дружење. Ту су

организована венчања, прославе, концерти и фестивали. Хрватски домови били су средишта друштвеног, политичког и културног живота хрватског исељеништва (Čizmić, 1994: 3).

Пре него што се у наредном поглављу осврнемо на савремена удружења и њихову улогу у очувању хрватске дијаспоре у САД, на овом месту неопходно је да поменемо да су, поред фратерналистичких и радничких организација, у окупљању хрватских исељеника своју улогу имале и хрватске католичке жупе и конфесионалне школе. Оне су такође биле средишта културних и политичких дешавања исељеника (*ibid*). Са једне стране, постоје ставови да је верски живот Хрвата био важна компонента у очувању националне свести и повезаности са домовином (Holjevac, 1968: 115), а са друге стране постоје статистички подаци који говоре да око половина хрватског становништва уопште није ишла у цркву, да је мали број досељеника био заинтересован за чланство у католичким жупама и да генерално гледајући конфесионална припадност није била од великог значаја хрватским исељеницима у поређењу са другим етничким скупинама као што су Словаци, Чеси и Пољаци (Prpić, 1997: 151). Први хрватски досељеници средином 19. века нису имали своје цркве, већ су посећивали цркве других етничких скупина католичке вероисповести као што су пољске и немачке цркве. Крајем 19. века почели су да стижу први хрватски фрањевци у Сједињене Америчке Државе, а након Првог светског рата пристизали су масовније и оснивали своје самостане и комесаријате (*ibid*: 149).

Савремена хрватска удружења у Сједињеним Америчким Државама и њихов значај за хрватску дијаспору

У претходном делу рада покушали смо историјски да прикажемо улогу друштвеног организовања у животима хрватских исељеника у Сједињеним Америчким Државама. Разлози због којих су удружења настајала су различити, а са нестанком тих разлога често су нестајала и удружења. Нека су успевала да се адаптирају новим потребама дијаспоре и опстану деценијама са сменама генерација. Иако још увек не постоји истраживање о структури савремене хрватске дијаспоре у САД, на основу друштвених организација које су се до данас одржале и прегледом њихових делатности, може се сасвим извесно закључити да

је образовно-професионална структура савремене дијаспоре потпуно другачија од оне која је била карактеристична за пионире досељавања. Савремени припадници дијаспоре, за разлику од својих предака, нису махом пољопривредници, рибари и неквалификовани мануелни радници ниског нивоа писмености и без знања енглеског језика, већ су у питању високообразовани људи школовани на америчким универзитетима, остварени у различитим гранама америчке привреде, са високим квалификацијама и енглеским језиком као матерњим. Док су њихови преци долазили у Америку углавном са намером да се врате у домовину, савременим генерацијама хрватске дијаспоре Америка је домовина. Имајући све ово у виду, јасно је да ни фратерналистичка удружења више нису примарно хуманитарног карактера са главним циљем обезбеђења егзистенције и материјалне помоћи својим припадницима. Потребе дијаспоре су сазреле са сазревањем генерација и доласком потомака чији се начин живота разликује од живота својих претходника. Обично је друга генерација исељеника та код које се највише одражава расцеп и сукоб између две заједнице – оне у којој су одрастали и оне из које потичу њихови родитељи – због чега неки настоје да се што више дистанцирају од хабитуса својих родитеља који их кочи у интегрисању у ново друштво ком желе да припадају (Prpić, 1997). Међутим, код потомака треће генерације јављају се питања о сопственом пореклу и занимања за културну баштину својих предака, што су многе фратерналистичке организације препознале и већ почетком 20. века почеле да оснивају подмлатке како би привукле потомке првих и других генерација да се повезују са сународницима истог етничког порекла и уче о свом културном наслеђу. Док су на самим почецима фратерналистичких удружења пружани часови енглеског језика да би се досељеници што брже интегрисали у ново друштво, за потоње генерације организовани су часови хрватског како би се та интеграција и асимилација успорила.

Као што смо раније навели, у периоду од 1880. када је почео талас масовне имиграције хрватских усељеника у САД до почетка Првог светског рата идентификовано је око 3.000 различитих облика удружења хрватских исељеника (Čizmić, 1982: 147). Иако не постоји комплетан списак свих хрватских удружења која су икада постојала на тлу САД, код Државног уреда за Хрвате изван Хрватске може се пронаћи листа оних најважнијих која садржи укупно 15 хрватских

задруга и организација и две фондације које финансирају младе студенте (Republika Hrvatska, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, 2025: 16. jun). Међу тим удружењима је најстарија хрватска задруга, Хрватска братска заједница, о којој смо говорили у претходном поглављу. Она је од самог оснивања до данас задржала свој карактер осигуравајућег друштва, те и након 130 година пружа материјалну подршку угроженим припадницима дијаспоре. Најскорији такав случај јесте обезбеђивање финансијске помоћи оштећеним хрватским породицама у калифорнијским пожарима почетком 2025. године (Zajednicar, 2025). Хрватска братска заједница је паралелно са обезбеђивањем осигурања и заштите својим припадницима током читавог свог постојања испуњавала и функцију одржања етничког идентитета кроз организовање спортских и културних манифестација. Као главно средство у испуњавању те функције служио је недељник „Заједничар“ који од самог оснивања заједнице до данас није престајао са изласком. Ове новине имају највећи тираж на хрватском језику ван Хрватске и представљају важно средство информисања за припаднике хрватске дијаспоре.

Важан део историје хрватске емиграције јесте просветни рад који су хрватски исељеници од самог почетка осећали као неопходност и потребу у новој средини (Holjevac, 1968: 116). Једно такво друштво које је данас активно јесте Хрватска академија у Америци (Croatian Academy of America), основана 1953. године као непрофитна образовна организација. Основни циљ те организације је организовање предавања о хрватској књижевности, историји и култури и објављивање стручних чланака на те теме у часопису организације (Croatian Academy of America, 16.6.2025). У питању је „Journal of Croatian Studies“ чији је први број објављен 1960. године, а последњи број који је доступан на званичној интернет страници је из 2013. године, тако да постоји могућност да ово друштво и његово издаваштво нису активни већ више од 10 година. Током активног периода организација је додељивала стипендије за студирање у САД, пре свега у пољима медицине, уметности и теологије. Услов стипендирања није био доказ о хрватском пореклу, већ да је учесник својим радом показао занимање за хрватску културу и историју, што значи да ова стипендија није била намењена само припадницима хрватске дијаспоре, већ свима који су на неки начин демонстрирали заинтересованост за промовисање хрватске културе у Америци (Croatian Academy of America Žarko Cuculić Memorial Undergraduate Scholarship, 2025).

Обим овог рада спречава нас да свим постојећим хрватским удружењима у Америци посветимо заслужену пажњу, те тај посао остављамо као инспирацију за даља истраживања. На овом месту желимо да истакнемо да поред активности и делатности које сама дијаспора и њена удружења остварују у Сједињеним Државама, неопходно је да и матична држава активно иницира и развија програме усмерене на консолидацију дијаспоре и очување њене повезаности са матицом. Такви програми не би били од користи само за припаднике дијаспоре, већ би били у интересу и саме државе, имајући у виду различите облике капитала дијаспоре (а пре свега хумани) које смо поменули у уводном делу рада.

Један такав државни програм је „Бирам Хрватску” преко ког повратници који су стекли релевантно радно искуство у иностранству отварају нове пословне субјекте на територији Републике Хрватске, нарочито у економски и демографски слабо развијеним подручјима (Republika Hrvatska, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, 23.1.2023). Ово је пример добре праксе у јавним политикама којим се оснажује привреда у земљи, смањују последице демографске кризе и ангажује хумани капитал дијаспоре на обострану корист и појединца и заједнице. Ова државна мера повратних миграција је усмерена на општу хрватску дијаспору широм света, те у том смислу није програм који је директно везан за америчку дијаспору, али од 2023. године проширена је на осам прекоокеанских држава, међу којима су и САД, чиме је проширена циљна група корисника и на хрватске држављане у Америци.

Још један пример државне иницијативе усмерен на повезивање дијаспоре са матицом јесте програм летње школе „Домовина” који за циљну групу има младе чланове хрватске дијаспоре. Ни овај програм није ексклузивно посвећен хрватској емиграцији у Америци, већ припадницима дијаспоре широм света, али је један од организатора овог програма Асоцијација хрватско-америчких стручњака (Association of Croatian American Professionals – ACAP). Летња школа заправо представља путовање полазника по Хрватској и упознавање са знаменитостима и историјом земље свог порекла. Програм је подржан од стране хрватског Министарства демографије и усељеништва, а у тренутку док је овај рад писан реализовано је четврто издање летње школе (Croatia Week, 2025).

Закључак

Највећи број Хрвата ван Хрватске данас живи у Сједињеним Америчким Државама. Узимајући у обзир како бројност хрватске дијаспоре у САД, тако и њен друштвени, политички и економски значај током историје, мора се приметити да она заслужује знатно већу пажњу у научним истраживањима, као и у оквиру деловања хрватских државних институција. Хрватски исељници и данас, као некада, новчаним дознакама побољшавају материјални положај породичних чланова и тиме конкретно доприносе ублажавању економских потешкоћа у матици. Ипак, значај дијаспоре много је дубљи и већи од материјалне подршке. Живот у новом социокултурном и економском окружењу омогућио је хрватским исељеницима у Америци усвајање нових стилова живота, политичких идеја, знања, вредности и професионалних вештина, чиме су стварали нематеријални капитал који се, директно или посредно, преносио у матицу.

Хрватска дијаспора у Америци временом је пролазила кроз трансформације па су тако данашње генерације потомака интегрисане у америчко друштво и често више не одржавају тако чврсте везе са матицом као њихови преци. Стога се као један од закључака овог рада предлаже да будућа истраживања обухвате анализу савремене хрватске дијаспоре у САД, са нагласком на образовно-професионални профил појединаца, чланство и активно учешће у хрватским удружењима, степен познавања и коришћења хрватског језика, структуру брачних и породичних веза и сродне аспекте.

Посебно би било значајно анализирати разлике између потомака исељеника који су рођени и одрастали у САД и оних који су се у новијем периоду доселили у Америку, имајући у виду да миграције хрватског становништва у Сједињене Државе никад нису престале, иако истраживања о њима обухватају период закључно са крајем 20. века. Мада су након приступања Европској унији многим хрватским грађанима европске земље постале привлачније дестинације за пресељење, и даље има оних који се из образовних, професионалних, приватних и других разлога досељавају у Сједињене Америчке Државе. Због тога би за креаторе јавних политика било значајно да се спроведе истраживање о мотивима савремених сеоба у Америку, као и о мотивима

потомака хрватских исељеника у САД за повратак у матицу или о одсуству те исте мотивације.

Свест о важности очувања спона између дијаспоре и матице постојала је још током 20. века када се међу политичарима, новинарима и друштвено ангажованим појединцима јављала бојазан од потпуне асимилације потомака емиграната и „неповратног губитка” младих генерација. Страх од „американизације” која прети да укине све етничке особености и креира безличне шаблонске појединце, био је распрострањен не само међу припадницима хрватске дијаспоре, већ и код других имигрантских заједница у Америци. Дебата о томе која је „доза” асимилованости прихватљива – тако да се појединац, зимеловски речено, не осећа као странац у друштву, а да истовремено очува свест о сопственом етничком пореклу – вероватно никада неће бити у потпуности окончана. Стога бисмо закључили овај рад реторичком рефлексијом једног од аутора који је највише пажње посветио изучавању хрватске дијаспоре:

„Шта је заправо американизација, а шта асимилација, припадња, или како је досељеници називају, денационализација? Је ли Америка уистину „талионички лонац” (melting pot), и да ли то предала биће, или је свој односно мешавина култура, стољећима старих традиција? Је ли америчка култура безбојна мешавина или је живописан и прекрасан мозаик многих културних обележја свих континената? Је ли Америка једноставно пресликана Еуропа, наставак њезине културе и цивилизације? (...) Је ли Америка уистину „нација нација”?”

(Prpić, 1997: 173)

Литература

- Antić, Lj. (1992). *Hrvati i Amerika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Institut za primenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Bobić, M. (2013). *Postmoderne populacione studije: demografija kao intersekcija*, Beograd: Čigoja štampa i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Croatian Academy of America Žarko Cuculić Memorial Undergraduate Scholarship (16.6.2025). <https://www.croatianacademy.org/scholarship/zarko-cuculic-memorial-scholarship/>
- Croatian Fraternal Union of America (16.6.2025). <https://cfu.org/about-cfu/history/>
- Čizmić, I. (1982). *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, Zagreb: Globus i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Čizmić, I. (1994). *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1984-1994*, Zagreb: Golden marketing.
- Čizmić, I. (1996). "Emigration and emigrants from Croatia between 1880. and 1980", *GeoJournal*, 38: 431-436.
- Djuric, I. (2003). "The Croatian Diaspora in North America: Identity, Ethnic Solidarity, and the Formation of a "Transnational National Community"", *International Journal of Politics, Culture and Society*, 17 (1): 113-130.
- Eterovich, A. S. (1995). *A Guide to Croatian Genealogy*, San Carlos, CA: Ragusan Press.
- Holjevac, V. (1968). *Hrvati izvan domovine*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Hranilović, N. (1988). „Radnička straža kao izvor za izučavanje položaja naših iseljenika u radničkom i socijalističkom pokretu SAD (1907-1918)”, *Migracijske teme*, 4 (1-2): 89-102.
- Jakšić, I. (2015). „Mario Puratić: Od bračkoga ribara do američkog izumitelja”, *Ethnologia Dalmatica*, 22: 295-315.
- Konačni rezultati Popisa 2021. (22.9.2022). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>
- Kraljic Curran, F. (1989). "Ethnic Entrepreneur: Frank Zotti (1872-1947): A Croatian Immigrant Success Story", *Migracijske teme*, 5 (1): 59-66.
- Minister highlights opportunities for Croatian diaspora youth during 'Domovina' summer school (8.6.2025). Croatia Week. <https://www.>

croatiaweek.com/minister-highlights-opportunities-for-croatian-diaspora-youth-during-domovina-summer-school/

Mjera Biram Hrvatsku – Povratak u Republiku Hrvatsku, proširena za korisnike iz 8 država prekooceanskog iseljenništva (Argentinu, Australiku, Brazil, Čile, Kanadu, Novi Zeland, SAD i Peru) (23.1.2023). Republika Hrvatska, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/vijesti/mjera-biram-hrvatsku-povratak-u-republiku-hrvatsku-prosirena-za-korisnike-iz-7-drzava-prekooceanskog-iseljenistva-argentinu-australiju-brazil-cile-kanadu-novi-zeland-i-sad/6240>

Prpić, J. (1997). *Hrvati u Americi*, Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

Republika Hrvatska, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske (16.6.2025). <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-sad-u/769>

Telišman, T. (1985). „Hrvatska bratska zajednica”, *Migracijske teme*, 2 (1): 69-77.

Yergin, D. (1991). *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power*, New York: Simon and Schuster.

Zajednicar (14.1.2025). *CFU responds to raging wildfires in California*, Croatian Fraternal Union of America. <https://cfu.org/zajednicar-articles/>

CROATIAN DIASPORA IN THE UNITED STATES OF AMERICA: FORMS AND SIGNIFICANCE OF SOCIAL ORGANIZATION IN THE HISTORICAL AND CONTEMPORARY CONTEXT

Summary: The paper analyzes historical and contemporary forms of collective organization of members of the Croatian diaspora in the United States. Special attention is paid to the role of fraternal, labor, and confessional associations in preserving the ethnic identity, social cohesion, and cultural heritage of the Croatian community in the United States. At the same time, a critical review of the main methodological challenges in the study of the Croatian diaspora to date, as well as the limitations in the categorization of members of this population in migration statistics, is provided. Additionally, the paper points to the changing socio-economic structure of Croatian immigrants across generations, emphasizing the need for future empirical research that would encompass contemporary migration patterns, the degree of assimilation and attachment to the homeland, as well as an analysis of the educational, professional, and family characteristics of newer generations of members of the Croatian diaspora in the United States.

Keywords: United States, Republic of Croatia, Croatian diaspora, fraternal organizations, migration.

Алекса Филиповић*

Институт за европске студије

Београд

ОД ТРГОВАЦА КРЗНОМ ДО ТЕХНОЛОШКИХ ИНОВАТОРА: ИСТОРИЈА РУСКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Сажетак: Овај рад истражује историјски и културни допринос руских досељеника и емиграната развоју америчког друштва у периоду од краја 18. до почетка 21. века. Фокус је стављен на формирање руско-америчких културних веза, почев од присуства Руско-америчке компаније и делатности Руске православне цркве у Русији Америци, па до утицаја руске емиграције на науку, уметност, образовање и јавни живот у Сједињеним Америчким Државама. Циљ рада је да прикаже на који начин су различити таласи емиграције из Русије допринели мултикултурном идентитету САД и обликовању америчког друштва. Методолошки оквир који се користио у истраживању састоји се од историјског метода, анализе садржаја и студије случаја, уз ослонац на релевантну научну литературу, превасходно из руске академске средине. Ово истраживање закључује да је руска емиграција, кроз своју историјску улогу и деловање, али и упркос израженим идеолошким и политичким поделама, оставила значајан и трајан траг у америчком друштву, као и у развоју науке, културе, уметности и технологије Сједињених Америчких Држава.

Кључне речи: Руска империја, СССР, Руска Федерација, САД, емиграција.

---

* aleksa.filipovic@ies.rs; <https://orcid.org/0000-0003-1394-0571>

Увод

Историја руско-америчких односа обележена је не само политичким и дипломатским контактима, већ и дубоким културним и друштвеним прожимањем чије темеље је у великој мери поставила управо руска емиграција. Од краја 18. века, па кроз читав 19. и 20. век, бројни трговци, мисионари, научници, уметници, политички емигранти и интелектуалци руског порекла, настањивали су северноамерички континент, остављајући видљив траг у многим областима друштвеног живота Сједињених Америчких Држава. Њихово присуство није било ограничено само на формирање емигрантских заједница, већ је често подразумевало и активну интеграцију у културне, академске и институционалне токове нове отаџбине.

Иако се Руска империја интересовала за колонизацију северноамеричког континента, што се пре свега огледа у експедицијама на Аљаску и Калифорнију током 18. и 19. века, руски поседи и колоније су били продати САД-у у другој половини 19. века, чиме се завршила руска колонијална експанзија. Ипак, руско присуство у Северној Америци овим није било окончано, с обзиром да су већ у наредним деценијама отпочели први таласи емиграције руског и рускојезичног становништва из Руске империје ка САД-у.

Овај рад има за циљ да представи историју руске емиграције у Сједињеним Америчким Државама кроз преглед руског присуства на северноамеричком континенту, како кроз првобитну колонизацију, тако и кроз потоњу емиграцију. Руска литература компромисно препознаје пет таласа руске емиграције у САД, са првим таласом који покрива период од краја 19. века па до почетка Првог светског рата; другим таласом који покрива период од почетка грађанског рата у Русији па све до почетка Другог светског рата; трећим таласом који покрива период од краја Другог светског рата па све до краја 1980-их година; четвртим таласом који обухвата период од почетка 1990-их до почетка 2000-их година и петим таласом који се наставља током 2000-их година и траје све до данас.

Сваки од ових таласа емиграције догађао се у специфичним околностима, како за саме емигранте, тако и за ситуацију у њиховој отаџбини. Ипак, сви они заједно су изузетно допринели развоју Сједињених Америчких Држава кроз развој науке, културе, образовања и уметности,

с обзиром да су се за САД као нову отаџбину одлучили многи представници руске интелигенције кроз читав 20. век. Данас се тај тренд наставља кроз значајно присуство руских ИТ стручњака који са својим знањем и искуством доприносе развоју америчких компанија и високотехнолошких производа.

Методолошки оквир овог рада заснива се на комбинацији анализе садржаја, историјског метода и метода студије случаја. Примарни и секундарни извори коришћени у истраживању обухватају релевантну научну литературу, као што су научни чланци и књиге, пре свега из руске академске средине. Метода студије случаја примењена је у анализи конкретних историјских појава и актера који су имали значајан утицај на друштвено-културни и економски развој Сједињених Америчких Држава у периоду од 18. до 21. века. Као посебни случајеви разматрани су примери попут мисионарске делатности Св. Инокентија Венијаминова на Аљасци, формирања и деловања руске колоније Форт Рос у Калифорнији, као и допринос руских емиграната у области науке, економије, уметности и образовања у САД.

Историја „руске Америке” – руске колоније на Аљасци и у Калифорнији

Руска експанзија у Северозападној Америци започела је 1732. године када је брод „Св. Гаврило” под командом Михаила С. Гвоздева (Михаил Спиридонович Гвоздев) стигао до обала Аљаске. Међутим, преломни тренутак догодио се 1741. године током Друге камчатске експедиције коју су предводили Витус И. Беринг (Витус Ионассен Беринг) и Алексеј И. Чириков (Алексей Ильич Чириков). Иако су се бродови „Св. Петар” и „Св. Павел” током олује раздвојили, оба су успела да истраже делове обале Аљаске и Алеутска острва, отварајући пут ка будућој руској колонизацији. Кључну улогу у успостављању сталних насеља имао је Григориј И. Шелихов (Григорий Иванович Шелихов), који је 1784. године основао прву руску колонију на острву Кадјак (Кадьяк), учвршћујући руско присуство у региону (Галкина и Крючков, 2017: 18-19).

Руска колонизација Алеутских острва и Аљаске сматра се за наставак колонизације Сибира и завршном фазом вишевековног процеса руске експанзије на исток. Овоме је значајно допринела Руско-америчка

компанија (Росийско-американская компания – РАК), основана 1799. године од стране цара Павла I (Павел I Петрович). Ова компанија, која је проглашена објектом „највишег покровитељства“ (под высочайшим покровительством) од стране цара, преузела је управу над руским поседима на крајњем северозападу Америке, што је укључивало и монопол над трговачком и ловачком делатношћу, пре свега која се тицала лова и трговине крзнима. Руско-америчка компанија је даље развијала пољопривредну и индустријску делатност на овим територијама, што је укључивало и ископавање каменог угља, док су такође успостављене трговачке везе са Северноамериканцима и Шпанцима (Галкина и Крючков, 2017: 19).

Контакти између руских досељеника и аутохтоног становништва Аљаске, нарочито са Алеутима, довели су до интензивног процеса културне интеракције и међусобног прилагођавања, што је подразумевало усвајање аспеката локалног начина живота за руске досељенике, док су Алеути прихватили и примењивали материјале и алате руских досељеника. Руска православна црква, која је од почетка пратила руске колонисте, играла је значајну улогу у овом процесу, делујући као верска, али као и образовна структура. За ширење православља у тзв. „Руској Америци“ пре свега је заслужна фигура „апостола Аљаске“ светог Инокентија (Иван Евсеевич Попов-Вениаминов), који је на захтев Руско-америчке компаније послат са православном мисијом у Северну Америку са циљем духовног приближавања аутохтоног становништва хришћанству и ширења просвете и образовања (Галкина и Крючков, 2017: 20).

Колонизаторски и мисионарски карактер руског похода на Аљаску оставио је вишеструки утицај на регион. Поред географских и етнографских открића, развијали су се занати, отварање су прве болнице где су се спроводиле вакцинације аутохтоног становништва, као и библиотеке и школе доступне не само Русима, већ и Алеутима, Креолима (мешавини руског и домородачког становништва) и другим домороцима, а након продаје Аљаске Сједињеним Америчким Државама, Руска православна црква је задржала право на рад и власништво над својом имовином (Галкина и Крючков, 2017: 20).

Сурови климатски услови на Аљасци приморали су Русе да траже регион са бољом климом ради даље потенцијалне колонизације. Тако је, на пример, гроф Резанов (Николай Петрович Резанов), као

опуномоћеник Руско-америчке компаније стигао у Калифорнију 1806. године, где је успео да успостави трговачке везе са Сан Франциском (који је тада био под шпанском управом) као и да извести Петроград да је земљиште у Калифорнији плодно и погодно за гајење усева и сточарство. Током 1812. године, у Калифорнију пристиже и представник РАК-а Иван А. Кусков (Иван Александрович Кусков), који је исте године основао тврђаву Рос (крепостъ Росс) која се данас назива Форт Рос (Fort Ross), што је буквални превод са руског на енглески језик првобитног назива ове тврђаве (Фугина, 2017: 90).

Иако се тада Калифорнија сматрала шпанским поседом, Кусков је откупио земљу северно од Сан Франциска која је припадала аутохтоном становништву, а сама тврђава Рос је опстала до 1841. године. Током свог постојања, тврђава Рос је обезбеђивала насеља руских колониста, али и индустријске и занатске радионице, као и прва бродоградилишта, ветрењаче и метеоролошке станице изграђене у Калифорнији. Захваљујући руским колонистима, у Калифорнији су почели да се гаје купус, зелена салата, ротква, шаргарепа, репа, цвекла, лук, кромпир, али су се појавили и воћњаци са бресквама, трешњама, јабукама, као и први виногради. Сточарство се исто тако активно развијало (Фугина, 2017: 91).

Петроград је поред колониста слао и научнике, природњаке, биологе и геологе у Калифорнију, као и просветитеље који су оснивали школе и библиотеке. Ипак, неколико фактора је одиграло негативну улогу у смањењу интереса Руског царства према Америчким територијама. Главним од њих се може сматрати банкротство Руско-америчке компаније које се догодило услед смањења лова на крзно, слабљења утицаја Руског царства на Тихом океану, као и тешкоћа приликом одржавања редовних веза између колонија и Русије. Форт Рос је продат грађанину Мексика 1841. године, док је 1867. године потписан уговор о продаји Аљаске Сједињеним Америчким Државама. Иако се овим присуство Руског царства на северноамеричком континенту завршило, може се рећи да су руски колонисти оставили своје културно, религијско и друштвено наслеђе аутохтоним народима Аљаске и Калифорније (Фугина, 2017: 92-93). Међутим, присуство Руса на северноамеричком континенту овим није било завршено, већ ће попримити други облик почевши крајем 19. века, са првим таласом руских емиграната у Сједињене Америчке Државе.

Први талас руске емиграције – крај 19. и почетак 20. века

Крајем 19. и почетком 20. века, САД су доживеле нагли пораст емиграције из Руског царства, где су Јевреји, бежећи од погрома и економске кризе, чинили значајан део овог таласа. Ова група, која је бројала преко 3 милиона људи, била је етнички и културно различита од ранијих руских имиграната – слабо асимилована, концентрисана у урбаним гетима (нпр. Њујорк, Бостон) и окривљена за социјалне проблеме (сиромаштво, епидемије, конкуренцију на радном трживу). Тадашња америчка власт је реаговала рестриктивним мерама, истичући здравствене ризике (тифус, колера) и „непожељне” културне одлике – пре свега левичарске симпатије. Иако су јеврејске организације, пре свега „HEAS” (Hebrew Emigrant Aid Society) пружале помоћ, антисемитски стереотипи као што је веза Јевреја са комунизмом, али и економски антагонизам, учврстили су слику руских имиграната као „неинтегрисаних других”, што је кулминирало законима о квотама 1920-их (Лившиц, 2021: 96-105).

У самој Руској империји, емиграција њених грађана у Сједињене Америчке Државе се сматрала као штетна и незаконита, док су сами емигранти углавном долазили са периферних територија империје. Према попису из 1920. године, у Сједињеним Америчким Државама је живело 2.909.093 становника који су били руског порекла, од којих је 1.400.489 било рођено ван САД, а 1.508.604 у Сједињеним Државама. Такође, постојале су процене да је у том тренутку број етничких Руса износио негде између 360.000 и 400.000 људи. Њујорк је био најпопуларнија дестинација за емигранте из Русије што се видело и на попису – око 500.000 руских емиграната је нашло свој дом у овом граду, док је етничких Руса било око 125.000 (Зацепина & Ручкин, 2011: 19).

У америчким новинама тог времена истицао се позитиван утицај руских Јевреја на градове на атлантској обали, пре свега у грађевинској индустрији, али и у области улагања у некретнине. Иако се такође истицало брз процес американизације емиграната и њихове деце, ипак је постојала дискриминација према Јеврејима из Русије, како због религије, тако и због склоности емиграната ка социјалистичким идејама (Лившиц, 2021: 109-110).

Такође, важно је навести да је због негативног става Руске империје према грађанима који су се одлучивали на емиграцију недостајала институционална подршка руске државе исељеницима у Сједињеним Америчким Државама. Самим тим, процеси организовања дијаспоре били су препуштени самим емигрантима, који су се окупљали пре свега око организација уско повезаних са црквом, док јавне и политичке функције преузимају организације традиционално оријентисане на социјалну заштиту миграната или културна удружења. Самим тим, прве координисане акције између разних емигрантских организација, као и покушаји обједињавања њихових активности забележени су још од 1893. године (Зацепина & Ручкин, 2011: 20). Овај талас емиграције се наставио све до почетка Првог светског рата, а рускојезична дијаспора која се успоставила у Сједињеним Америчким Државама донекле је припремила терен у очима америчке јавности и државе за следећи велики талас руских емиграната.

Други талас руске емиграције – од Револуције до Другог светског рата

Након Октобарске револуције 1917. године, у Сједињене Америчке Државе стигла је значајна група руских емиграната која се знатно разликовала од старије руске дијаспоре. Док су претходне генерације углавном чинили сељаци и трговци, „нови” емигранти припадали су вишим друштвеним слојевима – били су то интелектуалци, научници, уметници и бивши припадници белих армија. Овај талас емиграната, познат као „бела емиграција”, сматрао је свој боравак у иностранству привременим, надајући се брзом повратку у Русију након пада совјетског режима. Због тога су се често изоловали од америчког друштва, стварајући затворене заједнице са јаким нагласком на очувању руског идентитета и културе (Ершов, 2008).

Имиграциона политика САД у периоду 1917-1924. године знатно је отежала долазак руских емиграната. Строги закони и квоте ограничавали су број улазних виза, а сложене административне процедуре чиниле су пресељење изузетно тешким. Упркос напорима руске дијаспоре да утиче на либерализацију ових правила, једини значајни успех било је признавање нансеновских пасоша, тј. специјалних пасоша који су

користиле пре свега руске избеглице у Европи. Истовремено, део старије руске колоније покренуо је покрет реемиграције, нарочито 1921. године, када је број оних који су се вратили у Русију био четири пута већи од броја новопридошлих. Међутим, овај тренд је нагло опао након првих година, што је указивало на промену ставова према совјетској власти (Ершов, 2008).

Треба ипак напоменути да је географија играла значајну улогу у другом таласу руске емиграције у САД. Док су претходни емигранти углавном долазили из европског дела Русије и насељавали источну обалу САД-а, на пацифичкој обали насељене су углавном избеглице са Далеког истока, посебно након колапса Белог покрета у Сибиру. Овај сегмент дијаспоре био је изразито хетероген – од бивших студената и интелектуалаца до припадника Сибирске флотиле који су евакуисани преко Филипина 1923. године (Хисамутдинов, 2017: 19-24). Значајан део овог имигрантског таласа који је захватио западну обалу САД-а чинили су сада већ бивши студенти, од којих су неки наставили образовање на америчким универзитетима. То је било могуће пре свега захваљујући Комитету за помоћ и отправљање руских студената у Америку који се налазио у Харбину, граду у данашњој Народној Републици Кини, а тадашњем центру руске беле емиграције на Далеком Истоку. Ипак, само је мањина успела да заврши студије у САД, с обзиром да су се руски студенти суочили са недостатком финансијских средстава, језичком баријером и потребама за физичким радом ради преживљавања (Хисамутдинов, 2017: 19-24).

По друштвеном саставу, руски аутори деле тадашњу белу емиграцију у САД на пет група:

1. Студенти, од којих иако само мали број успева да заврши студије у Америци, постају најуспешније интегрисани слој у новој домовини;
2. Бивши војници, који су се суочили са најтежим условима у поређењу са другим групама, с обзиром на преживљене трауме, непознавање језика, губитка друштвеног и војничког статуса и примораности на обављање нискоквалификованих послова ради преживљавања. Међу овом групом биле су честе породичне трагедије, самоубиства, алкохолизам;
3. Интелектуалци и културни делатници, пре свега уметници, лекари, инжењери и адвокати, били су група која је успешно нашла

своје место у новој домовини. Ова група је такође била одговорна како за очување руске културе у емиграцији, тако и за упознавање америчког друштва са истом;

4. Аристократија, која је по свом новом статусу делила судбину са бившим војницима;
5. Квалификовани радници и нижи чиновници, који се сматрају за групу која је морално и психолошки била најспремнија на то да започне све испочетка. Ова група се лако интегрисала у средњи друштвени слој САД-а (Хисамутдинов, 2017: 26-28).

Враћајући се на револуционарне догађаје у Русији 1917. године, може се приметити да су они такође имали утицај и на руску емиграцију у Сједињеним Америчким Државама. Фебруарска и Октобарска револуција изазвале су талас политичке активизације, али и дубоке поделе међу руским исељеницима, што се огледало у оснивању бројних организација и удружења, како оних која су подржавала револуционарне промене, тако и оних која су остајала лојална монархији. Овај период је такође означио почетак масовног повратка емиграната у Русију, посебно након Фебруарске револуције, када су хиљаде Руса кренуле ка домовини у нади да ће учествовати у изградњи новог друштва (Зацепина и Ручкин, 2011: 20-21).

Активности руских комуниста и социјалиста у САД појачале су се са победом бољшевика у Русији. У државама Њујорк, Пенсилванија и Масачусетс, активна је била Америчка социјалистичка партија, док су разне агитационе и про-револуционарне организације ницале широм рускојезичних општина. Ипак, америчке власти су 1919. и 1920. године одговориле на такве догађаје масовним хапшењима и депортацијама руских емиграната и активиста који су били повезани са бољшевицима из Русије или Америчком комунистичком партијом. Репресија против руских емиграната од стране америчких власти се наставила током 1920-их година, с обзиром да је америчка јавност почела да изједначује руске емигранте и њихове организације са комунизмом, социјализмом и бољшевизмом. То је принудило велики број руских емиграната да американизује своја имена и презимена, док су скоро све руске организације, са изузетком Руске православне цркве, практично престале да постоје. Процес американизације руских емиграната се убрзао после 1933. године, када су САД званично признале СССР. Руски емигранти, који су дуго живели у илузији нелегитимности совјетске власти и

привременсти њиховог боравка у Америци, сада су морали да се суоче са чињеницом да је не само пожељно, већ и потребно да се у потпуности интегришу у америчко друштво, што је укључивало и стицање америчког држављанства (Зацепина и Ручкин, 2011: 21-25).

Трећи талас руске емиграције – од краја Другог светског рата до краја Хладног рата

Трећи талас руске емиграције обухвата период од краја Другог светског рата до почетка 1950-их година, као и период од 1970-их до краја 1980-их година. Ово је био изузетно сложен период за емигранте који су и даље били монархистичких убеђења, с обзиром да је тај слој политичких емиграната изгубио морално оправдање за своју борбу против совјетског режима, док је истовремено дошло до прихватања чињенице да не треба рачунати на брз пад совјетских власти (Хисамутдинов, 2017: 29).

Као и у другом таласу руске емиграције, овде поново значајну улогу играју руски емигранти који пристижу на пацифичку обалу Сједињених Америчких Држава. Реч је, пре свега, о Русима који су били називани „Кинези”, јер су углавном били сконцентрисани у Шангају као значајан део монархистичког и уопштено антикомунистичког покрета. Започевши припреме за масовну емиграцију крајем 1948. године, са одлучним наступањем Кинеске народноослободилачке армије, евакуација руских „Кинеза” започиње већ почетком 1949. године. С обзиром да је било мало времена за припрему докумената за руске емигранте, већина њих је била приморана да се привремено заустави на Филипинима, пре свега у логору за избеглице на острву Самар (Тубабао). Овај период је био изузетно исцрпљујући за руске емигранте, који су морали не само да се адаптирају на потпуно различите услове од оних на које су навикли, већ и да прођу детаљну филтрацију приликом подношења молби за визу у САД, с обзиром да је било потребно искоренити потенцијалне совјетске агенте, активисте и симпатизере који су овим путем могли бити убачени у Сједињене Америчке Државе. Они емигранти, који нису били повезани са комунистима и којима су визе биле за САД одбијене, отишли су у Аустралију или земље Јужне Америке (Хисамутдинов, 2017: 30-31).

До лета 1951. године три брода су стигла у Сан Франциско са руским емигрантима са острва Тубабао, а до 1953. године последњи Руси су напустили ово острво. Истовремено, у мањем броју, руски емигранти из европског дела Русије су такође пристизали у САД. Приметна је била извесна отуђеност између руских емиграната који су напустили земљу током грађанског рата и емиграната који су стизали у САД након завршетка Другог светског рата. Разлог за то је било схватање старијих емиграната да су били јединствени у својој одлуци да напусте Русију после пораза у грађанском рату, као и одбијањем да живе у новом совјетском систему, док су придошлице сматране за совјетске људе који су емигрирали усред ратних околности, а не из убеђења или лојалности ка царској Русији и монархији. Међутим, и поред почетног раскола и неповерења између старих и нових емиграната, током времена је дошло до помирења и до суживота ових двеју заједница. У томе је Руска православна црква играла значајну улогу као фактор слоге унутар рускојезичне дијаспоре, као и обнављања културних и језичких веза које су настале са интеграцијом нових руских емиграната у већ постојећа руска емигрантска друштва и организације унутар САД-а (Хисамутдинов, 2017: 32-34).

Током 1970-их и 1980-их, руска емиграција у Сједињене Америчке Државе је углавном била сачињена од Јевреја који су стизали у Америку преко Израела. То је било могуће захваљујући пре свега званичној дозволи за емиграцију руских Јевреја у Израел, на основу потписаних совјетско-америчких споразума током последњих година хладног рата (Dubinina & Polinsky, 2013: 1-2). Такође, овоме је допринело и побољшање односа између СССР-а и САД-а током периода владавине совјетског премијера Никите Сергејевича Хрушчова (Никита Сергеевич Хрущёв), као и атмосфера неповерења, дискриминације и антисемитизма унутар СССР-а према Јеврејима, што је подстакло њихову емиграцију када су се за то стекли услови. С обзиром да су јеврејски емигранти из СССР-а углавном били припадници интелигенције, било им је лакше да се интегришу у САД и да својом популарношћу скрену пажњу јавности Сједињених Америчких Држава на руску емигрантску заједницу. Истовремено, њихов долазак у САД је у значајној мери друштвено и културолошки обогатило живот рускојезичне дијаспоре у којој су сада живели и стварали познати и углавном дисидентско настројени песници, писци, сликари и уметници (Петровская, 2024: 74).

Руска емиграција је током свих ових таласа остављала свој траг у науци, култури и развоју САД-а. На пример, први талас руске емиграције донео је Сједињеним Америчким Државама искуство у обрађивању земље, као и семена многих усева који су се успешно прилагодили локалним земљиштима и климатским условима. До Другог светског рата, док су још носиле „руске“ називе, популарне су биле сорте пшенице тзв. „безуске петорке“ (безусая пятерка) – „кримка“, „арнаутовка“, „малаховка“, „кубанка“, „харковка“ у Канзасу, као и у Северној и Јужној Дакоти (Головкин, 2016: 92). Овас, раж, сунцокрет, детелина, хељда, јабуке, диње, лубенице, трешње, пшенице, воће и поврће које је дошло из степа Украјине и Туркестана, веома се добро прилагодило у Илионису, Ајови, Небраски, Канзасу, Висконсину, Мичигену и уопште у пределима Средњег запада (Midwest) (Головкин, 2016: 93).

Током прва три таласа емиграције, на стотине руских лекара, инжењера, представника културе, али и уопште стручњака из свих области техничких, природних и друштвених наука, нашло је своје место у новој домовини. Ипак, можда најзначајнији траг у технолошком развоју САД-а, а пре свега развоју авио-индустрије, оставили су како руски инжењери-конструктори, тако и пробни пилоти. Тако је, на пример, Игор И. Сиркоски (Игорь Иванович Сикорский) основао 1923. године компанију "Sikorsky Aircraft Corporation"; Георгиј А. Ботезат (Георгий Александрович Ботезат) основао 1926. године "De Botezet Impeller Company"; Александар Н. Северски (Александр Николаевич Прокофьев-Северский) основао 1931. године "Seversky Aircraft"; Михајл М. Струков (Михаил Михайлович Струков) основао 1943. године "Chaise Aviation Company and Strukoff", а током 1950-их година "Strukoff Aircraft Corporation"; а 1953. године, Игор В. Бенсен (Игорь Васильевич Бенсен) основао је "Bensen Aircraft Corporation" (Головкин, 2016: 95).

Можемо навести и хемичаре попут Герогија Б. Кистјаковског (Георгий Богданович Кистьяковский), потпредседника Академије наука САД и научног саветника председника Ајзенхауера (Dwight D. Eisenhower), али и академика Владимира Н. Ипаљтева (Владимир Николаевич Ипатъев); физичаре попут Георгија А. Гамова (Георгий Антонович Гамов), Степана П. Тимошенка (Степан Прокофьевич Тимошенко) и „оца телевизије“ Владимира К. Зворикина (Владимир Козьмич Зворыкин); астрофизичаре и астрономе попут Ото Л. Струвеа (Отто Людвигович Струве), Сергеја И. Гапошкина (Сергей Илларионович Гапошкин) и

Венчеслава С. Жардецког (Венчеслав Сигизмундович Жардецкий); математичаре Јакова Д. Тамаркина (Яков Давидович Тамаркин) и Јакова В. Успенскова (Яков Викторович Успенский) и друге (Головкин, 2016: 96).

Осим научника, вреди истаћи и руске емигранте који су били културни делатници и који су наставили са својим стваралаштвом у новој отаџбини. То су, пре свих, композитори Сергеј В. Рахмањин (Сергей Васильевич Рахманинов), Игор Ф. Стравински (Игорь Фёдорович Стравинский), Дмитриј З. Тјомкин (Дмитрий Зиновьевич Тёмкин) и пијаниста Осип С. Габрилович (Осип Соломонович Габрилович), као и бројни глумци, али и кореографи, сценографи, играчи и балерине, због којих се дуго година у Сједињеним Државама под речју „балет” подразумевао управо руски балет. Ту су и писци попут Владимира В. Набокова (Владимир Владимирович Набоков), Михаила О. Цетлина (Михаил Осипович Цетлин), Марка А. Алданова (Марк Александрович Алданов), Георгија Д. Гребеншчикова (Георгий Дмитриевич Гребенщиков) и Сергеја И. Гусев-Оренбуршког (Сергей Иванович Гусев-Оренбургский). Не треба заборавити ни бројне сликаре, песнике и друге уметнике који су оставили свој траг у новој отаџбини и допринели масовној популаризацији руске културе у САД-у (Головкин, 2016: 101).

Четврти и пети талас руске емиграције – од распада СССР до „СВО”

После распада Совјетског Савеза, у Русији је наступио период масовне незапослености, урушавања животног стандарда, економске, друштвене и политичке несигурности као и унутрашње нестабилности. Четврти талас емиграције из Русије обухватао је у почетку пре свега етничке мигранте и радно способно становништво средњих година, али и познате стручњаке, научнике и друге представнике интелигенције који су се одлучили на емиграцију у САД током 1990-их година. Главне земље за емиграцију биле су Сједињене Америчке Државе, Израел и Немачка, на чији је удео отпадало 94% укупног броја емиграната из Русије током 1993. и 1994. године (Воробьева, Алешковский & Гребенюк, 2017: 104-105).

Већ током друге половине 1990-их година грађани Русије који су се одлучили за емиграцију постају све чешће привремени радни

мигранти, заузимајући различите позиције на тржишту рада, од не-квалификованих радних места до високостручних. То ће се променити током почетка 2000-их, где значајнију улогу добија руска бизнис-емиграција, тј. предузетници који се оријентишу на стабилнија и сигурнија тржишта западних земаља. Такође долази до одлива млађе популације из Русије са квалитетним техничким образовањем, али без перспективе за посао и каријеру унутар Русије. Током овог периода, у Сједињене Америчке Државе емигрирају становници из свих региона Русије, чиме се значајно смањује удео емиграната из Москве и Санкт Петербурга – са 30% на 9% (Воробьева, Алешковский & Гребенюк, 2017: 106).

Пети талас руске емиграције, који започиње почетком 2000-их година и који и даље траје, стабилизује се по свом саставу, али и разлозима за емиграцију, који су углавном спајање чланова породице, тј. њихова емиграција из Русије у САД, емиграција услед незадовољства са унутрашњим друштвено-политичким, али и економским факторима, као и емиграција ИТ стручњака из Русије ка Америци (Воробьева, Алешковский & Гребенюк, 2017: 108-109).

Ипак, за разлику од свих претходних таласа руске емиграције, емигранти четвртог и петог таласа поседују једну од кључних карактеристика која их издваја од њихових претходника – одлазак у Сједињене Америчке Државе за њих често не подразумева доживотну емиграцију и неопходну натурализацију у новој земљи, већ пре свега представља средство за стицање капитала, радног искуства и професионалних навика. Овај модел пружа могућност потенцијално успешног повратка у Русију, као и приступ бољим условима запослења и вишем животном стандарду у матичној земљи, што није било могуће за раније генерације руских емиграната које су биле приморане на трајну интеграцију у САД, укључујући и језичку и културну асимилацију, без реалне перспективе повратка или посете својој породици која је остала у Русији.

Што се тиче организација везаних за руску дијаспору које су дејствовале или дејствују и даље на територији САД у последњих пар деценија, можемо поменути следеће:

1. Координациони савет организација руских сународника Сједињених Америчких Држава (Координационный совет организаций российских соотечественников Соединенных Штатов Америки – КСОРС). Он је основан 2006. године и сматра се за главну организацију руске дијаспоре у САД. Ова организација је била

одговорна за успостављање стабилних односа између удружења руске дијаспоре у САД, као и за развој и подршку иницијативама руских емиграната у области културе, образовања и друштвених пројеката. Са погоршањем односа између САД и Русије, КСОРС је била оптуживана да је исувише тесно повезана са државним органима и безбедносним структурама Руске Федерације, а од 2018. године америчке власти су почеле да испитују финансирање и организацију активности КСОРС-а. Марта 2022. године против тадашње председнице КСОРС-а Елене В. Бренсон (Елена В. Брэнсон) покренуте су оптужбе, између осталог, за деловање као агента стране државе који није регистрован на територији САД, за лажно сведочење, као и за превару везану за визе за руске званичнике, што је пре свега везано за њено руковођење „Руским центром у Њујорку” и „Саветом руске заједнице у САД”. Елена Бренсон је напустила САД избегавајући хапшење, а КСОРС је обуставио свој рад због истраге Федералног бироа истраживања (FBI) о страним агентима и завери у корист стране државе (Ручкин, 2022: 329-332).

2. Руска племићка скупштина у САД (Русское дворянское собрание в США) основана почетком 1930-их година. У питању је филантропска и непрофитна организација која се стара да одржи традиције Беле емиграције. Ова организација је изазвала одређене контроверзе када је прво 2014. године подржала дејства руске државе везана за Крим, а затим јавно осудила дејства Русије у Украјини почетком 2022. године. Један од разлога за овакве ставове се види у томе што је тренутно руководство ове организације донекле у политичкој опозицији у односу на државну власт у Русији (Ручкин, 2022: 334-335).
3. Конгрес руских Американаца (Конгресс русских американцев – КРА) основан је 1973. године са циљем да заступа интересе руског народа у емиграцији, као и да се бори против русофобије у САД изазване непријатељством америчке државе и народа према СССР-у и комунизму уопште, са чиме се изједначавао целокупни руски народ у њиховим очима. После ескалације Украјинске кризе фебруара 2022. године, КРА је осудила вандализам према руским културним и пословним објектима у САД, указујући на то да руска дијаспора не може бити нити одговорна нити

кажњена на основу поступака руководства друге државе. КРА наставља и данас свој рад, пре свега у координацији са руским емигрантским организацијама и удружењима, у циљу популаризације руске културе и историјског наслеђа руских емиграната у САД (Ручкин, 2022: 335-337).

4. Руска православна црква у Америци. После фебруара 2022. године, свештенство три јурисдикције Руске православне цркве у Америци – Патријарашких парохиа Московске патријаршије (Патриарших приходов Московског Патриархата), Руске православне заграничне цркве (Русской Православной Церкви Заграницей – РПЗЦ) и Православне цркве у Америци (Православная церковь в Америке – ПЦА), било је приморано да пронађе компромисно решење око званичних изјава које би истовремено уважило осећања верника и званичне ставове Руске православне цркве, с обзиром на многонационални карактер верника. У недостатку званичног обраћања верницима у САД од стране Московске патријаршије поводом почетка тзв. „Специјалне војне операције” у Украјини дошло је до опречног изјашњавања појединих свештеника, али и до супротстављених ставова на релацији ПЦА-РПЗЦ. Ипак, није дошло до званичне осуде спољно-политичких поступака Москве према Украјини од стране Руске православне цркве у Америци и за сада сва три огранка Руске православне цркве у Америци су успела да избегну унутрашње поделе, док су истовремено успела да задрже везе са Московском патријаршијом. Такође, њихова делатност је остала усмерена на црквени живот, као и на подршку жртвама конфликта, док су избегнуте оштрије и поларизујуће политичке расправе (Ручкин, 2022: 332-334).
5. Нова политичка дијаспора – друштвене мреже и дигитално странство. Према подацима америчке царинске и граничне службе, број захтева за политички азил у САД од стране држављана Русије у 2022. години порастао је готово шест пута у односу на претходни период. Нови талас руске емиграције у САД донео је превасходно младе људе који међусобно одржавају контакт углавном путем друштвених мрежа као што су "Вконтакте" (руски аналог Фејсбуку) и Телеграм, које су „замениле огласне табле у православним црквама као примарни извор информација

за новопридошле” (Ручкин 2022, 337). Заједнице нових миграната у САД придошлих током и после 2022. године описују се као прилично егоцентричне, са јаким унутрашњим, али слабирм спољним везама – нешто што је опште место и у вези са осталим руским емигрантским заједницама у другим земљама које су основане током и после 2022. године. Ови руски емигранти су више политички активни него њихови претходници и главна карактеристика ових транснационалних руских емигрантских мрежа су активности усмерене ка деловању против спољнополитичког курса Руске Федерације (Ручкин, 2022: 337-338).

Тренутно је у САД активно 13 политичких руских емигрантских организација, од којих је можда најактивнија „Рускојезична Америка за демократију у Русији” (Русскоязычная Америка за демократију в России). Неке од њених активности обухватају сарадњу са америчким политичким структурама, контакте са руским опозиционим политичарима, акцију солидарности са, пре свега Украјином, и њеним политичким руководством, протесте против председника и владе Руске Федерације итд. Политички активизам нове руске дијаспоре у САД све више се одвија кроз неформалне канале комуникације као што су медијски пројекти, Телеграм канали и друштвене мреже. Такође, приметна је и блиска сарадња са америчким политичким круговима, као и са дијаспорама других народа, пре свега са украјинском, али и грузијском, пољском и балтичком дијаспором. Политички утицај украјинске дијаспоре отвара врата и представницима руских опозиционих група, који све чешће учествују у расправама у Конгресу САД о питањима од значаја за Украјину (Ручкин, 2022: 338).

Ипак, процентуално, у поређењу са рускојезичким емигрантима у САД, ова нова политичка емиграција из Русије ипак не представља ставове већинске руске емиграције, и питање је колику подршку заиста имају међу својим сународницима у САД. У случају побољшања односа између Вашингтона и Москве, што, судећи по изјавама америчких и руских званичника у првој половини 2025. године, представља сасвим могућ геополитички сценарио, остаје питање будуће релевантности и подршке коју би овакве политичке организације руских емиграната могле имати од стране Вашингтона.

Према попису становништва из 2020. године, грађана САД-а руског порекла има око 2.5 милиона или 0.77% од укупног становништва САД.

Ипак, уколико се узму у обзир сви рускојезички имигранти који су дошли са територије бившег СССР-а, тј. данашње Заједнице Независних Држава (Содружество Независимых Государств), тај број је значајније већи (Петровская, 2024: 77). Рускојезичко становништво је сконцентрисано пре свега у Њујорку, али и у државама Њу Џерзи, Северна Дакота, Калифорнија, Флорида, Мисисипи, итд. Узимајући у обзир да руски емигранти чине висококвалификовану радну снагу у САД, није зачуђујуће да је према подацима из 2020. године више од 67% њих запослено у пре свега ИТ сфери, али и у другим високотехнолошким областима (Петровская, 2024: 77).

Данас се руска емиграција у САД пре свега асоцира баш са ИТ сфером и успешним младим програмерима из Калифорније који су се вешто адаптирали животу и раду у тзв. Силиконској долини (Silicon Valley). Историја емиграције руских ИТ стручњака, такозваних „ајтишника” (айтишник) започиње крајем 1990-их година. Тада су млади руски програмери, поседујући квалитетно совјетско образовање у техничким наукама, а суочавајући се са тешким условима за живот и рад у домовини, одлучили да потраже нове могућности у Сједињеним Америчким Државама. Ипак, тај први талас ИТ миграната доживео је својеврстан културни шок који се односио како на сам живот у САД-у, тако и на начин рада, али и корпоративну културу унутар америчких ИТ компанија. Ипак, нови таласи руских ИТ имиграната се већ лакше адаптирају на ову, за Русију специфичну корпоративну и културну средину, пре свега захваљујући изузетно развијеној ИТ сфери унутар саме Русије која се градила на основу искуства првих ИТ емиграната у САД. Оно што је такође занимљиво је и то да је данас међу руским ИТ емигрантима присутан и све већи број жена „ајтишника”, што није био случај током ранијих таласа ИТ емиграције (Шалыгина, 2023: 263).

Ипак, треба нагласити да је сасвим могуће да ће се у наредним годинама смањити број ИТ емиграната из Русије. На пример, руско Министарство за дигитални развој, телекомуникације и масовне комуникације (Минцифры России) изјавило је априла 2024. године да се више од половине оних емиграната, а поготово ИТ стручњака који су 2022. године напустили земљу, већ вратило натраг у Русију. Разлози за то се виде у порасту плата у ИТ сектору у Русији, ослобађањем од војне обавезе запослених у овом сектору, увођењем пореских олакшица и повластица за хипотеке (РИА Новости, 2024). На тај начин, руска

држава ставља до знања да ће се борити да задржи свој ИТ кадар унутар граница своје земље, што ће се природно одразити на његову даљу емиграцију, пре свега у САД и Калифорнију, као најприродније дестинације за емиграцију руских „ајтишника”.

Закључак

Руска и рускојезична емиграција у Сједињеним Америчким Државама оставила је значајан траг у животу, култури, науци и општем развоју САД током пет таласа емиграције, почевши од 19. века па све до данашњих времена. Сваки талас емиграната је имао неке своје карактеристике, попут беге од дискриминације за руске Јевреје, „привременог” боравак беле емиграције коју су чиниле војна елита и интелигенција царске Русије, совјетских грађана који су бежали од последица Другог светског рата, а често и од самог СССР-а, економских емиграната у пост-совјетском периоду, и савремених „ајтишника” из Силиконске долине. Руски емигранти су током више од сто година заједнички са другим народима САД учествовали у изградњи ове државе и може се само претпоставити губитак који је руска држава кроз деценије претрпела због одласка ових људи ван њених граница због лоших економских и политичких услова, ратова, револуција и нестабилности.

Као везивно ткиво руске дијаспоре можемо свакако истаћи Руску православну цркву, која је неколико пута успешно помирила идеолошки и политички супротстављене припаднике емиграције и која је, такође, чувала језик, традицију и културу руског народа у САД. Глобализација, друштвене мреже и доступност ваздушног транспорта олакшали су везе руске емиграције са матицом, али атмосфера конфликта и неповерења између Вашингтона и Москве током последњих година представља значајну баријеру у одржавању веза руских емигрантских организација са руском државом.

И поред тога што су у тренутним геополитичким околностима Сједињене Америчке Државе и Русија супротстављене једна другој – што се пре свега огледа у конфликту у Украјини и активној америчкој улози у њему – ипак са реизбором Доналда Трапа (Donald John Trump) за председника САД-а постоји опрезна нада да ће се у будућности руско-амерички односи стабилизovati. Једна од предности садашњих

околности везаних за сукоб на релацији Вашингтон-Москва се огледа у томе што ово није конфронтација између двају друштвено-политичких система као што су социјализам и капитализам, што је био случај за време хладног рата, а што би природно водило ка жељи за потпуним уништењем супарничког система. И САД и Русија су данас капиталистичке земље, али са два различита модела капитализма – државним и либералним. Дакле, иако циљ може бити да се противник-конкурент на светској позорници ослаби, то свакако не води ка тоталном уништењу ни једне од посматраних земаља, што оставља простор за договор, компромис и проналажење решења за суживот у сада већ мултиполарном свету (Худолей, 2022: 12-13).

У случају да кроз неколико година дође до својеврсног компромиса о суживоту двеју великих сила као што су САД и Русија, остаје да се види улога руске дијаспоре у томе. Иако је по бројности она мала, ипак може да служи као мост између политичара како у Америци, тако и у Русији. Са друге стране, емигранти који одлуче да се врате натраг у матицу, а пре свега стручњаци из ИТ сфере, допринеће развоју домаће високотехнолошке индустрије, захваљујући богатом искуству које могу да стекну радећи у престижним америчким компанијама. Током више од сто година, Русија је Сједињеним Америчким Државама пружала оно највредније што је имала – људски капитал, своје раднике, офицере и интелигенцију. Остаје питање да ли ће Русија у будућности моћи да спречи даљи „одлив мозгова” и да створи услове за евентуални повратак емиграната, али и да ли ће САД и даље бити примамљива дестинација за руске емигранте новог поколења, поготово за оне из сфере ИТ-ја и других техничких наука.

Литература

- Воробьева, О. Д., Алешковский, И. А., Гребенюк, А. А. (2017). "Трансформация российской эмиграции на рубеже XX-XXI вв.", *Век глобализации*, (4 (24)), 100-111. Преузето са: https://mgimo.ru/upload/iblock/6d6/transformaciya-rossijskoj-ehmigracii-na-rubezhe-hkh-hkhi-vekov.pdf?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com, датум приступања: 16.06.2025.
- Галкина, Е.В., Крючков, И.В. (2017). "Русская Америка в XVIII – первой половине XIX вв.: истоки и религиозно-духовные аспекты", *Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К. Л. Хетагурова*, Общественные науки, № 1, 18-21. Преузето са: <https://bulletinnosu.ru/upload/2017-1/FullVersion2017-1.pdf>, датум приступања: 16.06.2025.
- Головкин, А.А. (2016). "Вклад русской эмиграции в науку, культуру и технику США", *Диалог цивилизаций: Восток – Запад: Материалы XVI научной конференции студентов, аспирантов и молодых учёных*, Москва Российский университет дружбы народов, 91-105. Преузето са: <https://repository.rudn.ru/en/recordsources/recordsource/7743/>, датум приступања: 16.06.2025.
- Ершов, К. Ю. (2008). "Послеоктябрьская эмиграция из России в США: элита или маргиналы?", *Imagines mundi : альманах исследований всеобщей истории XVI–XX вв.*, № 5 (3), Екатеринбург, Издательство Уральского университета, 373-380. Преузето са: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/76785/1/im-36-5-i-3-2008.pdf>, датум приступања: 16.06.2025.
- Зацепина, О. С., Ручкин, А. Б. (2011). *Русские в США. Общественные организации русской эмиграции в XX – XXI вв.*, Нью-Йорк: RACH-CPRESS, 269 с.
- Лившиц, А.А. (2021). "Проблемы "новой" иммиграции из России в США по материалам новоанглийской прессы (1882–1914)", *Вестник Московского университета*, Серия 8: История, 95-111. Преузето са: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-novoy-immigratsii-iz-rossii-v-ssha-po-materialam-novoangliyskoj-pressy-1882-1914>, датум приступања: 16.06.2025.
- Петровская Н.Е. (2024). "Русскоязычная эмиграция в США: особенности состава и социально-экономической адаптации", *KANT*, (3 (52)),

- 71-79. Преузето са: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkoyazychnaya-emigratsiya-v-ssha-osobennosti-sostava-i-sotsialno-ekonomicheskoy-adaptatsii>, датум приступања: 16.06.2025.
- РИА Новости. (2024, 5 април). "Две трети IT-специалистов, ухавших в 2022 году, вернулись в Россию", Преузето са: <https://ria.ru/20240405/it-1937991966.html>, датум приступања: 16.06.2025.
- Ручкин, А. Б. (2022). Русские в США: общественные организации диаспоры в условиях кризиса двусторонних отношений. Высшее образование для XXI века. Воспитание: вызовы современности Москва, 24–26 ноября 2022 года. 327-344. Преузето са: <https://publications.mosgu.ru/index.php/main/catalog/view/39/36/126-1>, датум приступања: 16.06.2025.
- Фугина, О.А. (2017). "Освоение русскими Северной Америки: возникновение русско-американских культурных связей", *Вестник МГУКИ*, 3 (77), 86-95. Преузето са: <https://cyberleninka.ru/article/n/osvoenie-russkimi-severnoy-ameriki-vozniknovenie-russko-amerikanskih-kulturnyh-svyazey>, датум приступања: 16.06.2025.
- Хисамутдинов, А.А. (2017). *Как русские появились в Америке*, Издательство Дальневосточного Университета, Владивосток, 135 с.
- Худолей К. К (2022). "Российско-американские отношения: есть ли шанс на их улучшение?", XXX Российско-американский семинар в Санкт-Петербургском государственном университете, Американские исследования в Санкт-Петербургском государственном университете, Сборник докладов XXX Российско-американского семинара в СПбГУ, 17–19 мая 2021 г. 12-17. Преузето са: https://pureportal.spbu.ru/files/101752639/elibrary_49432395_15090463.pdf, датум приступања: 16.06.2025.
- Шалыгина Н. В. (2023). "Американская жизнь русских программистов (этногендерный аспект)", *Сибирские исторические исследования*, (4), Преузето са: <https://cyberleninka.ru/article/n/amerikanskaya-zhizn-russkih-programmistov-etnogendernyy-aspekt>, датум приступања: 16.06.2025.
- Dubinina, I., Polinsky, M. (2013). "Russian in the USA. In Slavic Languages in Migration", (Slavishe Sprachgeschichte vol. 6), ed. Michael Moser and Maria Polinsky. Wien: Lit Verlag. Преузето са: <https://dash.harvard.edu/server/api/core/bitstreams/7312037c-fd7b-6bd4-e053-0100007fdf3b/content>, датум приступања: 16.06.2025.

FROM FUR TRADERS TO TECHNOLOGICAL INNOVATORS: A HISTORY OF RUSSIAN EMIGRATION IN THE UNITED STATES

Summary: This paper explores the historical and cultural contribution of Russian immigrants and emigrants to the development of American society in the period from the late 18th to the early 19th centuries. The focus is on the formation of Russian-American cultural ties, starting with the presence of the Russian-American Company and the activities of the Russian Orthodox Church in Russia in America, and ending with the impact of Russian emigration on science, art, education, and public life in the United States. The aim of the paper is to show how different waves of emigration from Russia contributed to the multicultural identity of the United States and the shaping of American society. The methodological framework used in the research consists of the historical method, content analysis and case studies, with support from relevant scientific literature, primarily from the Russian academic environment. This research concludes that Russian emigration, through its historical role and activities, but also despite pronounced ideological and political divisions, has left a significant and lasting mark on American society, as well as on the development of science, culture, art and technology in the United States.

Keywords: Russian Empire, USSR, Russian Federation, USA, emigration.

Марија Д. Марсенић*

Институт за европске студије
Београд

Лука М. Јовановић**

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Катедра за историју
Косовска Митровица

ИЗГНАНИЧКИ НАЦИОНАЛИЗАМ: СЛУЧАЈ ИСЕЉЕНИКА ИЗ КРАЉЕВИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА ТОКОМ И У ГОДИНАМА НАКОН ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА (1916-1925)

Сажетак: Овај рад аналитички сагледава политички ангажман црногорске емиграције у Сједињеним Америчким Државама у току и након Првог светског рата кроз призму савремених теоријских концепата изгнаничког национализма (exilic nationalism) и национализма на даљину (long-distance nationalism). Полазећи од радова Качига То-лолијана, Нине Глик-Шилер и других аутора који тематизују транснационалне аспекте националног идентитета, у раду се испитује начин на који су емигрантске структуре, лишене контроле над територијом и без институционалне подршке, настојале да артикулишу националну аутономију у условима изгнанства. Кроз истраживање дипломатских, медијских и организационих активности истакнутих актера у оквиру

---

* marija.marsenic@ies.rs; <https://orcid.org/0009-0004-4632-0373>

** <https://orcid.org/0000-0002-9721-8940>

црногорске политичке емиграције, рад указује на начине на које је црногорска дијаспора покушала да очува и обнови државност у условима изгнанства. У фокусу је анализа стратегија путем којих је изгнаничка емиграција настојала да, кроз афективну артикулацију историјске неправде, апеле међународним форумима и медијску интервенцију, реконструише политички субјективитет и легитимитет некадашње државности. Црногорска дијаспора у САД сагледава се као специфичан простор унутар кога се преплићу наративи носталгије, политичке акције и колективног сећања, што омогућава дубље разумевање динамике националног ангажмана у транснационалном контексту.

Кључне речи: изгнанички национализам, национализам на даљину, црногорска политичка емиграција, дијаспора.

Увод

Национализам, као политичка идеологија и културни оквир колективне идентификације, одавно превазилази границе територијалне државе. Његове артикулације у расејању – у емиграцији и дијаспори – посебно су значајне за разумевање начина на које се национални идентитет одржава, преобликује и политички мобилише ван матичног тла. У том контексту, у научној литератури су развијени различити концепти који покушавају да обухвате специфичности национализма у условима просторно-временске удаљености од „домовине” – попут изгнаничког национализма (*exilic nationalism*) (Tölölyan, 2010) и национализма на даљину (*long-distance nationalism*) (Glick Schiller, 2005; Anderson, 1998). Уместо да их посматрамо као раздвојене типове, овај рад полази од њиховог прожимања у заједничкој тежњи да се домовина одржи као симболички центар националног идентитета, као и у потреби за политичком артикулацијом националних захтева изван њених територијалних граница.

Национални идентитет у дијаспори не одумири пасивно, већ се институционализује, репродукује и мобилише – кроз медије, емигрантске организације, религијске структуре, политичке апеле и сл. Он може попримити различите облике, од носталгичног чувања „стarih обичаја” до активног укључивања у политичке процесе у матици, све до

покушаја међународног лобирања, дипломатског деловања или формирања паралелних институција (Glick Schiller, 2005).

Илустративан пример оваквог облика националне мобилизације представља политичка емиграција са простора Краљевине Црне Горе у Сједињеним Америчким Државама (даље: САД) након црногорске капитулације 1916. године. Иако бројчано релативно ограничена заједница, њени истакнути представници су почетком двадесетих година XX века развили низ активности усмерених на очување идеје обнове независности Црне Горе, формирање институционалних и симболичких облика аутономног националног деловања и интернационализацију питања обнове државности. У раду ће бити размотрено на који су начин емигрантске активности црногорске политичке дијаспоре у САД обликовале специфичан вид национализма у расејању, како су артикулисале однос према изгубљеној државности и како доприносе ширем разумевању национализма у транснационалном контексту.

Теоријски оквир

Појам изгнаничког национализма односи се на облик национализма међу политичким емигрантима који своју заједницу у иностранству доживљавају примарно као привремено изгнанство усмерено ка циљу повратка или обнове домовине (Tölölyan, 2010). Ови емигранти често себе сматрају чуварима „праве” националне идеје у туђини. Качиг Тололијан (Khachig Tölölyan), један од водећих аутора у студијама дијаспоре, описује како су ране дијаспорске заједнице (нпр. јерменска дијаспора) гајиле „изгнанички национализам” са надом у повратак на територију са које су протерани (Tölölyan, 2010). Такав национализам у дијаспори првенствено је окренут ка изгубљеној домовини: емоције и политичке активности усмерене су ка очувању сећања на стару државу, не признавању промена (нпр. нових режима) и ка евентуалној рестаурацији старе државе или повратку (Tölölyan, 2010). Тололијан бележи да је код Јермена тај изгнанички, повратнички национализам опстајао јак све до друге половине XX века (Tölölyan, 2010). Кључна одлика изгнаничког национализма је идеја привремености егзила – уверење да тренутни боравак ван домовине није трајан, већ да ће се политичке прилике променити и омогућити повратак (Tölölyan, 2010). Идентитет

дијаспоре у том случају гради се на наративу губитка домовине и завета да ће се она обновити. Често се формирају владе у егзилу, политички комитети и организације верне збаченим владарима или покретима отпора (Glick Schiller, 2005).

Појам национализам на даљину популаризовао је Бенедикт Андерсон (Benedict Anderson) како би описао облике националистичког ангажмана међу дијаспором и исељеницима који, иако живе далеко од матичне земље, активно учествују у њеним националним питањима (Anderson, 1998). Овај концепт дефинисан је као скуп идентитетских тврдњи и пракси које повезују људе распоређене по разним географским локацијама са одређеном територијом коју доживљавају као своју постојбину (Anderson, 1992). Дијаспоре често оснивају институције и удружења у земљама свог боравка како би координисале активности и очувале заједницу. То могу бити културна друштва, црквене организације, добротворна удружења, политички клубови, па и експлицитно политичке странке у егзилу (Anderson, 1998). Ове институције служе као чворишта очувања идентитета и база за мобилизацију.

Активности исељеничке заједнице из Краљевине Црне Горе у Сједињеним Америчким Државама

Концепте изгнаничког и национализма на даљину можемо плодотворно применити на случај црногорске политичке емиграције у САД почетком XX века. Наиме, још пре прекретничких догађаја Првог светског рата (1914-1918), као и последица које су из њих произишле на миграциона кретања становништва Балкана и Европе, становништво са територије Кнежевине/Краљевине Црне Горе је, може се рећи до тада већ више деценија, мигрирало у САД. Исељавање је вршено искључиво из економских потреба, дакле на привремени рад услед велике задужености појединаца у матици (Пејовић, 1962). Случајева политичке миграције из Црне Горе у САД тада није било. Досадашња истраживања показала су да је покрет исељавања у САД започето након рата Црне Горе и Османског царства (1876–1878) и да је талас економског исељавања трајао до пред почетак Балканских ратова (1912–1913) (Пејовић, 1962). Исељавање је достигло врхунац у периоду између 1903. и 1905. године, када је према званичним пасошким књигама издато укупно

18.319 пасоша (Novotni, 2020). Према овом броју треба бити резервисан из разлога што су многи путници за САД завршавали и у другим државама америчког континента, а њихов боравак тамо је често био временски ограничен. За територијално малу и материјално слабу Црну Гору овај вид економске миграције, од које је она имала двоструку корист, доносио је добити. Према проценама тадашњих црногорских власти, око 20.000 црногорских радника у САД је у периоду од 1906-1912. у матицу преко новчаних завода послало 9.100.000 перпера (Пејовић, 1962). Почетак Балканских, а одмах затим и Првог светског рата (1914-1918), у којима је Црна Гора била активни учесник, значио је повратак великог дела радника из иностранства уопште. Ратна судбина већ након мање од две године рата суочила је Црну Гору са капитулацијом јануара 1916. године, која је значила распуштање војних снага, укидање државности и напуштање некадашње државне територије од стране владајуће династије Петровић Његош и суверена краља Николе I (1860-1918). Тиме је Краљевина Црна Гора престала да постоји као ратна страна, сврставши се у поражене државе које су из рата изашле прихватајући пораз од стране Аустроугарске (Перазић, 1980). Ратни вртлог а потом и проглашење уједињења са Краљевином Србијом 1918. године у заједничку (нову) државу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, бројни Црногорци – посебно присталице свргнуте династије Петровић Његош и противници уједињења по одлукама Подгоричке скупштине одржане крајем новембра 1918. године – остали су изван њених граница одбијајући да се врате у нову државу. Краљ Никола, збачен на Подгоричкој скупштини, која му је уједно забранила повратак и конфисковала имовину у име народа Црне Горе, сматрајући себе и даље носиоцем црногорског суверенитета, настојао је да у иностранству око себе да окупи преостале снаге које су биле противне уједињењу (Терзић, 2021).

Како је почетком 1919. године на Цетињу тзв. Божићна побуна присталица краља Николе доживела слом, активности за обнову црногорске државности су апсолутно пренете у иностранство (Живојиновић, 1996). Формиравши владу на челу са једним од вођа побуне Јованом Пламенцем (1873-1944), краљ Никола је из свог новог станишта у Неију на југу Француске започео потрагу за савезницима и агитацију у савезничким државама. На том путу су се као најперспективнији савезник појавиле САД. Наиме, традиционални савезник Црне Горе током читавог XIX века била је Русија, међутим, на њу се није могло рачунати

јер се она још 1917. године суочила са револуцијом, сепаратним миром и грађанским ратом. У Француској и Великој Британији, као покровитељима стварања Краљевине СХС, није се могло наћи погодно тле за акцију против ње. Италија је краља Николу подржавала свега пар година након рата, гледајући у њему инструмент своје политике у сукобу са Краљевином СХС. Међутим, потписивањем Рапалског уговора 1920. године између Београда и Рима, подршка Италије краљу Николи и његовим присталицама нагло опада јер и Рим признаје нестанак Црне Горе као независне државе окрећући се јачању односа са Београдом (Живојиновић, 1996; Живојиновић, 1998). Имајући све то у виду, краљ Никола се окреће раду на актуелизацији црногорског питања у САД, новој чланици тзв. Великих сила, коју је на Версајској мировној конференцији председник Вудро Вилсон (1913-1921) афирмисао као нови (незаобилазни) фактор у епицентру светске политике – Европи. Уједно, постојећа заједница Црногораца у САД чинила је добар основ за пропагандни рад. Црногорски исељеници у САД представљали су класичан пример изгнаничког национализма: себе су сада видели као политичке прогнанике чија је мисија да изван домовине раде на њеној обнови. План краља Николе и његових просталица био је амбициозан: као некада Русија, сада су САД требало да се наметну као протектор и покровитељ Црне Горе, обновитељ њене државности и потом чувар њених интереса.

Програм владе у егзилу, на чијем је челу био Јован Пламенац, представљао је јасно артикулисан политички оквир деловања црногорске емиграције након губитка државности. У њему су сажети основни циљеви и вредносни оријентири изгнаничког покрета који је деловао ван граница земље, али са амбицијом да утиче на њену будућност. Први и најважнији задатак био је, како се у програму наводи – „борба на живот и смрт за поштовање суверенитета Црне Горе” – што недвосмислено указује на схватање емиграције као легитимног настављача црногорске државности, у духу изгнаничког национализма који суверенитет види као кључни симбол и гаранцију националног идентитета (Rastoder, 2004: 263). Други приоритет Пламенчеве владе био је разоткривање, речима самог документа, „лажи и клевета” којима је, по тумачењу црногорских емиграната, званична Србија настојала да прикрије сопствену улогу у „издаји” Црне Горе (Rastoder, 2004: 263-264). Овај сегмент програма одражава снажан афективни и морални

елемент изгнаничког дискурса – осећај неправде, издаје и потребе да се истина о прошлости „врати у јавност”, што је чест мотив у теоријским моделима изгнаничког и дијаспорског национализма. Емиграција овде не наступа само као политички субјект, већ и као чувар „историјске истине”, настојећи да очува колективно сећање на националне жртве и симболичку супериорност старе Црне Горе. Трећи циљ односи се на „аболицију неправди према Црној Гори што се тиче граница, територија и сл.”, што указује на покушај дијаспоре да заступа територијалне интересе нације у одсуству саме државе (Rastoder, 2004: 264). У том смислу, Пламенчев програм није био само политичка декларација, већ и манифест национализма на даљину у којем дијаспора преузима функције које су иначе својствене институцијама државе – од дипломатске борбе, преко историјске репрезентације, до територијалне артикулације. Ова три програмска стуба – борба за суверенитет, разобличавање „издаје”, и захтев за територијалну правду – представљају срж изгнаничке политике црногорске емиграције и уједно осветљавају на који начин су се концепти национализма у расејању манифестовали у конкретном историјском контексту. У њима је садржана и жал за изгубљеном државом, нада у њену обнову и уверење да се, чак и изван матице, може и мора деловати у њено име – што и јесте суштина изгнаничког и национализма на даљину.

Улазак Црногораца у политичку арену САД представљао је етапу у ширем процесу емиграционих кретања и геополитичких померања током Првог светског рата и непосредно након њега. Након одласка краља Николе и његове владе у изгнанство, започео је процес тражења савезника у борби за обнову црногорске државности. Како су западно-европске силе – нарочито Француска и Велика Британија – све више прелазиле на страну српске визије јужнословенског уједињења, емигранти из Црне Горе били су принуђени да траже алтернативне канале подршке. У том контексту, САД су се наметнуле као кључна нова сила – не само као финансијски и политички актер у савезничком блоку, већ и као дестинација у којој већ постоји организована и све гласнија црногорска исељеничка заједница. Одлука да се политички ангажман пренесе на северноамеричко тле била је додатно мотивисана бројношћу црногорске исељеничке заједнице у САД. Већ током рата, амерички Црногорци били су активни у организовању добровољаца за црногорску војску, што указује на већ постојеће облике патриотске мобилизације.

Њихова улога у постратном периоду добија нову димензију: од подршке ратним напорима прелази се на артикулацију политичког захтева за обновом државе – захтева који је својствен управо изгнаничком национализму, који посматра државу не само као територију, већ и као симболичко и институционално утемељење националног идентитета. Политичко деловање црногорских емиграната у Америци није било спонтано, већ је резултат циљаних напора изгнаничке владе да утиче на америчко јавно мњење, институције и медије. Први званични представници Црне Горе, попут Анте Сеферовића, дотадашњег почасног конзула Црне Горе у Канади, постављени су већ током 1916. године, а њихов задатак био је да анимирају америчке кругове за пружање хуманитарне и политичке подршке (Живојиновић, 1996). Убрзо након рата, та активност је добила институционалне и организоване облике, с доласком делегата, оснивањем удружења и вођењем пропагандних кампања, чиме црногорска емиграција у САД добија свој политички карактер и постаје значајан чинилац у борби за обнову црногорске државности у условима изгнанства (Живојиновић, 1996; Rastoder, 2004; Ђикановић, 2019).

Један од најважнијих облика институционализованог деловања црногорске политичке емиграције у САД након Првог светског рата било је дипломатско залагање за обнову независности Црне Горе. Овај вид деловања представља типичан пример испољавања изгнаничког и национализма на даљину, који се одликује идејом да национални идентитет, иако просторно удаљен од матице, мора бити очуван кроз политичке, културне и институционалне активности дијаспоре (Glick Schiller, 2005). У овом оквиру, постоји уверење да се вредности, моралне норме и политичка права нације могу сачувати или чак повратити кроз везу са домовином, односно кроз међународно признање њене државности. Политичка дијаспора настоји да у земљи прихвата (у овом случају САД) и мобилише подршку за националну ствар, ослањајући се како на симболичку снагу „завичаја” као извориште аутентичног идентитета, тако и на глобалне институције и актере. Ове активности осликавају једно од кључних својстава изгнаничког национализма: идеализовање домовине као симболичког центра националног идентитета, упркос физичкој удаљености и политичком губитку суверенитета.

Први значајан дипломатски корак представљало је отварање посланства Краљевине Црне Горе у Вашингтону и именовање др Анта

Гвозденовића за црногорског посланика (Живојиновић, 1996). Иако је тај корак формално уследио пре краја рата, црногорски политички актери наставили су и након 1918. да се обраћају америчкој администрацији, укључујући и председника Вилсона, у настојању да обезбеде подршку за обнову државности Црне Горе. Позивали су се притом на принципе самоуправљања које је Вилсон истицао као темељ новог поретка након Првог светског рата. Ради се о принципима које је председник Вилсон формулисао у свом политичком програму познатом као Четрнаест тачака из 1918. године. У том документу, Вилсон је истицао право народа да самостално одлучују о својој судбини, што је црногорска емиграција тумачила као правни и морални основ за захтев да се преиспита валидност Подгоричке скупштине и призна континуитет црногорске државности. По доласку у САД као посланик изгнаничке црногорске владе, Анто Гвозденовић је прве дипломатске напоре усмерио на заштиту угледа краља Николе и црногорске независности. Суочен са снажном медијском кампањом у америчкој штампи, Гвозденовић је упућивао бројне протесте Стејт департменту, тражећи да се санкционишу критички текстови (Живојиновић, 1996). Међутим, његово непознавање демократских принципа америчког друштва, пре свега слободе медија, довело је до тога да његови апели остану без одговора. Ова ситуација открила је не само ограничени утицај црногорске дипломатске мисије у Вашингтону, већ и дубље неразумевање политичких и културних околности у којима је покушавала да делује.

Следећа епизода представља пример политичке инструментализације страха као стратегије изгнаничког национализма. У покушају да дискредитује политичке противнике и заустави деловање Црногорског одбора за народно уједињење у САД, црногорска влада у егзилу је јула 1918. дипломатским каналима упутила ноту великим силама тврдећи да се у Америци припрема завера са циљем атентата на краља Никола (Живојиновић, 1996). Указујући на могућу повезаност завере са Андријом Радовићем, водећим заговорником уједињења са Србијом, влада у егзилу покушала је да искористи међународне институције и савезничке владе како би сузбила деловање својих опонената (Живојиновић, 1996). Иако је овај потез имао елементе лобирања, он је у основи представљао тактику делегитимисања супарничког дела дијаспоре уз коришћење алармантних и слабо поткрепљених тврдњи. Захтев за истрагу, заснован на писму особе сумњиве менталне стабилности, није

имао одјек у званичним круговима – ни у САД, ни у Великој Британији, ни у Италији – што указује на ограничену ефикасност оваквог приступа. Стога ова епизода открива један од начина на који је изгнаничка власт користила драматизацију и реторику претње као средство политичке борбе унутар расцепкане емигрантске заједнице и у ширем геополитичком контексту.

Поред дипломатских напора, један од централних облика деловања црногорске политичке емиграције у САД након Првог светског рата биле су интензивне пропагандне и медијске активности усмерене на обликовање јавног мњења и мобилизацију подршке за обнову независне црногорске државе. У том циљу је у Детроиту 1916. године покренут недељни лист „Црногорски гласник”, који је представљао један од кључних медијских канала црногорске емиграције у САД (Čizmić, 1974; Живојиновић, 1996; Rastoder, 2004). Уређиван од стране присталица независне Црне Горе и краља Николе, овај лист је објављиван на српскохрватском и енглеском језику, чиме је омогућавао обраћање и исељеничкој заједници и широј америчкој јавности. Његова функција била је двострука: с једне стране, служио је као средство информисања и повезивања расејаних Црногораца, а с друге – као простор политичке артикулације и мобилизације у оквиру шире борбе за очување црногорске државности. Лист је заузимао оштро антиунионистичко становиште, одбацујући идеју безусловног уједињења са Србијом. Заступао је тезу да Црна Гора најпре мора обновити своју независност, а тек потом, под равноправним условима, разматрати могућности уједињења. Та позиција довела је до конфликта са Црногорском мисијом у Америци која је подржавала уједињење. Покушај мисије да организује састанак са исељеницима у Детроиту 1917. године завршио се вербалним и физичким сукобом, што сведочи о дубини подела унутар црногорске дијаспоре (Čizmić, 1974). У настојању да сузбије противнички утицај, мисија је поднела пријаве америчким властима, након чега је неколико црногорских активиста осуђено и послато у затвор, што је додатно продубило раздор. Црногорски гласник је такође користио пропагандне механизме како би оснажио своје политичке позиције. Један од примера је објава из јула 1917. године, у којој се лажно тврди да је италијански генерал Де Роси именован за команданта црногорских трупа – упркос чињеници да такве трупе нису постојале (Čizmić, 1974). Намера је била да се дестимулише регрутовање добровољаца за

Солунски фронт, што сведочи о изузетној политичкој функционалности овог листа. Поред информативне и пропагандне улоге, Црногорски гласник је временом прерастао у симболичко средиште емигрантског покрета, у коме се креирао и одржавао емигрантски идентитет. У складу са концептом „замишљене заједнице” Бенедикта Андерсона, овај лист је омогућавао изградњу колективне свести о националној припадности и историјском континуитету, упркос географској удаљености и политичкој неизвесности. На тај начин, Црногорски гласник представља један од најјаснијих примера медијски посредованог изгнаничког национализма у првој половини XX века.

Један од најзначајнијих примера политичке артикулације црногорске емиграције у САД био је и памфлет *The Voice of Montenegro*, који је 1919. године у Детроиту објавио Јанко Брајовић, емигрант из Чикага (Brajovich, 1919). Написан на енглеском језику и упућен учесницима Париске мировне конференције, овај текст представљао је артикулисани захтев да се призна континуитет црногорске државности и спречи насилно укључење Црне Горе у Краљевину СХС. Брајовић је изнео уверење да је Црна Гора била издана од стране савезника и жртвована у корист већег југословенског пројекта, апелујући на принципе самопредељења које је истицао председник Вилсон. Као наставак ове иницијативе, основан је и лист *Amerikanski Glas Crnogorca – The American Voice of Montenegro*, који је постао водећи орган црногорске политичке емиграције. Подршку су му пружале организације попут Црногорског потпорног савеза и Црногорске слободне странке (Fokus Press, 2021). Лист је функционисао не само као средство информисања, већ и као простор политичке мобилизације, полемике, позива на акцију и изградње заједничког емигрантског идентитета, у складу са ширим обрасцима изгнаничког национализма.

Оно што ове примере чини посебно занимљивим јесте свест емигрантских актера да борба за легитимитет није зависила само од званичних дипломатских канала, већ и од моћи наратива и јавног мњења. У том контексту, медији постају „територија у егзилу” – простор где нација наставља да постоји, говори и дефинише своје циљеве. Они показују како изгнанички и национализам на даљину функционишу као алтернативни облици политичке субјективности – облици у којима држава и нација нису нужне као територијално дефинисане целине,

већ као комуникацијски, симболички и политички пројекти који се одржавају у туђини.

Федерација независних Црногораца у Америци представљала је најзначајнији облик институционалног организовања црногорске политичке дијаспоре у међуратној емиграцији. Седиште јој је било у Детроиту, у савезној држави Мичиген (Rastoder, 2004). Према подацима југословенског конзула у Чикагу Божидача Пурића, на територији САД деловало је једанаест огранака Федерације независних Црногораца, сваки са неколико десетина чланова (Пурић, 1929). Централа се налазила у Детроиту и окупљала је око 100 чланова, док је, на пример, Друштво „Владика Раде” у Чисхолму (Минесота), имало 50 чланова, а огранци у Минеаполису и Коељу (Илиноис) око 70, односно 50 чланова (Пурић, 1929). Према истом извору, Федерација је на врхунцу свог деловања окупљала око 600 активних чланова, што је приближно пет одсто укупне црногорске популације у Америци (Пурић, 1929). Поред окупљања дијаспоре, Федерација је развијала везе са сродним организацијама у Европи и Јужној Америци, прикупљала новчану помоћ за устанак у Црној Гори, слала добровољце и координисала медијске и дипломатске активности (Rastoder, 2004). Основана као одговор на нестанак црногорске државности и делегитимацију краља Николе, Федерација није била тек административно тело, већ израз специфичног облика изгнаничког и национализма на даљину. Њен рад обухватао је политичку артикулацију захтева за обнову независне Црне Горе, дипломатске иницијативе према америчким властима, повезивање са сродним организацијама у Европи и Јужној Америци, као и унутрашње мобилисање дијаспоре кроз медије и јавне скупове (Rastoder, 2004). Посебну улогу у том процесу имала је контрола над листом Црногорски гласник, који је постао званично гласило организације. Преко овог медија, Федерација је не само информисала своје чланове, већ и доследно бранила легитимитет изгнаничке владе, опонирајући Црногорском одбору и присталицама уједињења са Србијом. Њихов активизам показује како национализам у дијаспори може попримити институционализовану форму, са сопственом логиком деловања, политичким циљевима и инфраструктуром за јавно деловање у међународном контексту. Како истичу Брубакер и Тололијан, дијаспоре које настају у условима политичке принуде – као што је био случај са присталицама краља Николе – често развијају идентитете усмерене на очување

„изгубљене државности” и активну политичку мобилизацију усмерену ка матици (Brubaker, 1996; Tölölyan, 2010). Федерација је управо у том кључу настојала да артикулише и одржи континуитет црногорске државне свести кроз институционализовано деловање у егзилу.

Такође, Централно црногорско потпорно удружење (ита. *Associazione Centrale Montenegrina di Beneficenza*), основано у Риму 1. марта 1922. године, представљало је један од најважнијих покушаја институционалног организовања црногорске политичке емиграције након Првог светског рата (Ђикановић, 2019). Иако је у свом Статуту формално дефинисано као хуманитарна организација са мисијом да „помаже све угрожене Црногорце (децу, мушкарце и жене) у иностранству и у Црној Гори путем новчаних донација или других потребштина (одеће, лекова и сл.)”, у суштини је функционисало као продужена рука црногорске владе у егзилу (Ђикановић, 2019). Његова главна политичка функција била је окупљање дијаспоре и мобилисање подршке за обнову независности Црне Горе. За председника удружења изабран је Јован Пламенац, бивши председник црногорске владе у егзилу, а према унутрашњим правилима било је предвиђено да се, у случају обнове државности, седиште из Рима премести на Цетиње – што показује континуитет са идејом повратка у матицу и реконституисања државе (Ђикановић, 2019). У том контексту треба посматрати и мисију коју су 1922. године у Сједињене Америчке Државе спровели Владимир Сакс-Петровић и Јован Радоман као званични делегати овог удружења. Њихова делатност представљала је први организовани покушај да се изгнаничка политика институционално пренесе на америчко тле, како би се придобила подршка црногорске дијаспоре и међународне јавности за циљ обнове црногорске државности (Ђикановић, 2019). Удружење је тиме заузело важно место у мрежи изгнаничког и национализма на даљину, делујући на пресеку хуманитарног, политичког и симболичког простора дијаспоре. Нарочито су били активни представници Централног црногорског потпорног удружења и њихови емисари у САД, који су настојали да у америчком јавном простору наметну слику о Црној Гори као недужној жртви великодржавне политике, чији народ није имао прилику да самостално одлучи о својој судбини. Овакв дискурс није био усмерен искључиво против Србије, већ и против међународне заједнице која је, по њиховом тумачењу, легитимисала неправду кроз прихватање исхода Подгоричке скупштине и формирање

Краљевине СХС (Ђикановић, 2019). У том смислу, медијска стратегија црногорске политичке емиграције представљала је покушај лобирања кроз производњу јавног притиска – настојање да се путем емотивног и моралног апела утиче на перцепцију утицајних кругова у САД и међу савезницима, чиме би се ојачала позиција изгнаничке владе и њених захтева за обновом државности. Овај облик медијског деловања представљао је стратешку компоненту изгнаничког и национализма на даљину, који се није ослањао само на институционалне и дипломатске канале, већ и на емоционално обликовање наратива усмереног ка међународној јавности.

Поред институционалног и дипломатског деловања, црногорска политичка емиграција у САД интензивно је користила медијски простор као средство борбе за признање изгубљене државности. У недостатку територијалне контроле, један од основних механизма политичког утицаја постаје артикулација емоционалних и моралних апела усмерених ка међународној јавности. Представници Централног црногорског потпорног удружења и њихови сарадници у Америци активно су ширили слику о Црној Гори као жртви великодржавне српске политике, којој је силом укинута независност (Ђикановић, 2019). Овај наратив појављивао се у бројним текстовима америчке и италијанске штампе, о чему сведочи извештај југословенског конзула у Њујорку, који је упозоравао да се „стање у Црној Гори црта у најжалоснијој боји”, а кривица сваљује искључиво на Србију и званичне југословенске власти (Ђикановић, 2019). Аутори тих текстова нису били искључиво црногорски емигранти, већ и амерички и италијански публицисти који су, из симпатија или политичке блискости, подржавали црногорску ствар (Ђикановић, 2019).

Треба нагласити да је смрт краљевског пара Петровић Његош – краља Николе 1921. и краљице Милене 1923. године – представљао крај сваком озбиљном покушају рестаурације црногорске државности. Одступање од даље борбе и абдикације њиховог другог сина Данила Петровића Његоша (1871-1939) у корист синовца Михаила Петровића Његоша (1908-1986) представљало је додатан ударац исељеничком покрету. Принц Михаило, недорастао задатку, није ни намеравао да прихвати ову борбу за црногорску државност јер ни сам није веровао у њу, већ је био присталица југословенског јединства, што је и нагласио

у својим мемоарима објављеним знатно касније од наведених догађаја (Петровић Његош, 1961: 34).

Ипак, остало је и даље појединаца који су сматрали да се треба борити за црногорску самосталност. Зато ћемо у коначници посветити понаособ пажњу неким од најистакнутијих радника на остваривању црногорских интереса у САД.

Владимир Сакс-Петровић (1879-1945) представља једну од кључних фигура у покушају међународне артикулације црногорског изгнаничког национализма у САД. Јеврејског порекла, али истакнути члан Хрватске странке права и блиски сарадник Иве Франка, Сакс је као противник Краљевине СХС активно деловао у оквиру хрватске емиграције, да би убрзо ступио у сарадњу са Јованом Пламенцем и црногорском изгнаничком владом у Италији (Ђикановић, 2019). У том контексту, почетком 1922. године он, заједно са Јованом Радоманом, стиже у САД као званични делегат Централног црногорског потпорног удружења са седиштем из Рима (Ђикановић, 2019). Њихова мисија означава први организовани покушај преношења политичке акције изгнаничке владе на америчко тле. Сакс-Петровић је у америчкој јавности наступао као рођак краљевске породице и бивши министар, пажљиво градећи имиџ легитимног представника изгнаничке Црне Горе (Ђикановић, 2019). Посебно је значајна његова сарадња са Луиђијем Крискуолом, италијанско-америчким адвокатом и публицистом, која је резултирала у серији јавних наступа, предавања и чланака у штампи (Ђикановић, 2019). У овим наступима формирана је слика Црне Горе као обесправљене и угрожене нације, жртве великодржавне српске политике. Основна стратегија Саксовог деловања састојала се у изазивању емоција и саосећања америчке јавности, али и у индиректној делегитимизацији новоформиране југословенске државе и одлука међународне заједнице након Првог светског рата. Његов активизам и медијско присуство представљају типичан облик изгнаничког и национализма на даљину – политичку мобилизацију у туђем простору, са циљем остваривања утицаја на судбину матичне државе.

Луиђи Крискуоло (Luigi Criscuolo) био је један од најактивнијих и најутицајнијих страних савезника црногорске политичке емиграције у Сједињеним Америчким Државама након Првог светског рата (Rastoder, 2004). Крискуоло се у америчкој јавности представљао као делегат Међународног комитета за независност Црне Горе и блиски

сарадник Владимира Сакса Петровића (Ђикановић, 2019). Према наводима Шерба Растодера, у контакт с емигрантским структурама довео га је некадашњи црногорски почасни конзул Вилијам Ф. Дикс, а Крискуоло је своју ангажованост спроводио без новчане надокнаде, вођен уверењем у праведност црногорске ствари (Rastoder, 2004). Његова делатност обухватала је јавне наступе, чланке у штампи, дописе америчком Сенату и састанке са утицајним појединцима из политичког и интелектуалног миљеа САД (Rastoder, 2004). У априлу 1922. године организовао је састанак у Републиканском клубу у Њујорку, где је заговарао формирање одбора за афирмацију црногорског питања у америчком Конгресу и јавности. Обраћао се и Сенату САД, бранећи право Црне Горе на самосталност и протестујући због њеног спајања са Србијом. Таквој активности се супротставио сенатор Вилијам Хенри Кинг, позивајући се на Монроову доктрину (Rastoder, 2004). На почетку 1924. године, Крискуоло је основао Међународни комитет за независност Црне Горе, познат и као Комитет дванаесторице, у који су ушли угледни европски и амерички интелектуалци, публицисти и хуманисти попут Александра Дивајна, Витнија Ворена, Свена Хедина и Антонија Балдација (Rastoder, 2004). У прогласу овог тела од 27. јануара 1924. критиковани су унутрашњи сукоби и злоупотребе црногорске емиграције, при чему су се као одговорни посебно издвајали Јован Пламенац и његови сарадници (Rastoder, 2004). Крискуоло је на тај начин настојао да деполитизује и интернационализује питање Црне Горе, апелујући на Лигу народа да омогући плебисцитарно изјашњавање црногорског народа. Његова улога сведочи о значају спољних савезника у изгнаничким кампањама и о покушајима да се преко глобалних мрежа моћи утиче на судбину мале државе која је изгубила субјективитет.

Јанко Брајовић (1889-1948), вајар пореклом из Бјелопавлића, представља једну од колоритнијих и контроверзнијих личности у оквиру црногорске политичке емиграције након Првог светског рата. Његов идеолошки развој, јавно деловање и трансформација политичког идентитета осликавају динамичне и често парадоксалне токове изгнаничког национализма. Брајовић је 1919. године у Паризу објавио брошуру *The Voice of Montenegro* (Глас Црне Горе), у којој је оштро критиковао уједињење Црне Горе са Србијом и изразио дубоко огорчење према српској политици (Braјovich, 1919). Иако је у том периоду истицао примат Црне Горе у историјском контексту српства, већ тада је јасно профилисао

свој сепаратистички став, заговарајући обнову црногорске независности. У брошури је настојао да Црну Гору представи као оригиналног носиоца српске државности, што је био покушај да се легитимитет обнове државности поткрепи национално-историјским наративом. После кратког боравка у Француској и другим европским државама, Брајовић је отпутовао у САД, где је три године активно сарађивао са црногорском емиграцијом (Stevović, 2018). Током тог периода, био је један од гласнијих заговорника изгнаничке владе па је због свог интелектуалног и уметничког капацитета предложен је за изасланика на Париској мировној конференцији (Stevović, 2018). Поред тога, организовао је иницијативе за хуманитарну помоћ Црној Гори, израђивао уметничке радове и објавио нову верзију брошуре Глас Црне Горе у Детроиту, која је служила као политички програм црногорских лојалиста у Америци (Stevović, 2018). Иако је био гласан заступник црногорске независности и критичар нове државе, Брајовићево мишљење је еволуирало. До 1927. године, у допису југословенском посланству у Лондону, сам је признао да је у претходном периоду био „сепаратиста”, али да је у међувремену схватио да такав став значи „служити непријатељу Југославије” (Rastoder, 2004). Ова промена показује да су политички и идеолошки правци унутар црногорске емиграције били нестабилни и често условљени личним интересима, идеолошким утицајима или разочарањима. Јанко Брајовић је занимљив као фигура која пружа увид у процесе рађања алтернативних националних идентитета у условима изгнанства. Његов животни пут и политичко деловање отварају питања утицаја идеолошких савезништва, личне фрустрације и идеолошке амбиваленције у формирању изгнаничког национализма. Упркос каснијем одбацивању сопствених ранијих ставова, трајни траг оставља у интелектуалном и политичком корпусу црногорске емиграције као један од њених гласнијих и контроверзнијих представника.

Јован Пламенац био је једна од кључних личности црногорске политичке емиграције и симбол борбе за обнову црногорске државности након Првог светског рата. Као бивши председник владе у егзилу и вођа Божићне побуне 1919. године, Пламенац је постао централна фигура изгнаничког национализма који је црпео легитимитет из отпора против уједињења са Србијом. Његово деловање обележено је бројним дипломатским иницијативама упућеним великим силама – од нота и меморандума Конференцији мира у Паризу до протеста против избора

у Краљевини СХС – у којима је настојао да међународно афирмише захтев за самоопредељењем Црне Горе и повратком династије Петровић-Његош. Након низа неуспеха у Европи и све дубљих сукоба унутар саме изгнаничке структуре, укључујући разлаз са краљицом Миленом и подељеност око легитимитета емигрантске владе, Пламенац почетком априла 1923. године стиже у САД како би наставио политичку борбу у новом простору (Istorijski leksikon Crne Gore 2006, knj. 2; Rastoder, 2004). Његов долазак у Америку пратила је интензивна јавна активност: повезивање са утицајним сенаторима, судијама и интелектуалцима, иницијативе за покретање нових медијских платформи и покушаји да се консолидацијом емиграције у Америци обнови изгубљени политички утицај (Ђукановић, 2019). Намера да се настани у Детроиту, по пријему инструкција од италијанског посланства у Вашингтону, сведочи о континуитету веза са италијанским покровитељством и свесној стратегији транснационалног организовања. Пламенац је, и поред све мање политичке релевантности на међународној сцени, остао истрајан у представљању Црне Горе као потлачене и окупиране државе. Његови наступи у САД одражавају последњи напор изгнаничке елите да преко јавне и институционалне подршке афирмише легитимитет своје визије црногорске државности. Управо у његовој личности се најјасније спајају одлике изгнаничког национализма – вера у повратак, инсистирање на историјском праву и настојање да се политичка борба настави упркос губитку територијалне контроле. На пример, после престанка финансијске подршке западних савезника 1919. године, Пламенац упорно покушава да обнови субвенције апелујући на „моралну и правну дужност” великих сила (Живојиновић, 1996). Међутим, одговори из Лондона и Париза изостају, што додатно указује на слабљење утицаја изгнаничке владе. Његови апели постају све одвојенији од реалности новог политичког поретка: чак и када се обраћа америчком Црвеном крсту, то чини не ради становништва у Црној Гори, већ искључиво ради помоћи црногорским присталицама у Америци (Живојиновић, 1996). Такав селективан приступ – у којем средства нису усмеравана према настрадалом становништву у матици, већ искључиво ка емигрантском политичком кругу – показује да изгнаничка влада у завршној фази више не делује у интересу целине народа, већ у функцији самоодржања уског круга лојалиста. Пламенац тако постаје симбол неуспелог пројекта изгнаничког национализма: уместо обнове државности, његова

стратегија резултирала је политичком маргинализацијом и потпуном делегитимацијом на међународној сцени. Црногорски емигрантски покрет у САД, уједно у целом иностранству, доживљава коначни слом управо 1925. године када Јован Пламенац, као његов наистакнутији члан и предводник, напушта САД и одлази у Француску где преко поштанства Краљевине СХС у Паризу изјављује лојалност владару Краљевине СХС краљу Александру Карађорђевићу, молећи га за амнестију и повратак у отаџбину (Политика, бр. 6031 од 7. фебруара 1925).

Литература

- Бикановић, В. (2019). „Црногорска политичка емиграција у Сједињеним Америчким Државама (1922-1924) – активности и југословенски одговори”, *Историјски записи*, 92(3–4), 113-134.
- Живојиновић, Д. (1996). *Црна Гора у борби за ојстџанак 1914-1922*, Београд: Војна књига.
- Живојиновић, Д. (1998). *Италија и Црна Гора 1914–1925: студија о изневереном савезништву*, Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ.
- Пејовић, Ђ. (1962). *Исељавања Црногораца у XIX веку*, Титоград: Историјски институт НР Црне Горе.
- Перазић, Г. (1908). „Капитулација црногорске војске 1916. године са становишта међународног права”, *Историјски записи*, 33(3), 65-85.
- Петровић Његош, М. (1961). *Из мојих мемоара*, Виндзор: Српска народна одбрана.
- Пурић, Б. (1929). *Наши исељеници*, Београд: С. Б. Цвијановић.
- Терзић, С. (2021). „Велика народна скупштина српског народа у Црној Гори 1918. године” у М. Војводић (ур.): *Крај раиџа, Срби и стварање Југославије: зборник радова са међународној научној скупи* (стр. 33-41), Београд: Српска академија наука и уметности.
- ”Diaspora u prošlosti i sadašnjosti (XIX): Iseljavanje Crnogoraca u Sjedinjene Američke Države.” (2021, март 28). Fokus Press. Приступљено 6. јуна 2025. са <https://fokuspress.com/2021/03/28/diaspora-u-proslosti-i-sadasnjosti-xix-iseljavanje-crnogoraca-u-sjedinjene-americke-drzave/>
- Anderson, B. (1998). *The spectre of comparisons: Nationalism, Southeast Asia, and the World*, London: Verso.
- Brajovich, J. (1919). *The Voice of Montenegro*, Detroit.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Čizmić, I. (1974). *Jugoslovenski iseljenički pokret i stvaranje jugoslovenske države 1918*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest.
- Glick-Schiller, N. (2005). ”Long-distance nationalism” In M. Ember, C. R. Ember, & I. Skoggard (Eds.): *Encyclopedia of diasporas* (pp. 570-580), Boston, MA: Springer US.
- Grupa autora (2006). *Istorijski leksikon Crne Gore (Knj. 2: Crn–Cu)*, Podgorica: Daily Press – Vijesti.

- Novotni, Š. (2020). *Crnogorci u Sjedinjenim Američkim Državama. Knj. 1, 1860–1910 = Montenegrins in the United States: 1860–1910. Book 1*, Podgorica: Matica crnogorska & Uprava za dijasporu Crne Gore.
- Rastoder, Š. (2004). *Crna Gora u egzilu 1918-1925 (Knj. 1)*, Podgorica: Istorijski institut Crne Gore.
- Stevović, N. (2018). *Janko Brajović i Crna Gora*, Cetinje–Lovćenac.
- Tölölyan, K. (2010). "Beyond the homeland: From exilic nationalism to diasporic transnationalism" in A. Gal, A. S. Leoussi, & A. D. Smith (Eds.): *The call of the homeland: Diaspora nationalisms, past and present* (pp. 27-47), Leiden: Brill.

EXILE NATIONALISM: THE CASE OF EMIGRANTS FROM THE KINGDOM OF MONTENEGRO TO THE UNITED STATES OF AMERICA DURING AND IN THE YEARS AFTER WORLD WAR I (1916-1925)

Summary: This paper analytically examines the political engagement of Montenegrin emigration in the United States during and after World War I, through the prism of contemporary theoretical concepts of exile nationalism and long-distance nationalism. Drawing on the works of Kachig Tololian, Nina Glick-Schiller, and other authors who address transnational aspects of national identity, the paper examines the way in which emigrant structures, deprived of control over territory and without institutional support, sought to articulate national autonomy in conditions of exile. By investigating the diplomatic, media, and organizational activities of prominent actors within the Montenegrin political emigration, the paper points to the ways in which the Montenegrin diaspora attempted to preserve and restore statehood in conditions of exile. The focus is on the analysis of the strategies through which the exile emigration sought to reconstruct the political subjectivity and legitimacy of the former statehood, through the affective articulation of historical injustice, appeals to international forums, and media intervention. The Montenegrin diaspora in the US is seen as a specific space within which narratives of nostalgia, political action, and collective memory intertwine, which allows for a deeper understanding of the dynamics of national engagement in a transnational context.

Keywords: exile nationalism, nationalism at a distance, Montenegrin political emigration, diaspora.

**ОСТАЛИ ЕВРОПСКИ НАРОДИ
У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Лазар Стојановић*

Институт за европске студије
Београд

АЛБАНСКА ДИЈАСПОРА И КАРАКТЕР И ИМПЛИКАЦИЈЕ АЛБАНСКОГ ЛОБИЈА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Сажетак: Сједињене Америчке Државе представљају једну од нај-респектабилнијих глобалних сила, са значајним утицајем. Стога, задо-бијање њихове наклоности представља интерес многих друштвених група, организација али свакако и држава. Албанија, иако мала држава на Балканском полуострву, бележи значајну и активну дијаспору, са ду-гом традицијом на америчком тлу. Рад најпре тежи да понуди основне податке о албанској дијаспори у САД, попут таласа њеног формирања, бројности и географске расподеле. Затим указује на националну кохе-зију и етничко јединство као неке од главних карактеристика албанске заједнице. У наредној фази рада испитује се карактер албанског лоби-ја и импликације таквог поступања на поље регионалне безбедности. Истичу се средства и модели утицаја који долазе из сфере политике, науке, економије, али и шоу-бизниса. Један од специфичних циљева рада је анализа утицаја албанског лобија на косовску кризу крајем 20. века, те касније на процес једностраног проглашења независности та-козваног Косова.

Кључне речи: лобирање, дијаспора, утицај, последице, Албанија, Сједињене Америчке Државе.

---

* Email: lazarfb97@gmail.com

Уводна разматрања

Појам лобирања етимолошки потиче од латинског израза *labium*, означавајући ходник, предворје или чак кулоар (Vuĵaklija, 2009: 546). На овом трагу, у америчкој традицији је заступљено гледиште да лобирање настаје током администрације председника Гранта, огледајући се у неформалним састанцима ради тражења услуга, који су се одвијали управо на местима која одговарају појашњењима поменутог латинског израза (Stojiljković, 2007: 5). У свакодневном животу лобирање је најкарактеристичније за сферу политичког деловања, означавајући покушаје представника интересних група да утичу на гласање чланова парламента. Међутим, прецизна дефиниција лобирања изостаје, те га аутори углавном поистовећују са активностима и терминима сличним „захтевању” или „покушају утицаја”, са посебним акцентом на јавну политику (Nownes and Freeman, 1998: 90). Постојеће теоријске парадигме нуде три приступа у појашњењу лобирања – плуралистички, неоплуралистички и најсавременији оличен у теорији законодавне субвенције. Најтрадиционалнији, плуралистички, полази од става да постоје различити интереси, док је улога државе њихово сагледавање, поштовање и реализација. Овај конвенционални поглед на лобирање државу тумачи као покровитеља који дела у складу са интересима грађана (Truman, 1951). Приступ са префиксом нео истиче претпоставку да приватни интереси могу надјачати јавни, док теорија законодавне субвенције подразумева извесну сарадњу органа власти и предузећа кроз усмерену размену података (Hansen, 1991). Елем, савремено лобирање може представљати комплексну појаву, како у погледу актера, тако и у смислу активности, те долази до изостанка правилности и преплитања теоријских образаца.

Сједињене Америчке Државе током већег дела 20. века представљају важног актера на глобалном нивоу. Међутим, тај утицај додатно расте са завршетком хладног рата када САД постају најмоћнија светска сила са изразитим полугама војне, економске и меке моћи. Наиме, реч је о носиоцу војне интервенционистичке политике са импозантним оружанним снагама које броје преко 2,1 милиона припадника (War Power US, 2025). Такође, реч је о највећој светској економији која је највећи увозник и извозник роба и услуга, седиште најмоћнијих компанија и монетарни гигант кроз доминацију америчког долара у светској трговини

(Goldberg and Tille, 2008: 177). На крају, важан аспект чини и америчка мека моћ оличена у синтагми о америчком сну, која делује привлачно на људе широм света. Она обухвата најразличитије аспекте друштва, од специфичне (суп)културе и уметности, попут Холивуда и хип-хопа, система високог образовања (имајући у виду да су амерички Универзитети најпрестижнији на свету), преко спорта, попут на пример НБА и НФЛ лиге, све до популарних америчких брендова, хране, пића, одеће, технологије, до стила живота и вредности.

Све наведено Сједињене Америчке Државе чини јако привлачном државом, са великим бројем досељеника, али истовремено и државом чија наклоност може допринети најразличитијим интересима. Етничке групе представљају само једну од категорија са широком лепезом интереса у овом смислу, нарочито уколико су њихове везе са домовином чврсте, усмерене ка очувању идентитета, односно нису потпуно интегрисани у нови систем. Циљ рада је да укаже на карактер утицаја који има дијаспора једне етничке групе и на његову рефлексију у погледу ширег простора. У конкретном случају испитивање је усмерено на позицију албанске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама кроз поступну анализу имиграционих токова, грађења заједнице у дијаспори, те креирања циљева који се идентификује са појмом лобија према иностранству.

Албанска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама

Република Албанија је држава у југоисточној Европи са излазом на Јонско и Јадранско море. Поред повољне географске позиције велики број Албанаца се ипак налази ван матице, односно у дијаспори. Процене указују да је реч о преко 1,2 милиона Албанаца, односно 44% укупног становништва (World Bank, 2024: 6). Корени албанске имиграције сежу у 15. век, након османског освајања и смрти националног хероја Скендербега (Tirta, 1999). Међутим, њихов најинтензивнији ток настаје крајем прошлог века, падом комунизма након 45 година, односно рушењем „албанског берлинског зида”. Доминантни разлог савремених емиграција је низак животни стандард, будући да Албанија има једну од најнижих просечних плата у Европи (World Bank, 2024: 6), након

тога следе социјални разлози и недостак перспективе, неадекватан систем образовања и породични разлози. Албанска држава дијаспору препознаје као значајну, те се њоме бави и у институционалном смислу. Као продукт тога настају документа, међу којима је најзначајнија Национална стратегија за дијаспору (алб. *Strategjia kombetare e diaspores Shqiptare*) која регулише државну политику у овој области (*Strategjia kombetare e diaspores Shqiptare*, 2018).

Албанску дијаспору доминантно чине:

- студенти;
- економски мигранти са породицама;
- тражиоци азила;
- малолетници без пратње.

Поред ових флуидних категорија учесталија је класификација албанске дијаспоре на стару и нову, сходно земљама насељавања и периоду у коме се миграције догађају. Стару дијаспору углавном чини становништво које је мигрирало због угњетавања освајача, у неком претходном периоду, или репресије комунистичког режима током 20 века. Крајње дестинације ових исељеника су прекоокеанске, попут Сједињених Америчких Држава, Канаде, Јужне Америке и Аустралије. На другој страни нова дијаспора је углавном концентрисана на земље европског континента, међу којима доминирају Италија, Грчка, Немачка, Швајцарска, Аустрија и Француска (Barjaba, 2019: 175-178).

Дакле, без сумње тренд исељавања Албанаца преко Атлантика у САД има дугу традицију која се може посматрати кроз неколико фаза. Најранија заједница која се иселила носи назив Арбареш (алб. *Arbëresh*), затим следе међуратни и противрежимски мигранти, док последње етапе обухватају косовски и економски мигранти (Barjaba, 2019: 177). Иако, како је наведено, миграторна кретања крећу доста раније, први документовани Албанац се настанио у Сједињеним Америчким Државама 1884. године. То је био извесни Николас Кристофер из села у близини Корче (алб. *Korçe*)¹. Према предању, својим првим повратком у

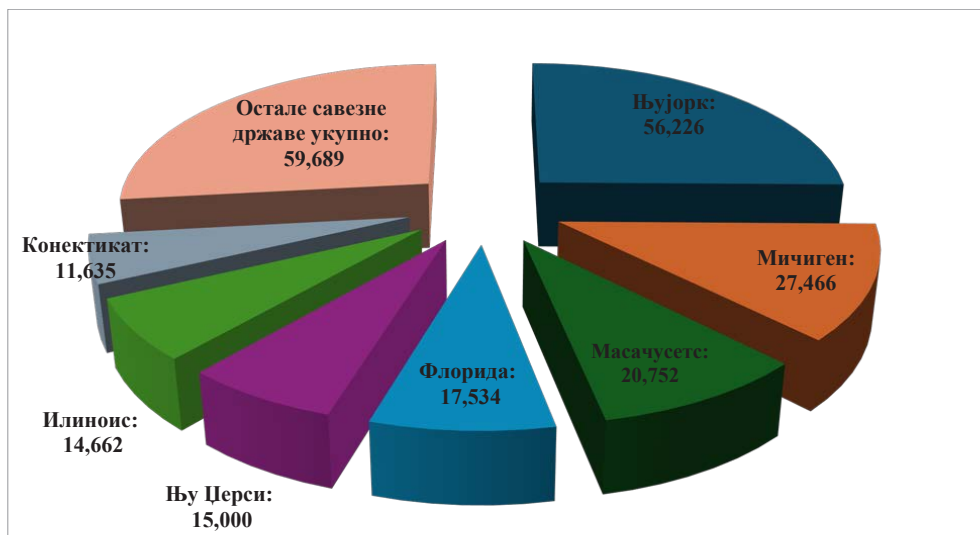
¹ Корча је град у источној Албанији који јој је припао тек након Првог светског рата, док је већина становништва до средине 20. века била православне вероисповести (Грци, Срби и Албанци). Место је познато по америчким емигрантима који су допринели да се нађе на трговачкој рути и постане угледно уређена варош.

родно место у капуту, фармеркама и са златом, инспирисао је десетину сународника да му се придруже приликом повратка у САД, те га стога многи називају албанским Колумбом (Filaj, 2019: 6-7).

Данас број Албанаца у САД чини готово петину укупне дијаспоре ове државе, што указује да је реч о пожељној и препознатој дестинацији. Уколико тај број поистоветимо са албанским градовима само Тирана има више становника, што указује на објективни значај ове категорије, имајући у виду да је реч о групацији која негује везу са матицом. Будући да се ради о великој савезној држави потребно је предочити распоређеност 222.964 албанских досељеника широм територије САД. Највећи број, готово половина, је концентрисана на североистоку земље у Њујорку, Мичигену и Масачусетсу, где Албанци чине 0,27-0,29% укупног становништва поменутих држава (видети дијаграм број 1). На другој страни, западне савезне државе имају свега двоцифрене бројеве становника албанског порекла, Хаваји (81), Нови Мексико (70), Вајоминг (46), Западна Вирџинија (37), док се на зачељу налази Монтана са свега 12 Албанаца (World Population Review, 2025). Истине ради, иако се говори о прецизним бројкама треба указати да је цифра Албанаца у САД вероватно још значајнија када се природа број илегалних досељеника, као и оних који су преко океана стигли са југословенским пасошем. Такође, један од рационалних разлога територијалне диспропорције Албанаца између истока и запада је долазак старе дијаспоре бродовима преко океана до првих највећих лука попут Бостона, Њујорка и Филадельфије, где су се и настањивали. Наредни досељеници су били вођени постојећом развијеном етничком мрежом, али и индустријализацијом карактеристичном за исток Сједињених Америчких Држава.

Дијаграм 1 – Број и расподел Албанаца у САД према савезним државама

Укупан број Албанаца у САД: 222.964

Извор: Ауџор (према: *World Population Review*, 2025).

Албанску заједницу у Сједињеним Америчким Државама карактерише изражен осећај националне припадности, кохезије и етничке солидарности, поред верског плурализма. У економском смислу велики број Албанаца је концентрисан на предузетништво, нарочито у области угоститељства, те су традиционално власници пекара, посластичарница или ресторана. Међутим, нове генерације Албанаца на америчком тлу су активне на пољу образовања, политичког деловања и јавног живота што отвара простор за додатно промовисање вредности, културе, али и лобирање за интересе матичне земље. Управо овај, последње поменути аспект, је важан део рада, коме ће у наставку бити посвећена пажња.

Карактер албанског лобија у Сједињеним Америчким Државама

Најранији албански досељеници су представљали рурално становништво које није познавало књижевни језик, те се први часопис на албанском језику под називом „Нација” (алб. Kombi) појавио тек 1906. године у Бостону. Две године након тога створена је албанска православна црква у Масачусетсу рукополежењем Фана Нолија (алб. Fan Noli) у свештеника. Он је истакнути писац, научник, историчар, док је био и премијер Албаније 1924. године. Активност у прекоокеанској дијаспори бележи као оснивач албанско-америчке организације „Реч части” (алб. Besa-Besen) и пропагатор недељних новина „Сунце” (алб. Dielli), истакнутих по залагању за албанску независност (Filaj, 2019: 8). Једна од најутицајнијих организација која се бори за права Албанаца формирана је 1912. године на састанку патриота са циљем да уједини фрагментирану заједницу. Реч је о паналбанској федерацији „Огњиште” (алб. Vatra), коју су уз Нолија предводили Кристо Флоћи (алб. Kristo Floqi) и Фаик Коница (алб. Faik Konicën), који је изабран за генералног секретара, док је организација убрзо призната од стране америчких власти и формирала своје огранке (Gjermëni, 2015: 230). „Ватра” се активно укључивала у политички живот матичне земље, организовала скупове подршке у Бостону и прикупљала финансијска средства држави у настајању. Поред тога, организација је постала истински центар који је пружао помоћ емигрантима у очувању културног наслеђа.

Активност албанске дијаспоре кроз невладин сектор је након Другог светског рата додатно порасла, те се поред „Ватре” истакла и организација „Слободна Албанија”. Доласком на власт Енвера Хоџе међу организацијама се развио неки вид ривалства у задобијању, бар почетних, симпатија комунистичког режима (Dervishi, 2017: 24). Сарадња је успостављена и са Албанским фондом за помоћ који је препознавао капацитете и способности Албанаца у САД, управо од њих захтевајући моралну и материјалну подршку у обнови земље. Стога, убрзо је на насловници „Сунца” освануло: „Они из Америке, који живе усред богатства, имају моралну дужност да помогну овом јадном народу... Услуге које можете учинити својој браћи у Албанији не могу се описати речима, већ се морају осетити срцем и душом” (Labi, 1944: 1). Лобирање је

укључивало и Стејт Департмент који је у више наврата имао програме помоћи Албанији кроз слање хране, одеће и лекова (Dervishi, 2017: 29).

Међутим, треба истаћи да се током периода Хладног рата албанска заједница налазила у опадању, те су поменуте организације представљале једину спону са матицом, будући да Сједињене Америчке Државе и Албанија у периоду од 1946. до 1990. године нису имале развијене дипломатске односе. Релација са албанским вредностима је сведена на спорадичне активности цркве и обележавање најзначајнијих културних и историјских догађаја, док нове генерације досељеника неретко нису говориле албански језик и значајније су се културолошки асимиловале у америчко друштво (Ragaru & Dymi, 2004: 54). Истраживање које се спроведено 1981. године на узорку од 248 албанских домаћинства потврђује тезу о хладноратовском опадању очувања албанског идентитета у САД. Наиме, међу последњом генерацијом досељеника свега 16,9% је одговорило да користи албански језик код куће, што је значајно мање за разлику од предака. Такође, први емигранти су склапали албанске бракове у значајном проценту (60% до 80%), док се осамдесетих година таква пракса обрнула, те су неалбански супружници били 77,8%. Такође, проценат припадника средње класе је растао, док се опсег радничке класе смањивао (Nagi, 1988: 70-86). Убрзо је поменуто слабљење заједнице било евидентно и кроз пратеће организације, будући да је дошло до генерацијског раздора у ставовима оснивача са почетка 20. века и новопридошлих емиграната који су били дубоко антикомунистички настројени (Ragaru & Dymi, 2004: 56). Епилог тог процеса је негативан однос „Ватре” према комунизму, што је природно албанску дијаспору у Америци удаљило од Албаније, земље у којој је цветао комунизам. Интересантан модалитет стратегије обуздавања, односно америчке борбе против комунизма током Хладног рата, представљало је формирање организације „Слободни комитет Албаније” (алб. Komiteti Shipëria e lirë), од стране Стејт Департмента. Ово тело је имало за циљ рушење режима у Албанији, шта више неколико Албанаца је прошло посебну војну обуку и под покровитељством Америке падобранима спуштено у матичну земљу са јасним задацима (Nazi, 2000: 133).

Завршетком хладног рата, падом албанског комунизма, али и дисолуцијом Југославије, отпочета је нова епоха албанске емиграције у САД услед рата на Косову и тешке економске ситуације транзиционог

друштва. У том периоду покренут је низ нових организација које су лобирање учиниле важном активношћу досељеника. У циљу неговања националног идентитета оснивани су верски објекти, културни центри, медијска гласила и удружења. Нарочито се истиче активност албанско-америчке грађанске лиге (енг. Albanian American Civic League), невладине, волонтерске, лоби организације основане 1989. године у Бостону са циљем побољшања положаја Албанаца у балканским земљама. Њен оснивач је бивши конгресмен итало-албанског порекла Џо Диогварди (енг. Joseph J. DioGuardi), који се након ангажмана у представничком и законодавном органу САД посветио укључивању савезне власти у балканска питања. Током вишедеценијског рада савез је успоставио постојану сарадњу са конгресменима Беном Гилманом (енг. Ben Gilman) и Хенријем Хајдом (енг. Henry Hyde), те сенаторима Чарлсом Шумером (енг. Charles Schumer), Џоном Мекејном (енг. John McCain), бившим сенаторима Џоом Бајденом (енг. Joe Biden), Бобом Долем (енг. Bob Dole), Клејборном Пелом (енг. Claiborne Pell) и многим другима². Национални албанско-амерички савет (енг. National Albanian-American Council) је још једна невладина организација чији су многи програми, попут *Hope Fellowship*, финансирани од стране *USAID* и која се залаже за јачање демократских институција и промоцију људских права са фокусом на положај албанске заједнице (Idealist, 2002).

Поред формалних организација и удружења, међу албанском популацијом у САД налазе се утицајни појединци који долазе из различитих сфера друштва и свој статус и положај могу искористити за прокламовање, подршку или промоцију албанских идеја и вредности. На пример, Марк Ђонај (алб. Mark Gjonaј) је бивши члан градског већа Бронкса, једне од градских области Њујорка, док је Екрем Барда (алб. Ekrem Bardha) почасни конзул Албаније у Мичигену и бизнисмен. У области музике значајну међународну популарност су доживеле Дуа Липа (енг. Dua Lipa) и Рита Ора (енг. Rita Sahatciu Ora), које су пореклом са Косова и представљају утицајне фигуре у промоције албанског идентитета (Goldberg, 2024) и такозване косовске независности. На пољу уметности истиче се глумац и комичар Џон Белуши (енг. John Belushi), глумица Елајза Душку (енг. Eliza Dushku), текстописац и репер Аријан Арслани (енг. Ariyan Arslani), док је научник Ферид Мурад (енг. Ferid

2 Детаљније на: <https://www.aacl.com/about>, Приступљено: 09.05.2025.

Murad), добитник Нобелове награде у области медицине, пореклом из албанске породице са простора Македоније. Сви ови, али и многи други појединци и организације су изузетно ефикасни у лобистичким активностима на простору САД. Будући да су ови лоби утицаји били јако изражени током рата на Косову и касније приликом промоције такозване косовске независности, наредни поднаслов је посвећен управо тој теми. Овај процес Коинова анализира кроз четири временске линије:

- (1989-1998) – први период је праћен изградњом лоби мреже и првим конкретним резултатима;
- (1998-1999) – у овој фази акценат је на бомбардовању СРЈ од стране НАТО;
- (1999-2004) – трећа временска епоха кулминира мартовским погромом 2004. године;
- (2004-2008) – последња фаза је обележена тзв. независношћу Косова (Koinova, 2013: 440-449).

Утицај албанског лобија на регионалну безбедност – случај Косова

Крајем хладног рата долази до наредног обрта и поновног значајног активирања албанске дијаспоре. За то су у многоме били заслужни Албанци који су долазили са Косова, нису били асимиловани у америчко друштво и одржавали су активан контакт са матицом, за разлику од раније комунистичке затворености. Увод у тежњу ка интензивнијем медијском извештавању и утицају на доносиоце одлука у САД представљала је реакција на косовске демонстрације 1981. године³. Истовремено, у Америци су организовани антијугословенски протести, те успостављени контакти са конгресменима и званичницима. Ово су први покушаји лобирања за питање Косова како би се ставило на дневни ред и предочило америчкој јавности. Апропо америчким окупљањима, један од Албанаца је ухапшен по повратку у Југославију. Поводом

---

3 Демонстрације су покренули косовски Албанци, захтеваћи да добију статус конститутивног народа и републике у оквиру Југославије. Овом приликом први пут се чуло „Косово Републик” (Симић, 2000: 20). Власти су на то одговориле репресивном реакцијом војске, дошло је до жртава и додатног продубљивања сукоба Срба и Албанаца.

његовог пуштања на слободу ангажовао се Стејт Департмент уз подршку конгресмена Брумфилда (енг. Broomfield), демократе из Мичигена (Nazi, 2000: 134), чиме албански лоби увиђа могућност утицаја на питања са Балкана. Након овога забележене су активности раније поменуте албанско-америчке грађанске лиге, најпре кроз доношење резолуције о угњетавању албанског становништва у Југославији, а затим и посетом америчких конгресмена Косову⁴ када су се упознали са Ибрахимом Руговом, председником Косовске демократске лиге (алб. Lidhja Demokratike e Kosovës). Ова партија је имала своје огранке у САД и 3% прихода издвајала за јачање ослободилачке војске Косова (алб. Ushtria Çlirimtare e Kosovës – УÇК) у периоду од 1990. до 1998. године (Ragaru & Dymi, 2004: 18). Овај период осамдесетих и раних деведесетих представља увертуру за експанзију лобистичког утицаја који ће се догодити крајем 20. века.

Напади и амбиције терористичке ОВК, са посебним освртом на групу коју је предводио Адем Јашари (алб. Adem Jashari), су током деведесетих година расле и узимале маха. Након неколико неуспешних покушаја локалне полиције, снаге појачане Специјалном антитерористичком јединицом су у оквиру посебне акције 1998. године неутралисале велики број чланова групе. Овај акт се убрзо нашао у медијима западних земаља (New York Times, 1998), искоришћен у пропагандне сврхе, изазвавши бурну реакцију и повлачење српских снага које је омогућило оснаживање ОВК и захуктавање рата на Косову. Док су разлози за отпочињање бомбардовања СРЈ 1999. године били дугорочно затегнути етнички односи Срба и Албанаца, непосредни узрок су дешавања у Рачку почетком године. Наиме, операција српских полицијских снага је, уз помоћ амбасадора Вилијама Вокера (енг. William Walker), представљена у западним медијима, између осталог и на CNN, као брутални масакр (Graciја, 2017: 73-74), иако се, испоставиће се, радило о умногоне фингираној албанско-америчкој активности судећи по накнадним независним вештачењима и испитивањима (Rainio, Lalu, & Penttilä, 2001). У дану отпочињања војне агресије, 24. марта 1999. године, јавности се обратио тадашњи амерички председник Бил Клинтон (енг. Bill Clinton), изјавивши да америчке оружане снаге суделују у ваздушним нападима

4 Америчку делегацију предводио је Денис де Декончини, уз присуство тадашњег америчког амбасадора у Београду Ворена Цимермана (Vasić i Stančetić, 2014: 391).

на српске положаје како би заштитиле угњетавање становништва на Косову (Clinton, 1999). Однос америчке спољне политике према питању Косова је био круцијалан за спровођење највећег броја активности међународних снага (Cohen & Dragovic-Soso, 2008).

У послератним годинама, као врхунац успешности албанског лобија према САД, сматра се унилатерно проглашење независности Косова 2008. године. Неформални тим, који је значајно допринео албанском утицају, чинили су Ветон Сурои (алб. *Veton Surroi*), политичар, новинар и оснивач листа „Дневно време” (алб. *Koha Ditore*), Бљерим Шала (алб. *Blerim Shala*), политички саветник и Луан Шљаку (алб. *Luan Shllaku*), директор фонда за отворено друштво у Приштини. У формалном смислу важна је позиција Хашима Тачија (алб. *Hashim Thaçi*) који се сусретао са представницима албанско-америчког савета (Vasić i Stančetić, 2014: 391-392). Такође, у медијским наступима се учестало могу уочити фразе које алудирају на захвалност, оданост, наставак сарадње са кључним америчким институцијама и организацијама али и продужетак лобистичких активности.

Сумарно, треба истаћи да и данас постоје очувани симболи који указују на континуитет албанске наклоности Америци. Најпре у Тирани постоји трг са спомеником Вудроу Вилсону, који је након Великог рата истицао албанску нацију и залагао се за очување њених граница. Истоветни, али и многи други изрази захвалности су постали учесталија пракса након војне интервенције на СРЈ и америчке подршке тзв. независности Косова. Апропо тога настају песме попут „Када сам пољубила Америку” (алб. *Kur e putha Ameriken*) и „генерал Кларк и НАТО” (алб. *Gjeneralit Klark dhe NATOs*) која велича интервенцију (Filaj, 2019: 13), те обележја и споменици америчких званичника који се могу видети у Приштини. Бронзана статуа Клинтона се налази у булевару који носи назив по овом америчком председнику, у близини се налази биста посвећена некадашњој државној секретарки Мадлен Олбрајт (енг. *Madeleine Albright*), док Џорџ Буш (енг. *George Bush*), Весли Кларк (енг. *Wesley Clark*), командант НАТО снага током рата на Косову и Вилијам Вокер имају своје улице. Истовремено мурали, симболи, манифестације, препознатљива обележја и заставе Сједињених Америчких Држава се учестало налазе у јавном простору уз албанску или тзв. косовску.

Закључак

Основни циљ рада је сукцесиван преглед албанске дијаспоре у Сједињеним Америчким Државама и анализа домета лобирања које предузима једна етничка група. Поднаслови најпре указују на карактер таквог деловања, а затим операционализацијом и на последице по регионалну безбедност, чиме се дискурс премешта на питања југословенске и постјугословенске кризе.

Елем, албанска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама, без сумње, представља најорганизованију етничку групу са простора Балкана. Иако број емиграната није занемарљив, он је и даље мањи од многих етничких група, али остварује далеко значајнији утицај. За то је умногоме заслужна солидарност, организованост и заједништво, као епитети са којима се албански народ доиста идентификује. У конкретном смислу, важна је и хронологија грађења једне заједнице у тако великом систему. Од мануелних радника, преко индустријалаца, угостиоца све до бизнисмена и активних учесника у америчком политичком животу. Последње поменута категорија, веома важна за предмет рада, се може посматрати кроз више различитих сфера. Њихова основна класификација, у контексту лобистичких активности, обухвата појединце који су део легитимне америчке власти на неком од нивоа и актере који се посредством невладиног сектора залажу за одређене идеје и вредности. Јасно је да између ових подгрупа постоји кооперација око заједничких циљева. Управо на том основу постигнути су многи бенефити, из угла албанске стране, доминантно по питању дешавања на Косову од осамдесетих година прошлог века до данас.

Када се говори о лобирању у спољној политици, неоспорно је да је Албанија у тој делатности током последњих деценија вешта и итекако успешна. Међутим, будући да се ради о динамичној појави, односно „живом организму”, битно је анализирати стање у смислу постојања противтеже. Прегледом литературе и медијских садржаја стиче се утисак да је изостала иоле адекватна реакција стране која трпи последице успешног албанског лобија. Стога, веома је важно извлачење поука за будућност, односно разумевање позиције лобирања у оквиру процеса доношења спољнополитичких одлука.

Литература

- Симић, Предраг (2000). *Пућ у Рамбује – косовска криза 1995-2000*, Београд: Неа.
- Barjaba, Joniada (2019). "Albanian Diaspora across the World", *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 5(3), 173-184.
- Clinton, Bil (1999). "Statement of Kosovo, March 24, 1999", Available at: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-24-1999-statement-kosovo>, Accessed: 18.05.2025.
- Cohen, Lenard and Dragovic-Soso, Jasna (2008). *State collapse in South-Eastern Europe: new perspectives on Yugoslavia's disintegration*, Purdue University Press.
- Dervishi, Erjon (2017). "Relations of the "Vatra", (The Hearth), Federation with "Free Albania" organization", in United States of America during 1945-1960, *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 6(10), 24-32.
- Filaj, Anxela (2019). *The development of the Albanian-American identity: Stereotyping and the adopted norms*, Doctoral dissertation, Master's Thesis, University of Debrecen.
- Gjermëni, Sokol (2015). "Aktiviteti i federatës "Vatra" Në Vitin 1912", *Studime Historike*, (01-02), 229-239.
- Goldberg, Dalia (2024). "The other K-pop: Dua Lipa, Rita Ora and the Kosovan chart takeover", *Guardian*, Available at: <https://www.theguardian.com/music/article/2024/aug/09/dua-lipa-rita-ora-kosovan-pop>, Accessed: 13.05.2025.
- Goldberg, Linda and Cédric, Tille (2008). "Vehicle Currency Use in International Trade", *Journal of International Economics*, 76(2): 177-192.
- Gracija, di Bjađo (2017). *Zašto je NATO bombardovao Srbiju 1999?* Beograd: Albatros Plus.
- Hansen, John Mark (1991). *Gaining access: Congress and the farm lobby, 1919-1981*, University of Chicago Press.
- Idealist (2002). "National Albanian-American Council", Available at: <https://www.idealists.org/en/nonprofit/dc2d3875ee2048548650a2d2c888b301-national-albanian-american-council-washington-dc> Accessed: 11.05.2025.
- Koinova, Maria (2013). "Four Types of Diaspora Mobilization: Albanian Diaspora Activism For Kosovo Independence in the US and the UK", *Foreign Policy Analysis*, 9, 433-453.

- Labi, Lum (1944). "Populli Shqiptar ka nevojë për bukë, rroba dhe ilaçë", *gazeta Dielli*, nr. 5648, 9 dhjetor 1944.
- Nagi, Dennis (1988). *The Albania-American Odyssey. A Pilot Study of the Albanian Community of Boston, Massachusetts*. New York: AMS Press.
- Nazi, Fron (2000). "Balkan Diaspora I: The Albanian-American Community", in William J. Buckley (ed.): *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*, Grands 42 Rapids, MI & Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, pp. 132-135.
- New York Times (1998). "Serbs Bombed Ethnic Albanians; Many are Reared Dead", Available at: <https://www.nytimes.com/1998/03/07/world/serbs-bombed-ethnic-albanians-many-are-feared-dead.html>, Accessed: 08.05.2025.
- Nownes, Antony & Freeman, Patricia (1998). "Interest group activity in the states", *The Journal of Politics*, 60(1), 86-112.
- Ragaru, Nadège & Dymi, Amilda (2004). "The Albanian-American Community in the United States", *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 31(1-2), 45-63.
- Rainio, Juha; Lalu, Kaisa and Penttilä, Antti (2001). "Independent forensic autopsies in an armed conflict: investigation of the victims from Racak, Kosovo", *Forensic science international*, 116(2-3), 171-185.
- Stojiljković, Ana (2007). *Ethnic Lobbying in the US*, Doctoral dissertation, Budapest: Central European University.
- Strategjia kombetare e diaspores Shqiptare (2018). "Republika e Shqiperise – Ministri i Shetit per diasporen", Available at: <https://online.pubhtml5.com/fiit/myri/#p=1>, Accessed: 16.05.2025.
- Tirta, Mark (1999). Migrimet e shqiptarëve, të brendshme dhe jashtë atdheut (vitet '40 të shek. XIX – vitet '40 të shek. XX), [International and national migration in Albania (years '40 century XIX – years '40 century XX)], *Etnografia Shqiptare*, 18.
- Truman, David Bicknell (1951). *The governmental process: Political interests and public opinion*, New York: Alfred A. Knopf.
- Vasić, Nenad i Stančetić, Veran (2014). „Društva lobista na prostoru bivše Jugoslavije i integracije u Evropsku uniju”, *Evropska Unija i zapadni Balkan – izazovi i perspective*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 385-399.
- Vujaklija, Milan (2009). *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Prosveta.

- War Power US (2025). "United States Armed Forces (Manpower)", Available at: <https://www.warpowerus.com/manpower.php>, Accessed: 25.04.2025.
- World Bank (2024). "International mobility as a development strategy: Albania Country Report", Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/3d62392f-156e-4f6a-a507-369153588e87/content>, Accessed: 28.04.2025.

THE ALBANIAN DIASPORA AND THE CHARACTER AND IMPLICATIONS OF THE ALBANIAN LOBBY IN THE UNITED STATES

Summary: The United States represents one of the most respected global powers, with significant influence. Therefore, gaining its favor is of interest to many social groups, organizations, and certainly also to states. Albania, although a small country on the Balkan Peninsula, has a significant and active diaspora with a long-standing tradition on American soil. This paper first aims to provide basic information about the Albanian diaspora in the U.S., such as the waves of its formation, its size, and geographic distribution. It then highlights national cohesion and ethnic unity as some of the main characteristics of the Albanian community. In the next phase, the paper examines the character of the Albanian lobby and the implications of such activity in the field of regional security. The means and models of influence are emphasized, stemming from the fields of politics, science, economics, and show business. One of the specific objectives of the paper is to analyze the influence of the Albanian lobby on the Kosovo crisis at the end of the 20th century, and later on the process of the unilateral declaration of independence of the so-called Kosovo.

Keywords: lobbying, diaspora, influence, consequences, Albania, United States of America.

Никола Туцаков*

Институт за европске студије
Београд

ЈЕВРЕЈСТВО И НАЦИОНАЛНОСТ У АМЕРИЦИ: ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСНОВЕ У АМЕРИЧКОМ ЈУДАИЗМУ

Сажетак: Заједница ашкенаских Јевреја, који у највећој мери потичу са простора средње и источне Европе, присутна је на америчком тлу још од времена пре Америчке револуције. У току сада већ вишевековног присуства на просторима САД, у оквирима ове заједнице развијено је више различитих концепција њеног места у ширем америчком друштву, обликованим како историјско-религијским особеностима самих Јевреја, тако и ширим трендовима у односу према мањинама који су развијани међу већинским становништвом. Као и многим другим досељеничким мањинским заједницама, посебан контекст САД отворио је ашкенаским Јеврејима далеко веће могућности за равноправно учешће у политичком, друштвеном, културном и економском животу него што је то био случај у европским државама, нарочито у XVIII и XIX веку. Са друге стране, ове могућности нити су увек биле сасвим једнаке, нити су биле једнако вредноване у оквирима јеврејских заједница. У овом раду издвојена су три примера различитих приступа ашкенаских Јевреја решавању бројних изазова сопственог положаја, као Јевреја, у америчком друштву до данас; стратегија сегрегације, стратегија интеграције и стратегија асимилације. Ове стратегије проматрају се са аспекта кључних, програмских текстова у историји развоја различитих верских традиција.

Кључне речи: реформатски јудаизам, ортодоксни јудаизам, хареди, вера и нација.

Увод

У тренутку писања овог текста, број Јевреја у САД процењује се на око 7 милиона, што их чини убедљиво најбројнијом јеврејском заједницом изван границе Државе Израела (Pew Research Center, 2021). Премда су Јевреји на просторима будуће америчке државе присутни још од времена првобитних европских колонија, различити таласи досељавања Јевреја, пре свега са простора Средње и Источне Европе – у садејству са различитим модернизацијским процесима – тек су у првим деценијама XIX века довели до омасовљавања јеврејског становништва и сазревања његове способности да дефинише сопствени положај у ширем америчком друштву (Diner, 2017). У другој половини XIX века, јавили су се додатни фактори који су допринели издвајању САД као можда најзначајнијег центра јеврејске дијаспоре, попут масовне имиграције услед прогона и сиромаштва у европским земљама (нарочито у Руској империји), концентрације досељеника у великим урбаним срединама и одсуства традиционалних ауторитета (како политичких, тако и верских) који су дефинисали живот европских Јевреја. Исход је био низ посебних питања са којима су се амерички Јевреји суочили, док су различити одговори на та питања довели до подела једнако особених за амерички контекст које настављају да обликују јеврејски живот у САД до данас.

Амерички модел грађанства, који није познавао ограничења у погледу етничитета или религије каква су постојала у европским националним државама или царствима, већ је на улазу у савремено доба подразумевао отворену могућност једнаких грађанских и политичких права (и) за јеврејске досељенике. Ова чињеница врло рано је ставила питање припадности у смислу грађанства, али и повезано питање националности, на „дневни ред” у америчкој јеврејској заједници. Да ли су се Јевреји у новим околностима имали сматрати Американцима јеврејске вере; америчким грађанима јеврејске вере и националности; или би требало да америчку државу гледају као једнако страну као и сваку другу нејеврејску, секуларну творевину? Иако је између ова три грубо дефинисана правца могућ читав спектар међурешења, они служе

да оцртају значења три стратегије које су мањинским заједницама доступне у позиционирању према ширем друштву: асимилација, интеграција и сепарација.

У оквиру ширих студија имиграције и прилагођавања имиграната новим друштвима, један од најзначајнијих теоријско-методолошких доприноса дао је Џон Бери (John Berry) путем своје четвороструке типологије „варијанти акултурације”, под којима се подразумевају интеграција, асимилација, сепарација и маргинализација (Berry, 1990). У овој четворострукој схеми, превасходно усмереној на психологију имиграната, вредновање сопствене културе досељеника дели типове акултурације на интеграцију и сепарацију (који је углавном позитивно вреднују) и на асимилацију и маргинализацију (које је одбацују или не вреднују). На другој оси, вредновање културе места досељавања дели, са једне стране, интеграцију и асимилацију (који је вреднују) и, са друге стране, сепарацију и маргинализацију (које је одбацују или не вреднују).

За потребе овог рада, Беријева типологија је измењена на два начина. Прво, стратегија „маргинализације”, тј. истовременог одбацивања и сопствене културе и културе нове средине, оставља се по страни будући да је подеснија за психолошка истраживања ка којима је сам Бери био усмерен. Бери је овим појмом настојао да илуструје ситуације појединаца који се осећају једнако отуђеним од „домаће” и „изворне” културе, али таква стратегија није од велике аналитичке користи за испитивање ширих колектива, на чему јесте нагласак у овом раду. Друго, појам политичке укључености (у коју сврставам и националну политику), који је за Берија тек један од параметара акултурације, у овом раду је основни предмет истраживања. Уз наведене измене, Беријев модел се узима за основ испитивања односа који су поједини представници америчког јеврејства тежили да успоставе према сопственој националности.

Темељна теза овог рада јесте да је одабир акултурацијске стратегије, изражене и кроз национално питање, за америчке Јевреје европског порекла (и њихове потомке) у великој мери условљен припадношћу једној од верских традиција у оквиру савременог ашкенаског јудаизма. У циљу доказивања тезе, анализи су подвргнута три текста, од којих је сваки узет као репрезентативан и значајан текст у оквирима одређене јудаистичке традиције, да би се указало на њихов политички (неретко и програмски) карактер као манифестације једне одређене акултурацијске стратегије.

Основни правци америчког ашкенаског јудаизма

Духовни живот америчких Јевреја је, кроз свој вишевековни развој, формиран кроз стална међудејства, са једне стране, особености америчког друштва, и са друге, особености европског јеврејског живота које су се у различитим миграционим таласима преносиле на нови континент. Већ средином XVIII века, јеврејске заједнице које су настале како збеговима пред шпанским или португалским инквизиторима под британску колонијалну власт, тако и спорадичним досељавањем трговаца у луке на обали Атлантика, почеле су да одударају од строгог поштовања верских прописа какво се могло очекивати у традиционалним европским заједницама (Sorin, 1997: 15).

Заједно са успоном просветитељства, настала је и његова јеврејска варијанта, позната као хаскала. Слично својим хришћанским савременицима, пионири хаскале, међу којима су најзначајнији свакако били Мозес Менделсон (Moses Mendelssohn), Давид Фридлендер (David Friedländer) и Нафтали Хирц Весели (Naphtali Herz Wessely), међу Јеврејима Средње и Источне Европе покренули су темељно преиспитивање верске традиције, често настојећи да их рационализују, модернизују и отворе према новим токовима живота. Неретко, ови напори били су уперени и у смеру јеврејске еманципације у европским државама, чиме се тежило да Јевреји иступе из своје традиционалне подвојености и на равноправним основама учествују у свим сферама живота са својим хришћанским суграђанима. На таквим основама почело је формирање тзв. реформског јудаизма, који ће у првим деценијама XIX века постати значајан међу Јеврејима са немачког говорног подручја, али и довести до великих потреса у некада бар начелно уједињеним јеврејским општинама. Ови раздори, уз друге факторе попут економских мотива, жеље за еманципацијом и пораста антисемитизма у периоду након Наполеоновог пада, довели су до значајног досељавања реформски оријентисаних Ашкеназа у Сједињене Државе. Наилазећи на плодно тле за своје идеје, без вековних стега установљених рабинских ауторитета, ови реформисти ударили су темеље за савремену реформатску заједницу.

Реформатски покрет није деловао само једносмерно. Како су захтеви за верским и политичким реформама уобличио нову, реформатску струју, исто тако су противнике реформи нагнале у правцу јаснијег

утврђивања сопствених темељних принципа и оквира изван којих, за њих, није било правоверног јудаизма. Заједнички, скуп различитих праваца које је окупило противљење реформизму и посвећеност доследном примењивању јеврејског верског закона, тј. халахе (хебр. הלכה), назван је ортодоксни јудаизам. Како Џонатан Сарна (Jonathan Sarna) примећује, прве деценије XIX века, које су у Америци са собом донеле и успон реформиста и кризе око организације јеврејског верског живота, послужиле су да се они посвећенији традицији окупе око заједничког програма оснажења уздрманих институција и, најзад, одустану од покушаја да остваре саборност и јединство са реформистима (Sarna, 2019: 59-61). Прихватајући минималне измене вишевековних образаца у верској служби и пристајући на одређено осавремењивање у погледу образовања и естетских пракси, али чврсто се држећи обавезујуће природе халахе, почео је да стасава модерни ортодоксни јудаизам.

Најзад, посебну групу у оквиру ортодоксног јудаизма, до данас крајње препознатљиву, чине хареди, често називани и „ултра-ортодоксним Јеврејима”. Док се модерна ортодоксија може сматрати једном врстом помирења између савременог живота и оданости јеврејском закону, хареди потичу од жешћих противника реформизма, који нису били спремни на одступања од онога што су видели као вишемиленијумску традицију јеврејског народа и вишевековну ашкенаску културу. Наглашавајући потребу да се до крајњих граница избегне утицај модерног, секуларног света, хареди теже да очувају живот по моделу осамнаестовековних, изолованих јеврејских заједница чврсто укотвљених у ауторитете генерација рабина, неретко их посматрајући и као „династије” учењака који чувају непрекинуту нит која сеже до библијских пророка и свештеника Светог храма у Јерусалиму.

Реформаторски јудаизам од Питсбурга до Питсбурга

У току свог развоја као посебне гране америчког јудаизма, реформатски јудаизам произвео је низ темељних докумената који су, у одређеним историјским тренуцима, служили као тачка окупљања за иначе врло расут скуп синагогалних заједница са реформатским предзнаком. Први у правом смислу програмски документ у том низу настао је 1885. године, као резултат састанка реформатских рабина у Питсбургу,

у савезној држави Пенсилванији, познат као Питсбуршка платформа (Berenbaum, 2007). Међу осам тачака документа, од нарочитог значаја за овај рад је пета тачка;

„Пето – Препознајемо, у модерној ери универзалне културе срца и интелекта, долазеће остварење Израилеве велике месијанске наде за успостављање краљевства истине, правде и мира међу свим људима. Више себе не сматрамо нацијом, већ верском заједницом, и стога нити очекујемо повратак у Палестину, нити богослужбено жртвовање под вођством Аронових синова, нити васпостављање било којих закона који се тичу јеврејске државе” (Berenbaum, 2007: 191).

Наведена тачка јасно указује на асимилацијски приступ јеврејској националности. Иако се у другим тачкама наглашавала потреба за духовном одвојеношћу јудаизма и чак његова морална супериорност, ова платформа је одражавала талас оптимизма о „модерној ери универзалне културе срца и интелекта” који је крајем XIX века владао у америчком друштву, придружујући га јеврејској традицији месијанизма (Meyer, 1988: 269). Међутим, овај документ није само кодификовао одређену концепцију реформатског јудаизма, већ и довео до низа подела у реформатском покрету, које ће га најзад раздвојити на конзервативно и либерално крило. За оне који јесу у целости прихватили првобитну платформу, она је постала програмска основа за главну кровну организацију реформатског јудаизма, Централну конференцију америчких рабина (Central Conference of American Rabbis), оформљену 1889. године.

Сама Конференција је у наредним деценијама, пак, приступила ревизијама Питсбуршке платформе, а међу њима ће међу значајнијима бити управо ревизија националног питања. Наиме, ционизам – и као конкретан покрет и као идеолошко усмерење – је као посебан облик јеврејског национализма почео да задобија све већу важност у америчко-јеврејском друштву од самог краја XIX века. Темељна претпоставка ционизма, онако како га је артикулисао Ционистички конгрес у Базелу 1897. године, била је да Јевреји чине нацију, и то нацију која треба да заснује сопствену националну постојбину. Амерички реформатски Јевреји, чији живот није био обележен опасностима антисемитизма, ка питању колонизације Палестине остајали су превасходно хуманитарно наклоњени, али највећи део није био спреман да Америку напусти у име изградње нове-старе домовине. Одређено „омекшавање” реформатских предводника дошло је управо кроз постепено прихватање

ционистичких идеја на појединачној основи, по правилу формулисано кроз хуманитарну реторику помоћи Јеврејима који су управо у Светој земљи тражили спас од прогона (Sarna, 2019: 201-207). Уз додатни тренд досељавања Јевреја из Руске империје, од којих су многи били убеђени ционисти, и реформатски јудаизам, првобитно снажно национално-асимилаторски, постајао је помирљивији према идејама јеврејске националности и обнове јеврејске државности.

Већ 1937. године у новом документу под насловом „Водећи принципи америчког јудаизма” наглашена је, истовремено, верска природа јудаизма, лојалност Јевреја свакој држави у којој живе, али и обавеза свих Јевреја да потпомогну процес обнове јеврејског живота у Палестини као и уточишту и културно-духовном средишту за Јевреје (Meyer and Plaut, 2001: 201). Шездесет две године касније, у најновијем програмском документу Конференције, такође усвојеном у Питсбургу, не изостаје ни подршка самој Држави Израел, премда се задржава нагласак на важности заједница у дијаспори и Израил дефинише пре свега као верска традиција, отворена за све који желе да јој приступе (Meyer and Plaut, 2001: 211-212).

Према посматраним програмским текстовима, реформатска традиција отпочела је свој институционални живот са снажним склоностима ка асимилационизму у погледу националности. Такав став јасно се може разумети као последица општег просветитељског и еманципаторског покрета у оквиру којег је настала ова верска традиција. Међутим, ни америчко реформатско јеврејство није остало нетакнуто потоњим развојем ционистичког покрета, који је управо инсистирао на превасходно националној самосвојности Јевреја у целом свету. Тако се може закључити да је, од времена оснивања својих званичних институција, амерички реформатски јудаизам пошао од асимилаторске оријентације у погледу националности, да би се данас нашао у одређеном међупростору између идеалтипски схваћене асимилације и интеграције као стратегија акултурације.

Модерна ортодоксија између закона и савремености

Као што је претходно назначено, званични расцеп између реформатских и ортодоксних струја у америчком јудаизму сеже из периода просветитељства (и уједно, успостављања независности САД), али идеја о строгој примени јеврејских верских прописа стара је колико и сами прописи. У складу са тиме, саморазумевање оних који ће бити означени као „ортодоксни” као доследних Јевреја значајно је старије од те савремене ознаке. Насупрот одушевљењу са којим су на америчку слободу и одсуство централних рабинских ауторитета гледали духовни претходници реформиста, они који су се чвршће држали халахе су са гнушањем или страхом гледали на такву ситуацију, али већ у првим деценијама колонијалног периода постало је јасно да ће јеврејски живот у Америци бити организован на основу (не)спремности појединаца да се повинују одређеним тумачењима верских прописа, а не опумоћености рабината да их на то присили под претњом казне (Sarna, 2019: 15-28). У таквом окружењу, строга верска дисциплина постала је питање индивидуалног избора, што је значило да су они који су је баштинили морали да се сами организују, без ослањања на државну власт или ауторитативне одлуке верских судова, не би ли задржали свој облик синагогалног живота.

Слично реформатском јудаизму, установљаваше формалних кровних институција послужило је као дефинитивни тренутак разграничења између различитих традиција, иако су у стварности деценијама уназад разлике биле приметне и познате верницима. За модерну ортодоксију, тај одлучујући тренутак дошао је након објављивања Питсбуршке платформе. Група рабина који су заступали нормативну снагу халахе, али су прихватили да се верски закон кроз време може прилагођавати историјским ситуацијама, прво је основала Јеврејску теолошку богословију (енг. Jewish Theological Seminary) 1897. године, као контратежу реформатским образовним институцијама надахнутим Питсбуршком платформом, да би наредне године била формирана Унија ортодоксних јеврејских општина Америке (енг. Orthodox Jewish Congregational Union of America), позната и као Ортодоксна унија (енг. Orthodox Union – OU). На оснивачком конгресу Уније, одржаном тек годину дана након првог Ционистичког конгреса, нарочита пажња посвећена је управо ционизму као јеврејском националном покрету:

„Без оклевања тврдимо да нема ничег противречног између свесрдног заступања ционизма и најодлучнијег америчког патриотизма, а оно што можемо тврдити за амерички, наша енглеска сабраћа могу тврдити за британски патриотизам, а наша европска сабраћа за своје припадајуће земље. Јеврејин, верујући у обећања пророка, радује се времену када ће сви људи живети у јединству и миру, не питајући један другог за расу или место рођења, али док чега испуњење тог идеала савршеног братства међу људима он остаје веран грађанин који се придржава закона било које земље у којој се нашао” (Eleff, 2016: 94-96).

Модерни ортодоксни јудаизам, тако, од почетка није искључивао јеврејску народност из своје укупне перспективе јеврејства, нити је видео сукоб између локалног патриотизма и подршке обнови јеврејске државности. Оно што је такође јасно из овог кратког пасуса јесте одређено имплицитно признање дијаспорског статуса Јевреја изван Свете земље, па тако и у Америци – поновно окупљање Јевреја у својој сопственој земљи стављено је у одређени идеалистички, историјско-религијски хоризонт, те је за њих могуће доследно поштовање држава „у којима су се нашли”, али се у крајњем они не поистовећују сасвим са Американцима, Енглезима или другим нацијама. Ово упућује на доста близак став интеграционизму, услед јаке жеље да се особености сопствене културе задрже, очувају и потврде као кључне за одређену тачку у будућности одређену управо кроз верску традицију из које и потиче особеност ове мањинске заједнице.

Харедски јудаизам и одвајање од секуларног света

Харедски јудаизам неретко се сврстава под шири скуп јеврејске ортодоксије, с обзиром на историјски значај опредељивања по питању обавезујућег карактера халахе. Међутим, док је модерна ортодоксија посебна традиција рођена из покушаја да се осамнаестовековни потрес реформатског потреса ограничи и пронађе пут за равнотежу између захтева секуларног, модерног живота и обавеза које халаха налаже, харедски или „ултра-ортодоксни” јудаизам представља покушај да се тај исти модерни, секуларни утицај на јеврејски живот умањи или чак, по могућности, сасвим уклони. Упркос честом осећају и тврдњи самих хареда да они представљају доследне чуваре јеврејске традиције успостављене

откровењем на Синајској гори, харедски јудаизам заправо представља посебан метод суочавања са изазовима модерности, уобличен управо кроз сусрете традиционалиста са истим трендовима који су довели до појаве реформатизма или модерне ортодоксије (Katz, 1986).

По доласку у Америку у већим бројевима крајем XIX и почетком XX века, хареди су остали изразито везани за врсту живота какву су познавали у својим источноевропским насељима: изолован, комуни-таран и окупљен око поштованих верских ауторитета. У контексту великих америчких градова у којима су се нашли, решење за очување устаљених пракси била је једна врста гетоизације (Katz, 1986: 91), која се дала уклопити са идејама екстремног крила већ уобличене америчке ортодоксије, које је желело да „изгради заштитни зид око Торе” не би ли сачувало традиционални јудаизам од модернизатора (Sarna, 2019: 193).

Изолација од остатка друштва није начелно представљала плодну основу за разматрање политичких питања, мешавина историјских фактора, укључујући и потребу да се посебне потребе хареда артикулишу као захтеви према општој заједници, довели су 1912. године до оснивања организације Агудас Јисроел (Agudath Israel, дословно ”Савез Израиља”) у Европи (Mittleman, 1996: 1-24), да би се врло брзо проширила и на америчко тло. Међу текстовима који се за Агудас Јисроел могу сматрати „програмским” свакако спада говор једног од његових истакнутих оснивача, Јакова Розенхајма (Yaakov Rosenheim), изнесен приликом одржавања прве Кнесије гадоле (Велике скупштине) у Бечу 1916. године. У овом говору индикативни су следећи делови:

„[...] Из ових премиса следе широки принципи на којима чврсто заснивамо спољну политику Агудас Јисроела, њене односе са силама света, у земљама Изгнанства или у случају Ерец Јисроела. У име Бога, краља читавог света, јеврејски народ мора захтевати своје право да живи на земљи; увек и свуда спреман на скрушено одрицање и саможртвујућа достигнућа у питањима моћи и утицаја, или личног или националног угледа и спољњег доказивања, мора се неумољиво борити, са поносом неуништивошћу, када су у питању моралне вредности које је Израил носио кроз векове за себе и цело човечанство: препознавање и испуњење божјег закона, изградња јеврејске заједнице и образовање омладине у духу тог закона, повратак Ерец Јисроела као светилишта за испуњење јеврејских дужности, те тихо, предано поновно грађење божјег царства на земљи [...]” (Rosenheim, 1968: 105).

Са друге стране, Агудас Јисроел је по питању политичког ционизма пратила традиционалне рабинске ауторитете, одбацујући га како због његове секуларне природе, тако и због месијанских тенденција које су у њему препознавали као опасне и сличне историјских појавама самопроглашених месија који су стварали велике пометње међу јеврејским верницима (Sacks, 1992: 66-67). У овој визури, тек је будући долазак месије могао вратити државност јеврејском народу, а покушаји да обични људи то преузму на себе су тако представљали богохуљење.

Оно што се из Розенхајмовог говора, међутим, види јесте да за хареде, слично модерним ортодоксним Јеврејима, разлика између вере и народности у Јеврејству представља модернизаторску, непознату, па и нежељену тенденцију. У случају хареда, народност, односно националност Јевреја у потпуности се и искључиво темељи на јеврејском верском закону, темељу његове „изабраности” међу свим осталим народима. Са својим одбацивањем друштва које није усмерено управо на испуњење божјих заповести и Тором предвиђене дужности Јевреја, овакви мисаони темељи определили су хареде за стратегију доследне сепарације и у америчком контексту.

Закључак

Овај преглед односа различитих верских струја ашкенаског јудаизма у САД тежи да укаже на два главна закључака, један о природи националне припадности и други о значају „програмских текстова” проистеклих из верских традиција јудаизма. Прво, специфични међуоднос народности (односно националности) и религије која је историјски постојала за Јевреје, довела је до потребе да се у више историјских тренутака, на прекретницама у верској мисли, иноватори или традиционалисти изјасне и по овом првом питању. Контекст САД, у које су Ашкенази у различитим периодима долазили као досељеници, захтевао је посебну врсту одговора на питања припадности, с обзиром на далеко веће прилике, бар у начелу, за интеграцију у ново друштво, без ограничења у погледу етничког порекла или верске припадности која су по правилу важила у европском контексту. Притом, конкретан историјски контекст у којем су САД формиране као независна држава и након ког је уследио највећи део јеврејског досељавања значили су и

хватање у коштац са оновременим изазовима секуларизације и модернизације које су најавиле како Америчка, тако и Француска револуција из 1789. године. Иако су досељеници „увозили” међусобне поделе настале у европском контексту, ови фактори допринели су томе да су у својим верским расправама и темељним документима морали, као што је показано, да бар једним делом одговоре на будући однос јеврејства и америчког грађанства. Друго, иако савремене методе анкетирања могу дати тренутну слику о конкретном изјашњавању одређених група, укључујући Јевреје, о врсти или степену њиховог поистовећивања са америчким друштвом, овај кратак преглед указује да су интелектуалне основе одређених верских традиција значајан водич за разумевање дугорочних узрока који су довели до савремених ставова. Метода текстуалне анализе верских садржаја тако далеко надилази њихову „чисто” верску компоненту, управо због споменуте проблематика одвајања „верског” од „националног” у јеврејској историографији и саморазумевању.

Методе текстуалне анализе и интелектуалне историје које су овде коришћене отварају пут за даља истраживања у више смерова. На првом месту, може се констатовати потреба за дубљим истраживањем текстова и подела унутар верских заједница као основама за одређене осећаје (не)припадности у контексту америчког друштва. Даље, особене околности заснивања САД, с обзиром на огромну важност за успостављање једног посебног модела грађанства и државног односа према религијским заједницама упућују на даља истраживања о сусрету са модерним добом као неизоставним делом досељеничких заједница у Америку и проматрањем различитих стратегија за одговор на ту модерност. Најзад, посматрани текстови сведоче и о могућим границама асимилације мањинских верских заједница у некакав „општеамерички” културно-национални образац. Како показује искуство реформатских Јевреја, испрва најближих асимилационизму, задржавање верске особености ипак је довело до признања да САД нису једини политичко-национални пројекат за који се може бити нарочито везан. Овај закључак може тако представљати подстрек и за даља истраживања о посебним условима, уколико они постоје, под којима САД може у политичко-програмском смислу за досељеничке заједнице заиста постати не прва, већ и једина политичка заједница којој припадају.

Литература

- Berenbaum, M. (2007). 'PITTSBURGH PLATFORM' In: Skolnik, F. and Berenbaum, M. (eds.): *Encyclopaedia Judaica*, (Vol. 16), Detroit: Thomson Gale (190-91).
- Berry, J. W. (1990). "Psychology of Acculturation" in Berman, J.J. (ed.): *Nebraska Symposium on Motivation, 1989: Cross-Cultural Perspectives*, Lincoln and London: University of Nebraska Press (201-34).
- Diner, H. (2017). "The United States" in: Hart, M. B. and Michels, T. (eds.): *The Cambridge History of Judaism: The Modern World 1815-2000*, Cambridge: Cambridge University Press (164-98).
- Eleff, Z. (2016). *Modern Orthodox Judaism: A Documentary History, JPS Anthologies of Jewish Thought*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Katz, J. (1986). "Orthodoxy in Historical Perspective" in: Medding, P.Y. (ed.): *Studies in Contemporary Jewry*, Vol. 2: The Challenge of Modernity and Jewish Orthodoxy, Bloomington: Indiana University Press (3-17).
- Meyer, M. A., and Plaut, G. W., eds. (2001). *A Reform Judaism Reader: North American Documents*, New York, NY: UAHC Press.
- Meyer, M. A. (1988). *Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism. Studies in Jewish History*, New York: Oxford university press.
- Mittleman, A. (1996). *The Politics of Torah: The Jewish Political Tradition and the Founding of Agudat Israel*, Albany: State University of New York Press.
- Rosenheim, J. (1968). *Yaakov Rosenheim Memorial Anthology*, Edited by Joseph Friedenson, New York: Orthodox Library.
- Sacks, J. (1992). *Crisis and Covenant: Jewish Thought after the Holocaust*, Sherman Studies of Judaism in Modern Times, Manchester ; New York: Manchester University Press.
- Sarna, J. D. (2019). *American Judaism: A History*, New Haven: Yale University Press.
- Pew Research Center (2021). "Jewish Americans in 2020", Pew Research Center.

JEWRY AND NATIONALITY IN AMERICA: INTELLECTUAL FOUNDATIONS IN AMERICAN JUDAISM

Summary: The Ashkenazi Jewish community, coming primarily from East and Central Europe, has been present on American soil since before the American Revolution. In the course of, by now, multiple centuries of presence in the United States, several different conceptions of this community's role in broader American society have been developed, shaped both by historical-religious peculiarities of Jews themselves and by overarching trends in treatment of minorities among the majority population. As with many other immigrant minority communities, the special context of the USA has opened up far greater opportunities for Ashkenazi Jews for equal participation in political, social, cultural and economic life than had been the case in European countries, especially in the 18th and 19th centuries. On the other hand, these opportunities have not always been completely equal, nor have they been equally valued within the Jewish communities. This paper provides three examples of different approaches of Ashkenazi Jews to tackling the myriad challenges of their own position, as Jews, in American society up to the present day; the strategies of segregation, of integration and of assimilation. These strategies are analyzed from the viewpoint of key, programmatic texts in the course of development of different religious traditions.

Keywords: Reform Judaism, Orthodox Judaism, Haredim, religion and nation.

Србољуб Д. Пеовић*

Институт за европске студије

Београд

ТУРСКА ДИЈАСПОРА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Сажетак: У раду је представљена дескриптивна анализа развоја турске заједнице у Сједињеним Америчким Државама од краја 19. века, када се ова популација први пут појављује у значајнијем броју, па све до савременог периода. Циљ рада је да се прикажу кључне фазе и обележја миграционих таласа, као и трансформације у друштвеној, економској и културној структури турске дијаспоре у САД. Анализа се заснива на релевантној литератури и истраживањима доступним на турском и енглеском језику.

Кључне речи: Турци, САД, дијаспора, заједница, миграције.

Увод

Турска дијаспора јесте најстарија доминантно муслиманска емигрантска група у Сједињеним Америчким Државама. Ипак, упркос свом специфичном положају и историји, не може се рећи да је привукла знатну пажњу ни у Сједињеним Америчким Државама нити у турској матици. Фокус проучавања дијаспоре остао је на бројнијој заједници у Западној Европи (Grabowski, 2005: 85-86; Bastug, 2020: 1).

---

* srboljub.peovic@ies.rs; ORCID: 0000-0002-8727-2628

Овај рад представља покушај реконструкције прошлости турске дијаспоре у САД од њеног првог запаженијег појављивања у изворима до садашњег времена на основу доступних истраживања на турском и енглеском језику. Рад је подељен у три целине, обухватајући два „тала-са” турске емиграције и међуратни „интермецо”. У овоме је углавном праћена генерална схема коју су поставили Кемал Карпат и Илхан Каја, с тиме што су њихови „други” и „трећи” талас спојени, јер сматрамо да постоји континуитет и интеракција између ових група (Karpat, 2004: 612; Каја, 2006: 1).

Османски период (1890-1923)

Тачни долазак прве групе Турака у Сједињене Америчке Државе тешко је проценити, али већ у периоду 1890-1924. њихов број се кретао између 25 и 50 хиљада. Карактеристично за ове групе било је то да су из чинили махом самци између 19 и 46 година старости, уз неколицину ожењених мушкараца сличних година који су напустили породице у местима порекла. Пореклом су били обично из источне Анадолије и већином су се (процене су око 80%) враћали у места порекла. Ако су ове процене тачне, Турци су били група са највећим процентом повратака у овом периоду у САД. Могућа објашњења за такву ситуацију јесу културолошке разлике, недостатак инфраструктуре за религијске и друге потребе, али и жеља да се учествује у изградњи Републике Турске после 1923. године (Grabowski, 2005: 85-88; Sert, 2018a: 16-17).

Велики изазов у изучавању ове заједнице представља самоидентификација и административна идентификација порекла миграната. Док су се мигранти из Османског царства углавном изјашњавали према верској припадности и области рођења, америчким анкетарима за федерални попис и творцима манифеста за бродове то није било довољно. Описујући их колективно као „рођене у Турској” (Turkish-born), америчка администрација је овакве имигранте често „претворила у Турке”. Једина ближа дезигнација, често не од велике помоћи, јесте да ли мигрант долази из „Турске у Европи” или „Турске у Азији”, односно са Балканског полуострва или из преосталих делова Османског царства. Додатни изазов чини често нетачно бележење имена, недостатак правих презимена, као и чињеница да су неки Турци давали лажна

имена или се лажно представљали као Јермени, верујући да ће тако лакше проћи контролу на граници (Grabowski, 2005: 87, 89-90; Acehan, 2005a: 110).

Још једна карактеристика ове емиграције била је снажна веза са јерменском и грчком емиграцијом. Највећи део турских емиграната долазила је из мешовите области Харпут (данас део провинције Елазиг у Турској), одакле је долазила и већина јерменских емиграната. Неретко су обе групе долазиле у истим бродовима. Велику улогу у потицању ове емиграције имале су америчке хришћанске мисије, међу чијим центрима се налазио управо Харпут. Уз америчке мисионаре, битан фактор су чинили повратници у Анадолију и Румелију који су служили као *de facto* агенти емиграције. Друге области источне Анадолије (Малатја, Антеп, Дерсим, Урфа), као и приморски градови (Трабзон, Ризе, Самсун, Измир, Мерсин и кипарска места), који су чинили значајне изворе турске емиграције у САД, такође су били места интензивних контаката са мисионарима и странцима. Слично су се и румелијски хеленофони Турци из места Наслич и Гребне (данашњи Неаполи код Козанија и Гревен, оба у Грчкој), захваљујући тесним везама са Грцима на чијим су поседима радили, одлучивали на емиграцију захваљујући вестима које су локални Грци проносили (Sert, 2018a: 19; Sert, 2018b: 29-32; Grabowski, 2005: 88-89).

Пут у САД водио је, после подмићивања османских званичника ради добијања недоступне путне исправе (*mürur tezkeresi*), преко европских транспортних агенција, које су у бродовима транспортовале османске поданике под веома лошим условима. Ови бродови би обично ишли до Марсеја, где су корисници остајали углавном под надзором и милошћу јерменских агената (*smsar*, мн. *smsarner*), смештени у приватне домове до поласка прекоатлантских бродова за Острво Елис, где су доживљавали сличну судбину као и други потенцијални имигранти у САД. Оваква путовања носила су са собом огромне ризике и злоупотребе миграната (Acehan, 2005b: 27-29).

Захваљујући улози Нове Енглеске у хришћанским мисијама у Османском царству и чињеници да се у Бостону налазио центар Одбора комесара за стране мисије, не чуди што је велики део иницијалних јерменских и турских емиграната населио управо Масачусетс (Grabowski, 2005: 88-89). Главне концентрације миграната почетком 20. века биле су у областима Њујорка, Масачусетса (Пибоди, Салем, Лин),

Филаделфије, Питсбурга, Детроита и Чикага. Америчка индустрија у успону привлачила је потенцијалне раднике у зоне ових индустријских центара (Karpat, 2004: 616).

У вези са овим догађајима савремени извори се слажу да је турска дијаспора била махом сиромашна и необразована, као и да је радила напорне физичке послове у железарама, штавионицама коже, фабрикама аутомобила, фабрикама сапуна и у малим предузећима. Већина припадника ове емиграције није никада ни имала у плану да трајно остаје нити да се асимилије у америчко друштво. Шаблони насељавања указују на формирање компактних стамбених целина које су или самосталне или се ослањају на друге заједнице из Османског царства (Грке, Јермене, сефардске Јевреје). Према ономе што је 1911. забележио Ахмед Емин Јалман (Ahmet Emin Yalman) у разговорима са локалним Турцима, припадници турске заједнице су намерно избегавали научити енглески језик и активно су обесхрабљивали друге сународнике у тим напорима. Да је тако говори и постојање само једног примерка једног турског енглеског речника, који је штампан у арапској штампарији у Њујорку. У питању је Концизни речник (Muhtasar Kamus) извесног Мехмеда Османа из 1919, уједно и најстарије познато књижевно дело турске дијаспоре у САД (Karpat, 2004: 616-617; Grabowski, 2005: 89; Acehan, 2005a: 112; Erarslan, 2022: 300).

Ипак, турска дијаспора успела је да уз помоћ тројице стручњака у својим редовима оформи и прву националну организацију у дијаспори – Турску организацију за испомоћ (Türk Teavün Cemiyeti), са гранама у Њујорку и Детроиту. Курди, који су живели унутар ових турских заједница, оформили су сопствени Црвени полумесец (Hilal-i Ahmer). Ове две организације су током Рата за турску независност сакупиле и послале милион долара као помоћ националистима. Турска организација за испомоћ штампала је и часопис Јединство (Birlik) и наставила је да постоји макар до 1937. године (Karpat, 2004: 616; Yesil, 2013: 239).

Чињеница да је турска заједница желела да има што мањи и краћи контакт са америчким друштвом и културом, као и чињеница да ова заједница није имала институцију која би могла да постави институционалне темеље заједници, значила је да су се Турци у САД много теже привикавали на живот и обезбеђивали себи основне услуге у односу на себи суседне заједнице. Тако никада није оформљено ни засебно гробље, већ се прибегавало *ad hoc* сахрањивању у посебним деловима гробаља

других заједница. Једина свеприсутна комунална „институција” била је кафана (kahvehane) (Karpat, 2004: 618-619; Grabowski, 2005: 90).

Период ране турске републике (1923-1950)

Појачана контрола имиграције у САД довела је до тога да од 1917. имиграција неписмених лица буде онемогућена. Тиме је већ број потенцијалних турских имиграната био значајно ограничен, будући да је удео писмених муслимана у Османском царству био изузетно мали (Акџарар, 2009: 169).

Нова ограничења имиграција у САД успостављена су кроз Акт о квотама (1921) и Акт о националном пореклу (1924). Новоуспостављени систем квота, кроз који је Турска класификована као азијска држава, дозвољавао је улазак свега 100 турских држављана годишње (Karpat, 2004: 624).

Први светски рат и Рат за турску независност (1919-23) довели су до распада Османског царства и формирања Републике Турске. Нова република, исцрпљена ратовима, током својих првих трију деценија постојања настојала је да охрабри имиграцију. Интересовање дијаспоре је било велико: половина америчке турске заједнице се вратила већ у првих годину дана републике. Одмах након проглашења републике започели су добровољни повраци у Анадолију, тако да је дошло до драстичног смањења турске дијаспоре у САД. Вероватно је најпознатији пример брода Гулџемал (Gülcehal) који је Мустафа Кемал Ататурк послао већ 1923. да бесплатно транспортује добровољне повратнике у Турску (Кауа, 2006: 5-6; Акџарар, 2009: 169).

После 1923. године из Турске су се у САД селили претежно преостали припадници мањина (Грци, Јермени, Асирци) због незадовољавајућег положаја у новој републици. Мале квоте су углавном испуњавали они. Преостали Турци су се постепено асимиловали у америчку културу. Томе је помогла и чињеница да су се преостали Турци венчавали супругама из других етничких група (Karpat, 2004: 619-620; Кауа, 2006: 5).

Ипак, упркос значајном смањењу, први већи напори за организовање десили су се у овом периоду. У Чикагу, Детроиту, Њујорку и Масачусетсу основани су први локални клубови који су се састајали недељно. Основано је укупно 25 удружења, а почели су излазити и први

часописи – Земљак (Hemşehri), Глас отаџбине (Seda-ı Vatan) и Јединство (Birlik) (Akçapar, 2009: 174).

Током 1923. године турска дијаспора успела је да скупи 100.000 долара за турску ратну сирочад приликом посете Фуада Умаја (Fuat Umay), председника Турског удружења за заштиту сирочади. Први покушај лобирања америчке администрације и конгреса се десио наредне године, када је Турско добротинитељско удружење припремило меморандум у ком позива САД на сарадњу са новом турском републиком (Akçapar, 2009: 174).

Током 1933. формиран су и Културни савез Њујорка, као и Турско удружење за сирочад, који су прикупљали средства и материјал преко Црвеног крста и турског Црвеног полумесеца у отаџбину. Клуб Турског удружења за сирочад постао је једно од централних места читаве турске дијаспоре у САД за друштвена недељна окупљања (Akçapar, 2009: 174).

Период хладног рата (1950-1991) и после

Приближавање САД и Турске после Другог светског рата – конкретно, Труманова доктрина из 1947. и приступ Турске НАТО пакту из 1952. године – допринели су појави нове турске дијаспоре. Амерички образовни систем је већ уживао знатан углед – Џон Дјуи (John Dewey) је био један од твораца образовне реформе у Турској током 1920-их (Karpat, 2004: 620-621).

Знатан број турских лекара, инжињера, студената и других особа са високим образовањем је почео долазити у САД на специјализацију, а највећи део је и трајно остао. Не треба заборавити да су постојали и други фактори, као што су били политички нереди у Турској или обавезни позиви за служење војног рока на истоку и југоистоку Турске, регионима склоним побуни и сепаратизму. Њихов број остао је, међутим, ограничен старом квотом од 100 особа годишње (Karpat, 2004: 621; Кауа, 2006: 7; Akçapar, 2009: 170).

Нова група турских емиграната се значајно разликовала од претходника. Махом су ово били високообразовани млади стручњаци оба пола са добрим познавањем енглеског језика. Иако је приметан наставак венчавања са припадницима других етничких група, нови емигранти су такође неретко доводили породице. Удео жена у овој групацији био је негде испод 25%. Јаснији национални идентитет и намера

за остајањем у САД такође су значили оснивање локалних удружења (Кауа, 2006: 7-8; Аксар, 2009: 171).

Доношење Акта о имиграцији и националности (1952) довело је до реформе система квота. Покрет за грађанска права се 1965. године изборио за реформу квота у корист неевропских земаља. Пораст *de facto* квоте на око 2-3.000 особа годишње за Турску, комбинован са економским бумом који су САД доживеле средином 1960-их, допринео је значајном порасту турске заједнице, у коју су се укључивали и квалификовани и дефицитарни радници, као и потенцијални мали предузетници (Карпат, 2004: 624; Кауа, 2006: 7; Аксар, 2009: 171).

Према подацима америчког пописног бироа из 1970. године, у САД су се налазиле 54.534 особе турског или мешовитог турског порекла. Од тога око 24.000 особа је говорило турски језик. Углавном су били насељени у урбаним областима Њујорка, Чикага, Детроита, Лос Анђелеса, Филадельфије, Сан Франциска, Мериленда, Вирџиније и Конектиката (Аксар, 2009: 171-172).

Средином 1970-их дошло је до значајног отварања Турске ка спољном свету, а бројни унутрашњи процеси у држави су допринели порасту емиграције – раст броја стручњака захваљујући развоју школства, смањене шансе за запошљавање у матици, појачани интерес за развој приватног бизниса и др. Све то је утицало на појачану емиграцију у САД, укључујући и нерегуларну. Припадници турске дијаспоре у Њујорку и околним местима убрзо су отворили низ малих приватних предузећа, међу којима су постали најпознатији по ресторанима турске хране (што се поклопило са популарношћу тзв. етничких кухиња у САД) и бензинским пумпама (Карпат, 2004: 625; Кауа, 2006: 6).

Такође, низ Турака из балканских држава, као и припадника Турцима сродних народа (Кримски Татари, Узбеци, авгански Туркмени и др.) су такође проширили турску заједницу тражећи бољи економски живот од оног који су имали у земљама Варшавског пакта. Имиграција на годишњем нивоу у овој деценији превазишла је 2.000 особа годишње (Карпат, 2004: 622-623; Кауа, 2006: 6).

И поред тога што је до краја 1970-их оформљено преко 100 удружења Турака у САД, она обично нису била добро организована или су имала веома мали број чланова. Од касних 1950-их многа турска удружења штампала су спорадично своје часописе. Рани (и краткотрајни) примери су Ехо (Yankı), Турски свет (Türk Dünyası) и Домовина (Anavatan).

Најдуговечнији примери, међутим, појавили су се тек 1970-их: Турска кућа (Türk Evi), штампана у Њујорку од 1975. године доживела је 100 издања у 10 година, а часопис ТУРК новине (TURK Gazetesi) излазио је у Њујорку од 1985. и потрајао 12 година. Од 1981. године, међутим, новине из Турске почеле су штампати и слати своја посебна издања. Прве такве новине биле су Слобода (Hürriyet) и Зора (Sabah) и Националност (Milliyet). Од 1967. године успостављена је и прва радио станица по имену Турски глас (Turkish Voice), а неколико година касније и специјални недељни радио програм Турски час (Turkish Hour) на WNB1 (Акџар, 2009: 174; Yesil, 2013: 239).

До краја 1970-их профилисала су се и два кровна удружења турске дијаспоре. Старија кровна организација је Федерација турских америчких удружења (Federation of Turkish American Associations – FTAA). Ова организација која обухвата око 40 удружења, настала је 1956. године и користи Турску кућу у Њујорку као свој центар. Турска кућа је иначе направљена 1977. године у близини седишта Уједињених нација за тамошње турско посланство. Друга кровна организација, више политички профилисана, јесте Скупштина турских америчких удружења (Association of Turkish American Societies – АТАА). Основана 1979. године, она окупља око 60 удружења, укључујући и удружења у Канади и Турској. Њен политички профил последица је развоја догађаја 1970-их: због турске инвазије Кипра, потоњег америчког ембарга према Турској, као и атентата које је организовала Јерменска тајна војска за ослобођење Јерменије (ASALA), дошло је до политизације дела турске дијаспоре. Ове организације, будући да окупљају слична удружења, постала су директни супарници (Акџар, 2009: 175; исто, 178-179).

Крајем 1970-их у САД је према проценама живело нешто мање од 100.000 особа турског порекла. У наредној деценији дошло је до постепене диверзификације турске дијаспоре у САД, пре свега повећањем удела неквалификованих и нискоквалификованих радника. Ови радници су делимично долазили нерегуларно, попут остајања после истека визе или кријумчарењем путем теретних бродова. Уз то, удео жена у емиграцији је порастао на 45%. Овакав тренд у миграцијама познат је као германификација (germanification), будући да је турска дијаспора у САД почела да личи на турску дијаспору у Западној Немачкој. Одлука турске владе из 1981. године да дозволи двојна држављанства, заједно

са сатурацијом европског тржишта рада, додатно је окуражила емиграцију преко Атлантика (Акџарар, 2009: 172; Каја, 2004: 8-9).

Са променом профила турских имиграната дошло је и до отварања значајнијег броја исламских културних центара и џамија. Однос према религији се доста разликовао између „другог” и „трећег” таласа, па су неретко и удружења ових двеју група остала одвојена. У Бруклину је 1980. основано Удружење америчких муслимана (Amerika Muslumanlar Birliği) и изграђена је Фатих џамија. Ова џамија и удружење постали су централно верско место окупљања Турака у Њујорку и околним областима. Као велики проблем, међутим, испоставила се чињеница да није било школованих имама. Да би се тај проблем надоместио, турска влада је 1988. године испред Генералног директората за верска питања (тзв. Дијанета (Diyanet)) поставила саветника за верска питања при амбасади у Вашингтону, Абдулбакија Кескина (Abdülbaki Keskin), који је почео да координише пружањем верских услуга за Турке у САД. Исте године као друштвени помоћник (sosyal yardımcı) при генералном конзулату у Њујорку постављен је Џемил Ајаз (Cemil Ayaz), а 1993. године је ова функција преименована у аташеа за верска питања (Din Hizmetleri Ateşeliği). Први имам, Хусеин Зирх (Hüseyin Zırh), је почео са радом у Њујорку 1989. године (Акџарар, 2009: 176; Yavuzer, 2010: 164).

Како турска дијаспора није била географски концентрисана, Дијанет је 1993. започео стварање Турско-америчке исламске фондације (Turkish American Islamic Foundation – ТАИФ). Истовремено је Дијанет закупио два имања у Ланхаму (Мериленд), где је од 1994. активна џамија која је временом почела организовати и разне друштвене активности. Ова џамија, као и фондација, остала је од централне важности, пружајући услуге читавој турској дијаспори у САД. Због напада на Куле близнакиње у Њујорку из 2001. и последичних напада на ислам у јавности, фондација је 2003. преименована у Турско-амерички културни центар (Turkish American Community Center – ТАСС) (Yavuzer, 2010: 165-166; исто, 168-169).

Брига за очување културе и идентитета међу турском дијаспором осликавала се и у формирању течајева турског језика и културе, посебно за децу. Примери тога су Ататуркова школа основана 1971. године од стране Удружења турских америчких жена и школа „Мустафа Кемал Ататурк” основана 1995. године при Турско-америчкој исламској фондацији (Meberbeche Senouci, 2016: 37).

Крајем 1990-их дошло је и до појачаног занимања турске матице за дијаспору широм света. Током 1998. основани су Саветодавни комитет за турске грађане у дијаспори (Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma Kurulu) и Високи комитет за турске грађане (Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar Üst Kurulu) у дијаспори при канцеларији председника владе Турске. Ови комитети су били задужени за праћење проблема са којима се турска дијаспора суочава и извештавањем турског парламента о томе (Akçapar, 2018: 162).

У оквиру исто време амерички кабловски оператери, користећи интернет, почели су да укључују радио и телевизијске станице из Турске у своје понуде. Ово се показало изузетно популарним у турској заједници (Yesil, 2013: 240).

Према подацима америчког пописног бироа из 2000. године, у САД је живело 117.619 особа турског порекла. Међутим, њихов стварни број је значајно већи – према подацима конзулата у Њујорку, тај број се кретао око 350.000. Разлози за дискрепанцу су бројни: одсуство ирегуларних миграната, неучешће оних који кратко остају, декларисање под категоријом белци и сл. Највећи број пописаних особа турског порекла живео је у државама Њујорк, Калифорнија, Њу Џерзи, Флорида и Масачусетс. Треба истаћи и да је заједница у Филаделфији у том моменту показивала знатни пораст (Akçapar, 2009: 172; Каја, 2004: 10).

Од почетка 1990-их, напоре са падом износа директних дознака у Турску, приметно је организовање друштава у турској дијаспори која су се бавиле инвестирањем и друштвеним дознакама (трансфером идеја, знања, пракси...). Како су се у турском друштву на прелазу векова почеле јављати бојазни о одливу мозгова, формирана је до 2004. године Заједница турско-америчких научника (Turkish American Scientists and Scholars Association – TASSA), са циљем да покрене академске размене и успостави циркуларни ток миграција академског грађанства (Akçapar, 2009: 176).

Крај 20. века довео је до појаве нових верских организација. Суочен са унутрашњим приликама у Турској, Фетхулах Гулен (Fethullah Gülen) је 1998. године имигрирао. У наредних пола деценије формирао је Румијев форум (Rumi Forum, 1999) са циљем промоције ислама и Удружење америчког турског пријатељства (American-Turkish Friendship Association, 2004). Уз ова удружења, формиран је низ верских међуетничких школа у Њујорку, Конектикату и Вирџинији. У Вирџинији је

Гулен основао и Међународни универзитет Вирџиније (Virginia International University). Његов боравак у САД постао је извор дипломатских тензија на релацији Анкара-Вашингтон након оптужби турске владе да је на челу терористичке организације (Акџар, 2009: 176).

Пратиоци суфијског накшебандијско-муџадидског шејха Сулејмана Хилмија Тунахана (Süleyman Hilmi Tunahan, тзв. сулејманџије (Süleymançılar) такође су изградили низ верских објеката на Источној обали САД (Акџар, 2009: 177).

После победе на општим изборима у Турској 2002. године, нова владајућа Партија правде и развоја је припремила интензивнији приступ питању дијаспоре. Генерална дирекција за услуге радницима у иностранству (Yürt Dışı İşçi Hizmetleri Müdürlüğü), оригинално основана 1983. године као део Министарства рада и социјалне сигурности, трансформисана је и проширена у Генералну дирекцију за спољне односе и услуге радницима у иностранству (Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Müdürlüğü) 2003. године. Председништво за Турке у иностранству и сродне заједнице (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı), институција за координацију односа са дијаспором при канцеларији председника владе (од 2017. председника), основано је 2010. године. Корак напред у политичкој интеграцији турске дијаспоре остварен је и 2014. године, када је омогућено гласање дуалним држављанима (Акџар, 2018: 162-163).

После посете турског председника владе Реџепа Тајипа Ердогана (Reser Tayyip Erdoğan) САД из 2008. године, одлучено је да се адаптирана џамија у Ланхаму претвори у велелепно здање у османском стилу. Радови на новом комплексу су започети 2012. године, а завршени 2015. године. Сам Ердоган је 2013. године положио камен темељац за михраб. Уз овај објекат, Дијанет поставља имама у још 12 џамија широм САД (Diyanet Center of America, 2016: 5, Акџар, 2009: 177).

Нови тренд у доласцима турских држављана у САД примећен је 2022. године. Дотад занемарљиви број илегалних прелазака мексичко-америчке границе од стране турских држављана нагло је порастао на преко 15.000 годишње у 2022. и 2023. години. Највероватнији разлози за овај феномен су економски (инфлација која је погодила турску економију од 2018. године) и политички (неслагање са политиком владе у Анкари). Приметан тренд је био и велико учешће курдског становништва у овом броју. Ово можда наговештава нови тренд у турској

имиграцији, где би растао број лица у потрази за међународном хуманитарном заштитом (Cengiz, 2024: 144-146).

Према подацима Канцеларије за пописе САД, 252.256 лица пријавило је турско порекло у 2023. години. Готово је извесно да је прави број значајно већи из истих разлога који су навођени за претходне пресеке (U.S. Census Bureau, 2024).

Закључак

Турска заједница у САД прошла је кроз низ трансформација – од скупине међусобно неповезаних *ad hoc* групација привремених радника, преко доминантно академске дијаспоре која је успела да изврши одређени степен институционализације сопственим средствима, до веома диверзификоване заједнице која ужива одређени степен подршке матице.

Чињеница да ова специфична заједница није бројчано импресивна у односу на друге имигрантске групе у САД или у односу на турску емиграцију у Западној Европи, као и чињеница да је њено изучавање значајно отежано због недостатка географске концентрације на одређеном простору, не би требало да скрене пажњу са будућих изучавања истраживача турске дијаспоре у свету.

Литература

- Acehan, Işıl (2005a). "ABD'ye Göç Eden İlk Türklerin Kultur ve Kimlik Sorunu", *Kebikeç*, 20: 109-115.
- Acehan, Işıl (2005b). *Outposts of an Empire: Early Turkish Migration to Peabody, Massachusetts* (Master's thesis), Ankara: Bilkent University.
- Akçapar, Şebnem Köşer (2009). "Turkish Associations in the United States: Towards Building a Transnational Identity", *Turkish Studies*, 10(2): 165-193.
- Akçapar, Şebnem Köşer (2018). "Diaspora Engagement in the United States", In: Tewari Jassal, S., Turan, H. (Eds.): *New Perspectives on India and Turkey: Connections and Debates*, London – New York: Routledge (155-167).
- Bastug, Mehmet F. (2020). "Senses of Belonging and Identity within North American Turkish Diaspora in the post-9/11 Era", *American Journal of Qualitative Research*, 4(1): 1-15.
- Cengiz, Emrah (2024). "International Migration from Türkiye to the United States", *Migration and Diversity*, 3(2): 141-150.
- Diyanet Center of America (2016). "Diyanet Center of America", <https://diyanetamerica.org/wp-content/uploads/2016/01/diyanetcenterofamerica.pdf> (приступљено: 15.6.2025)
- Erarslan, Ebubekir (2022). "Amerika'ya Göç Eden Türk ABD'de Yayımları İlk Eser: Muhtasar Kamus", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 124: 300-316.
- Grabowski, John J. (2005). "Prospects and Challenges: The Study of Early Turkish Immigration to the United States", *Journal of American Ethnic History*, 25(1): 85-100.
- Karpat, Kemal H. (2004). "Turks in America", In: *Studies on Turkish Politics and Society*, Leiden: Brill (612-638).
- Kaya, İlhan (2006). "Amerikalı Türkler", *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 4(2): 1-13.
- Meberbeche Senouci, Faiza (2016). "The Turkish Diaspora in the United States: Immigration and Identity Formation", *International Journal of Academic Research and Reflection*, 4(2): 32-39.
- Sert, Bilal (2018a). "Descriptive Analysis for Early Turkish Migrants", In: Ziyank, S., Sert, B. (eds.): *Turkish Immigrants in the Mainstream of American Life. Theories of International Migration*, Lanham: Lexington Books (14-19).
- Sert, Bilal (2018b). "Initiating Factors for Early Turkish Migration to the United States", In: Ziyank, S., Sert, B. (eds.): *Turkish Immigrants in the*

- Mainstream of American Life. Theories of International Migration*, Lanham: Lexington Books (20-33).
- U.S. Census Bureau (2024). "People Reporting Ancestry – Table B04006 – 2023 ACS 1-Year Estimates". <https://data.census.gov/table?q=B04006&t=Ancestry&y=2023&d=ACS%201-Year%20Estimates%20Detailed%20Tables> (приступљено: 15.6.2025)
- Yavuzer, Hasan (2010). "Amerika'daki Türkler ve Kendilerine Götürülen Din Hizmetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 189: 159-183.
- Yesil, M. Murat (2013). "The Importance of the Role that Turkish Ethnic Media Played in the Formation Process of Turkish Diaspora in America", *International Journal of Business and Social Science*, 4(9): 234-246.

TURKISH DIASPORA IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Summary: The paper presents a descriptive analysis of the development of the Turkish community in the United States of America from the end of the 19th century, when this population first appeared in significant numbers, until the modern period. The aim of the paper is to present the key phases and characteristics of migration waves, as well as the transformations in the social, economic and cultural structure of the Turkish diaspora in the USA. The analysis is based on relevant literature and research available in Turkish and English.

Keywords: Turks, USA, diaspora, community, migration.

